

17723

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KURTULUŞ SAVAŞI SIRASINDA DİN FAKTÖRÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

HAZIRLAYAN
Mustafa ÇALIŞKAN

DANIŞMAN
Prof.Dr.Ali İhsan BAĞIŞ

ANKARA - 1990

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ö N S Ö Z	IV
KISALTMALAR	VII
G İ R İ Ő	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURTULUŞ SAVAŞI'NİN HAZIRLIKLARI VE ALINAN KARARLAR

A-	İTİLAĞ DEVLETLERİ'NİN FAALİYETLERİ VE BUNA KARŞI ALINAN İLK ÖNLEMLER	18
	1. İtilaf Devletleri Filosu İstanbul'da.....	18
	2. Mustafa Kemal Paşa IX.Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya Gidiyor.....	20
	3. Mustafa Kemal Paşa ve Kararkâhı Anadolu'da.....	23
B-	İZMİR'İN İŞGALİ VE BUNA KARŞI YAPILAN FAALİYETLER	
	1. İzmir'in İşgaline Karar Veriliyor.....	32
	2. İzmir'in İşgali Gerçekleşiyor.....	36
	3. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin İlk Cihat Fetvası.....	40
	4. İşgal Karşısında İstanbul'un Tutumu.....	45
	5. İstanbul Mitingleri ve Protestolar.....	48
C-	KURTULUŞ SAVAŞI SIRASINDA YAPILAN ÖNEMLİ KONGRELER	
	1. Erzurum Kongresi.....	53
	2. Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri.....	60
	3. Sivas Kongresi.....	62

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL VE ANADOLU'DA YÖNETİM KARGAŞASI

A-	HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN ANKARA'YA GELİŞİ.....	66
B-	İSTANBUL VE ANADOLU KARŞI KARŞIYA.....	73
	1. Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin fetvaları.....	79
	2. Şeyhülislâm Bu Fetvaları Hangi Şartlar Altında Verdi?.....	80
	3. İstanbul'un Fetvalarına Karşı Anadolu'nun Fetvaları.....	82

4. Anadolu Fetvaları'nın Şer'i Kaynakları.....	85
5. İstanbul ve Anadolu Fetvalarının Karşılaştırılması.....	87
6. İstanbul ve Anadolu Fetvalarının Akisleri ve Tesirleri.....	90
a) Ey Anadolu'nun Mazlum ve Muhterem Ahalisi.....	98
b) Ey Muhterem Askerler.....	99
C- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI.....	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINDAN SONRAKİ FAALİYETLER

A- MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN KONUŞMALARINDAN BAZI ÖRNEKLER..	112
B- TBMM.'SİNCE YAYINLANAN BEYANNAMELERDEN BAZI ÖRNEKLER	
1. Büyük Millet Meclisi'nin Memlekete Beyannamesi.....	114
2. Padişah'a Gönderilen Sadakat Arızası.....	114
3. TBMM.'nin İslâm Âlemine Beyannamesi.....	115
4. Şer'îye ve Evkaf Bakanlığının Beyannamesi.....	116
5. Mustafa Kemal Paşa'nın Adana Vilayeti Umum İslâm Ahalisine Beyannamesi.....	116
6. Fevzi Paşa'nın BMM.'sinde Yaptığı Konuşması.....	117
C- İRŞAD ENCÜMENİ.....	120
D- TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ.....	122
E- DİNİ VE MİLLİ HEYECANIN AYAKTA TUTULMASI.....	126
S O N U Ç	132
BİBLİYOGRAFYA.....	136
E K L E R	146

Ö N S Ö Z

Tarih ve Sosyoloji ilimleri, milleti tarif ederken " Din " unsuruna da yer vermişlerdir. Her toplumda ilgi gören din faktörünün önemli bir yer işgal ettiğini iç ve dış düşmanlar da kabul etmişlerdir. Bu faktörün gelişmesinde ve her kesimdeki insan topluluklarına sunulmasında dini şahsiyetlerin önemleri de inkar edilemez.

Maddi her oluşun manevi bir kuruluşu vardır. Çünkü maddeyi şekillendiren ve ona yön veren onun manası ve özüdür. Bu husus Kurtuluş Savaşı'nı başarıya ulaştıran en önemli unsurdur. Zira Mustafa Kemal Paşa; " Ben, 1919 senesi Mayıs'ı içinde Samsun'a çıktığım gün, elimde maddi hiç bir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk Milleti'nin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir kuvvet vardı. İşte ben bu ulusal kuvvete, bu Türk Milleti'ne güvenerek işe başladım " şeklindeki iman ve güven dolu veciz sözleriyle ifade etmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, daha öncede Çanakkale'de düşmanla göğüs göğüse savaşan Türk Mehmetciği hakkında şöyle diyordu:

" Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul olmuyoruz. Yalnız size Bombasırtı vak'asını anlatmadan geçemeyeceğim. Mütakabil siperler arasında mesafemiz sekiz metre...Yani ölüm muhakkak, muhakkak...Birinci siperdekiler onların yerine giriyor. Fakat ne kadar şâyân-ı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz! Öle ni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor. Hiç ufak bir fütur bile göstermiyor. Parsılmak yok. Okumak bilenler ellerinde Kur'an-ı Kerim, Cennet'e girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler Kelime-i Şihâdet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerlerindeki ruh kuvvetini gösteren şâyân-ı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale Muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur".

Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan sonra ülke bütünlüğü ve bağımsızlığı için " Mukaddes İttifak " diye isimlendirilen Amasya Tamimi'ni yayınlayıp bütün milleti, milli birlik ve bütünlük içinde bağımsızlığa ve hakimiyete el koymaya çağırmıştı. Bu amaçla gerçekleştirilen Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması, milli

bağımsızlık ve hâkimiyetin teşkilatlanması ve mersulaşması idi.

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti'nin başında bütün dünya müslümanlarının dini lideri olan "Halife" bulunuyordu. Ancak, İmparatorluğun çöküşünde bu husus başka bir durum arz ediyordu. Zira Halife'ye bağlı Şeyhülislam Anadolu'da milli hareketi yürüten Mustafa Kemal Paşa ve hareketinin aleyhine fetva verme gayretini içerisine girmişti. Buna karşı da daha Amasya'dan başlayarak Kurtuluş Savaşı'nı ve Mustafa Kemal Paşa'yı destekleyenlerin başında müftüler ve diğer din adamları bulunuyordu.

Pek çok yönden incelenen Kurtuluş Savaşı'nda " Din Unsuru " müstakil olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bu sebeple Kurtuluş Savaşı'nın " Zafere " ulaşmasındaki pek çok faktör yanında " Din Faktörü"nü de incelenmesi gerektiği bir gerçektir.

İşte bu düşüncelerle ve tarihin bir sayfasına belgelerin ışığı altında açıklık kazandırabilmek ve bir cihetle de olsa mana ve özü esasen içimizde bulunan değere şuurlu bir şekilde sahip çıkabilmek için " Kurtuluş Savaşı Sırasında Din Faktörü " nü bilim uzmanlığı tezi olarak aldık.

Konuyu incelerken " İçindekiler " kısmında yer alan plân doğrultusunda çalışmamızı sürdürdük. Ancak, bu dönemde memleketin her tarafında kurulan Kuvay-ı Milliye ruhunu taşıyan cemiyetlerin kuruluş ve çalışmalarında çok büyük hizmetleri görülen Din Uleması'nın bu hizmetlerinin ayrı bir çalışmamayı gerektirdiğine inanarak, bu vadideki şahsiyetlerin tamamını ele almadık. Zaten bu mütevazı incelememizin buna kafi gelmeyeceği de muhakkaktır. Esasen elimizde belgeleri hazır bulunan bu vadideki çalışmamıza da devam edeceğiz.

Bu tezin hazırlanması esnasında oldukça geniş bir bibliyografyadan faydalanılmıştır. Ezcümlle, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Türk İstiklâl Harbi Arşivi'ndeki yayınlanmamış 22 dosya içerisindeki vesikalar ile üç adet yayınlanmış vesika, 135 kitap, 28 adet makale, 28 adet de Ansiklopedi, Dergi, Mecmua ve Gazete olmak üzere teker teker incelenerek lüzumlu bilgi ve belgeler toplanmıştır. Tez çalışmamızın ağırlık noktasını Ankara'daki araştırmalarımız teşkil etmektedir. Bununla beraber görevim icabı Ankara dışı seyahatlerimde bulduğum fırsatlarda

Adana, Afyon, Amasya, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Konya, Kars, Kastamonu, Manisa, Malatya, Muğla, Niğde, Samsun ve Şanlıurfa İl ve ilçelerinde çalışmamı sürdürdüm. Sayılan bu yerlerin kütüphanelerinde bulunan malzemeden faydalanmamız hususu gözönüne getirildiğinde Türkiye sathında değişik bölgelerdeki durumun ortaya çıkartılmış olması tezimizden istifade boyutlarını artırmaktadır.

Böyle bir çalışmada yardımlarını gördüğüm Danışman Hocam Prof. Dr. Ali İhsan BAĞIŞ'a, Arşiv ve kaynakların temini ile taranması esnasında samimi alakalarını esirgemeyen Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Genelkurmay ATASE Arşivi, Yapı ve Gredi Bankası 50.Yıl Atatürk Kitaplığı personeline ve çeşitli vesilelerle yardımlarını müşahede ettiğim diğer şahıslara burada teşekkürü bir borç bilirim.

Kasım-1990

Mustafa ÇALIŞKAN

K I S A L T M A L A R

- Age. : Adigeçen Eser.
Agm. : Adigeçen Makale.
Agt. : Adigeçen tebliğ veya Tefrika.
Ank. : Ankara.
AAMD. : Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.
AA. : Atatürk Ansiklopedisi.
AIG. : Ankara'nın İlk Günleri.
AH. : Atatürk'ten Hatıralar.
ATTB. : Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri.
ATASE. : Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Arşivi
ASA. : Atatürk ve Seymen Alayı.
BBMM. : Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı.....
BTDD. : Belgelerle Türk Tarihi Dergisi.
BT. : Bilinmeyen Tarihimiz.
BY. : Ben de Yazdım.
BZ.50.YA. : Büyük Zaferin Ellinci Yıldönümüne Armağan.
c. : Cilt.
Çev. : Çeviren.
Dy. : Dosya.
EK. : Ege'nin Kurtuluşu.
Fr. : Fihrist.
GKB. : Genelkurubay Başkanlığı.
HA. : Hemşehrimiz Atatürk.
HTVD. : Harp Tarihi Vesikalar Dergisi.
İA. : İslam Ansiklopedisi.
İst. : İstanbul.
KAMMT. : Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi.
KCM. : Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları.
Kl. : Klasör.
Ks. : Kısım.
KSİİİB. : Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri.
MM. : Millet Mecmuası.
MMAK. : Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi.
Nr. : Numara.
TBMM. : Türkiye Büyük Millet Meclisi.
TİH. : Türk İstiklâl Harbi.
TİHMT. : Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi.
TKD. : Tarih Konuşuyor Dergisi.
TK. : Türk Kültürü.
TTK. : Türk Tarih Kurumu.
TKSK. : Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi.
TTOA. : Türk Tarihinde Osmanlı Asırları.
s. : Sayfa.
SR. : Sebilürreşad.
Sy. : Sayı.
SYKS. : Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı.
UKS. : Ulusal Kurtuluş Savaşı.
YA. : Yurt Ansiklopedisi
vd. : Ve devamı.

G İ R İ Ş :

Tarih boyunca en ilkelinden en ileri ve gelişmiş olanına kadar bütün insan topluluklarında din konusuna ilgi duyulduğu bilinir bir gerçektir. İnsan psikolojisini dini duygu ve düşüncelerden uzaklaştırmak hiçbir zaman mümkün olmamıştır. İnsan ister tek başına yaşasın, isterse köyde veya şehirde bulunsun iç dünyasında daima dini duygu ve düşüncelerin akislerini duymuş, insanın ruhuna geçici ve sathi de olsa bir huzur ve rahatlık verdiği görülmüştür (1).

Sosyoloji iliminin de, insan topluluklarını ve davranışlarını, kaynaklarını, gelişimini, fonksiyonları açısından inceleyen bir bilim dalı olduğu bilinmektedir. Zira sosyolojide cemiyetin bütün faaliyetlerinde dinin yeri ve önemi ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu nedenle sosyal kurumların ortaya çıkışında, kültür ve medeniyetin kurulması ve gelişmesinde tarih boyunca en önemli rolü dinlerin oynadığı kabul edilmiştir (2).

Din faktörünü de; mütakamil bir dinin fertlerin iradelerini kuvvetlendiren ve onları ma'şeri hayatta birbirine bağlayan, ferdin şahsiyetinde bir devamlılık, günlük yaşayışında ve faaliyetlerinde manevi bir güce sahip olmasını temin eden, böylece de ferdi hayatta en büyük heyecan, hareket ve feyiz kaynağı olan, içtimaî hayatta da milletleri buhranlardan kurtaran, dine sarsılmaz bir imanla bağlı olan insanların her türlü davranışlarında ve ahlâklarında görülen manevi bir sâik olarak anlamak mümkündür (3).

Bu sebeple dinin fert ve sosyal hayatımızdaki tesirleri de inkar edilemez bir gerçek olarak görülmektedir. Zira din, insan ruhunun en karanlık noktalarına girerek insana bir hayat anlayışı, neşesi ve mukavemet gücü verir. Böylece de sosyal kurumları meydana getiren birimleri kaynaştırır. Tarihe ve günümüze baktığımız

-
- 1) Belgelerle Türk Tarih Dergisi, "Din Nedir? İrtica Nedir?" (Heyet), Haziran-1985, sy.4, s.69.
  - 2) İsamil Hakkı Baltacıoğlu, Sosyoloji, İst.1939, s.108.
  - 3) Ahmet Hamdi Akseki, "Medeni Dünyanın Dine Dönüşü", İslâm Türk Ansiklopedesi, Kasım-1947, c.2, sy.84, s.5-6.

zaman her toplanma yerinde bir mâbet görürüz. Tarihte bütün sosyal hayat bu merkez etrafında toplanmıştır. Dinin sadece fertlerin iç dünyasındaki sezgi ve duygulardan ibaret psikolojik bir vakıa olmadığı, cemiyetin ahlâki ve estetik bütün tezahürlerinde etkili sosyolojik yanın⁴ da bulunduğu bir gerçektir. Pozitivist görüşün ileri gelenlerinden Auguste Comite ve Emile Durkheim, dinin "Temel Sosyal Müessese" olduğunu, hatta bütün sosyal müesseselerin esasını teşkil ettiğini ifade etmişlerdir (4).

Çünkü din; dağınıklığa, düzensizliğe, çaresizliğe, acze, ümitsizliğe karşıdır. Zira dinin sosyal kuşatıcılığı yanında, ferdi psikolojideki kuşatıcılığı da önemlidir. Bu nedenle feragat, fedakârlık, sabır, çalışma, mücadele etmek dinden kuvvet alır. Bunun için dindâr insan, hayatın güçlüklerini tahammülle karşılamak ve yenmek için kendinde daha fazla kuvvet hisseder. Sosyal yönü galip olan bu düşünceler olmasaydı ne savaş yapılabilir, ne de adalet organizasyonları kuvvet bulabilirdi. Böylece de din, birlik ruhunu doğurmuş, birlik ve dayanışma hissini kuvvetlendirmiştir. Zira "sosyal bütünleşme, bir sosyal sistemin unsurları veya bir milletin mensupları arasında mevcut olup birlik ve bütünlüğü temin eden, ortak meseleler karşısında ortak tavır ve davranışlar ortaya koymayı sağlayan karşılıklı bağlılıktır. Organlaşmış bir topluluk teşkil etmek üzere zümrelerin kaynaşmasıdır. Bu sosyal bütünleşmede din ve ona dayalı ahlâk en önemli yeri işgal eder"(5) denilmektedir.

Tarih ve içtimaiyyat; insanlığın manevi hayatında din kadar büyük bir mevkiî işgal eden bir unsur kaydetmemiştir. Tarihin cereyanında, medeniyetlerin doğuş ve kuruluşunda, edebiyat, san'at, felsefe ve hukukun tekâmülünde, içtimai ve ahlâki nizamın tesisinde ve hatta iktisâdî ve ticari faaliyetlerde ve nihayet yeni

---

4) BTTD., Agm., sy.4, s.69.

5) Devlet Plânlama Teşkilatı, V.Beş Yıllık Kalkınma Plânı Milli Kültür Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ank.1983, s.140,513,519; Ali Fuat Başgil, Din ve Lâiklik, İst.1962, s.82,85; Şemsettin Günaltay, Zulmetten Nura, İst.1331, s.43-48.

çağlarda daha ileri ve belirli bir şekilde meydana çıkan, vatan ve millet duygularının uyanması ve müdafaasında din öyle temel bir unsur vazifesini görmüştür ki, bu müessesenin mevcudiyetini düşünmeksizin ne bir cemiyet ve ne de medeniyetin mevcudiyeti mevzuu olabilir (6).

Bilindiği üzere; belirli bir ülkü ve manevi değerlerde birleşme inancı, milletleri ve cemiyetleri uzun yıllar ayakta tutmuştur. O halde manevi değer nedir? Bu hususu Âmiran Kurtkan, şöyle tarif etmektedir:

Manevi değer; "Büyük bir sosyal grubun mensuplarının (sırf başkaları tarafından tasdik edildiği için değil) kendi idrak ve anlayışları ile doğruluğunu tasdik ettikleri için anlaşma halinde oldukları ve subjektif olarak da kıymet takdir ettikleri değer hükümleridir" (7).

Aynı yazar, manevi değerlerin fonksiyonlarıyla ilgili olarak da "Manevi değerlerimiz sosyal gelişme için gerekli kültür unsurları arasında en uygun birleşimi sağlayacak özelliktedir. Manevi kültürü sağlam olan milletler maddi kültürü kuvvetli milletlerden üstün hale gelirler" (8) demektedir.

Çünkü maneviyat; ferdî hayatta nasıl en büyük hareket ve feyiz kaynağı ise, içtimai hayatta da milletleri buhranlardan kurtaran en büyük kuvvettir. Maneviyat, insanda en kuvvetli bir seciye teşekkül etmesini, en metin bir kalbe sahip olmayı ve sarsılmaz bir azm ile yürüyerek maddi kuvvetler yaratmayı ve onlardan faydalanmayı temin eder. Sarsılmaz bir imanın doğurduğu kuvvetli seciyeye sahip olan bir millette yurt ve ulus sevgisi en yüksek bir derecededir. Böyle bir millet yurt müdafaası bahis konusu olduğu zaman dünyanın en kudretli hazinelerine ve maddi vasıtalarına dayananlarla döğüşür ve düşmanlarını ezmeye ve hârikalar yaratmaya muvaffak olur. Uzağa gitmeye ne hacet! Milli Mücadele tari-

---

6) Osman Turan, Türkiyede Manevi Buhran Din ve Lâiklik, Ank.1964, s.35-36.

7) Amiran Kurtkan, Türk Milletinin Manevi Değerleri, İst.1977, s.7.

8) " " Ege., s.12-13.

himiz bunun en yeni ve en canlı misalidir. Fransız Filozofu Gustavlobon, bu büyük ve eşsiz zaferimiz hakkında aynen şöyle diyor: "Bir filozof için müslümanların bu yeni tarz-ı hareketleri büyük bir dersi ibrettir. Çünkü dünyayı idare etmiş olan kuvay-ı diniyenin el'ân dâhi nasıl idare etmekte olduğunu gösterir (9).

Din faktörünün tarihi delilleri de vardır. Zira mütekâmil bir dinin; kan davalarının kalkmasına sebep olduğu, mülkiyet şekillerinin gelişmesine neden olduğu, imparatorlukların kurulmasına yol açtığı bilinen gerçeklerdendir. Mesela:

Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük bir imparatorluğun kurulmasında ve Rum diyarının islâmlaşmasında, misyoner, savaşçı, fetih ruhuna sahip Müslüman Türk dervişlerinin, yani gazilerin, Alp Erenlerin, Âhi pirlilerinin temel rolü oynadıkları herkesce bilinen bir hakikattir. Büyük devletleri kurmak ve geliştirmek için lâzım gelen kuvvetler, birikmiş olan bu manevi kuvvetlerdir. Ancak büyük devletlerin kuruluşunda ve yükselişinde başka mühim sebeplerin de amil rol oynadığı inkar edilemez bir gerçektir (10).

Devletler, faziletlerle kurulurlar. Bunun için Osmanlıların dünyaya hükmettikleri devirleri; gerek toplumu idare edenlerin, gerekse toplumu meydana getirenlerin kahramanlık, yiğitlik, dürüstlük, ilim, kültür, din ve fazilet sahasında birbirleriyle yarış ettikleri devirler olarak nitelendirmek mümkündür (11).

Zira Osmanlı Devleti'nin doğuşundan itibaren çok sür'atle gelişmesi, devletçe uygulanan şuurlu bir politika, disiplinli bir askeri teşkilat, idari siyasetteki incelik, adilane davranış, tamamen taassuptan uzak hoş görülü bir dini anlayış ve daha çok manevi değerlere kıymet verme ve yaşama sebepleridir (12);

-
- 9) Ahmet Hamdi Akseki, İslâm Fitri, Tabii ve Umumi Bir Dindir, İst. 1966, Giriş, XLIV-XLVI.
- 10) Ömer Lütfi Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, İst. Tarihsiz, s.12-15,33,42.
- 11) Tahsin Ünal, Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi, İst.1968, s.19.
- 12) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Ank.1961, s.181-186; M. Fuat Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ank.1972, s.176-183.

Osmanlı Devleti, müslümanlığı benimsemiş bir toplumda kurulmuştur. Osmanlı en güçlü, en etkili bir siyasal iktidar düzenini kuran İslâm Türk Devleti olarak görülmektedir. Türklerin İslâmı benimsemesinden çok sonra kurulan Osmanlı Devleti, dine bağlı ve dini amaçla savaştan, görünüşü nedeniyle uzun süre tam bir "İslâm Teokrasisi" olarak nitelendirilmiştir (13).

Gelişme sürecinin başlarında olan toplumların yaşamındaki koşulların, gelişmiş toplumlara nazaran, dini emirlerin ve inançların daha fazla etkisinde olacağı bir gerçektir. Osmanlı toplumunda İslâm Dini'nin hayatın her safhasına yönelen, bütünlüyci ve denetleyici bir inanç sistemi olarak kullanılmasını sağlayan ekonomik koşullar da Tanzimat'a kadar tavizsiz olarak sürdürülmüştür (14).

Enver Ziya Karal da, Türk İslâmî Cemiyetinin hususiyetlerini anlatırken, İslâmî nâsların Türk ruhundaki hürlük, adâlet, insan şahsiyetine saygı ve disiplin gibi değerleri kuvvetlendirdiğini söyledikten sonra şunları ilave etmektedir:

"Türklerde asalet ancak ferdidir ve ruhi unsura dayanmaktadır. İslâmlıkta devlet nizamı; din çerçevesinde teşkilatlanmış olduğu için, Türk Devletini idâalleştirmiştir. "Tanrı, din ve devlete zeval vermesin" sözü de bunu isbat eder. Bu sebeptendir ki yüzyıllar boyunca, Türk'te milli şuur yerine dini şuur hâkim olmuş ve bu şuurla Türk kendisini başkalarına müsavi değil, üstün görmüş ve devlete hizmeti dine hizmet gibi bilmıştır" (15).

İşte İslâmiyetin dini ve hukuki prensipleri ve Türk hükümdarlarının bu prensiplere bağlılıkları cihan hakimiyetini kolaylaştırmıştır. Bu yüksek insanlık idealidir ki dünya tarihinde başka milletlerin yabancılara ait bölümlerinde yer alan vahşet ve zulümler Türkler'de adâlet, şefkat ve hürriyet şeklinde görünür. Milli tarihimizin haşmeti işte bu yüksek duygularla gerçekleşmiştir (16).

---

13) Çetin Özek, Devlet ve Din, İst. Tarihsiz, s.361-362.

14) Ahmet N. Yücekök, Örgütlenmiş Dinin Sosyo Ekonomik Tabanı, Ank. 1971, s.77-78.

15) Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Ank.1983, c.6, s.269-270,

16) Cemal Anadol, Tarihe Hükmeden Türkler, İst.1977, c.2, s.30-31.

Dolaysıyla Türk ve İslâm dünyasının bir sentezi olarak ortaya çıkan Osmanlı Devleti, insanlık haysiyetiyle bağdaşmayan bütün illetlerden uzak kalmayı başararak, kavimler ve dinler arasında sağlam bir ahenk; halk kitleleri arasında içtimai adalet kurmuş, milliyetler arasında hiçbir ayrıma izin vermemiştir. Osmanlı Devleti, İslâmi ve insani esaslar üzerine bina edilmiş, böylesine yüksek bir ideali gerçekleştirmekle, dünya tarihinde milletler arası en kudretli ve cihanşümül bir siyâsi kuruluş olarak lâyük olduğu yeri almıştır. Bu nedenle de, Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca, ne dışta istilâ tehlikesiyle ve ne de içeride çeşitli ırk, din, mezhep mensuplarının huzursuzluk endişeleriyle karşılaşmamıştır (17).

Artık dünyaya parmak ısırtan Osmanlı İmparatorluğu fütuhatta olsun, idâre, siyâset ve medeniyette olsun, yeryüzünün tanımadığı, belki de bir daha tanıyıp bilemeyeceği bir kemâli zirveleştirmiş bulunuyordu (18).

Zira İslâmcılık, Tanzimat'a kadar devletin temeli idi ve devletin hukuk nizamı şeriata dayanmakta idi. Cemiyet ideolojisi dini duygulardan ibaretti. Müslüman halkın düşünce tarzı ve dünya görüşü din bilgisi, din hissinden yoğrulmuş değerlerdi. Devlet topyekûn bir din hamuru ile yoğrulmuştu (19).

Bütün bunlara rağmen, Osmanlı Devleti'nde, XIX. asırda daha düzenli ve programlı bir şekilde yapılmaya çalışılan ıslâhat hareketleri, devletin iç bünye rahatsızlıkları ve dış baskılar sebebiyle başarıya ulaşamamıştı. Ancak XIX. asrın ikinci yarısından sonra Devleti kurtarmak amacını güden Osmanlılık, İslâmcılık, Batıcılık ve Türkcülük şeklindeki akımlar I. ve II. Meşrutiyet devresinde devlet hayatına hakim olmuşlar ve etkilerini göstermişlerdi (20).

-
- 17) İsmet Miroğlu, "Osmanlılar ve Gayrimüslim Tebaa" (Tebliğ), Söğüt I. Osmanlı Sempozyumu, (Eylül-1984), Eskişehir-1985, s.38.
18) Samiha Ayverdi, Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, İst.1976, c.1, s.340.
19) Enver Ziya Karal, Age., c.7, s.315.
20) Hamza EROĞLU, Türk İnkılap Tarihi, İst.1982, s.58.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğunda düşünce dünyasının Avrupalılaşması siyasi bir reform hareketi ile başlar. İmparatorluk tarihinde yeni bir siyasal dönemin başlangıcı olan bu hareket, aşağı yukarı 1839'dan 1908'e kadar sürer ve yeni bir siyasi çağ olarak anılır (21). Bununla birlikte İslâm Dini'nin ilkeleri Devlet'in yapısında önemli bir yer almış, politik varlığında bir "Temel Yasa" rolünü oynamış ve "Şeriat"la sınırlandırılmakla birlikte "Mutlakiyet" rejimini geçerli bir duruma sokmuştur. Bu durum Tanzimat'a kadar devam etmiştir (22).

Tanzimat'tan sonra İslâmiyet'in uygar Batı'ya karşı bir yol izlemesi konusunda en güçlü düşünceleri yayan kişinin Ali Suavi olduğu kabul edilmektedir. Suavi'ye göre; tekkecilik, dervişlik, İslâm Ülkeleri'ni uygarlıkta, sanat ve ticarete geri bırakmıştır. Tekke ve zaviye İslâmiyet'e sonradan sokulmuşlardır(23). Bu düşüncelerine karşılık Ali Suavi de İslâm Kültürü'nün etkisinden kendisini kurtaramamıştır. Zira ilerici Batıcı görüşleri sürekli olarak dinsel kökene bağlı kalıyordu. İsteddiği yeniliklerin kökenlerini İslâm'da aramakta idi. İslâmlaşmak ile Batılaşmak birbirinin tamamlayıcısı idi. İslâmiyet ve ibâdet toplumun ahlâkını sağlamalıydı. Din ve Devlet işleri de ayrı düşünülmeliydi (24).

Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketlerinin başlaması üzerine Osmanlı aydınlarında da din yönünden Batı uygarlığına yaklaşma belirtileri görülmeye başlamıştır. Namık Kemal ve Ziya Paşa, Osmanlı Devleti'nde Şeriat'a dayanılmasını istiyorlar ve fıkıhı savunuyorlardı. Ali Suavi ise dünyanın dini yasalarla yönetilmesine karşı makaleler yazıyordu (25).

-
- 21) Kâmuran Birand, "Türk Düşüncesinde Avrupalılaşma Hareketleri", İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Ank.1959, yıl:1957, c.VI, sy.I-IV, s.98
- 22) Muzaffer Şener, Dinin Türk Toplumuna Etkileri, İst.1968, s.90-91.
- 23) Hilmi Ziya Ülken, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Konya-1966, c.1, s.104, 110-111.
- 24) Hilmi Ziya Ülken, Age., c.1, s.115.
- 25) " " " , Age., c.1, s.103.

Özgürlük peşinde koşan genç Osmanlılar, Batı uygarlığını savunurken geleneksel İslâm düşüncesinin sürdürülmesini istiyorlardı. Daha sonraki yıllarda bu düşünce "Dizginsiz özgürlüğün İmparatorluğu tehlikeye düşüreceği" şekiline dönüşüyordu (26). Genç Türkler ise, öğrencilik yıllarında İslâmdaki değişik mezheplerin tarihini tartışmakla vakit geçiriyorlardı (27).

İslâmi görüşü savunanlar da; "Sebilürreşat" dergisinin etrafında toplanmışlardı. Derginin İslâm anlayışı ve düşüncesi genel olarak şöyle özetlenebilir:

İslâmiyet yalnızca bir inanç değil, aynı zamanda yasa dindir. Bundan dolayı dünyadaki yaşama da düzen vermesi gerekirdi. İslâmi kurallara göre hareket etmeyenleri din adına gerçeğe davet etmelidir. Halife hak yoldan ayrılırsa, kendisini tahttan indirerek din yasalarını yürürlüğe koymak gerekir. Devlet Başkanı bu yasaları uygulamaktan sorumludur. Fakat İslâm, halkçı ve demokratik bir dindir. Bütün müslümanlar kardeştir. Dini baskı altına alan bir ruhban sınıfı tanınmaz. İslâm ilkeleri ~~iki~~ İnsan Hakları Beyannamesinin ilkelerine uygundur (28).

İslâmcı Akım, daha sonraları Fransız Büyük İhtilali'nin etkisi altında kalmışlardır. Bu nedenle İslâm Dini'nin hükümlerini İnsan Hakları Beyannamesi'nin ilkelerine uydurma çabası içine girmişlerdi. İslâm'ın teknolojik açıdan Batı'ya muhtaç olduğuna inanıyorlardı. Fakat bu inancı, ahlaki, ruhu kendisinin olmasını şart koşuyorlardı. Doğuyu yenen Batı yalnızca teknik üstünlüğü olan Batı'dır. Aynı silâhlarla ona karşı savaşmalı, fakat dini yönden çöküntü halinde olan batıdan hiçbirşey alınmamalıdır gibi ifadelerle fikirlerini açıklıyorlardı (29). Ayrıca, İslâm Dünyası'ndaki gelişmelerin tüm kurallarının ve temellerinin yine İslâmiyetten çıkarılmasına gerektiğine, İslâmiyetin ana kuralları içinde, İslâm Dünyası'nda yaşayan insanların ve toplumların hayat kurallarını da görmenin

---

26) Hilmi Ziya Ülken, Age., c.1, s.155.

27) Şerif Mardin, Jöntürklerin Siyasi Fikirleri, Ank.1964, s.111.

28) Hilmi Ziya Ülken, Age., c.1, s.310.

29) Şerif Mardin, Age., s.111.

şart olduğuna, bunun sağlanması için de "İslâmi Rönesans"ın gerçekleştirilmesine inanıyorlardı (30). Hatta, İslâmiyet'in yalnız uhrevî değil dünyevî bir din oluşundan hareket ederek, Devletin başarılı olabilmesi için dini ilkelere dayanması gerektiği görüşünü savunmuşlar ve İslâmlığın politik doktrin niteliği taşıdığı hususu üzerinde önemle duruyorlardı (31).

Ancak, dinin fert ve cemiyetleri maddenin esaretinden kurtardığına, insanları yüksek değerlerle techiz ederek terakki yoluna sevkettiğine dair ilmi bir itiraza imkan olmamakla beraber, bu müessesenin bazen de medeni inhitatla birlikte, insana mahsus olan madde-ruh muvazenesini bozduğu, hayatı inkâr edip cemiyetleri uyusukluğa ve geriliğe sürüklediği de tarihi bir realite olarak kabul edilmelidir (32). Çünkü Osmanlı İmparatorluğunun gerileme devri ile cahil ve fikren karanlıkta kalmış kişilerin din önderliğini daha geniş ölçüde ellerine geçirmeleri arasında bir muvazilik görülür. Zira bu devirde din ile tatbikatı arasındaki farklılık yer yer çelişme ve aksi istikametlere yönelme şeklini almıştır. Hatta bu devirde ilerici İslâm Dini, tatbikattaki şekli ile malesef gelişmeye ve ilerlemeye set çeken tutucu ve memleketimizi batılı ülkelere nazaran medeniyet yarışmasında geri bırakan bir unsur haline sokulmuştur (33).

Kabul etmek gerekir ki, çeşitli düşünce akımlarının yer aldığı Osmanlı toplumunda üstünlük fetvaların kaynağı olan ulemada kalmıştır. Buna karşı Batı kültürünün değişim kanunlarına uygun olarak, Osmanlı aydınlarını din açısından da etkilediği görülmektedir. Bu nedenle Osmanlı Türk aydınları, İslâm skolastiğini yıkmaya hazır bir düşünce ortamına kavuşmuşlardır. Ancak bu düşünceyi yıkacak ve devleti kurtaracak yeni bir güce de gerek görülmüştür. Bu da Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanması ile gerçekleşmiştir.

---

30) Çetin Özek, Age., s.448-449.

31) Tarık Zafer Tunaya, İslâmcılık Cereyanı, İst.1962, s.22.

32) Osman Turan, Age., s.36-37.

33) Cevdet Sunay, "Bayram, Din ve Kalkınma", Köye Doğru Gazetesi, Ocak-1967 (Bayram Mesajı).

Bilindiği üzere; Osmanlı Devleti, zamanın idarecilerinin hatalı tutumları ve ısrarlı hareketleri sonucunda Birinci Dünya Harbi'ne girmek zorunda kalmıştı. Müttefiklerle beraber çeşitli cephelerde savaşan Türk Ordusu, tam dört yıl Çanakkale, Galiçya, Filistin gibi cephelerde çarışmış ve büyük zaferler kazanmıştı. Ancak, savaşın sonunda Osmanlı Devleti'nin de dahil bulunduğu İttifak Devletleri mağlup olunca, Türk Ordusu da mağlup sayılmıştı. O günkü Osmanlı Hükümeti ile Müttefikleri İttifak Devletleriyle andlaşma yapmak zorunda kalmış ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Andlaşmasını imzalamıştı (34).

Bu nedenle Osmanlı Devleti, 1914-1918 Birinci Dünya Harbi'nden müttefikleriyle beraber mağlup olarak çıktıktan kısa bir müddet sonra galip devletler arasında bölüşülmüş, Anadolu gibi İstanbul da İngiliz, Fransız ve İtalyan orduları ve bu devletlerin askerleri tarafından 13 Kasım 1918'de istila ve işgal edilmişti. Böylece de, uzun müddet dünyaya hükmeden bir devletin silâhları elinden alınmış ve her türlü asayiş ve güvenliğin sağlanması İttifak Devletleri'nin eline geçmiş oluyordu. Arkasından da, Fransızlar Dört Yol, Adana ve Mersin'i, İtalyanlar Antalya ve Keşanya'ya kadar uzanan bölgeyi, İngilizler Urfa, Maraş ve Antep'i, Yunanlılar da Trakya'dan Hadımköy'e kadar olan sahayı işgal ederek 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkartmışlardı (35).

Türk Milleti ise bu duruma seyirci kalamazdı. Zira Türk'ün tarihinde; vatanını, namus ve şerefini, bayrağını ve mukaddes tanıdığı herşeyini düşman çizmeleri altında bıraktığı görülmemiştir. Bu sebeple; Türk Milleti, vatan ve istiklâllerini korumak için vatan ve iman aşkıyla çıışmış, Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde ve işgal altında bulunan İstanbul'da direnişe geçmişti.

Böylece de; koskoca imparatorluğu parçalayarak mirasını bölüşmek isteyen düşmanlara hadlerini bildirmek ve müslüman halkı esaret zincirlerinden kurtarmak kararında olduğunu, bütün fertlerin canlarını seve seve vermeye hazırlandıklarını ve bu yoldan asla ge-

---

34) Ahmet Mumcu, Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişmesi, İst.1984, s.21.

35) Bernart Levis, Modern Türkiye'nin Doğusu, (Çev. Metin Kıratlı), Ank.1984, s.239-240.

ri dönmeyeceklerini, her türlü zulme ve işkenceye tahammül edeceklerini, bu dayanılmaz tahakkümün bir gün zaferle sonuçlanacağına inandıklarını göstermek istiyordu. Çünkü Yunan askerinin İzmir ve çevresine ayak basmasıyla meydana getirilen zulüm ve işkenceler Türk Milleti'nin uğramış olduğu büyük felâketi dayanılmaz hale getirmişti.

Buna rağmen İstanbul Hükümeti, Anadolu'nun büyük bir kısmında bir anda harekete geçen halkın faaliyetlerinin genişlemesine razı olmuyordu (36). Buna karşı, vatanperverler bir araya gelerek istiklâllerini kazanmak ve hiç olmazsa Anadolu topraklarını düşmandan temizlemek istiyorlardı. Bu sebeple; gözü yaşlı ve bağı yanık Türk Milleti kadın, erkek, çoluk çocuk, genç, ihtiyar ve sakatlarıyla doldurdukları miting meydanlarında buna and içmişler ve isteklerini bütün dünya milletlerine ilân etmişlerdi (37).

Bütün bu arzu ve istekler devam ederken, Mustafa Kemal Paşa da kararkâhıyla birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basıyordu. Paşa, Samsun'a çıkar çıkmaz bir durum değerlendirmesi yapmış ve alınması gereken tedbirleri de İstanbul'a bildirmeye başlamıştı. Samsun'un stratejik durumunu gözönüne alarak 25 Mayıs 1919'da buradan ayrılıp Havza'ya geçmiş ve durumu da İstanbul'a bildirmişti (38). Daha sonra da Amasya'ya geçerek "Mukaddes İttifak" olarak isimlendirilen Amasya Tamimi'ni yayınlamıştı. Paşa, kendisine gösterilen sevgiye ve bir anda ma'şeri bir topluluk meydana getiren insanlara teşekkür ediyordu. Zira o zaman için halkın gönülden bağlı oldukları din ulemasının da bu kervana katılmaları işleri daha da kolaşlaştırıyordu. Çünkü her yönüyle bitkin Anadolu halkını harekete geçirecek ve imanını çöştürerek ayağa kaldıracak sâik, din adamlarının konuşmalarıydı. Hatta bu konuya Kurtuluş Savaşı boyunca çok büyük önem verildiği, böylece de halkın bir araya gelmelerinin sağlandığı ve heyecanlarının ayakta tutulduğu bilinen bir gerçektir (39).

-
- 36) Refik Halit Karay, Minel-Bâb ilel-Mihrâb, İst.1964, s.126-127.
37) Kemal Arıburun, Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri, İst.1951, s.4-53.
38) Harp Tarihi Vesikalar Dergisi, sy.4, V.72.
39) Sadi Borak, Atatürk ve Din, İst.1962, s.64:

Türk Milleti'nin şahlanışını hazmedemiyen İtilaf Devletleri, bilhassa İngilizler Padişah ve O'nun Hükümeti'ni, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından başlatılan Anadolu Hareketi'ne karşı konulmazsa İstanbul'un da elden çıkabileceğini söyleyerek tehdit ediyorlardı (40).

Ayrıca, İstanbul Hükümeti de, büyük bir ümitsizlik içinde kıvranıp duruyordu. Hükümet; kurtuluşu, istilacıları kızdırmamak ve hiç olmazsa halihazır durumu koruyabilmek hedefini ~~hedefini~~ güden oldukça hatalı bir siyasetle onlara karşı koyacağına inanmıştı. Bu nedenle, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nce Şeyhülislâmlığa tayin edilen Dürriyade Abdullah Efendi'nin imzasıyla çıkartılan fetvalar, Anadolu'da başlatılan Kurtuluş Hareketi'nin ve mensuplarının boğulması için Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar düşman uçaklarıyla atılıyor ve Devletin Resmi Gazetesi olan Takvim-i Vekâyi'de 11 Nisan 1336/1920 tarihli nüshasında yayınlanıyordu. Mustafa Kemal Paşa ve Kuvay-ı Milliyecilerin birer âsi oldukları bu fetvalarda açıklanıyordu (41).

Bu husus, her geçen gün işleri biraz daha çıkmaza sokuyordu. Çünkü, fetvaların dağıtılmasını müteakip duruma tam manasıyla vakıf olamayan kalabalık bir zümre üzerinde fena tesir yapmış ve çeşitli yerlerde birçok ayaklanmalar başgöstermişti. Öyleki kardeş kardeşle savaşmaya başlamıştı. Bu durumdan faydalanan düşman ise Anadolu'nun içlerine doğru ilerliyor ve Kuvay-ı Milliye'nin kararkâhı olan Ankara'yı da tehdit ediyordu (42).

Bu olaylar öyle hızlı gelişmekte idiki, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını gece gündüz düşündürüyordu. İstanbul Hükümeti'nin yayınlayıp Anadolu'nun her tarafına gönderilen bu fetvaların tesirlerini sifıra indirmek ve aldanmış olan cahil halka hakikati anlatmak gerekiyordu. İstanbul Hükümeti'nin fetvasına karşı Anadolu'nun da bir fetva çıkarması ve aynı silahla cevap vermesi zaruri

---

40) Tarık Mümtaz Göztepe, Osmanlıların Son Padişahı Vahiduddin Mütareke Gayyasında, İst.1969, s.269.

41) Takvim-i Vekâyi, 11 Nisan 1336/1920, Nr.3824.

42) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, Ank.1984, c.2, s.303.

bir hal almıştı. İşte bu sırada, Ankara Müftüsü Rifat Efendi ve diğer ulema tarafından islâmi esaslara tamamen uygun bir fetva hazırlanıp Anadolu'daki Müftülerin tasdiklerine sunulmak üzere telgrafla yurt çapına gönderilmişti. Anadolu uleması da bu fetvayı hiç tereddüt etmeden tasdik etmişti. Böylece de İstanbul Hükümeti'nin tek imzalı fetvalarına karşı 152 din adamının tasdik ettiği fetvalar Anadolu'da münteşir çeşitli gazetelerde yayınlanmıştı (43). Bu suretle de, bir takım tereddüt ve şüpheye düşen Anadolu halkının şüpheleri giderilmiş oluyordu. Çünkü, Türk Milleti'nin büyük imkansızlıklar içerisinde giriştiği Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında ve Türk'ün harimi ismetinin kurtarılmasında bu fetvaların büyük ölçüde rol oynadığı dost ve düşman herkes tarafından kabul edilmiştir (44).

Mustafa Kemal Paşa'nın, 19 Mayıs 1919'da Samsun'da karaya ayak bastığı andan itibaren başlattığı Türk Kurtuluş Savaşı sırasındaki bir takım konuşmalarında ve beyanatlarında islâmi motiflere yer verdiğini görüyoruz. Zira Kurtuluş Savaşı'nın manevi motoru "Kuvay-ı Milliye" ruhudur. Bu düşünce de " Müslüman Türk'ün mücadele ruhu" şeklinde nitelendirilebilir. Mustafa Kemal Paşa, Traplusgarp Savaşı'ndan beri Türk Mehmetciğinin ruhunu ve ideali mi çok iyi biliyordu. Bunun için de, birliği sağlayıcı ve istiklâl hedefini hareketlendirici en etkin felsefi motor olarak İslâm'ı görüyordu. Bu nedenle de "Hakimiyet bilakaydüşart milletindir" diyerek Ankara'da milli iradeyi temsilen açtığı Meclis'e bir tek Müslüman olmayan üye sokulmamıştı. Hatta sömürge altında bulunan Müslüman halkın gönüllerini almak ve Kuvay-ı Milliye'nin Padişah'a ve Hilafete karşı olduğu propoğandasını yayan İngilizler'in fikirlerini çürütmek için Ankara, İslâmcılık anlayışını açıkca sergilemek zorundaydı. Ankara'nın, Güney Asya Müslümanlarına hitaben yayınladığı broşür ve beyannamelerde, Türk'ün davasının "Sekizyüz milyon İslâm'ın Kible-i uhuvvetini başında tutan bir ümidin İstik-

---

43) İrade-i Milliye (Sivas), 22 Nisan 1920; Açıksöz (Kastamonu), 25 Nisan 1920; Hakimiyet-i Milliye, 5 Mayıs 1920; İzmir'e Doğru, 2 Mayıs 1920.

44) Bernard Lewis, Age., s.251-252, 399-400.

lâl mücadeləsi" olduğu vurgulanıyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi de; "Halife ve Padişahımızı düşman tazyikinden kurtarmak, Anadolu'nun parça parça şunun bunun elinde kalmasına mani olmak, Payitahtımızı yine anavatana bağlamak için çalışıyor" diye beyan-nameler neşrediyordu (45).

Mustafa Kemal Paşa, Padişah'a karşı olmadığını göstermeğe çalışıyor ve 16 Mart 1920'de Meclis'in toplanması için yaptığı çağırıda; "Saltanat ve Hilafet'in dokunulmazlığı ve bağımsızlığını korumak amacını taşıdığını" önemle belirtiyordu. 26 Nisan 1920 tarihli telgrafta da; " Padişahımız! Kalbimiz sadakat ve bağlılık duyguları ile dolu olarak, tahtınızın etrafında her zamandan daha sıkı bir bağla toplanmış bulunuyoruz. Toplantısının ilk sözü, Halife ve Padişah'ına sadakat olan Büyük Millet Meclisi, son sözünün yine bundan ibaret olacağını, size en büyük tazim ve huşu ile arz eder" (46) deniliyordu.

İngiltere, Hilafet'in Türklerin elinden alınmasını istiyordu. Hindistan Müslümanları ise Halifelğin devamını arzu ediyor ve Mustafa Kemal'in İslâm için savaştığına inanıyorlardı. Arap ülkelerinin bağımsızlık için Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmalarını da ihanet sayıyorlardı (47).

Mustafa Kemal Paşa Kurtuluş Savaşı'nın hazırlıklarını yaparken, Anadolu insanının manevi dünyasının da en az ekonomik yaşamı kadar önemli olduğunun bilincindeydi. Büyük yerlerde Mevlevîlerin, küçük yerlerde de Bektaşîlerin halk üzerindeki etkilerini kullanarak halkla daha doğrudan bir ilişki kurmak yolunu da takip ediyordu. Bu nedenle de, Konya Mevlevî Dergâhı Postnişini Abdulhalim Çelebi ve Haçibektaş'taki Bektaşî Şeyhi Cemalettin Efendileri, Büyük Millet Meclisi'nde reis vekili yapmıştı (48).

---

45) Min Kemal Öke, Güney Asya Müslümanları'nın İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi, Ank.1988, s.54-56.

46) Naşit Hakkı Uluğ, Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, İst.1973, s.225.

47) Ömer Kürkçüoğlu, Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ank.1978, s.83.

48) Baskın Oran, Atatürk Milliyetçiliği, Ank.1988, s.93-94.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Kurtuluş Savaşı boyunca, dine karşı herhangi bir açıklamada bulunmadığı ve sık sık dini motiflere yer verdiği tarihi seyri içindeki hadiselerin incelenmesinden de anlaşılmaktadır. Bunun birçok nedenlerini saymak mümkündür. Şöyleki:

O zamanki toplumun ideolojisi olan din ile "laik" olacağım diye çarpışmaya gerek görmüyordu. Dinsiz ittihatçı damgasında kurtulmak çok önemliydi. İstanbul'un elindeki din silahını nötralize etmek gerekiyordu. Din öğesini çokca kullanarak Meclis'teki altmış kadar hoca ile bağların sıklaştırılmasına çalışıyordu. Bu husus da seçkinlerin halka seslenmelerini kolaylaştırıyordu. İslâmın bu işlevini kullanmak suretiyle Anadolu'daki Müslüman etnik grupların yani lâzların, çerkezlerin ve özellikle kürtlerin desteğini sağlayıp düşmana karşı birleşmiş bir Anadolu halinde savaşmayı amaçlıyordu (49).

Mustafa Kemal Paşa imzasıyla 21 Nisan 1920 tarihinde yayınlanan genelgede de; " Nisan'ın 23 üncü Cuma günü, Cuma namazını müteakip Ankara'da Millet Meclisi küşat edilecektir...Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifi'nde cuma namazı eda olunarak envar-ı Kur'an ve salavattan da istifade olunacaktır. Namazdan sonra Lihye-i Saadet ve Sancak'ı Şerif'i hamilen daire-i mahsusa gidilecektir. Daire-i mahsusaya girmeden önce bir dua okunacak ve Kurbanlar kesilecek.. (50) deniliyordu.

Gerçekten de; 23 Nisan 1920'de Hacı Bayram Veli Cami-i Şerifi'nde Cuma namazı kılındıktan sonra tekbir getirilerek Meclis'in toplanacağı binanın önüne gelinmiş, burada bir dua okunmuş ve kurbanlar kesilerek Meclis'e girilmişti. Böylece de, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve dünyaya ilân edilmişti. Bu olay Türk Tarihinde yeni bir devrin başladığını gösteriyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı sırasında, halkın inancına göre hareket ederek çeşitli konuşmalarında ve beyanlarında din faktörüne önem verdiği gibi, zaferden sonra da çıktığı yurt gezileri sırasındaki konuşmalarında din faktöründen önemli derecede açıklamalarda bulunmuştur. Balıkesir Hutbesi bunun bir misalidir(EK-1)

49) Baskın Oran, Age., s.101-102.

50) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.294-295.

Mustafa Kemal Paşa'nın, Kurtuluş Savaşı'nda din faktörünü nasıl değerlendirdiği hakkında Haydar Bammât da şöyle diyor-du:

" Türkiye'nin giriştiği İstiklâl Savaşı, bütün islâm ülkelerinde büyük yankılar yaptı. Her taraftan Türkiye'ye maddi ve manevi yardımlar yağdı. Türk İstiklâl Savaşı, bütün islâm dünyasında öyle büyük bir heyecan uyandırdı ki bu yüzden O'na, müslümanların elinde kalan toprak parçasını kurtarmak için yapılan gerçek manada bir cihad olarak bakmak gerekir. İstiklâl Harbi'nin başladığı yıllarda Mustafa Kemal'in Anadolu'da propoğanda seyahatlarına, Traplusgarp'taki meşhur Sünûsilerin lideri Şeyh Ahmet E1-Sünûsi de katılıyordu. Meydanlarda ve camilerde heyecanlı nutuklar irâdeden Mustafa Kemal halkı Türk vatanını müdafaaaya davet ettiği kadar, İslâmı da müdafaa etmeye çağırıyordu. Zira Türk halkının ruhunun derinliklerinde vatan sevgisiyle birlikte din duygusunun da birbirinden hiç ayrılmaksızın yaşadığını çok iyi biliyordu " (51).

Golthard Jaeschke ise, "Milliyetçiliğin ve Dinin İstiklâl Harbindeki Rollerini" isimli makalesinde konuyla ilgili olarak şöyle diyor-du:

" Mustafa Kemal, komutanlık ve devlet adamlığı vasıflarını ideal bir şekilde birleştirmiş, dünya tarihinin ender rastlanan şahsiyetlerinden biridir. Halkın Padişah'a bağlılığını her zaman dikkate almak efor-ı umumiye'nin büyük çapta harekete geçmesine sebep oldu. Padişah'ın doğum gününde Erzurum'da yapılan bir merasimdeki konuşmalarda Padişah'ın himmetinden ve Mustafa Kemal Paşa'nın üstün yeteneğinden bahsediliyordu. Bütün İstiklâl Harbi boyunca Cuma Namazı hutbeleri Halife adına okundu " (52).

" İstiklâl Harbini anlayabilmek için Yunanlıların İzmir'e asker çıkarmalarının Türkleri nasıl etkilediğini bilmek gerekir. Herşeyden önce bir ölüm kalım savaşı olan harpte Türkler, bir hayat

---

51) Haydar Bammât, İslâmın Çehresi, (Çev. Osman Fehmi Giritli), Şubat-1975 (ilk baskı), s.25.

52) Golthard Jaeschke, "Milliyetçiliğin ve Dinin İstiklâl Harbindeki Rollerini", (Çev. Hüseyin Zamantılı), Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, yıl:3, sy.8, İst.1981, s.190.

mücadelesi vermekteydi. Nasıl ki, dini liderler önceleri halka moral vermekle işe başlamışlarsa, Mustafa Kemal'in de başa geçmesiyle O'nu bütün güçleriyle desteklediler. Mustafa Kemal'in "Gazi" ünvanını aldığı Sakarya Harbi hakkında 19 Eylül 1921'de verilen raporda; "Allah yardımını esirgemedi" sözü geçiyordu. 1 Mart 1921 tarihli konuşmasında da; "Hepimiz için Allah'tan muvaffakiyet niyaz edip hürriyetimiz ve hayat hakkımız için açılmış olan bu mukaddes ve ulvi mücadelede şehid olmuş kardeşlerimizin aziz ruhları için dua ediyorum" (53) diyordu.

Mustafa Kemal Paşa ve kararkâhını Anadolu'ya götüren Bandırma Vapuru, Kız Kulesi dolaylarında bir İngiliz Motoru tarafından durdurularak, vapurda silah olup olmadığı kontrol edilmişti. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri'nin Boğaz'da demirli gemilerinin toplarını göstererek, "Bunlar cephane ve silah arıyorlar sanırım. Ama Türk'ün savaşma azmini hiç hesaba katmıyorlar. Bütün ~~bu~~ güvendikleri işte bu maddi kuvvetlerdir. Oysa, büyük ülkemizin ve bağımsızlığımızın gerçekleştirilmesi için içimizde sakladığımız manevi güçlerimizi kimse bulamayacaktır. Budala herifler! Biz cephane ve silâh değil, kafa ve iman götürüyoruz" (54) diyordu.

Böylece de; Mustafa Kemal Paşa, Büyük Kumandan Napolyon'un; "Harbi kazandıran, silâhtan evvel manevi kuvvettir" ve son asır filozoflarından Ficht'in; "Zaferi kazandıran ne ordunun kuvvet ve heybeti, ne de silâhların mükemmeliyetidir. Muzafferiyeti sağlayan ancak kalb ve ruh kuvvetidir" (55) şeklindeki sözlerinin hatırlar gibi oluyor, maneviyatı yüksek olan bir milletin seciye ve yurt sevgisinin de üstün olacağına ve yüksek manevi duygu ve düşünceye sahip olan bir millet için yurdunu ve namusunu korumak için elinden gelen hiçbirşeyi esirgemeyeceğine inanıyordu.

Bu nedenle de, Kurtuluş Savaşı boyunca din faktörünü en iyi şekilde kullanmış ve bundan da büyük neticeler elde etmişti.

---

53) Golthard Jaeschke, Agm., s.192-193.

54) Celal Erikan, Komutan Atatürk 1, Okuldan Kurtuluş Harbine, Ank. 1964, s.227.

55) Hakkı Şenkon, "Maneviyatın Yurt Müdafasındaki Rolü", Sebilürreşat, c.2, sy.48, s.367.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURTULUŞ SAVAŞI'NIN HAZIRLIKLARI VE ALINAN KARARLAR

A- İTİLAFLI DEVLETLERİ'NİN FAALİYETLERİ VE BUNA KARŞI ALINAN İLK ÖNLEMLER

1. İtilaf Devletleri Filosu İstanbul'da:

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Andlaşmasına göre İtilaf Devletleri Anadolu'yu yer yer işgal etmeye başlamışlardı. 13 Kasım 1918'de de İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan gemilerinin teşkil ettiği 61 parçalık Filo İstanbul'a gelmişti. Bahriye Erkân-ı Harp Reisi Deniz Albay Ali Rıza Bey ve Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey, Amiral gemisine giderek gelenlere: "Osmanlı Hükümeti adına hoş geldiniz" demişlerdi. Buna karşılık, aynı gün Yıldırım Orduları Grup Komutanlığından ayrılarak İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa ise, kendisini çok üzen bu olay karşısında yanıtına: " Geldikleri gibi giderler " demişti (1).

İstanbul'un işgalinden sonra İtilaf Devletleri Komutanı, bir yazı ile İtilaf Devletleri'nin yeter derecede korunması için Osmanlı Zabıtası'nın idaresini de eline aldığını bildirmişti. Bu emirden sonra, İstanbul'da güvenlik ve düzenlik İtilaf Devletleri Makamlarının emir ve komutasına bırakılmıştı (2).

İstanbul'da yerleşen İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'nin limanlarını da kontrol altına almışlardı. Doğu Karadeniz Limanlarının kontrolü İngilizlerin, Batı Karadeniz Limanları ile Mersin ve İskenderun Limanlarının kontrolü Fransızların, Ege ve Akdeniz Limanlarının kontrolü de İtalyanların sorumluluğuna bırakılmıştı (3).

-
- 1) İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İst.1961, c.4, s.454; Bernard Lewis, Age., s.239-240; Tarık Mümtaz Göztepe, Age., s.59; Celal Bayar, Ben de Yazdım, İst. 1967, c.5, s.1424.
  - 2) Bernard Lewis, Age., s.240; Hamza Eroğlu, Age., s.160.
  - 3) Hamza Eroğlu, Age., s.160; Münir Sirel, " 19 Mayıs ve Atatürk", BTDD., Kasım-1967, sy.2, s.4.

Böylece de; İstanbul Hükümeti, İtilaf Devletleri'nin kontrolü altına girmiş oluyordu. Bu durum, tarihi boyunca İstiklâlsizliği tatmamış olan Türkler'de milli şuuru tahrik ederek bir takım reaksiyonlar gösterilmesine sebep olmuştu. Bu nedenle, Milliyetçilerin vatanı istilâdan kurtarmak üzere giriştikleri çabalar, bir takım mahalli cemiyetlerin kurulması ile sonuçlanmış ve bu cemiyetler bütün vatan sathında "Kuvay-ı Milliye" ruhunu meydana getirerek, çeşitli bölgelerde mahalli direnişleri başlatmışlardı.

İstanbul'da cereyan eden çok acıklı durumu gören herkes kendi kabiliyetine göre bir kurtuluş çaresi ve yolu arıyordu. Bütün bu dağınık fikirler ve hareketlerin sürdürüldüğü sıralarda Mustafa Kemal Paşa'nın son kararı, Anadolu'dan idare edilecek bir hareketin başında olmaktı. Zira Damat Ferit Paşa Hükümeti işbaşına geldikten sonra İstanbul bir cehennem olmuştu. Burada tehlike kol gezdiriyordu. Birçok vatanperler Divan-ı Harp'te yargılanıyorlardı. Yurt hergün biraz daha elden gidiyor ve millet onuru parçalanıyordu. İstanbul'da birşey yapılamazdı. Anadolu'ya geçmek ve işe buradan başlamak gerekiyordu. Ali Fuat Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Rauf Bey, İsmet Bey de aynı düşüncede idiler. Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya, Anadolu'ya geçtiği takdirde 20.Kolordunun emrinde olacağını, Kazım Karabekir Paşa da, 15.Kolordu için aynı sözleri söylemişti. Rauf Bey ise kendisiyle birlikte çalışmaya hazır olduğunu ifade etmişti (4).

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'dan İstanbul'a döndükten sonra Padişah Mehmet Vahdettin'le bir görüşme yapmıştı. Bu görüşme sırasında Padişah, M. Kemal Paşa'ya; " Ordunun kumandan ve zabiteleri, eminim ki seni çok severler. Bana teminat verir misiniz ki onlardan bana bir fenalık gelmeyecektir " demişti. Paşa da; "Vakıa ben İstanbul'a yeni geldim. Buradaki vaziyeti tamamıyla bilmiyorum. Yalnız Ordu,Kumandan ve Zabıtlarında Zati Şahanenize

-
- 4) Falih Rıfki Atay, Atatürk'ün Hatıraları, İst.1955, s.88-89; Nicat Kaymaz, "Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Götüren Nedenler", Büyük Zaferin Ellinci Yıldönümüne Armağan, İst.1972, s.241-242; Tevfik Bıyıkoglu, Atatürk Anadolu'da, Ank.1959, s.12; Ali Fuat Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İst.1953, s.40. Golthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Ank.1971, s.113.

karşı bir cereyan olması için bir sebep görmüyorum. Onun için temin ederim ki, hiçbir fenalığı intizar buyurmazınız" diye cevap vermişti. O da; " Yalnız bugünden bahsetmiyorum, bugünden ve yarından " şeklinde cevap vererek sözlerini; " Siz akıllı bir Kumandansınız. Tecrübesiz arkadaşlarınızı tenvir edeceğinizden eminim " diye bitirmiş ve Paşa'ya olan güvencini açıkca belirtmişti (5).

2. Mustafa Kemal Paşa IX. Ordu Müfettişi Olarak Anadolu'ya Gidiyor :

Mustafa Kemal Paşa harp içinde başarı kazanmış, şöhret yapmış olan genç kumandanların başında geliyordu. Enver Paşa ve Almanlara karşı idi. Gerek padişah ve Hükümeti, gerekse İngilizler, İttihatçılık ve Alman düşmanlığında ortak hareket ediyorlardı. Nitekim İngilizler Ali İhsan Paşa ve Yakup Şevki Paşa gibi bazı ordu kumandanlarını işbaşından uzaklaştırdıkları, hatta tevkif ettikleri halde, Mustafa Kemal Paşa'ya dokunmamışlardı (6).

Sultan Vahdettin'in de, Mustafa Kemal Paşa hakkındaki kanaati müsbetti. Zira Veliahtlığından beri O'nu tanıyordu. Kabiliyetinden, kendisine olan bağlılığından şüphe edecek hiçbir sebep yoktu. İkisi de Enver Paşa'yı sevmiyordu (7).

O günlerde Samsun ve çevresinde asayişin bozulduğu ve Türklerin silâhlanıp Kumralara saldırmaya hazırlandıklarını bahane eden İngilizler İstanbul Hükümeti'ne bir nota vermişlerdi (8). Bu durum Hükümet yetkililerini telaşa düşürmüştü. İşte bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın Müfettiş olarak Anadolu'ya gönderilmesine karar verilmişti. Zira Paşa'nın ittihatçı olmadığı Ali Fuat Paşa vasıtasıyla öğrenilmişti (9).

---

5) Falih Rıfkı Atay, 19 Mayıs, Ank.1944, s.6-7; İslâm Ansiklopedisi(Atatürk Maddesi), c.1, s.731.

6) Sabahattin Selek, Milli Mücadele:Anadolu İhtilâli, İst.1968, s.208.

7) Sabahattin Selek, Age., s.209.

8) Nûrcat Kaymaz, Agt., s.242.

9) Tahsin Ünal, Milli Mücadele Başlarında Mustafa Kemal", Türk Kültürü, Kasım-1968, sy.73, s.18-19.

Padişah Vahdettin, güvendiği ve kendisine verilecek büyük görevi yapabilecek kabiliyette olduğuna inandığı Mustafa Kemal Paşa'yı doğrudan doğruya IX.Ordu Müfettişliğine tayin etmiş, durumu Genelkurmay Başkanlığına bildirmişti. Padişah'ın bu isteği yerine getirilerek, tayin teklifi Padişah'a arz edilmek üzere 30 Nisan 1919'da Başbakanlığa sunulmuş ve teklif Padişah tarafından tasdik edilmişti (10). Büyük bir göreve tayin edilen Paşa, yetki lerini belirten (Ek-2)'deki talimatı bizzat Diyarbakırlı Kazım Paşa'ya dikte ettirmişti. Bu talimata göre, Mustafa Kemal Paşa; çok büyük yetkilerle donatılıyor, doğu vilayetlerinde olan birliklere olduğu gibi, Vilayetler Valiliklerine de emir verebilecek, bu mülhika ile temasta bulunan askeri ve idari makamlara da yazı ile durumu bildirme yetkilerine haiz olacaktı (11).

Mustafa Kemal Paşa, tayin işlemleri tamamlandıktan sonra bir takım kişilerle temaslarda bulunmuş, düşündüklerini arkadaşlarına kasaca izah ederek tayin edildiği görevinde başarılı olacağını belirtmiş ve veda ederek ayrılmıştı. Bu arada, İstanbul'daki İtilaf Devletleri Fevkâlade Komiserliğini de ziyaret ederek Anadolu'ya geçmesine engel olunabilecek düşüncelerin ortadan kalkmasını temin etmişti (12).

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya giderken, üzerine aldığı ağır yükün altından kolaylıkla kalkabilmesi için Padişah'tan para istediği, istenilen paranın tahsisatı mahsusadan karşılandığı belirtilerek miktarı hakkında kesin olmayan rakamlar verilmiştir (13).

-
- 10) Tahsin Ünal, Agm., TK., s.21-22; HTVD., sy.1, V.1; Lord Kinros, Atatürk (Bir Milletın Yeniden Doğuşu), İst.1972, s.246.
  - 11) Hamza Eroğlu, Age., s.168; Yılmaz Altuğ, Türk İnkılap Tarihi, İst.1985, s.43.
  - 12) Hamza Eroğlu, Age., s.170; Yılmaz Altuğ, Age., s.43.
  - 13) Hüsamettin Ertürk, İki Devrin Perde Arkası, İst.1964, s.333; Tahsin Ünal, Agm., TK., sy.73, s.19; Sabahattin Selek, Age., s.130, 131; Falih Rifkı Atay, Çankaya, İst.1980, s.243; Necip Fazıl Kısakürek, Vahiduttin, İst.1968, s.165-166; Murat Sertoğlu, Tercüman Gazetesi, 5 Temmuz 1967, s.3; Cemal Kutay, Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, İst., c.19, s.10858;

16 Mayıs 1919 Cuma günü, Padişah Vahdettin; Mustafa Kemal Paşa'yı, Cuma Namazından sonra Yıldız Sarayı'nın küçük bir salonunda kabul etmişti. Padişah, saraya doğru çevrilmiş düşman zırhlılarını göstererek M.Kemal Paşa'ya; "Görüyorsun. Ben artık vatanın ve milletin nasıl kurtulabileceğini tasayvur bile edemiyorum. İnşallah millet aklını başına toplar da bu acıklı vaziyetten hem kendini, hem de bizi kurtarır. Paşa Paşa, şimdiye kadar devlete çok hizmet ettin. Bunların tümü artık bu kitaba girmiştir. Tarihe geçmiştir. Bunları unut. Asıl şimdi yapacağın hizmet hepsinden önemli olabilir. Paşa paşa, Devleti kurtarabilirsin" (14) diyordu. Paşa da, hakkında duyulan güvene teşekkür ederek, elinden geleni yapacağını, söylemiş, yabancılarla bazı fesatçıların mutlaka hakkında tezviratta bulunacaklarını, çalışmalarına engel olacaklarını ifade ederek, bunlara aldırış edilmemesinin lüzumunu belirtmişti (15). Padişah Vahdettin ise, M. Kemal Paşa'ya başarılar dileyerek, üzerine kendi turrası işlenmiş olan altın bir saati hediye olarak vermişti. Böylece de Paşa Saray'dan ayrılmış ve Anadolu'ya geçme hazırlığına başlamıştı (16).

16 Mayıs 1919 Cuma günü saat: 17.55'de İstanbul'dan başlayan, Mustafa Kemal Paşa ve kararkâhında bulunan kişilerin deniz yolculuğu 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'da karaya ayak basmakla neticeleniyordu (17).

Böylece de; Mustafa Kemal Paşa'nın, İstanbul'dan ayrılmadan önce düşündüğü ve Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basar basmaz uygulamaya çalışacağı temel fikir olan "Hâkimiyet-i Milliyeye müstenit, kayıtsız ve şartsız mustakil bir Türk Devleti tesis etmek" amacı gerçekleşmiş olacaktı (18). Bu temel fikri bir karar olarak gerçekleştirecek parola ise "Ya İstiklâl, ya ölüm" düsturunda yer alıyordu.

-
- 14) Nejdet Refik Aktaş, Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Hazırlandı, İst.1973, s.18-19; Celal Bayar, Age., c.8, s.2570.
15) Nejdet Refik Aktaş, Age., s.20; İA., c.1, s.733.
16) Tahsin Ünal, Agm.,TK. sy.73, s.27.
17) Nejdet Refik Aktaş, Age., s.24; Celal Erikan, Age., s.227.
18) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.9.

3. Mustafa Kemal Paşa ve Kararkâhı Anadolu'da :

19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'da karaya ayak basan Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına karşı özel bir karşılama programı hazırlanmamıştı. Mutasarrıf hasta olduğu için, Belediye Başkanı da bulunmadığından dolayı bu merasime gelememişlerdi. Belediye Başkan Vekili de o günlerde Çarşamba'da arazisinin bulunduğu köyde işiyle meşgul bulunuyordu. Bu nedenle, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, küçük bir müfrezenin başında bulunan üç subay ile Belediye Meclisinden bir zat, Hacı Molla ve şehrin ileri gelenlerinden bir iki kişi tarafından karşılanmış olup Paşa'ya "Hoş geldiniz" denilerek sevgi gösterisinde bulunulmuştu (19).

Dolaysıyla Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla yeni bir dönem açılıyor ve Paşa'nın tarihi görevi de başlamış oluyordu.

19 Mayıs 1919 tarihi itibarıyla Türkiye'nin genel durumu gözden geçirilmiş ve bir durum muhakemesi yapılmıştı. Bu husus, Mustafa Kemal Paşa tarafından Nutuk'ta ayrıntılı olarak büyük çizgilerle belirtilmiştir (20).

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından sonra, Osmanlı Devleti bir süre âdeta iki elden idare edilecekti. Çünkü Paşa her gittiği yerde halkın arasına girecek, bağır yanık Anadolu halkının maddi ve manevi gücünü birleştirecek, İtilaf Devletleri'nin kontrolünde bulunan İstanbul Hükümeti gibi onları sükunete değil, harekete geçmeye çağıracaktı. Ayrıca, Paşa; Türk Milleti'nin düştüğü kötü durumlardan onları haberdar eden, memleketin acıklı durumunu kendisine dert yapan, milliyetçi cemiyetleri bir araya getirip kurtuluş için çeşitli kararlar alan bir rehber olacaktı(21).

---

19) Cemal Kutay, " 19 Mayıs 1919'dan 27 Haziran 1919'a Kadar Samsun-Sivas Arasını Anlatanlar", Millet Mecmuası, İst.1949, sy.171, s.8; Lord Kinross, Age., s.250.

20) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s. 1-8.

21) Salahattin Tansel, Mondrostan Mudanya'ya Kadar, Ank. 1977, c.1, s.239.

Mustafa Kemal Paşa; Samsun'a çıkar çıkmaz 20 Mayıs 1919 tarihinden itibaren çevredeki olup bitenlerden İstanbul'u haberdar etmeye başlamıştı. Durumun vahameti ve alınması gereken tedbirler ayrıntılı olarak açıklanıyordu. Bu telgraflardan birinde; İzmir'in işgalinden bahsedilerek "Ne millet ve ne ordu mevcudiyette karşı yapılan bu haksız tecavüzü hazm ve kabul etmeyecektir. Fakat, Hükümetçe haklarının korunacaklarını kabul ettikleri için şimdilik sükunetlerini muhafaza etmektedirler" (22) deniliyordu.

Mustafa Kemal Paşa, Samsun'da gerekli güvenlik tedbirlerini alarak ordu ile ilk temasını kurdu. Ancak, buranın stratejik durumunu ve çevredeki Rum çetelerinin faaliyetlerini hesaba katarak, kararkâhını içeride daha emin bir yere nakletmeyi uygun bulmuş; Harbiye Nezaretini durumdan haberdar etmiş ve 25 Mayıs 1919'da Samsun'dan ayrılmıştı (23).

Görülüyor ki, Mustafa Kemal Paşa, büyük önder olarak tarihi görevine başlamış bulunuyordu. Yola devam ederken ihtiyar bir çiftçinin kendisine karşı gösterdiği tavır, Paşa'yı çok etkilemişti. Çiftçi olan bu kişinin aile taplosu da şöyleydi:

Üç erkek kardeşten biri Yemen'de, diğeri Çanakkale'de şehit olmuşlardı. Kendisi de ayağından sakattı ve evde bu sakat kişinin alınterini bekleyen sekiz nüfus vardı. Mustafa Kemal Paşa, hemen hemen aynı dekorda olan Anadolu evlerinin bu sakat çiftçisine: "Ama düşman buralara yanaşıyor. Samsun'a çıkartma yapmış" diye sormuştu. Sakat çiftçi sabanın ucunu göstererek: "Şimdi benim sınıırım nah şu tarlanın ucu. Düşman oraya varıncaya kadar ben saban başındayım" diye cevap vermişti (24).

Dolaysıyla Kurtuluş Savaşı; böylesine bitkin, yorgun, hadiselerin ve acı bir kaderin kendi içine ve nefsaniliğine doğru ittiği yoksul halkın bağında bir ümit tufanı meydana getirmek ve ondan dünyanın ebedi sayılan galip devletler düzenini alt üst edip

---

22) Nimet Arsan, Atatürk'ün Tamim, Tlgraf ve Beyannameleri, Ank. 1964, c.4, s.23.

23) Tayyip Gökbiçgin, Milli Mücadele Başlarken, Ank.1959,c.1, s.85, 138; HTVD., sy.4, V.72.

24) Cemal Kutay, "Tarih Aynasında Hâdiseler", Tarih Konuşuyor, c.1, sy.4, s.280; Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, İst.1974, c.3, s.909.

milli kurtuluşlar devresini açabilme mucizesidir. İstanbul'dakiler için vatanın hudunu, rahat evlerinin merdivenlerinde, Anadoludakiler için de tarlanın başlangıç sınırında idi (25).

26 Mayıs 1919'da Havza'da kendisini ziyarete gelenlere, Paşa; "Hiçbir zaman ümitsiz olmayacağız, memleketi kurtaracağız" (26) şeklinde kalpleri ürperten ve halkın haması duygularını kamçılayan bir konuşma yapmıştı. Daha sonra da şehrin ileri gelenlerini Kararkâhına davet ederek; "Düşman bizi öldürme niyetinde değildir. Düşmanın niyeti bizi mezarımıza diri diri gömmektir. Şimdi çukurun tam kenarında bulunuyoruz. Fakat son bir gayretle toparlanırsak kendimizi kurtarmamız mümkündür" diye konuşma yapıyordu (27).

Mustafa Kemal Paşa; asıl meselin, gelen tehlikenin kendilerini tarlalarında ve evlerinde bırakmayacağına, bu seferkinin başka bir savaş olduğuna halkın inandığı gün mücadelenin en zor tarafının halledilmiş olduğunu ve sakat ihtiyarların dahi sabanlarını kadınlarına bırakıp topal ayağını sürükleyerek vatanını korumaya gideceğine karar vermişti. Bu nedenle, Paşa'nın her gittiği yerde en nüfuzlu insanların yardım ve desteklerini sağlamaya gayret gösterdiği ve bunda da muvaffak olduğu görülmüştür. O devrin en nüfuzlu kişilerinin devrin din adamları, manevi büyükleri ve tarikat şeyhleriydi (28).

İşte bunun için, halkın günde beş defa toplanıp Allah'a ibadet ettiği, uhrevî ve dünyevî meseleleri konuştuğu bir yer olan camilerin, vatan müdafaasının manevi kuvvet merkezi olduğu, karar-sız ve kararlık günlerde birlik ve beraberliğin oluşmasında, milli heyecanın doğup manevî cephenin kurulmasında faydalı hizmetlerini(29) çok iyi bilen ve gören Mustafa Kemal Paşa, camilerde müs-

---

25) Cemal Kutay, Agm., TKM., c.1, sy.4, s.280.

26) Tayyip Gökbilgin, Age., s.141; Celal Bayar, Age., c.8, s.2591.

27) Lord Kinnross, Age., s.266.

28) Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam Mustafa Kemal, İst.1981, c.2, s.24.

29) Zeki Başar, Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz, Ank.1977, s.98-99.

lüman halkın toplanması ve bunlara vatan gerçeklerinin anlatılmasına Havza'da 30 Mayıs 1919 Cuma Günü Yürgeç Mescidi'nde İzmir şehitlerinin ruhuna bağışlanacak bir mevlidin tertip edilmesini temin etmekle başlamıştı. Bu günde yapılacak mevlit merasimi için kasabadan, köylerden mümkün olduğu kadar halkın toplanması istenmişti. Bu nedenle halk mescidi doldürmüştü. Hatta sokaklar bile dolmuştu. Bundaki asıl maksat; halkı uyarmak, bir nevi cihada davet etmektir. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da mescide gelmişler, cuma namazı kılınmış ve okunan mevlit dinlenmişti (30). Böylece de, Paşa halkın arasına ilk defa katılıyordu.

Bu vadide çalışmak ve halkı Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplamak işi ulemadan Girem Köyü İmam-Hatibi Sıtkı Hoca'ya da düşüyordu. Çünkü o, halkın saydığı ve inandığı bir kişiydi. Ancak Sıtkı Hoca, o gün mescide gelemediği için halka va'z yapılmamış ve asıl maksat da hasıl olamamıştı (31).

Celâl Bayar, Sıtkı Hoca'nın korktuğu için mescide gelmediğini ifade etmektedir (32). Ancak, Ferudun Kandemir; Sıtkı Hoca'nın 30 Mayıs 1919 Cuma günü va'zetmeye gelemediğini korktuğu için değil, yanlış haber ulaşması nedeniyle bulunamadığını, daha sonra 12 Haziran 1919'da yapılan mitingten önce halkın mescide toplandığını, daha sonra da miting meydanını doldürdüklerini, Paşa'nın da odasının penceresinden mitingi izlediğini ve Sıtkı Hoca'nın da kürsüye gelerek bir konuşma yaptığını, halkın hocanın konuşmasını camide, yahut arkasında namaz kılar gibi huşu içinde dinlediklerini ve Sıtkı Hoca'nın; " Yangın sacaklığı sardı. Yanıyoruz. Tek çaremiz silâha sarılmaktır. Derhal silâhlarınızı temizleyiniz. Silâhı olmayan baltasını, baltası olmayan sağlam bir odunu eline alsın. Derhal saldıracağız. Önce içimizdeki ekme bilmez hainleri, sonra da Yurdumuzu işgal eden düşmanlarımızı temizleyeceğiz " (33) dediğini açıklamaktadır.

30) Celâl Bayar, Age., c.8, s.2591-2595.

31) Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.24.

32) Celâl Bayar, Age., c.8, s.2595.

33) Ferudun Kandemir, Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Arkadaşları ve Karşısındakiler, İst.1964, s.46-47; Necdet Refik Aktaş, Age., s.51-53; Bilâl N. Şimsir, İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Ank.1973, c.1, s.XXIV; Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.24-25.

Anadolu halkını aydınlatmak için İstanbul'da olduğu gibi Anadolu'da da yapılan mitinglerin ve mitinglerden sonra çeşitli yerlere ve İstanbul Hükümetine, yabancı devletlere ve kamu oyna duyurulan istekler ilk tesirlerini göstermişti. Bu nedenle, İstanbul Mitinglerinin ilk tepkileri, işgal makamlarınca 28 Mayıs 1919 günü 67 Türk Devlet adamının Malta'ya sürülmeleri ve Anadolu Mitinglerinin bir sonucu da İngiliz Komutanı General Milne'nin baskısı ile 8 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a yeniden çağırılmasını doğurmuştu (34).

Milli Mücadele tarihinin ilk günleri bir takım yeni yeni tedbirler almak suretiyle yeni gelişmeler arz ediyordu. Bu maksatla Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan ayrılmadan önce Zile'de bulunan Binbaşı Cemil Cahit Bey'den Amasya için bilgi almıştı. Beldenin en nüfuzlu şahsiyeti Müftü Hacı Tefvik Efendi idi. Bunun için Havza'da halka yaptığı konuşmanın bir özetini de Amasya Müftüsü Hacı Tefvik Efendi'ye telgrafla bildirmiş ve gelecek cevabın nasıl olacağını heyecanla beklemişti. Bu cevap ümit edildiğinden daha kısa zaman içinde gelmişti. Müftü Tefvik Efendi'nin cevabında; " Amasya halkı Müdafaa-i Vatan, Muhafaza-i Din ve Devlet yolunda mücahede edenleri kucaklamakla müftehir olacaktır" (35) deniliyordu.

Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa, 12 Haziran 1919'da kararkâhı ile beraber Havza'dan ayrılıp Amasya'ya gitmeye karar vermişti. Ayrıca, Amasyalılar bir heyet gönderip Paşa'yı memleketlerine davet de etmişlerdi. Bu Paşa'ya halktan gelen ilk davetti. Davet heyetinde; Müftü Hacı Tefvik Efendi, Topçuzade Ali Bey, Mehmet Kenan Bey, Topçuzade Mustafa Bey, Miralayzade Hamit Bey, Yörgüçzade Rasim Bey bulunuyorlardı (36).

Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa, 12 Haziran 1919'da Amasya'ya geçmişti. Amasya halkı şehrin dışında Gezirlik Mevkiinde resmi ve özel törenle karşılamışlardı. Paşa, halkı selâmlayarak; " Padişah ve Başkent İtilaf Devletlerinin elinde esir bir durumdadır. Yurt

---

34) Tefvik Biyikoğlu, Age., s.51.

35) Cemal Kutay, "Tarih Nasıl Konuşur", Bilinmeyen Tarihimiz, İst. 1974, c.2, s.370-371.

36) Celâl Bayar, Age., c.8, s.2595.

elden gitmek üzeredir. Bu kötü duruma çare bulmak üzere sizlerle işbirliği yapmaya geldim. Hep birlikte Aziz Yurdumuzu ve Bağımsızlığımızı kurtarmak için bütün varlığımızla çalışacağız" (37) şeklinde bir konuşma yapmıştı.

14 Haziran 1919 günü onuruna verilen yemekten sonra yaptığı uzunca konuşmasının sonunda Paşa; " Amasyalılar! Düşmanların sınırdan yapacağı herhangi bir çıkartma hareketine karşı ayaklanmalıyız. Çarıkları çekerek, dağlara çekilerek yurdu en son kayasına kadar savunacağız. Allah, Ulusumuza yenilgi gösterirse bütün evlerimizi, mallarımızı ateşe vererek yurdu bir çöl durumunda düşmana bırakacağız. Amasyalılar! Buna hep birlikte and ileçelim " demiş, Amasyalılar da hep bir ağızdan "Emirlerinizi bekliyoruz Paşam" diye bağırışmışlardı. Bunun üzerine Paşa'da, "Sağolunuz Amasyalılar. El ele verip çalışırsak zaferi kazanacağız ve ne olursa olsun, yurt kurtulacaktır" diye memnuniyetini belirtmişti (38).

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına karşı en gönülden ve coşkun karşılama töreni Amasya'da yapılmıştı. Karşılayanların başlarında Müftü Efendi de bulunuyordu. Merasim Paşa'nın gözlerini yaşartmıştı. Müftü Tevfik Efendi'ise, itimat telkin eden güler yüzlü ve nurani çehresiyle ilerleyerek Paşa'ya yüksek sesle; " Paşam! Bütün Amasya emrinizdedir. Gazanız mübarek olsun" diyordu. Paşa da, elini uzatan bu mübarek insanın elini öpmek ister gibi eğiliyor ve saygı gösteriyordu. Hatta Mustafa Kemal Paşa, kendisinin İstanbul'a dönmesini isteyen Damat Ferit Paşa'nın telgrafını arkadaşlarına okuduğu zaman "Buna en güzel cevabı, Müftü Hacı Tevfik Efendi verdi" diyordu (39).

Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'ya gelişinden bir gün sonra 13 Haziran 1919 tarihinde eski Müftü Abdurrahman Kamil Efendi de yaptığı va'zında; " Tek kurtuluş yolu halkın doğrudan doğruya Egemeliğini eline alması ve iradesini kullanmasıdır. Hep birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde toplanarak yurdu kurtaracağız" (40) diyordu.

---

37) Necdet Refik Aktaş, Age., s.68.

38) " " " Age., s.69-70; Lord Kinross, Age., s.270.

39) N. Yetkin, "Atatürk'ün Amasya'ya Geldiği Zamana Ait Tarihi Hatıra, Kale Dergisi, 1980; Cemal Kutay, Agm., BT.,c.2, s.272.

40) Ahmet Demiray, Resimli Amasya, Ank.1954, s.136; Celal Bayar, Age., c.8, s.2595.

Ayrıca Mustafa Kemal Paşa, 16 Haziran 1919 gününün akşamı yatsı namazına doğru hazırladığı bir notu Abdurrahman Kâmil Efendiye göndererek, Kâmil Efendi'nin buna uygun va'zetmesini rica ediyordu. Müftü Kâmil Efendi de pusulayı öperek " Başım gözüm üstüne" diye mukabelede bulunuyordu.

Paşa'nın Amasya'ya geldiği günler Ramazan ayına tesadüf etmişti. Camilerde öğle namazlarında değişik dini konularda va'zlar veriliyordu. 17 Haziran 1919 günü Mustafa Kemal Paşa, yanındakilerle Sultan Beyazıt Camii'ne gelmiş ve caminin sol tarafına oturmuştu. Müftü Abdurrahman Kâmil Efendi; " Allah Kur'an-ı Keriminde: "Ahllah'ın rahmetinden ümit kesmeyin" mealindeki âyet-i kerimeyi okuyarak sözlerine başlamış ve cemaati çoşturucu güzel bir konuşma yapmıştı. Kâmil Efendi şu tarihi sözlerle va'zına son vermişti:

" Ey Cemaat!

Milletin şerefi, haysiyeti, hürriyeti, istiklâli hakikaten tehlikeye düşmüştür. Bu felâketten kurtulmak, icabederse vatanın son ferdine kadar ölmeyi göze almak lâzımdır. Padişah olsun, Halife olsun, isim ve ünvanı ne olursa olsun, hiçbir şahıs ve makamın mevcudiyetinin hikmeti kalmamıştır. Tek kurtuluş çaresi halkın doğrudan doğruya hâkimiyeti ele alması ve iradesini kullanmasıdır. Hep birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde toplanarak yurdu kurturacağız. İşte size büyük bir önder " diye Paşa'yı gösteriyordu. Bundan sonra da Mustafa Kemal Paşa'ya yönelerek; "Sayın Paşa Hazretleri! Şu gördüğünüz Türk çocuklarının tümü, başta ben olmak üzere şu dakikadan itibaren size uymuş bulunuyoruz. Vatan ve milletimizin kurtuluşu yolunda sizlerle elbirliği yapacağımıza söz veriyoruz" diyordu. Bu sırada, başta Müftü Kâmil Efendi olmak üzere cemaat ellerini kaldırarak, vatanın acıklı durumundan kurtulması için Cenabı Hak'tan yardım dilemişlerdi (41).

Mustafa Kemal Paşa, zaman zaman Abdurrahman Kâmil Efendi'yi çağırarak özel konuşmalar yapıyordu. Çünkü Kâmil Efendi, çeşitli konuşmalarıyla Paşa'nın görüşlerini benimsediğini dile getiriyordu. Böylece de Paşa, en güçlü taraftarlarını din adamları arasında bulmuş oluyordu (42)

---

41) Sadi Borak, Atatürk ve Din, İst.1962, s.64; Necdet Refik Aktaş, Age., s.72-74; Celâl Bayar, Age., c.8, s.2595.

42) Lord Kinnross, Age., s.270.

Mustafa Kemal Paşa da; Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra 24 Eylül 1924 tarihinde Amasya'da şerefine verilen bir ziyafetin sonunda, (Ek-3)'de görüleceği gibi Müftü Abdurrahman Kâmil Efendi'nin bahse konu hizmetlerini açıklama sadedindeki konuşmasını; "İşte Efendi Hazretlerinin bu yol gösteren va'z ve nâsihatından sonra herkes çalışmaya başladı. Bu münasebetle Müftü Kâmil Efendi Hazretlerini takdirle yâdediyorum. Genç Cumhuriyetimiz, bu gibi ulema ile iftihar eder" (43) şeklinde sürdürüyordu.

Görülüyor ki, Amasya halkı da, başta Müftü Hacı Tevfik Efendi, Hoca Abdurrahman Kâmil Efendi, Hoca Bahaettin ve Şeyh Cemalettin Efendiler olmak üzere Milli İradeye geçişte ve Milli Mücadeleye başlamada Mustafa Kemal Paşa'ya destek olmakta Anadolu halkına örnek olmuşlardı (44).

İşte Amasya, Milli Bağımsızlık Mücadelesinde ilk önemli adımın atılmasına imkân vermiş ve "Karanlık Oda" denilen yerde hazırlanan Amasya Tamimi 21/22 Haziran 1919'da bütün yurda ilân edilmişti.

Amasya Tamimi, Anadolu'da kurtuluş hareketini tek elden düzenlemek yolunda Milli bir birliğe yol açmış ve Milli bir Kongrenin toplanmasını öngörmüştü. Tamim aynı zamanda vatanın bütünlüğünü ve milletin istiklâlini ele alması konusunda halkı isyana davet olduğu kadar, milletçe yapılacak programı ve uygulanacak politikayı da göstermiş oluyordu (45). Bu nedenle, İstanbul'da başlayan Kurtuluş Savaşı'nın hazarlıkları Amasya'da alınan ve "Mukaddes İttifak" diye isimlendirilen Amasya Tamimi ile diğer kararlar, bu savaşın kazanılması için alınan ilk, önemli tedbirler olarak tarihe geçmiştir.

Böylece de; 8 Haziran 1919'da İstanbul'a çağrılma emrine uymayan Mustafa Kemal Paşa, Ordu Müfettişlik ünvanını ve yetkilerini bırakmaksızın 8 Temmuz 1919 tarihine kadar Milli Mukavemetin sivil ve askeri temellerini atmıştı. Ancak, 8 Temmuz 1919 akşamı "Resmi vazifeniz sona ermiştir" şeklindeki telgrafı alan Mustafa Kemal Paşa

---

43) Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 24 Eylül 1924, Nr.1231.

44) Bayram Kodaman, "Amasya Protokolü", BTTD., Haziran-1986, sy.16, s.22.

45) Hamza Eroğlu, Age., s.180-181.

aynı gün ve aynı saatte askerlikten çekildiğini İstanbul'a bildirmişti. Ayrıca, bu kararını bir taraftan ordulara, diğer taraftan da millete duyurmuştu (46).

Mustafa Kemal Paşa, artık bu tarihten sonra resmi bir hüvyet taşımaksızın sadece Türk Milleti'nin tarihinden kaynaklanan İstiklâl ve Milliyetçilik duygusundan kuvvet alarak vazifesine devam edeceğini bir kere daha ilân ediyordu.

Amasya Tamimi ve diğer kararları, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde alınan kararlar takibetmiştir. Dolayısıyla da Anadolu ve Trakya'da başlayan Kurtuluş Savaşı'nın başarılması için her türlü çareye başvurulurken gerekli önlem ve kararların alındığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Kurtuluş Savaşı'nın Anadolu ve Trakya'da başlatıldığı bir simgesi olarak alınan Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin nihai kararları önemine binaen (Ek-4)'de verilmiştir.

İşte Anadolu'nun doğusunda Kurtuluş Savaşı'nın başlatılması için yapılan bu çalışmalar devam ederken, Anadolu'nun Batısı'nda İzmir'in düşman işgaline uğramış yerlerinde de ilk "Kuvay-ı Milliye" kurulmuş ve gerilla harbi başlatılmıştı. Bunun yanında Hacım Muhittin (Çarıklı) Bey'in teşebbüsü ile 26-30.07.1919 tarihleri arasında Balıkesir'de ve 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında da Alâşehir'de Milli Kongreler toplanmıştı. Bu kongrelerin yapılışındaki ana hedef ise, düşman işgaline karşı gelmek için milli birlikler kurmak ve bunu memlekete duyurmak olarak özetleniyordu(47).

Böylece de, düşman işgali altında bulunan aziz memleketimizin, Saltanat ve Hılafet Makamının her türlü işgal ve baskıdan kurtulması yolunda, vatanın her tarafındaki milli ve dini teşekküller bir araya gelip ulusal bağımsızlık savaşını kazanma yolunda and içtiklerini göstermiş oluyordu.

---

46) Tefvik Bıykoğlu, Age., s.52; THMM., Zabit Ceridesi, c.1, s.15; Takvim-i Vekayi, 8 Temmuz 1335/1919, Nr.3596; Aatürk İle İlgili Arşiv Belgeleri(1911-1921), Ank.1982, s.50-52, B.52,53,54.

47) Hacım Muhittin Bey (Çarıklı), Balıkesir ve Alâşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çarıklı'nın Kuvay-ı Milliye Hatıraları, Ank. 1967, s.3-4; Alâşehir Kaymakamlığı, Milli Mücadele'de Alâşehir Kongreleri, İzmir-1988, s.21.

B- İZMİR'İN İŞGALI VE BUNA KARŞI YAPILAN FAALİYETLER

1. İzmir'in işgaline karar Veriliyor :

İzmir halkı, şehrin Yunanlılara verileceğini daha önceden sezmişler, bunun için de teşkilatlanma gereğini düşünmüşlerdi. Bu konuda Nurettin Paşa'nın büyük rolü olmuştur. Paşa, Mondros Mütarekesini izleyen günlerde milli bir teşkilatın kurulmasını lüzumlu görmüş ve Kasım ayı başından itibaren İzmir'de "Müdafaa-i Milliye, Cemiyet-i İlmiye, Müdafaa-i Osmaniye Cemiyeti gibi teşekküllerin kurulmasına yardımcı olmuştur. Bu cemiyetlerin hangi tarihte kurulduğu kesin olarak belli değildir. Ancak, Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyeti'nin 26.11.1918 tarihinde kuruluş işlemlerinin kesinleşmiş olduğu ifade edilmektedir (1).

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberi gün geçtikçe etrafa yayılıyor ve bu durum halkta bir panik meydana getiriyordu. Vali Nurettin Paşa, 22 Şubat 1919'da Harbiye Nezaretine yazı yazarak durum hakkında bilgi istemiş ise de, alınan cevapta işgal haberinin asılsız olduğu belirtiliyordu (2). Ancak İstanbul'dan alınan bu cevap gerçeği yansıtmıyordu. Çünkü Osmanlı toprakları, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunanistan arasında paylaşılıyor, her devlet kendi vatanına düşecek payın hesabını yapıyordu (3).

Bu acıklı günlerin devam ettiği tarihlerde, Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyetince 17-19 Mart 1919 tarihlerinde İzmir'de bir kongre tertip edilmişti. Batı Anadolu'nun hemen hemen bütün müftüleri, Belediye Başkanları ve her yerin söz sahibi kimseleri bu kongrede bir araya gelmişlerdi. Kongreye katılan müftülerin sayısının 37 olduğu ifade edilmektedir (4).

-
- 1) Nurettin Paşa, Muzaffer Ordumuzun Kumandan-ı Muhteremi Ferik Nurettin Paşa Hazretlerinin İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi Hazretlerine Yazdığı Mektubun Sureti, Osmanlı Matbaası, s.3-5; Türk Ansiklopedisi, c.5, s.432.
  - 2) Genel Kurmay Harp Tarihi Dairesi, Türk İstiklâl Harbi, Ank.1962, c.1, s.138.
  - 3) TİH., c.1, s.132-133; HTVD., sy.42, v.991.
  - 4) Halil Morali, Mütarekede İzmir Olayları, Ank.1973, s.11-12; Nuroğan Taçalan, Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İst.1970, s.193; Yurt Ansiklopedisi, c.6, s.4290.

Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanları (Georges Clemenceau, Loyd George ve Woorom Wilson) Yunan askerinin İzmir'e çıkmasına 2 Mayıs 1919 tarihinde karar vermişler ve 6 Mayıs 1919'da da Venizelos'a isteğinin kabul edildiği bildirimlerle, Yunan askeri'nin hemen İzmir'e çıkarılmasını istemişlerdi (5).

Bunun üzerine, İngilizlerin Akdeniz Filosu Kumandanı Amiral Goltorpe; 14 Mayıs 1919 sabahı 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa'ya bir nota vermiş ve İzmir'in işgal edileceğini bildirmişti. Böylece de, halkın kulaktan kulağa duyarak ızdırıp çektiği husus resmi olarak açıklanmış oluyordu.

Ayrıca bu durum rumların taşkınlıklarından da belli idi. Zira her tarafta çeşitli eğlenceler tertip ediliyor ve evler çeşitli bayraklarla süsleniyordu.

Ali Nadir Paşa, İngiliz Amiralinden aldığı notayı İstanbul'a bildirmişti. Alınan cevapta; "Bâb-ı Ali'de işgal vukuuna dair ma-lumat yoktur. Amiral'in bu teklifi, Mütareke şartlarından olarak muvafakat edilmesi lüzumu tabiidir" (6) deniliyordu. İstanbul Hükümetinin bu haberi, mukavemet teşkilatlarından gizlenmişti (7).

İstanbul Hükümeti içerisinde de tam bir fikir birliği yoktu. Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa, Harbiye Nazırının verdiği cevabı tasvip etmeyerek, istifa etmeye tevessül etmiş ve " Memleketin as-keri vaziyeti itibariyle en mühim parçasının işgale terkedilme-sinde, Genelkurmay Başkanı olarak benim de mütalaamın alınması i-cabederdi. Ben bu kadar müessif tarihi hataya iştirak edemem " de-mişti (8).

Ali Nadir Paşa ise, her şeye rağmen İstanbul Hükümeti'nin isteğini uygulamak yolunu tercih etmiş ve böylece de, hiçbir engel-le karşılaşılmadan işgal başlamış oluyordu (9).

-
- 5) Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu, Ank.1975, s.46; Golthard Jaeschke, KSİİB, s.65; Lord Kinross, Age., s.248.
6) Cemal Kutay, TİHMT., c.19, s.10801-10802; HTVD., sy.37, v.895; TİH., c.1, s.48.
7) Cemal Kutay, TİHMT., c.19, s.10802.
8) " " , TİHMT., c.19, s.10802; Lord Kinross, Age., s.249.
9) " " , TİHMT., c.19, s.10803.

Ancak, notayı veren işgal habercilerine karşı genç bir Yedek Subay; " Büyük bir milletiz. Uyur gibi görünürüz. Fakat uyanacağız. Elimizde bulunan memleketimizin peşkeş çekilmesi kabul edilemez. Karışıklık vuku bulacak. Belki bizimle birlikte çok kişi ölecek." şeklinde mukabelede bulunmuştu (10).

İzmir'in işgal edileceğini öğrenen asker ve sivil birçok vatansever, Konak Meydanında toplanmaya başlamışlardı. Konuyu görüşmek üzere Lise binasında bir toplantı yapılmış ve Vali İzzet Bey'e bir heyet gönderilmişti. Ancak Vali, kendisine gelen heyetten İzmir'in işgal edileceği haberini gizlemişti (11). Daha sonra ikinci bir heyet daha gönderilmişti. Bu defa Vali İzzet Bey, gerçeği saklamayarak; " İşgal hakkında İstanbul'dan bir haber yok. Fakat İtilaf Devletlerinden bu konuda bir yazı geldi. İşgal sırasında yapılacak aşırılıklar memlekete zarar verir. Kan dökülebilir. Bu sebepten sükunetimizi muhafaza edelim " (12) diye cevap vermek zorunda kalmıştı.

Ayrıca, İtilaf Devletlerinin emri üzerine ve Mütareke Hükümlerine göre, Yunanlıların İzmir'i işgal edeceklerini, bu durum karşısında hiç kimsenin en küçük bir mücadeleye girmemesinin gerektiğini de açıklamıştı.

Bu konuşma üzerine, toplantıda bulunan İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi ayağa kalkıp beyaz sakalını göstererek;

" Vali Bey! Bu, kanımla kırmızı olabilir ama, bu alına Yunan alçağını selâmlamış olmanın karasını sürerek Huzur-u İlâhiye'ye çıkamam " deyip cevap beklemeden toplantıyı terkedip doğruca Müftülüğe gitmişti.

İki saat sonra İzmir'in bütün camilerinde salât-u selâm sesleri yükselivermişti. Bu vakitsiz ezanın sebebi de acıydı. Müftü Rahmetullah Efendi, bir taraftan da adamlarını sağa sola göndererek halkı Maşatlık'ta yapılacak mitinge katılmaya davet ettiriyordu (13).

---

10) Golthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi (Çev. Nimet Arsan), Ank.1970, s.31.

11) Salahattin Tansel, Age., c.1, s.186; Kazım Özalp, Milli Mücadele (1919-1922), Ank.1988, c.1, s.4-5.

12) Sinan Ümit Topçuoğlu, İlk Kurşun, İst.1974, s.11; YA.,c.6,s.429

13) Cemal Kutay, TK., c.1, sy.4, s.285.

Bu arada, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, bir Redd-i İlhak Komitesi teşkil ederek 14/15 Mayıs 1919 gecesi Maşatlık'ta yapılacak mitinge halkı çağırılmıştı. Bu maksatla hazırlanan beyannameler şehrin en uzak yerlerine bile ulaştırılmıştı. Dağıtılan beyannamelerin tesiri büyük olmuş ve büyük bir kalabalık Maşatlık'ta toplanmıştı. Minarelerden verilen salâlar, halkın getirdiği tekbir ve tehlillere karışıyor, yer yer hırkçılıklar yükseliyordu. Bu mitinge, halkı davet için hazırlanan beyannamelerin en uzunca olanında (Ek-5)'de görüleceği gibi halkın milli ve manevi duyguları heyecana getiriliyordu (14).

Mitingte, ateşli ve heyecanlı konuşmalar yapılıyordu. Allah yolunda çarpışmanın, vatani korumanın büyük bir ibadet olduğunu dile getiren âyet ve hadisler anlatılıyor; şehitlerin ulaşacağı üstün makamlar açıklanıyordu. Mitingin ilk konuşmasını İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi yapmıştı. Dinleyenler de kendisi gibi göz yaşlarını tutamamışlardı. Böylece de Müftü Efendi'nin konuşması müthiş bir galeyana sebep olmuştu.

Müftü Efendi; vatan muhabbetinin imandan olduğunu, İzmir'in asırlardır ezan sesleri yükselen semalarında kulakları tirmalayan çan seslerine katlanmaktasa şerefle ölerек şehadet şerbetini içmenin daha iyi olacağını açıklayarak sözlerini bitirmişti (15).

Başka bir hatip de; "...Kardeşlerim! Cığerlerimizde bir soluk nefes kaldıkça, damarlarımızda bir damla kan kaldıkça anavatanımızı düşmanlara teslim etmeyeceğimize Kur'an'a el basarak benimle birlikte yemin edin. Size yalvarırım yemin edin " (16) diyordu.

Böylece, semalara yükselen seslere hep birlikte "And olsun! And olsun! Yemin ederiz" şeklinde cevap verilmiş, sönmeye başlayan ateşlerin ışığında okunan dua ve Kur'an-ı Kerimlerle, sabaha karşı mitinge son verilmişti.

-
- 14) Celâl Bayar, Age., c.6, s.1784; Kazım Özalp, Age., c.1, s.6; Salahattin Tansel, Age., c.1, s.186-188.
15) Kadir Mısırlıoğlu, Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahidler, İst.1967, s.85.
16) Richard Reinhardt, İzmir'in Külleri(Çev.Salih Yazıcıoğlu-Neşe Olcaytuğ), İst.1973, s.17-19.

Bu mitingin kararlarını Hükümet'e tebliğ etmek ve işgal kararlarını protesto yapmak üzere Müftü Rahmetullah Efendi başta olmak üzere bir heyet teşkil edilmişti. Heyet, kararları Hükümet'e tebliğ etmeye giderken ortalık aydınlanmış ve mukadder saat de yaklaşmıştı (17).

Redd-i İlhak Heyeti, aynı gün durumu bir telgrafla bütün ülkeye bildirmişti (Ek-6). Ayrıca, İzmir Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa tarafından etraftaki şehir ve kasabalara " İzmir elden gidiyor. Redd-i İlhak " metinli kısa bir telgraf ve Müdafaa-ı Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nce de İstanbul'daki Üniversite Profesörlerine, aydınlara, devlet adamlarına ve Amerika temsilcisine bir beyanname gönderilmişti (18).

Dolaysıyla bu miting, İzmir halkının ortak düşüncelere sahip olmasını sağlaması, Türk halkının bütünü vatan müdafaasına çağırması ve bu suretle milletin heyecanını kamçılama bakımından büyük fayda sağlamıştır.

2. İzmir'in İşgali Gerçekleşiyor:

Nihayet 15 Mayıs 1919 sabahı saat: 06.00'ya gelirken İzmir Körfezine Yunan askerlerini taşıyan gemiler gelmişlerdi. Bu gemiler İngiliz, Yunan, İtalyan, Fransız ve Amerikan bandıralı idiler (19).

Askerlere, Zafirius isimli bir Albay komuta ediyordu. Asker karaya ayak basarken, İzmir'deki kiliselerin çanları çalıyor, Yerli Rumlar ise Yunan askerlerine demet demet çiçekler sunarak "Zito, Zito" diye bağıryorlardı. Metropolit Chrysostomos da, işgal Komutanı Zafirius'a hoş geldiniz dedikten sonra, elindeki Haç'ı havaya kaldırarak, O'nu ve O'nunla birlikte bulunanları takdis ediyor, altın bir tepsi içinde sunulan tuzu ve ekmeği veriyordu. Daha sonra da, Yunan askerlerine karşı onları Türkler aleyhine kışkırtan bir konuşma yaparak; " Asker evlatlarım, Elen çocukları!

---

17) Kazım Özalp, Age., s.7.

18) Salahattin Tansel, Age., c.1, s.188; Tevfik Bıyıkoğlu, Age., s.9; TİH, c.2, Ks.1, s.63.

19) Nurdoğan Taçalan, Age., s.239-241; Bernard Lewis, Age., s.241.

Bugün ecdat topraklarını yeniden fethetmekle İsa'nın en büyük mucizesini göstermiş oluyorsunuz. Bu uğurda ne kadar Türk kanı döküp içerseniz o kadar sevaba girmiş olacaksınız. Ben de bir bardak Türk kanı içmekle onlara olan kin ve nefretimi teskin etmiş olacağım. Haydi buyurunuz. Bütün azizler sizin arkınızda olacak. Atalarınızın toprakları sizleri bekliyor" (20) diyordu.

Ayrıca; bu Papaz ve diğerleri, Yunan bayrakları önünde diz çökerek; sevinçten ağlayarak, dualar ederek, onları öpmüşler ve yüzlerine, gözlerine de sürmüşlerdi (21).

İşgal başladığı sırada; Hasan Tahsin isimli bir gazeteci- nin silâhından çıkan bir kurşunla Rum Subayı yere serilmiş ve İzmir'de ilk mukaddes kurşun atılmıştı. Ancak, Hasan Tahsin aynı yerde Yunanlılar tarafından şehit edilmişti (22).

Böylece de, İzmir işgal edilmiş ve ilk şehit verilmişti. Bunu başka şehitler de takip etmişti. Bundan sonra, ne kadar sürdüğü belli olmayan çok korkunç ve kanlı bir safha başlamıştı.

Kışlalarında bekleyen askerlerimizin, dipçik ve süngü darbeleri altında üst ve başları aranıyor, her türlü zulüm reva görülüyordu. Hatta bu arada Ali Nadir Paşa da tokatlanmıştı. Albay Süleyman Fethi Bey, "Zito Venizelos" demediği için şehit edilmişti. Katliamlar müttefiklerin gözleri önünde yapılıyordu. Canlarını kurtarmak için Ziraat Bankasına sığınmış olan kadın ve çocukların tamamı öldürülmüş ve masum insanların kanları sel gibi akıyordu. Yunanlıların zulmü bundan sonra da dışa doğru taşınıyordu. Buralarda da akla, hayale gelmeyen katliamlar olmuştu.

Hülasa, Tarihçi Toybeen'in dediğine göre; " 15 Mayıs 1919'da yıkıcı bir kuvvet Batı Anadolu'ya bir anda bir volkan dehşetiyle saldırmıştı. Dünya Savaşı'nın sona erişinden altı ay sonra sivil

-
- 20) Bülent Çukurova, "15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart-1987, c.3, sy.8, s.461-62; Salahattin Tansel, Age., c.1, s.190'daki 157 nolu dip nota bak.
- 21) Hasan İzzettin Dinamo, Kutsal İsyan, İst.1975, c.1, s.399.
- 22) Cemal Kutay, TK., c.1, sy.4, s.282-283; Salahattin Tansel, Age., c.1, s.190-191.

halk ve silâhsız Türk askerleri İzmir sokaklarında katliam edilmişti. İzmir'in köyleri de tahrip edilmiş ve kan deryası haline gelmişti" (23).

İzmir'in işgaline karşı memleket sathında meydana getirilen tepkileri göstermek için İzmir dışındaki şehir ve kasabalarda da çok heyecanlı mitingler yapılmıştır. Memleketin her tarafından samimi hislerle dolu bir çok protesto telgrafları, İstanbul Hükümeti ile işgal kuvvetleri temsilciliklerine gönderilmişti. İzmir'in işgali üzerine, her şeyi göze alarak çeşitli merkezlere gönderilen bir telgrafta şöyle deniyordu:

"İzmir, Yunanlılar tarafından işgal olundu. Şehirde katliam bütün şiddetiyle devam ediyor. Kan gövdeyi götürüyor. Hamiyetli olan, Allah'ını, dinini seven vatan ordusuna imdat etsin. Bu telgrafı ele geçirmiş olan muhabere memuru arkadaşlarımızdan Allah aşkına rica ederiz. Açık olan bütün hatlarda, memleketin her yanına yetiştirsinler. Onlar da, gönderdikleri yerlere bizim ricamızı tekrarlasınlar. Namuslarına, vatanperverliklerine havale..."(24).

Gresun'dan, Padişah ve Hükümet'e gönderilen (7)'deki iki telgrafta da çok manalı idi. Çünkü, milletin azmı, vatan duygusu ve öfkesi dile getiriliyordu (25).

-
- 23) Bülent Çukurova, Agm., AAMD., c.3, sy.8, s.463-471; Salahattin Tansel, Age., c.1, s.191-196; Nurdoğan Taçalan, Age., s.249-270; Hasan İzzet Dinamo, Age., c.1, s.394-407; Cemal Kutay, TİHMT., c.19, s.10803; Tayyip Gökbilgin, Age., c.1, s.87; Lord Kinross, s.249; Celâl Bayar, Age., c.6, s.1798-1807; HTVD., sy.37, V.897, sy.37, V.907.
- 24) Bernard Lewis, Age., s.242; M. Şevki Yazman, "İstiklâl Savaşı'nda Mehmetçik", Yakın Tarihimiz, c.3, sy.37, s.340-342; Kemal Arıburun, Age., s.4; Tevfik Bıyıkoğlu, Age., s.9; Tayyip Gökbilgin, Age., c.1, s.87-88; Nurdoğan Taçalan, Age., s.225.
- 25) Mahmut Goloğlu, Erzurum Kongresi, Ank.1968, s.40.

Türkiye'de bulunan yabancılar da, Türkleri daha yakından tanıdıkları için, İzmir'in işgalinin Türklerde mukavemet hareketlerini artıracak ve şiddetlendireceğini çeşitli vesilelerle açıklıyorlardı (26).

Ayrıca, İzmir'in işgali yurt dışındaki basında da bir takım değerlendirmelere tabi tutuluyordu. Şöyleki;

Değişik fransız gazeteleri başlıklarını, "Türk imparatorluğu ömrünü doldurdu", "Türkiye'nin parçalanışı", "Hasta adamın cenaze töreni" gibi başlıklarla veriyor ve olayı şöyle yorumluyorlardı: "Mademki, Türkiye paylaşılıyor, ziyafete geç kalanlardan olmayalım... Yunanistan, İngiltere ve İtalya'nın payları bizi kışkandırmaz. Aksine dostları sevindirmek hoşumuza gider. Biz yalnız onlardan daha kötü bir muameleye kalmak istemeyiz" (27).

Milletler Arası Tahkik Komisyonu Raporunda ise; " Yunan askeri, siyasi ve dini reisleri ahaliyi teskin için hiçbir şey yapmamışlardır. Çıkarılan kuvvetleri takdis için Metropolit'in içra ettiği "Takdis Âyini" çok müessif bir tesir yapmıştır. Askerler geçerken Yerli Rumlar'ın aldığı bazı tarz ve hareketler müslümanların galeyanını tahrik ve hissiyatını rencide ederek mukavemete icbar edecek şekilde idi " (28) deniliyordu.

İzmir'in işgaline ilk tepki Denizli'den geliyordu. Çünkü, 15 Mayıs 1919 sabahı, İzmir'in işgalinden dört saat kadar bir zaman sonra, Denizli'de bir miting yapılmasına karar verilmişti. Alınan bu karar, işgale karşı, İzmir dışında ilk toplu tepki idi. Halk yapılacak mitinge tekbir sezleri ve göz yaşlarıyla katılıyorlardı. Yerli Ermeni ve Rumlardan bazıları da mitingi takip ediyorlardı (29).

---

26) Golthard Jaeschke, KSİİB., s.65; Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ank.1970, s.28; Tayyip Gökbiçgin, Age., s.29; Kerman Zeynep, Belçika Temsilciliği Vesikalara Göre Milli Mücadele, İst.1982, s.11;

27) Yahya Akyüz, Age., s.46-47.

28) Cemal Kutay, TİHMT., c.19, s.10810; TİH, c.2, Ks.2, s.361-389.

29) YA., c.3, s.2141.

3. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin İlk Cihad Fetvası:

İzmir'in işgal edilmesi üzerine, Müftü Ahmet Hulusi Efendi, milletin vatanını müdafaa etmesi için ilk cihat fetvasını neşretmişti. Bu fetva, Türk halkının haysiyet ve istiklâlini kendi öz varlığı ile koruması yolundaki ilk sesleniştir.

Müftü Ahmet Hulusi Efendi şöyle diyordu :

" Muhterem Denizlililer!

Bugün sabahın erken saatlerinde İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu saldırıya karşı hareketsiz kalmak, din ve devlete ihanettir. Vatana karşı irtikap edilecek cürümlerin Allah ve tarih önünde affı imkansız günahdır. Cihat tam manasıyla teşekül etmiş dinî bir farıza olarak karşımızdadır.

Hemşehrilerim! Onlar öteki düşmanlarımızın vasıtasıdır. Yunan'ın bir Türk beldesini ellerine geçirmelerinin ne manaya geldiğini, İzmir'de şu birkaç saat içinde irtikap edilen cinayetler gösteriyor. Silâhımız olmayabilir. Topsuz, tüfeksiz saban taşları ile de düşmanın karşısına çıkacağız. İstiklâl aşkı, vatan sevgisi, haysiyet şuurumuz ile kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zaferi kazanacağız. Bu uğurda canını verenler şehit, kalanlar gazidir. Bu mutlak olarak CİHAD-I MUKADDESTİR. Sizlere, vatanımızı düşmana teslim etmenin çaresiz olduğunu söyleyenler, düşman esareti altında olanlardır. Onlar, irade ve kararlarına sahip değildir. Bu vaziyette olanların emri ve fetvası aklen ve şer'an caiz, makbul ve muteber değildir. Meşru olan, münhasıran vatan müdafası ve istiklâl uğrunda cihattır. Korkmayınız. Me'yüs olmayınız. Müftünüz olarak, " CİHAD-I MUKADDES FETVASI "nı ilân ve tebliğ ediyorum " (30).

Böylece de; Müftü Efendi'nin, bu konuşması ve verdiği ilk fetvası toplantıda hazır olan halkı ve yetkilileri galeyana getirmiş, halkın birlik ve beraberlik içerisinde çalışacakları kararlaştırılmış oluyordu.

---

30) Cemal Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Ank., tarihsiz, s.45-46; Lütfi Müftüler, Milli Mücadele'de Denizli Heyet-i Milliyesi, Balıkesir-1947, s.5; Lütfi Doğan, "İstiklâl Savaşında Ulemanın Büyük Hizmetleri, Milli Harekata Kararkâh Olan Müftülük Daireleri", Sebilürreşat (Türkçe kısım), c.3, sy.57, s.106; Ali Rıza Alp, "İstiklâl Savaşında Din Adamlarımız", Tercüman Gazetesi, 10 Eylül 1976, Tefrika:16.

Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Garp Cephesi "Nasıl Kuruldu" sorusunun cevabını verenlerden birisi olmuştu. Zira O, Denizli'de yükselen ilk sestti. Bu gibi din adamları yalnız Denizlililer değil, bütün Türk Milleti'nin övündüğü şahsiyetlerdi.

İzmir'in işgalinden dört saat on dakika sonra Denizli'de yapılan mitingde, Müftü Efendi'nin, Milli Mücadeleyi meşru bir savaş olarak nitelendirerek verdiği ilk fetvası ve halkın tekbir ve tehlil sedaları ile şahlanması, heyecana gelmesi ilk meyvelerini hemen vermişti. Zira aynı gün Belediye binasında Müftü Efendi'nin de bulunduğu bir toplantı yapılarak, çevre il ve ilçelerle de temas geçilmiş ve müşterek bir cephe teşekkül ettirilmesine karar verilmişti (31).

Ayrıca, bir taraftan mitingler ve toplantılar yapılarak, halk fikren Yunanlı'lara karşı hazırlanırken, bir taraftan da Mutasarrıf Faik Bey, Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Topçu Binbaşı İsmail Hakki ve öteki vatanseverler hemen işe başlamışlar, ~~xxxx~~ kısa zamanda Denizli'de Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak Cemiyetleri ile "Denizli Heyet-i Milliyesi"ni teşekkül ettirmişlerdi (32).

10 Haziran 1919'da faaliyete geçen Heyet-i Milliye küçük bir devlet şeklinde idi. Müftü Efendi'nin başkanlığını yaptığı bu teşkilat, iş bölümü esasına göre altı şubeye ayrılmıştı. Hiçbir dış emir ve yardıma belbağlamaksızın girişilen bu vatan müdafaası gayreti, Erzurum Kongresi'nin açılış günü olan 23 Temmuz 1919 tarihinden 43 gün önce kurulmuştu (33).

Denizli Heyet-i Milliyesi'nin teşekkülü tamamlandıktan sonra 10 Haziran 1919 günü bir beyanname yayınlanmıştır. Bu beyanname, önemine binaen (8)'de verilmiştir (34).

Müftü Ahmet Hulusi Efendi, 1919'da 58 yaşında olmasına rağmen, önce Dinar'a, daha sonra da Afyorkarahisar'a geçerek hem milli teşkilatlar kurulmasını temin ediyor, hem de silâh ve cephane yardımı

---

31) YA., c.3, s.2141.

32) Golthard Jaeschke, TKSK., s.38.

33) Lütü Müftüler, Age., s.11.

34) M. Akif Tütenk, Milli Mücadelede Denizli, İzmir-1949, s.15; Mehmet Arif, Anadolu İnkılabı, İst.1969, s.13.

toplayarak, takma isim ve sivil kıyafet taşıyan subaylarımızdan gönüllü gelenleri de vazifeye çağırıyordu.

Müftü Efendi'nin bu hizmetlerini gören ve O'na her türlü yardım için söz veren Afyonkarahisar'daki 23. Fırka Kumandanı Ömer Lütfi Bey, " Başında sarık, kafasında vatan muhabbeti ve İstiklâl haysiyeti, ileri yaşı ve mesleğine rağmen hepimize numune olan bu mübarek din adamını minnet ve hürmetle anarım" (35) diyor-du.

Müftü Efendi'nin, gerek Denizli'de ve gerekse çevresinde yaptığı çalışmalar giderek yayılmakta idi. Bu durumdan rahatsız olan Yerli Rumlar; " Nasıl olsa Denizli Yunan kuvvetlerinin eline geçecek. O zaman, sarığını başına dolayıp cesedini Denizli sokaklarında gezdiririz " diye tehdit ediyorlardı. Müftü Efendi ise bu tehditlere aldırmış etmeden çalışmalarını daha da hızlandırıyor-du. Bu durum karşısında, Anadolu topraklarını kendine vaad eden Padişah'a baskı yapılarak Müftü Efendi'nin hizmetlerine mani olmasını istiyorlardı (36).

Bunun üzerine, çaresiz kalan İstanbul Hükümeti, Ferit Paşa'nın yakını olan Jandarma Genel Komutanı Ali Kemal Paşa'ya gizli olarak Denizli'ye göndermişti. Paşa, Mutasarrıfı ziyaret ettikten sonra Müftü Ahmet Hulusi Efendi ile de görüşmek istemişti. Ancak, Müftü Efendi hastalığını bahane ederek görüşmek istememişti. Buna rağmen Ali Kemal Paşa, Müftü Efendi'nin evine giderek kendisini ziyaret etmiş ve İstanbul'un kanatını açıklamıştı. Müftü Efendi ise görüşlerini açıklayarak Paşa'ya şöyle cevap vermişti:

" Paşa Hazretleri! Bir memleket için düşman işgaline düşer olmak ve istiklâlini kaybetmiş bulunmaktan büyük felâket tasavvur edilebilir mi?. Zat-ı Şahane, aynı zamanda Makam-ı Hilafet'in de sahibi ve varisidirler. Bu sahabet ve verasetin makbul, meşru ve mut'a olması da ancak vatanın istiklâl ve hürriyetiyle mümkün ve muteberdir. İşte biz buna yapmaya ahdetmiş bulunuyoruz..." (37).

---

35) Cemal Kutay, KCM., s.54.

36) Ali Rıza Alp, Ağıt., Tercuman, 11 Eylül 1976, Tefrika:17; Lütfi Müftüler, Age., s.7.

37) Lütfi Müftüler, Age., s.21.

Böylece; Denizli'de başlatılan direnişe engel olunmaya çalışılırken, Yunan askerleri de işgal sahalarını genişletiyorlardı. Askerler her girdikleri yere kan, zulüm ve ateş götürüyorlardı. Yol üstünde ve civarında bulunan kasaba ve köyler büyük bir felâketle karşı karşıya geliyordu. Bunların bir kısmı yağmalanıyor, bir kısmı ateşe veriliyor, sakinlerden bir kısmı da öldürülüyordu (38).

Yerli Rumların yaptıkları büyük taşkınlıklar Menemen'de yaşanıyor, bu durum Manisada da halkı huzursuz ediyordu. Bu nedenle; Cemiyet-i İslâmiye Başkanı Müftü Âlim Efendi'nin önderliğinde Manisa savunulmaya çalışılıyordu. Ancak, gerekli tedbir alınmadığı için şehrin işgali gerçekleşiyordu. Halkın can ve namusuna dokunmayacağına söz verildiği halde, bu unutulmuş Manisa'da camiler çalgılı meyhaneye döndürülüyor ve sokaklarda dolaşan Türklerin fesleri yırtılıyor ve silâh aramak bahanesiyle kadınların üstleri başları aranıyor. Bunun üzerine, Manisa Müslümanları adına 30 Mayıs 1919'da Matbuat Umum Müdürlüğüne bir telgraf gönderilerek, Yunan askerlerinin yaptıkları zulüm ve işkenceler anlatılıyor (39).

Şehrin işgal edilmesi üzerine, din ve namus duygularının ayaklar altına alınmasından nefret duyan Manisa Müftüsü Âlim Efendi ve çevredeki müftüler, İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi'nin başkanlığında toplanarak, işgali Şeriat noktasından hükümlendiren bir fetva hazırlamışlardı. Bu fetvada, Yunan işgal ve zulmünün haksızlığı belirtildikten sonra, buna karşı cihad yapmanın farz olduğu açıklanıyordu. Arkasından bu fetvayı verenler, Yunan Makamları ve hem de Ferit Paşa Hükümeti tarafından idama mahkum ediliyorlardı. Bu husus, ilk defa din adamlarının toplu bir hareketini meydana getiriyordu. Bunun üzerine, Müftü Âlim Efendi Manisa'da barınamayacağını anlayarak, önce Akhisar'a, daha sonra da Balıkesir'e gidiyor ve buradaki Kuvay-ı Milliye hareketlerine de canla başla çalışıyordu (40).

38) Salahattin Tansel, Age., c.1, s.205.

39) Celâl Bayar, Age., c.8, s.2476-2479; TİH, c.2, Ks.2, s.370,384; ATASE. Arşivi, Kılıasör:72, Dosya:244, Fihrist:23.

40) Kadir Mısıroğlu, Age., s.88-91.

Bu sıralarda, Metropolit Chrysostomos, Ege bölgesindeki önemli camileri kiliseye çevirmek için harekete geçmişti. O'nun Manisa'daki vekili de aynı hareketleri icra etmeye gayret gösteriyordu. Bu maksatla, Manisa Ulu Cami'in saat kulesindeki çan kilise çanı gibi kullanılmaya kalkışılmış, arkasından da cami kiliseye dönüştürülmeye başlanılmıştı. Bu olay Manisalılar arasında büyük bir heyecan ve huzursuzluk meydana getirdiği gibi, Anadolu'da da derin yankılar uyandırıyor. Bu husus, Konya'da yayınlanan Oğüt Gazetesi'nin 13 Şubat 1921 ve 9 Mart 1921 tarihli nüshalarında dile getiriliyordu (41).

Rumların büyük bir kısmının Ulu Cami'e girerek, seccade ve kilimleri dışarı attıklarını, Kur'an-ı Kerimleri yırttıklarını, duvarlardaki âyetlerle kaplı olan levhaları taprip ettiklerini, camiye iztavroz yapmak için gayret gösterdiklerini, Minareye çakanların ezanı taklit ederek " Zito Venizelos " diye bağırdıklarını duyan Manisa Müftüsü Abdulhamit Efendi de, hâdiseyi gözleriyle gördüğü zaman Metropolit Vekiline karşı; " Bunlar bizim kutsal kitabımızdır. Hangi Müslüman sizin İncilerinize bu şekilde hakaret etti?. Ama Yüce Allah bunu sizin yanınıza bırakmaz. Başınıza öyle bir belâ gelecek ki, bunun nereden geldiğini anlayamayacaksınız" (42) diyordu.

Denizli İli Çal İlçe Müftüsü Ahmet İzzet Efendi de, ilçesinde veya çevresindeki yerlerde halkı Milli Harekete katılmaları için çalışmalar yapıyor ve halkın bu orduya katılmalarını temin ediyordu. Müftü Efendi, İzmir'in işgalini ve Yunan mezalimini, Ulu Cami'deki va'zlarında halka anlatıyor ve " Çöken Saray Saltanat'ının yerine milletin kalbindeki iman nuru bir kat daha parlamıştır verdavada Allah'ın yardımı muhakkaktır" şeklinde yürekleri ürper-tici konuşmalar yapıyordu. Konuşmayı dinleyenler de bu emre uya-caklarını belirtiyordu. Beldiye Binasında toplanan halktan (Ek-9)'-daki imzalı senedi alıyordu (43).

---

41) Kamil Su, Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları, Ank.1982, s.26.

42) " " Age., s.27-28.

43) Orhan Vural, " İstiklâl Savaşı'nda Müftülerin Hizmetleri",
Sebilürreşat, c.1, sy.12, s.185-187

Müftü Ahmet İzzet Efendi, bu şekilde oluşturduğu kuvvetlerle bizzat cephede savaşmış, ordunun hizmetlerine katkıda bulunmuş, halkın ve askerlerin manevi duygularını kamçılayıcı konuşmalar yapmıştı. Müftü Efendi, Milli Mücadele sırasında sadece bedenen değil, binlerce liralık servetini de vatan mücadelesi uğrunda harcamıştı. Milli Mücadele zaferle sonuçlandıktan sonra kendisine millet vekilliği teklif edildiği halde istememiş ve memleketinde ömrünün sonuna kadar Müftü olarak hizmet vermişti (44).

4. İşgal Karşısında İstanbul'un Tutumu :

İzmir'den çekilen telgraflar Anadolu içlerine doğru yayıldıkça, artık iyice kesinleşmiş bu kara haber herkesi şaşkınlığa çevirmişti. Bu sarsıntı ve hayretin ilk tepkileri İstanbul'a çekilen protesto telgrafları oldu. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceğini İstanbul'dakiler duydukları zaman şaşırıp kalmışlardı. Çünkü işgal'den birkaç gün önce İngiliz Yüksek Komiseri, Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya, İzmir'in işgal edilmeyeceğine dair söz vermişti (45). Halbuki İzmir'in işgalini tam üç gün önceden Kazım Karabekir Paşa, 12 Mayıs 1919 tarihinde Erzurum'dan İstanbul'a çektiği telgrafla açıklamıştı. Paşa, Harbiye Nezareti Celiyesine çektiği telgrafta şöyle diyordu :

"Mıntıkam dahilinde mevcut silâhlar, harp ve müdafaa için lüzumlu bilcümle mevcudu, Gürcisten ve Ermenistan'a nakletmek vazifesini ifa için burada bulunan Kaymakam Ravlinson, bugünkü görüşmemizde, çok yakında bir limanımızın işgal edileceğini söyledi.

İstanbul, Antalya, Mersin işgal altında bulunduğuna ve son meş'um şayialar da nazara alındığına göre, işgal edilmesi kat'i olarak kesinleşmiş limanımızın İzmir olması muhtemeldir. Şimdiden lüzumlu tedbirler alınmasına imkan vermesi muhtemel olarak, keyfiyeti acilen ve ehemmiyetle arz ederim. Ravlinson'un, İngiltere Dışişleri Bakanı Loyd Gurzon'un kayınbiraderi olduğu da derhatır ettirmeyi muvafık bulurum. 15.Kolordu Komutanı Kazım Karabekir"(46).

---

44) Sebilürreşat, c.6, sy.139, s.223-224.

45) Salahattin Tansel, Age., c.1, s.196.

46) Cemal Kutay, TİHMT., c.19, s.10828.

Bu telgraftan da anlaşılacağı üzere, İzmir'in işgal edilmesi mukadderdi. Çünkü, Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri Başkanları; Mayıs 1919 ayı başlarında yaptıkları ortak toplantıda, Yunan askerinin İzmir'e çıkmasına karar vermişler ve bu kararı 6 Mayıs 1919'da Venizelos'a bildirmişlerdi. Venizelos ise, "Türklerle çıkarmadan ancak oniki saat önce haber verilmesine önem verilmesini istiyordum ve O, "Türkleri ben çok iyi bilirim. Olaydan biraz evvel onlara söylenirse mukavemet edemezler. Bununla beraber hiç tehlike yok değildir "(47) şeklinde konuşmasını sürdürüyordu.

İzmir'in işgalini öğrenen Padişah ve İstanbul Hükümeti bir anda heyecana kapılarak şaşırılmışlardı. Eli kolu bağlı olan Padişah ve Hükümeti, kendilerine haber verilmeden işgal edilen bir vilâyetlerinin akibetinden haber dahi alamıyordu. Çünkü, İstanbul'u İzmir'e bağlayan telgraf merkezlerinde haberleşme yapılamıyordu (48). Ferit Paşa, İzmir'de olup bitenler hakkında Padişah'a bilgi vermesi için Posta ve Telgraf Genel Müdürü Refik Halit Karay'ı sıkıştırıyor ve Padişah'ın çok üzüntülü olduğunu belirterek, alınacak haberlerle üzüntüsünün giderilmesini istiyordu (49).

Gerçekten de Padişah Mehmet Vahdettin çok üzüntülü bir haldeydi . 14 Mayıs 1919 akşamı Ferit Paşa huzurunda iken İngiliz Siyasi Temsilcisi tarafından konağına çağırılmasıyla üzüntüsü son noktaya varmıştı. Sadrazam, alel acele Padişah'ın huzurundan çıkıp konağına dönerken, Padişah da bu ziyaretin sebebini öğrenmek için Refik Halit Bey'i görevlendirmişti. Geç vakte kadar haberi bekleyen Padişah nihayet, İzmir'in işgalini öğrenmişti (50).

Sadrazam Ferit Paşa da, işgale dair ilk telgrafların gelmeye başladığı zaman, üzüntülü bir tavırla sadece;

" Situation, une des plus ciritiques " diye bilmmişti (51).

---

47) Kayhan Sağlamer, " Anadolu'nun İşgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyon Raporu", BTTD., sy.49, s.5; Sina Akşin, "Paris Barış Konferansının Yunanlıları İzmir'e çıkarma Kararı", 3.ATS.Bildirileri, Ank.1986 (GKB), s.181; Tevfik Bıykoğlu, Age., s.4.

48) Refik Halit Karay, Age., s.114-116.

49) " " " , Age., s.118.

50) Ali Fuat Türkgeldi, Görüp İştittiklerim, Ank.1949, s.224-225.

51) " " " , Age., s.226.

İzmir ve çevresinden gelen telgraflar çok heyecan verici idi. Bunlar arasında katliam yapıldığını haber veren telgraflar da vardı. Fakat gerçek haberler İstanbul'a ancak 16 Mayıs 1919'-da ulaşmıştı. Çünkü Refik Halit Karay, İzmir'le ilk teması 15 Mayıs 1919 günü gecenin sabahına doğru veya 16 Mayıs 1919 sabahı erkenden kurabilmişti (52).

16 Mayıs 1919 Cuma günü akşamı Berat gecesine rastlamıştı. Bu nedenle resmi tebrikat için Bakanlar Kurulu Saray'a gelmişlerdi. İzmir'in işgaliyle ilgili telgraflar, Padişah'a ve Veliâhd Abdulmecit Efendi'ye ayrı ayrı okunmuştu (53).

16 Mayıs 1919 günü basına verilen bir açıklamada, "Devlet ve Milli hakların muhafazası" için hükümetin gereğini yapacağı, halkın sukunet ve vakarını muhafaza etmesi isteniyordu (54).

Ferit Paşa Hükümeti, 17 Mayıs 1919 sabahı istifa etmiş ise de; Ferit Paşa. İzmir'in işgalini, işgalciler nezdinde protesto etmiş ve Hükümet tarafından İtilaf Devletlerine karşı yapılan protestoda da oldukça kesin ve kararlı ifadeler yer verilmişti(55).

İzmir'in işgalini müteakip geligen olaylar karşısında, Padişah; meselenin konuşulması ve karara bağlanması için bir Saltanat Şurası toplanmasını emretmişti. 26 Mayıs 1919'da Yıldız Saray'ında toplanan Saltanat Şurası; Bakanlar Kurulu, Senato Üyeleri, Eski Devlet Adamları, Kumandanlar, Eğciler, İlim Adamları, İdareciler, Üniversite Mensupları ve Basından seçilmiş kişiler ile Partilerden çağırılan şahıslardan teşekkül ettirilmişti (56).

Padişah Vahdettin'in açış konuşmasıyla başlayan ve Sadrazam Ferit Paşa'nın Başkanlığında devam eden Saltanat Şurasında, anlayış ve düşünce bakımından başka başka yapılara sahip olan bu kişilerin müşterek bir karar almaları mümkün olmamıştı (57)

---

52) Refik Halit Karay, Age., s.227.

53) Ali Fuat Türkgeldi, Age., s.227.

54) Tayyip Gökbilgin, Age., c.1, s.86-87.

55) Tarık Mümtaz Göztepe, Age., s.146.

56) Tayyip Gökbilgin, Age., c.1, s.94.

57) Ali Fuat Türkgeldi, Age., s.234; Vakit Gazetesi, 27 Mayıs 1919, s.1; Tayyip Gökbilgin, Age., c.1, s.95-119.

Yunanlıların İzmir'i işgalinden dört saat on dakika sonra, Denezli'de yapılan miting, işgalin genişlemesi üzerine bir anda birçok emsal bulmuştu. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ve Kütahya'da yapılan mitinglere Hıristiyanlar bile katılıyorlardı (58).

Böylece de, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapılan mitinglerden sonra İstanbul'a çekilen binlerce telgraf, büsbütün de te-sirsiz kalmamıştı. Bu telgraf ve beyannamelerin bazılarında Hükümet bile cevap vermişti. Uyanan bu milli şuur karşısında silâhsız ya-pılan mitingler için Hükümet müsaade etmişti. Hatta tecavüze uğ-rayan yerlerde halkın silâha sarılmasını, açıktan açığa olmasa bi-le olumlu karşılıyor ve harekete geçenleri cezalandırma yoluna gitmiyordu. Ancak, Van'dan ve Trapzon'dan itibaren silâha sarılıp İzmir'i kurtarmaya koşulmasını, bütün yurdun işgalini ve İstanbul'un kaybını netice vereceği düşüncesiyle benimsememiştir (59).

5. İstanbul Mitingleri ve Protestolar :

Anadolu sathında yapılan mitingler ve toplantılar arasında İstanbul'dakilerin ayrı bir yeri vardır. Çünkü esaret altında bu-lunan bir şehir, bir başka esaret altındaki bir şehrin kurtuluşu için başkaldırıyordu. Bu mitingler bir imân meşalesiydi. Ne liman-da demirlemiş bulunan büyük düşman donanmasının şehre çevrilmiş toplarının konkurç namaluları, ne de İstanbul sokaklarında tüfek-lerinin ucunda parlayan süngüleriyle dolaşan müttefik askerleri, vatanlarından bir parçanın ayrılması karşısındaki duygularını di-le getirmek isteyen İstanbul halkını, kükremiş bir sel haline gel-mekten alıkoyabildi. Bu nedenledir ki, İzmir'in işgalini izleyen günlerde İstanbul'da toplantılar ve mitingler yapıldı. Eğlence yerleri ile okullar ve ticarethaneler üç gün kapatıldı. 17 Mayıs 1919'da Üniversite öğrencileri ile yüksek okul öğrencileri, İzmir ili'nin işgalini protesto etmek maksadıyla derslere girmediler.

17 Mayıs 1919 tarihinden sonra yapılan Üniversite Profesör-lerinin toplantısı, Fatih, Üsküdar, Kadıköy ve Sultanahmet'te ic-ra edilen mitinglerde yapılan konuşmalar ve çeşitli yerlere gönde-rilen protesto metinleri ve alınan kararlar çok manalı idi (60).

58) Tayyip Gökbilgin, Age., c.1, s.87-88;

59) Refik Halit Karay, Age., s.126-127.

60) Kemal Arıburnu, Age., s.5-72.

Üniversite Profesörleri, 18 Mayıs 1919'da Doktor Râsim Ömer Paşa'nın başkanlığında toplanarak heyecanlı konuşmalar yapmışlardı. Bu konuşmalarda; "İzmir memleketin beşiği ve bir mezarıdır. Anadolu'nun en güzel bahçesi, saadete açılan perçeresi düşman işgaline geçiyor... Kan dökerek kahramanca ölmeyi tercih ediyoruz... Çıldırıp mahvolmaktansa şerefle ölmekle evlâdır. Milli matemi göstermek, bayrakları siyaha boyamak, siyah perdeler asmak, siyah rozetler taşımak" gerekir " gibi ifadelere yer veriliyordu (61).

19 Mayıs 1919'da Fatih Belediyesi önünde toplanan ellibine yakın halk siyaha boyanmış bayrakların gölgesinde durgun ve üzgündüler. Ancak, zaman zaman getirilen tekbir sesleri semaya yükseliyordu. Kadın-erkek büyük bir kalabalık nelerden bahsedileceğini merakla bekliyorlardı. Konuşma için hazırlanmış olan kürsüde matemi andıran siyah bir bayrak vardı. Kürsüdeki kara matem bayrağı gibi karalar giymiş olan Halide Edip, kürsüye gelerek herkesi heyecanla ağlatan bir konuşma yapmıştı. Başka hatipler de günün mana ve ehemmiyetini belirten konuşmalar yapıyorlardı.

Tahsin Fazıl Bey; "...İzmir, dedelerinin kanı, imanı, itikadı, kahramanlığı, nihayet bir mezarıdır. Bugün İzmir'siz bir Anadolu ruhsuz bir ceset gibidir. Vatan bugün için senden sukunet, yarın için hayat ve hareket bekliyor " şeklindeki sözleriyle konuşmasını bitiriyordu (62).

20 Mayıs 1919'da Üsküdar'da ^{da} miting yapılmıştı. Bu mitingin en mühim hususiyeti, mitinge katılan kalabalığın büyük çoğunluğunun üzüntülerinden ağlamaları idi. İlk sözü alan Şair Talat Bey gibi diğer konuşmacılar da hep gönüllerde alevlenmiş inançlara ve milli haysiyet düğularına hitabediyorlardı.

Şair Talat Bey; "... Hiç mütessir olmayınız. Bugün dört yüz bu kadar seneden beri minarelerinde ezan, camilerinde Kur'an okunan İzmir'i hiç bir zaman bağışlayamayız " (63) diyordu.

22 Mayıs 1919'da yapılan Kadıköy Mitingi de, diğer mitinglerin heyecanını aynen taşımıştır. Devamlı yağan bir yağmur altında

61) Kemal Arıburnu, Age., s.5-11.

62) " " , Age., s.12-16; Salahattin Tansel, Age., c.1, s.247.

63) Kemal Arıburnu, Age., s.21; Aynur Mısırdıoğlu, Kuvay-ı Milliye'nin Kadın Kahramanları, İst.(Tarihsiz), s.52.

yapılan bu mitingteki konuşmalar da çok manalı idi. Şöyleki;
" Müslümanlar! Yaşadığımız tarih, tarih-i fecaattır. Biz üçyüzel-
li milyona mensup Türkleriz. Dünyada üçyüzelli milyonuz... Müslü-
manlar! Adalet-i ilâhiyeye bakınız. Bugün hepimizin kalplerinden
akan kanlara semâ yağmurlarıyla iştirak ediyor, tabiat ağlıyor"
(64).

Münevver Saime Hanım'ın, çocuğuna verecek övüdü'nün ne olaca-
ğını burada bağıra bağıra açıklaması, dinleyenleri ciddiye çöştür-
müş ve (Ek-10)'da görüleceği gibi söylediği sözler Türk kadınının
vatanına karşı beslediği yüksek duygunun şaheser bir misâli ve i-
fası olmuştur (65).

Türk kadınlarının bu sözleri bir fantazi olarak kabul edil-
memelidir. Zira Müslüman Türk anası evlâdını, din, vatan, millet
ve devlet sevgisiyle yetiştirmiş, mukaddes olarak tanıdığı vatani
düşmanlardan kurtarması için göğsünü gere gere cihad meydanlarına
göndermiştir. O anne ki, oğlunu cihada gönderirken, " Oğlum! Kork-
madan, yılmadan vatani ve milleti kurtarmak için arsaqlar gibi sa-
vaşacaksın. Gerektiğinde kanını akıtacaksın. Şayet korkak ve döne-
k olarak evime gelirsen südümü sana helâl etmem " diye nasihatla bu-
lunuyordu.

23 Mayıs 1919'da yapılan Sultanahmet Mitingi, İstanbul'da ya-
pılanların en heybetlisi ve en iç yakıcısı idi. İkiyüzbini aşkın
bir insanın katıldığı bu Miting, vatan derdine düşmüş Müslüman İs-
tanbul'un yüz akı olmuştu. Halk göz yaşlarını tutamıyordu. Kürsü-
ye siyah bayraklar asılmıştı. Bu durum halkın heyecanını da artı-
rıyordu. Her taraftan tekbir sesleri yükseliyordu. Herkes birşey
yapmak istiyordu. Hatipler halkın dini duygularına daha fazla hi-
tabediyorlardı. İşte;

" Müslüman! Yedi asırlık bir Saltanat'ın taksim olunduğunu
görüyorsun. İş bu hicranlı günlerimizde birleşmeye, anlaşmağa her
hususla ihtiyacın var. İşini, gücünü bırak. Cuma namazından sonra
Sultanahmet'teki toplantıya koş. Kadın, erkek, çoluk çocuk orada
bulun" (66)

Cümlelerini taşıyan Miting davetiyesi, gönüllerdeki volkanı

64) Kemal Arıburnu, Age., s.32.

65) " " , Age., s.34-35; Aynur Mısırlıoğlu, Age., s.53.

66) Enver Behnam Şapolyo, İstiklâl Savaşı Edebiyatı Tarihi, İst.
1967, s.27.

ateşliyen bir kıvılcım olmuş, meydan tahlili güç bir heyecanla dolmuştu.

Sultanahmet Mitingi'nin en heyecanlı kısmı, Halide Edip Hanımın konuşmasına isabet etmişti. O, "Gerekirse can vermekten kaçınılmayacağına" dair oradaki halkı and içmeye davet etmiş ve bu büyük müslüman topluluğu hep bir ağızdan "Vallahi" demek suretiyle bu teklifi yerine getirmişlerdi. Bu arada ağlayanlar, hıçkıranlar da çok fazla idi.

Halide Edip Hanım; " Ruhu göklerde olan yediyüz senelik şanlı tarihimiz, bu minarelerden bugün Osmanlı Tarihi'nin faciasını seyrediyor. Bu muazzam, bu tarihi meydanda zafer alayları tertip eden ecdadımızın ruhu bizi seyrediyor. Dünyaların öbür ucuna at süren nâmağlup erlerin evlatları önünde ben baş eğiyor ve yemin ediyorum. Ben Müslüman tarihinin betbaht bir kızıyım. Bugün de dünkü kadar kahraman ve talihsiz Türk Milleti'nin anasıyım. Millet namına, ecdadımızın bizi seyreden ruhlarına yemin ediyorum... Yemin ediyorum ki, Osmanlı Sancağı'na, tarihine hiyanet etmeyeceğim. Allah'a, Hakka, milletin ilâhi hakkına dayanan Türk Milleti, bütün müslüman ve Türk dünyasına ilân ediyorum. Davamızı ilân ediyorum..." (67) gibi cümlelerle duygularını dile getiriyordu.

İstanbul Halkı, İzmir'in ve ufukta görülen bütün vatanın acısı ile muzdarip bir vaziyette idi. Bu nedenle halk, 30 Mayıs 1919 Cuma günü Sultanahmet'te ikinci defa toplandı. Yüzbin kişinin katıldığı bu mitingde de siyah örtülü kürşü ve simsiyah bayraklar çevreye hüznün ve gözlere yaş saçıyordu. Ellerde de pankartlar vardı. Bu pankartlarda; " İki milyon Türk, ikiyüz bin Rum'a feda edilemez"; " Hak ve adelet, Osmanlı toprağı, Yunanistan olamaz "; " İzmir Türk'tür, Türk kalacaktır " gibi cümleler yer alıyordu.

Değer mitinglerde olduğu gibi burada da, her şeyini yitirmiş Osmanlı'nın imanını yitirmediği, bu sebeple de içinde bulunduğu felâkettten kurtulabileceği anlatılıyordu. Daha önce ve hatta o an fikri ne olursa olsun bütün münevverlerin tutunduğu tek ümit dalı

---

67) İkdam Gazetesi, 24 Mayıs 1335/1919, Nr.8006; Kemal Arıburnu, Age., s.43-44.

imandı, İslam'dı, mukaddes sayılan herşeydi. Herkes "Allah" di-yordu. Hatipler; " Ey sevgili İstanbul, betbaht kardeşlerim! Ey şehadet yuvası olan Anadolu, Ey şehitlerin anaları " gibi ifade-lerle başladıkları sözlerinde; vatanın bölünmezliğini, İzmir'in mutlaka geri alınacağını, milletin iman ve namus duygularına sa-hip olduğunu, bu uğurda canını feda edeceğini, zalim milletlerin sonunun mutlaka hüsrana olacağını dile getiriyorlardı. Böylece de, müslüman halkın imanını ve vatan duygularını çöştürmeye çalışı-yorlardı (68).

Mitingten sonra yayınlanan bir beyanname ile de halk, kurtu-luş için dua etmekte üzere camilere davet ediliyordu. "Müslüman!" hi-tabıyla başlayan bu beyannamenin klişesi (Ek-11)'de verilmiştir (69).

İşte Müslüman Türk Milleti; topraklarını işgal edip paylaşan düşmanına karşı vatandaşlarını birliğe, beraberliğe, meşverete ça-ğırırken "Müslüman" hitabıyla davet ediyordu.

İslâm Dini'nin cihat ruhunu benimsemiş din adamlarının gay-ret ve çalışmaları da 19 Mayıs 1919 günü başlamıştı. İstanbul'da, İzmir'in işgalinden üç gün sonra İngiliz, Fransız ve İtalyan Dev-letleri temsilcilerine yerilen protestoda (Ek-12)'de görülen dini - kurum ve kuruluşların yetkililerinin imzaları bulunuyordu (70).

İtilaf Devletleri temsilcilerine verilen protesto metninin sonu; " Uğradığımız büyük haksızlığa Osmanlılık namına yüksek ses-le itiraz eder ve böyle zelil bir vaziyete düşüp kalmaktansa, ü-zerine Yunanlıların sahip sıfatıyla göründükleri toprakların altın da şan ve şerefle gömülüp kalmayı tercih edeceğimize tam bir iti-mat ile inanmalarını rica ederiz" (71) şeklinde bitiriliyordu.

Büyük Mecmu'anın sahibi Sabiha Zekeriyya'nın "Son Dua"sı öne-mine binaen (Ek-13)'de verilmiştir (72).

---

68) Kemal Arıburnu, Age., s.49-56; S.Tansel, Age., c.1,s.250-251.

69) Samiha Ayverdi, Hicri 1400. Yılı Yaklaşırken Kölelikten Efen-diliğe, İst.1978, s.61; Kemal Arıburnu, Age., s.56-57.

70) Feridun Kandemir, Age., s.30.

71) " " , Age., s.31.

72) Sabiha Zekeriyya, Büyük Mecmua, 5 Haziran 1335/1919, Nr.9,s.134.

C- KURTULUŞ SAVAŞI SIRASINDA YAPILAN ÖNEMLİ KONGRELER

Yukarıda açıklandığı üzere; Kurtuluş Savaşı'nın hazırlıkları Amasya'da alınan ve "Mukaddes İttifak" diye isimlendirilen Amasya Tamimi ve diğer kararlar; Erzurum, Balıkesir, Alaşehir ve Sivas Kongreleri'nin oluşmasını temin etmişti. Bu kongrelerde varılan nihai kararlar da Ankara'da bir "Milli Meclis" in teşekkül etmesine ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında müessir bir faktör olmuştu. Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde alınan kararlar (Ek-4)'de verildiği için burada tekrar edilmeyecektir. Ancak bu kongreler hakkında kısa bilgi verilecektir.

1. Erzurum Konresi :

Vatanın işgali tehlikesi karşısında başlayan mahalli mukavemet hareketlerinin en önemlilerinden birisi Erzurum Kongresi'dir. Bu kongreyi, "Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti" tertiplemişti. Bu cemiyet ilk önce İstanbul'da Süleyman Nazif ve arkadaşları tarafından kurulmuştu. Erzurum Şubesi de 10 Mart 1919 tarihinde açılmıştı. Daha önceden de Albayrak Gazetesi sahibi Necati Bey ile Alay Müftüsü Hoca Nusret Efendi bir takım hazırlıklar başlatmışlardı (1).

Mustafa Kemal Paşa; Tokat, Sivas ve Erzincan güzergâhını ta kibederek, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'un Ilıca mevkiine ulaşmıştı. Burada kendisini Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyet'in^{de} bir heyet ile 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa ve mahiyeti karşılamıştı.

Kazım Karabekir Paşa; Mustafa Kemal Paşa'ya, "Askerlikten ayrılırsanız bile size karşı saygım devam edecektir" (2) şeklindeki sözleriyle Mustafa Kemal Paşa'ya duyduğu sevgi ve hürmeti belirtmişti.

Mustafa Kemal Paşa, Ilıca'dan ayrılarak halkın ve askerlerin cidden samimi tezahürleri içerisinde Erzurum'a girmişti (3).

---

1) Cevat Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, Ank.1946, s.27.

2) Kazım Karabekir, Age., s.67.

3) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.30.

Mustafa Kemal Paşa, 4 Temmuz 1919 günü Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyet'ini ziyaret etmiş ve iki saat kadar kaldığı süre içerisinde Erzurum'da toplanacak kongre ile ilgili görüşmelerde bulunmuştu (4). Paşa, daha sonraki günlerde de yakın arkadaşlarıyla ve Kazım Karabekir Paşa ile bir araya gelerek milleti ve memleketi kurtarmak için bir takım kararların alınmasını ve "Milli hakimiyete dayanan kayıtsız şartsız mustakil bir Türk Devleti teşkil etmek ve bu amaca mutlaka varmak" için hızla teşkilatlanmak gerektiğini ifade etmişti (5).

İngilizlerin baskısı ile İstanbul Hükümeti'nce "Resmi vazifemiz sona ermiştir" şeklinde çekilen telgrafı alan Mustafa Kemal Paşa, 7/8 Temmuz 1919 akşamı hem memurluktan ve hem de askerlikten çekildiğini Saray'a ve Harbiye Nezareti'ne bildirmişti (6). Bu husus, Nutuk'ta 8/9 Temmuz 1919 olarak gösterilmiştir (7). Ayrıca durumu ordulara ve millete de duyurmuştu. Bu nedenle Paşa; "Bu tarihten sonra resmi sıfat ve yetkilerden sıyrılmış olarak, yalnız milletin sevgi ve fedakârlığına güvenerek ve onun tükenmez feyiz ve kudret kaynağından ilhâm ve güç alarak vicdani görevimize devam ettik" (8) diyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten ayrılışı Erzurum ve diğer yerlerde üzüntü ile karşılanmıştı. Ancak, çeşitli yerlerden çekilen telgraflarla Paşa'ya olan bağlılık dile getiriliyordu (9). Hatta, Kazım Karabekir Paşa; Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ettiği sırada, hazırol durumunda O'nu selâmlayarak, "Bundan sonra da Kolorodum ve ben emirlerinizi eskisi gibi yerine getirmeyi bir şeref bileceğiz" (10) diyor ve 13 Temmuz 1919 tarihli telgrafıyla da O'na olan bağlılığını belgelendiriyordu (11).

- 4) Cevat Dursunoğlu, Age., s.90.
- 5) Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, Ank.1986, c.1, s.30-32.
- 6) Tayyip Biyikoğlu, Age., s.52; M.M.Kansu, Age., c.1, s.37-38.
- 7) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.33.
- 8) " " " " " " , c.1, s.33.
- 9) HTWD., sy.7, V.140; Ali Fuat Cebesoy, Age., s.99.
- 10) Kazım Karabekir, Age., s.73; Lord Kinross, Age., s.281.
- 11) " " " " " " , Age., s.77; ATASE Arşivi, Dy.13, Kl.239, Fr.12.

Ayrıca, kendisiyle birlikte Erzurum'da bulunan Rauf Orbay Bey, Paşa'yı teselli ediyor ve yayınladığı bir beyanname ile de; "Hakkını, toprağını ve istiklâlini" savunmağa karar vermiş olanlarla birlikte çalışmak üzere İstanbul'dan ayrıldığını, "Vatan ve milletin halâsı ve istiklâli, Makamı Saltanat ve Hilâfet'in mâsuniyeti" sağlanıncaya kadar Mustafa Kemal Paşa ile bulunacağına and içtiğini açıklıyordu (12).

Mustafa Kemal Paşa'nın, Müfettişlik ve çok sevdiği askerlikten ayrıldığını belirten telgrafı, telgrafta kullanılan önemli ifadelere binaen (Ek-14)'de aynen verilmiştir (13).

Mustafa Kemal Paşa; bu telgrafta görüldüğü üzere, çok nazik bir ifade kullanarak Saltanat ve Hilâfet Makamı ile soylu milletin daima koruyucusu olduğunu ve bu konuda samimi bulunduğunu da açıklıyordu.

Erzurum Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti de, Raif Hoca'nın imzasını taşıyan 10 Temmuz 1919 gün ve 191 sayılı yazısında; "Mücâhid-i Muhterem Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" denilerek, "Veza if-i muhtelif-i vataniyye ile mükellef bulunan Heyet-i Feâle" başkanlığının kendisine verildiği belirtiliyordu (Ek-15).

Mustafa Kemal Paşa da, cemiyetin kendisine gösterdiği güven-den çok memnun ve mütehassis olduğunu Nutuk'ta şu cümlelerle ifade ediyordu:

" Efendiler, askerlikten ayrıldıktan sonra, bütün Erzurum halkının ve Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'nin bana karşı pek açık olarak gösterdikleri güven ve yakınlığın bende bıraktığı unutulmaz hatırayı burada açıkça belirtmeyi görev sayarım "(14).

---

12) Feridun Kandemir, Hatıraları ve Söylemedikleri İle Rauf Orbay, İst.1965, s.41; Sabahattin Selek, Milli Mücadele, Ulusal Kurtuluş Savaşı, İst.1970, c.1, s.214; Celal Bayar, Age., c.8, s.2652 HTVD., sy.2, V.37,38.

13) Atatürk İli İlgili Arşiv Belgeleri, s.51-52, Belge No:54.

14) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.44.

Mustafa Kemal Paşa, "Heyet-i Feâle" başkanlığına seçildikten sonra yaptığı toplantılardan ikincisinde Erzurum Kongresi'nin 23 Temmuz 1919'da yapılmasını karar altına almıştı. Kongreye delege olarak katılması gerekiyordu. Halbuki Erzurum'da geleceğe seçimleri yapılmıştı. Bunun için daha önce delege olarak seçilmiş olan Cevat Dursunoğlu ve Emekli Binbaşı Kazım Bey, istifa ederek yerlerini Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'e bırakmışlardı (15).

Kongre, "Mütevâzi bir mektep" diye isimlendirilen bir okulun küçük bir salonunda 23 Temmuz 1919 günü ilk toplantısını yapmıştı. Kongre'nin açılış günü, "Milli Kurtuluş Tarihimizin" başlangıcı olarak nitelendirilememektedir. Kongre, Raif Hoca'nın, kısa bir konuşmasıyla açılmış ve Şiran Müftüsü Hasan Fahri Efendi de, maksada uygun bir dua yapmıştı. Bu dua kongreye manevi bir hava vermişti (16).

Mustafa Kemal Paşa; 9 Ağustos 1919'da Hasan Fahri Efendi'ye gönderdiği (EK-16)'deki mektupta: " Erzurum Kongresi'nin hîni küşâdında ve hitamperiz olması münasebetiyle buyurduğunuz arapça belîğ ve fasîh maksada tamamen mutabık hitabelerinizin cemiyetimiz tarihinde pek kıymetli hatırat olarak mahfuz kalacaktır. Bulunacağınız mahallerden dahi latîf fikirlerinizle dolu mektuplarınızı al makla mübahî olacağım. Cenab-ı Hak hayırlı seyahat müyesser buyursun " (17) diyordu.

Erzurum eski Müze Müdürlerinden, Tarih araştırmacısı Merhum Tahsin Aşıroğlu'nun özel arşivinden elde edilen bu duanın arapça metni ve tercemesi (EK-17)'da verilmiştir.

Kongre başkanlığına seçilecek adayın belirlenmesi konusunda bir takım tartışmalar çıkmıştı. Bu sırada, Sivas Delegesi Fazlullah Morali Hoca, bir konuşma yaparak, "Milli vahdeti meydana getirmek için kongrenin açılması zarurîdir. Ben iki kişiyi tanıyorum. Biri Mustafa Kemal Paşa, diğeri de Rauf Bey'dir. Mustafa Kemal Paşa'yı kendi namıma başkan seçiyorum. Siz de uygun bulursanız Paşa,

15) Cevat Dursunoğlu, Age., s.98; M.Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.44-45

16) " " " ,Age.s.108-109; Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.107.

17) Nimet Arsan, ATTB., c.4, s.50.

divan başkanlığına geçsin (18) diyordu. Böylece de, kongerenin açılışı ve Fazlullah Hoca'nın konuşmasını müteakip Mustafa Kemal Paşa, oybirliği ile Kongre Divan Başkanlığına seçilmişti.

Bunun üzerine kürsüye gelen Mustafa Kemal Paşa; "Tarih bir milletin kanuni haklarını ve varlığını hiçbir zaman inkâr etmez. Böyle bir nikâp altında verilen kararlar tamamen batıldır. Tarihimize karşı yapılan haksızlıklardan müteessir olan milli vicdan, nihayet harekete geçmiş ve bizleri buraya toplamıştır. İşte bu ruhu celâdettir ki, mübarek vatan ve millet için milli himayeye müstenit son sözü söyleyecek ve hükmünü tatbik edecek " diye yaptığı konuşmasını, şu cümlelerle bitiriyordu:

"En son olarak dileğim şudur; Her zaman koruyucu, kollayıcı ve yardımcı olan Ulu Tanrı'dan, sevgili Peygamberi Hazretleri hürmetine bu mübarek vatanın sahibi ve savunucusu, Yüce İslâm Dini'nin Kıyamet gününe kadar en sadık koruyucusu olan asil milletimize Halifelik ve Saltanat Yüce Makamını korumakla ve kutsal değerlerimizi düşünmekle yükümlü olan kurulumuzu başarılı kılsın.Âmin"(19).

Ayrıca Paşa, "Şimdi vazifemiz halkı, vatani ve esir Padişah'ı kurtarmaya inandırmaktan ibarettir" (20) diye arkadaşlarıyla da konuşmalarını sürdürüyordu.

Mazhar Müfit Kansu da; "Milletin psikolojisinin ancak bu tarzda bir çalışmayı emrettiğini, yalnız Erzurum Kongresi'nde değil, onu takibeden günlerde de Padişah ve Halife'ye dua etmek, O'nun esaretten kurtulmasını dilemenin bir zaruret ve hatta muvaffakiyet şartı olduğunu" (21) açıklıyordu.

Kongre çalışmalarını sırasında da, birçok hatip, Padişah ve Hilâfet'in durumunu ele alarak ateşli konuşmalar yapmışlardı. Aşağı yukarı konuşmaların tamamında; Padişah'ın esaretten kurtulması ve Osmanlı Devleti'nin düşman işgalinden temizlenmesi hususu dile getiriliyordu (22).

---

18) Vehbi Cem Aşkun, Sivas Kongresi, İst.1963, s.67.

19) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.45; c.3, s.18-19, Belge:38.

20) Mazhar Müfit Kansu, Age., c.1, s.85.

21) " " " , Age., c.1, s.85.

22) Vehbi Cem Aşkun, Age., s.73.

Ayrıca, kongre müzakerelerinin neticesi olarak hazırlanan on maddelik "Beyanname"de de konuyla ilgili olarak şöyle deniliyordu:

"Osmanlı Vatanı'nın bütünlüğü ve milli istiklâlin sağlanıp Saltanat ve Halifelik Makamı'nın dokunulmazlığı için milli güçleri ve milli iradeyi hakim kılmak ana gayedir (Madde:2). Başkanttteki Hükümet'in, Devletlerin bir baskısı ile buraları bırakması ihtimaline karşı, Salatan ve Halifelik Makamı'na bağlı ve Milli haklar ile varlığımızı yerine getirecek tedbirlerle kararlar alınmıştır (Madde:4). 30 Ekim 1918 Mütarekesi ile kesilen milli hudutlarımız içinde, çoğunluğu ve üstünlüğü elinde tutan İslâmlar din kardeşi ve ırkdaşıdır. Bu yüzden, oturduğumuz ülkenin bölüşülmesinden vazgeçilmesini tarih ve din ile ilgili haklarımıza saygı gösterilmesini, bunlara aykırı kararlar alınmamasını bekliyoruz (Madde:6).(23).

Mazhar Müfit Kansu'nun tesbitine göre, Erzurum Kongresine 57 delege katılmıştı. Bu delegelerin %17'sini de din adamları teşkil ediyordu(24).

Meslek itibariyle ilmiye sınıfına seçmiş olmadığı halde bu meslektekiler kadar dini bilgisi olan kalpaklı ve fesli insanlar da vardı. Aslında o devrin münevverlerinin hepsi de belki bugünkü din adamları kadar dini bilgilerle mücehhezdiler. Bu sebeple kongre müzakerelerinde en çok dini his ve düşünceler açıklanmış ve vatanın kurtulması için yegane dayanak olarak dini heyecanın ayakta tutulması sağlanmıştı (25).

Kurtuluş Savaşı tarihinde çok önemli bir yeri olan Erzurum Kongresi, 7 Ağustos 1919'da doğu vilayetlerimiz için önemli bir takım kararlara vardiktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın şu veciz konuşması ile son buluyordu:

"Saygı değer Efendiler!

Milletimizin kurtuluş umuduyla çirpindiği en heyecanlı bir za-

---

23) Salahattin Tansel, Age., c.2, s.55.

24) Mazhar Müfit Kansu, Age., c.1, s.78-80.

25) Kadir Mısıroğlu, Age., s.115.

manda fedâkar sayın heyetimiz her türlü zahmete katlanarak burada, Erzurum'da toplandı. Duygulu ve asil bir ruh ve çok güçlü bir inançla vatan ve milletimizin kurtuluşuyla ilgili köklü kararlar aldı. Özellikle bütün dünyaya karşı milletimizin varlık ve birliğini gösterdi. Tarih, bu kongremizi şüphesiz ender ve büyük bir başarı olarak yazacaktır. Sayın heyetimizin ve yüksek arkadaşlarımin bana karşı gösterdiği içten gelen sevgi ve güvene burada açıkca teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Bu mutlu toplantımız sona ererken; Yüce Tanrı'dan yardım ve Ulu Peygamberimizden bizi korumasını dileyerek memleket ve milletimize ve sonsuza kadar yaşatacak olan devletimize mutlu gelecekler dilerim" (26).

Bundan sonra Şiran Müftüsü Hasan Fahri Efendi kürsüye gelerek, başarılar dileyen veciz bir dua yapmış ve kongre de 7 Ağustos 1919 Perşembe günü sona ermişti.

Kongre'nin bitiminde yayınlanan "Beyanname" yurdun her tarafına gönderildiği gibi yabancı devletlerin temsilciliklerine de gönderilmişti. Amerika Cumhurbaşakı Wilson'a gönderilen muhtarada ise; "Altıyüz yıllık bir Saltanat'a ve binbeşyüz senelik bir haya şatamalık olan Türk Milleti'nin, alayhine alınan kararlara boyun eğmeyeceği ve bu uğurda kanının son damlasının akmasına kadar mücadele edeceği " (27) belirtiliyordu.

Ayrıca, Mustafa Kemal Paşa, Diyarbakır ve Bitlis dolaylarındaki halkı aydınlatmak maksadıyla, bu bölgelerde ordu komutanı olarak görev yaptığı sırada şahsen tanıdığı halkın önderlerine de 13 Ağustos 1919'da özel mektuplar göndererek, Erzurum Kongresi'nin aldığı kararları istikametinde çalışma yapmalarını istemişti. Bu mektuplarda da, "Makam-ı Muallaya, Hilafet ve Saltanat" gibi ifadeler kullanılıyordu.

Mustafa Kemal Paşa; bu mektupları, bölgedeki tarikat şeyhlerinden "Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi, Şeyh Mahmut Efendi, Nursinli Büyük Şeyhlerden Şeyh Ziyaeddin Efendi" ile bölgenin nüfuzlu kişilerinden "Şırnaklı Abdurrahman Ağa, Derşevli Ömer Ağa, Muşarlı Rasul Ağa, eski Milletvekillerinden Sadullah Efendi ve Aşiret Reislerinden Cemil Çeto Bey'e göndermişti (28).

26) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.21, Belge No:40.

27) Kazım Karabekir, Age., s.102.

28) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.26-29

2. Balıkesir ve Alaşehir Kogreleri :

Yukarıda, "İzmir'in işgali ve buna karşı yapılan faaliyetler" kısmında belirtildiği üzere, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesinden sonra vatanın her yerinde mahalli mukavemet cemiyetleri kurulmuştu. Meselâ; "Cemiyet-i İslâmiye, Müdafaa-i Hukuk, İstihlâsı Vatan, Müdafaa-i Osmaniye ve Redd-i İlhak" gibi çeşitli ünvanlar altında, mahalli müftü, vaiz ve eşraf tarafından kurulan bu cemiyetlerin faaliyetlerini birleştirmek için birçok teşebbüsler yapılmıştı. Bu teşebbüslerin en önemlisi, Doğu Vilâyetleri için "Erzurum Kongresi", Batı Vilâyetleri için de "Balıkesir Kongresi"dir. Bu iki kongre de Temmuz 1919 ayı içerisinde toplanarak, doğu ve batı bölgelerindeki ayrı ayrı çalışmalarını birleştirmek hususunda en etkili birer âmil olmuşlardı.

Gerçekten, Batı Anadolu'da "Kuvay-ı Milliye"yi organize edenler; 26-30 Temmuz 1919 tarihleri arasında Balıkesir'de toplanmışlardı. "Hareket-i Milliye Kongresi" adıyla toplanan bu kongreye; Balıkesir, Bandırma, Burhaniye, Edremit, Gönen, Balya, Soma, Sındırgı, Akhisar ve Kırkağaç kazaları ile Fart, Kepsut, Gresun, Şanlı, İvrindi ve Konakpınar"ı nahiyelerinden toplam 48 delege katılmıştı (29). Bu delegelerin %27'sini mahalli müftü ve müderrisler teşkil ediyordu (30).

Alaşehir Kongresi de, Dahiliye Nezareti ve Mutasarrıflığın bir takım engellemelerine rağmen kırktan fazla delegenin katılmasıyla 16 Ağustos 1919'da Alaşehir'de toplandı. Delege sayısı 45 veya 47'dir. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum'da bulunduğu sırada bu kongreyi takip etmiş ve "Alaşehir'deki bu toplantı, bütün doğu illeri üzerinde pek samimi bir etki uyandırmaktadır. Esasen İzmir için kalbi kan ağlayan bura halkı bu teşebbüsü bütün ruh ve varlığı ile desteklemektedir. Taşıdığımız iyi duyguların adı geçen Heyete ulaştırılmasını rica ederim" şeklinde bir telgraf göndermişti (31).

29) Hacım Muhittin Çarıklı, Age., s.112; Kazım Özalp, Age., s.43-44.

30) Hacım Muhittin Çarıklı, Age., s.118-120; Kazım Özalp, Age., s.47-48.

31) Enver Konukçu, "Milli Mücadelenin Başlangıcında Alaşehir", Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi, İzmir-1986, s.21.

Alaşehir Kongresi'ne katılan delegeler; Aydın, Afyon, Balıkesir, Denizli, İzmir, Saruhan ve Uşak il ve 21 ilçeyi temsil ediyorlardı. Dolayısıyla bu kongre, Balıkesir Kongresi'ne nazaran daha geniş vatan toprağını içine almış oluyordu. Alaşehir Kongresine katılan delegelerin de %19 veya %20'sini Müftü ve Müderrisler teşkil ediyordu (32).

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri'nin toplanması için Ege Bölgesinde en önemli çalışmaları yürüten Hacım Muhittin Çarıklı'nın her gittiği yerde mahalli müftü, vaiz ve müderrislerden bilgi aldığı ve bunların yardımlarını istediği, böylece de, bölgedeki din adamlarının bu kongrelere katılmalarını temin ettiği 16 Mayıs 1919 ilâ 28 Eylül 1920 tarihleri arasında O'nun günü gününe tuttuğu notlardan, bilhassa 17 Haziran-25 Temmuz 1919 tarihleri arasındaki bilgilerden anlaşılmaktadır (33).

Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri, Yunan tecâvüzatına karşı mücâdelât ve müdâfaatı birleştirmek için yapılmışlardır. Harekât-ı Milliye ve Redd-i İlhak adı altında çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Kongrelerin maksat ve gayesinin, "vatanın kurtuluşu için her türlü fedâkarlığa katlanarak Yunanlıların vatandan atılması" olduğu açıkça belirtilmiştir. Balıkesir Kongresi aldığı kararları 29 madde altında ve Alaşehir Kongresi de 26 madde altında toplamıştır. Her iki kongrede de "Padîşah'a bağlılık" esas alınmıştır. Kongrelerin sonunda, Kongrelerin ne maksatla teşekkül ettiği hakkında "Padîşah'a ve İtilaf Devletleri'nin Siyasi Temsilcilerine" birer telgraf yazılmasına karar verilmişti. Ayrıca, Sadaret Makamı'na da bir telgraf çekilmesinde karar altına alınmıştı (34).

Balıkesir Kongre'sinden sonra Halifeye çekilen telgrafta da, Erzurum Kongresi'nde olduğu gibi Padîşah'a karşı çok saygılı olduğunu gösteren ifade ve beyanlara yer verilmiş, vatani düşman istilâsından kurtarmak maksadıyla Milli bir kongre halinde toplanıldığı ve kongre üyelerinin Yunanlıları kovuncaya kadar mücadele etmeye and içtikleri açıkça vurgulanmıştı (35).

32) Enver Konukçu, Agt., MMAK., s.21-22; H.M.Çarıklı, Age., s.205-206.

33) H.M.Çarıklı, Age., s.18-26.

34) H.M.Çarıklı, Age., s.112-115, 205-210; Kazım Özalp, Age., s.44-46;

Enver Konukçu, Agt., MMAK., s.25-27.

35) Hacım Muhittin Çarıklı, Age., s.115-116.

3. Sivas Kongresi :

Sivas'ta yapılması kararlaştırılan kongrenin hazırlıkları devam ettiği sırada, İçişleri Bakanı Adıl Bey, Sivas Valisi Reşit Paşa'ya telgraf çekerek, kongrenin Sivas'ta yapılmaması yönünde tedbir almasını istemişti. Bunun üzerine Vali Reşit Paşa, durumun nezaketini Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgrafla izah etmişti (36). Mustafa Kemal Paşa ise, verilen kararın mutlaka uygulanacağını ve herhangi bir endişeye mahal olmadığını Vali Reşit Paşa'ya bildirmişti (37). Bu kesin karar karşısında Vali bir takım tereddütler içerisinde girmişti. Mustafa Kemal Paşa da; kendisinin Hükümet ve Padişah'a bağlılığını göstermek üzere Valiye gönderdiği 4 Temmuz 1919 tarihli telgrafında "Culûs-u Humâyûn-u Cenab-ı Padişâhi münasebeti celilesiyle Erzurum'da makamat-ı mülkiye ve askeriyenin tebrikâtını kabul ve idrâk ile mübâhiyim .." diyordu (38).

Ayrıca, Paşa; Kadı Hasbi Efendi'ye okunmak üzere 21.8.1919 tarihinde 3. Kolordu Komutanlığına gönderdiği telgrafın sonunda da: "...Sivas halkının beyhude yere endişe² düşürülmesine sebep vermek şayanı esef bir hata olur. Millîti dalâlette bırakmamak lazımdır. Bu sebeple zatı fazîlânelerince Sivaslıları irşat ve tenvir ile Sivas Kongresi'nin millet ve vatan hakkında yapacağı tesiri izah ve bu suretle halkın beyhude yere tevehhüme düşürülmemelerinin temin buyurulmasını hassaten rica eyler ve arz-ı hürmet ederiz. Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal" (39) deniyordu.

Sivas Kongresi'nin düzenli bir şekilde yürütülmesi konusunda, Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti mensupları geceli gündüzlü çalışıyorlar ve ellerinden gelen her türlü imkânı değerlendiriyorlardı.

Vali Reşit Paşa, konuyla ilgili olarak; "Kolordu Komutanı Miralay İbrahim Tali Bey, Sabık Mebus Rasim Bey, Müftü Abdurrauf ve Emir Paşa gibi zevat meşgul görünüyorlardı. Bunlardan bir kısmı

36) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.53-55.

37) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.55-56.

38) Cevat Yularkıran, Reşit Paşa'nın Hatıratı, İst.1940, s.65.

39) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.23, Belge:44; Mazhar Müfit Kansu, Age., c.1, s.165.

kongre heyetinin emniyet altında çalışmasını temin için son hazırlıklarına yapmakla uğraşıyorlardı. Müftü Efendi, Erzurum yolcularına parlak bir karşılama merasimi yapmak vazifesini almıştı. Cübbesinin eteklerini toplayarak ev ev, dükkan dükkan dolaşıyordu" (40) demektedir.

Mustafa Kemal Paşa'nın oturup dinlenebileceği, çalışacağı ve yatacağı odaya konacak eşyayı, Müftü Abdurrauf Efendi ile Şekeroğlu İsmail ve Sığircioğlu Hayri Efendiler evlerinden getirmişlerdi (41).

Mustafa Kemal ve arkadaşları, 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrılarak, Erzincan yolunu takip edip 2 Eylül 1919'da Sivas'a ulaşmışlardı. Heyet, Sivas halkı tarafından büyük sevgi ve saygı ile karşılanmışlardı. Ancak, Vali Reşit Paşa, zamanın şartları icabı karşılayanlar arasında bulunmamış, kalmaları için hazırlanan binanın önünde Paşa ve arkadaşlarına "Hoş geldiniz" diyerek ayrılmıştı. Bu husus Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatini çekmiş ve "Diplomat Vali, şehir dışında bizi karşılasa işine elvermeyecek, mektep kapısına kadar gelmese bizi gücendirecek, ne yapsın?. Haksız değil, henüz bizim mi, İstanbul'un mu ağır basacağını kestiremiyor" (42) diye düşüncelerini belirtiyordu.

Sivas Kongresi, otuzbir veya otuzüç delegenin katılmalarıyla 4 Eylül 1919 günü saat:14.00'de Lise binasının bir salonunda açılmış ve Mustafa Kemal Paşa da Kongre Başkanlığına seçilmişti.

Diyan Başkanı olarak kürsüye gelen Mustafa Kemal Paşa, kongreyi açış konuşmasında; Vatanın ve milletin karşılaştığı tehlikeyi, itilaf devletlerinin zayıf ve aziz bir hükümet karşısında Türk Milletine her türlü haksızlıkları reva gördüklerini ve İstanbul Hükümetinin her şeye razı olarak düşmana teslim olduğunu (43) açıklayarak, konuşmasını "...Sözlerim son bulurken, yurdun ve milletin mutluluk ve kurtuluş amacına bağlı olan kuruluşumuzun hayırlı bir başarıya ulaşmasını diler, Yüce Tanrı katına sunarım" (44) şeklinde bitiriyordu.

40) Cevat Yularkıran, Age., s.123; Cem Aşkun, Age., s.98.

41) Mahmut Goloğlu, Age., s.22.

42) Maşhar Müfit Kansu, Age., c.1, s.204-205.

43) Hamza Eroğlu, Age., s.191-192; Sabahattin Selek, UKS., s.282.

44) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.29-32, Belge:54.

Kongre çalışmaları devam ederken, bazı üyelerin; Sivas Kongresinin hiçbir siyasi fırkaya dayanmadığının, sırf vatanseverlik gayesiyle toplandığının ve Türkyatanınının kurtarılmasından başka bir amacı olmadığını yeminle teyid edilmesi lüzumu üzerinde durdukları görülmektedir. Neticede de bu husun yeminle teyid edilmesi kararlaştırılmıştır. Kongre'nin kabul ettiği yemin metninde;

"Makam-ı Celil-i Hilafet ve Saltanata, İslâmiyete, Dewlete, Millete ve Memlekete manen ve maddeten hizmetten başka bir gaye ve emelimiz olmadığına binaan kongrenin müzakere-i devamı müddetince ihtirasat-ı şahsiye ve siyasiyeden ve fırkacılık amâlinden münez-zeh bir azim ve imân ile çalışacağıma ve İttihat ve Terakki Cemiyet'inin ihyasına çalışmayacağıma namusum ve bilcümle mukaddesatım namına Vallah, Billah" (45) gibi ifadeler yer alıyordu.

Kurban Bayramı münasebetiyle Padişah'a bağlılık ve ubudiyet arızası olarak 5 Eylül 1919'da gönderilen yazının sonunda da; "... Kongre yüksek heyeti, Allah'ın yardımına dayanarak, Yüksek Hilâfet ve Padişahlık Makamı ile memleket ve milletin meşru haklarını, mevcut ve muhtemel tehlikelere karşı müdafaa hususunda alacağı tedbirleri müzakereye başlamıştır. Bu hayırlı teşebbüs vesilesiyle Zât-ı Şahaneleri'nin, bir din ve millet vazifesi sayarak Kurban Bayramını en iyi dilekleriyle kutlar, bağlılıklarını tekrarlar" (46) deniyordu.

Kongre'nin çalışma konularını, Erzurum Kongresi'nde alınan kararlar ile üyelerden bazılarının hazırladıkları muhtıralar teşkil ediyordu. Kongre, Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan bütün Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyetlerini, "ANADOLU VE RUMELİ MÜDAFAA-İ HUKUK-CEMİYETİ" adı altında bir tek cemiyet halinde birleştirdi. Bu suretle milli teşkilat, bütün vatan sathına yayılmış oldu. Kongre, bu cemiyetin tüzük ve programını da hazırlayarak, Erzurum Kongresi'nde alınan kararları kabul ederek kendisine mâletti ve genelleştirdi (47).

---

45) Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, Ank.1969, s.6.

46) TİH., c.2, Ks.2, s.21.

47) Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.125.

12 Eylül 1919'da çalışmalarını bitiren Kongre'nin, umumi beyanamesi'nin 2. ve 5. maddelerinde de şöyle deniyordu:

" Madde:2. Osmanlı toplumunun bütünlüğü ve ulusal bağımsızlığının sağlanması, Yüksek Halifelik ve Saltanat Makamı'nın korunması için milli iradeye dayanan Kuvay'ı Milliye'nin hakim kılınması esastır"; "Madde:5. Osmanlı Hükümeti, bir dış baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını bırakmak veya ihmal etmek zorunluluğunda kaldığı takdirde, Halifelik ve Saltanat'la vatan ve milletimizin dokunulmazlığını ve bütünlüğünü sağlayacak her türlü tedbir ve kararlar alacaktır" (48).

Erzurum Kongresi'nde belirlenen "Heyet-i Temsiliye " üyeleri Sivas Kongresi'nde aynen muhafaza edilmiş, diğer bölgelerden gelen delegeler içinden de altı üye daha seçilerek, "Heyet-i Temsiliye"nin sayısı onaltıya yükseltilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Kongre'nin sona erişinden sonra çalışmalarını bir müddet daha Sivas'ta sürdürmüştü. Bu sırada da, İstanbul ile haberleşmelere devam etmiş, bu haberleşmelerinde de devamlı olarak Hilafet ve Saltanat Makamı'na bağlılığını açıklamış ve dini duyguları inciltmemeye çalışmıştı. Bu cümleden olarak; Mustafa Kemal Paşa, o günlerde İstanbul'da bulunan Abdulkerim Paşa ile 27 Eylül 1919 tarihinde sekiz saat süren konuşmaları sırasında, konuşmasının başından sonuna kadar, Cenab-ı Hakka dua ediyor, Kur'an-ı Kerim'den âyetler okuyor ve Abdulkerim Paşa'yı "Hazret-i Eşref" diye çağırıyordu. O da, Mustafa Kemal Paşa'ya, "Kutbul Aktap" şeklinde hitap ediyordu (49).

Böylece de; Mustafa Kemal Paşa'nın, Hilafeti, Saltanatı, Vatanı ve Milleti kurtarmak için çıktığı Anadolu yolculuğunun her tarafında, o günün şartlarına göre islâmi motiflere yer vererek, kişilerin manevi hissiyatlarını kamçılamak ve ma'şeri bir topluluğun meydana gelmesini amaçlamış olduğu anlaşılmaktadır.

---

48) TİH,, c.2, Ks.2, s.26.

49) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.79-87, Belge:112.

İKİNCİ BÖLÜM
İSTANBUL VE ANADOLU'DA YÖNETİM KARGAŞASI

A- HEYET-İ TEMSİLİYE'NİN ANKARA'YA GELİŞİ

Bilindiği üzere; Doğu Anadolu'da aynı amaçla kurulan bütün milli cemiyetler, Erzurum Kongresi'yle birleştirilerek " Şarkî Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti " adını almıştı. Kongre'ce dokuz kişi Heyet-i Temsiliye üyesi olarak seçilmiş ve Başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa getirilmişti (1). Heyet'in sayısı, Sivas Kongresi ile de onaltıya yükseltilmişti. Böylece de cemiyetin gücü artırılmış ve vatanın bütününe kapsayacak şekilde genişletilerek adı " Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti " olarak benimsenmişti (2).

İstanbul Hükümeti'nin, Anadolu'ya karşı aldığı çeşitli tavırlar karşısında, Anadolu'nun Ferit Paşa'ya olan güvenci sarsılmıştı. Bunun için doğrudan doğruya Padişah'la görüşmek ve Sivas'ta toplanan Kongre Heyeti'nin dileklerini Padişah'a iletmek kararı alınarak, 11 Eylül 1919'da Ferit Paşa'ya bir telgraf çekilmişti (3). Ancak, bundan bir sonuç alınamamıştı. Bu nedenle de ikinci bir telgraf daha çekilmiş ve bir saat içinde cevap verilmesi istenmişti (4). Bundan da bir cevap alınamayınca, 12 Eylül 1919 sabahından itibaren İstanbul ile bütün münasebetlerin kesilerek " Heyet-i Temsiliye " ile muhaberede bulunulması kararı alınmış, keyfiyet bütün komutanlara ve sivil idare âmirlerine duyurulmuştu (5).

Böylece de; 12 Eylül 1919 tarihinden itibaren İstanbul ile Anadolu'nun irtibatı kesilmiş oluyordu. Bu nedenle de, Osmanlı Devleti, bundan böyle bir süre İstanbul ve Anadolu'daki iki ayrı merkezden idare edilecekti.

-
- 1) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.47; c.3, s.22, Belge:41.
  - 2) Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ank.1974, s.IX.
  - 3) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.96; c.3, s.49, Belge:83; TİH., c.2, Ks.2, s.25.
  - 4) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.96-97; TİH., c.2, Ks.2, s.25.
  - 5) Mustafa Kemal Atatürk, c.1, s.98.

Sivas Kongresi devam ederken Ankara, 11 Eylül 1919 tarihinden itibaren İstanbul ile ilişkiyi kesmişti. Bu husus, Ankara uleması, huffazı ve meşâyihî ile halk adına 17 Eylül 1919'da Kastamonu uleması, huffazı ve meşâyihî ile halkına gönderilen ve İstanbul Hükümeti ile 11 Eylül 1919 tarihinden itibaren ilişkiyi kestiklerini gösteren (Ek-18)'deki telgraftan anlaşılmaktadır. Kastamonu da, bu konuda Ankaralılara yardımcı olacaklarını (Ek-19)'daki telgrafla cevap vermişti. Her iki telgraf da bugüne kadar hiçbir yerde yayınlanmamıştır (6).

Kastamonu Vali Vekili Ferit Bey de; her iki telgrafı, çevredeki mülki idare âmirliklerine tamim ederek, halka ilân edilmesini istemişti (7).

Ankara Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 29 Ekim 1919 tarihinde kurularak, Başkanlığına Müftü Rifat Efendi getirilmişti. Müftü Rifat Efendi ve arkadaşları, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nde kabul edilen prensipler dahilinde çalışmaya başlamışlardı (8).

Ekim 1919 ayının ilk haftalarında Ankara'da bir miting yapmak üzere halk, bir cuma günü namazgâha toplanmıştı. Beynamlı Hacı Mustafa Efendi, burada bir konuşma yaparak; Kurtuluş tek yolunun birlik olduğu, ailelerin ırz ve namusunun, vatanın, din ve milletin ancak el ve gönül beraberliğiyle korunabileceği, bunun için de silâha sarılacak günlerin yaşatıldığını söylemiş ve sarılıp Türk Bayrağı'nı öperek, halkı savaşıma çağırmıştı. Ankaralılar da burada, bu uğurda canlarını ve mallarını feda etmekten çekinmeyeceklerine and içmişlerdi (9).

O tarihlerde, Sivas'ta çıkan "İrade-i Milliye Gazetesi"nin 7 Ekim 1919 tarihli nüshasında yayınlanan bir haberde, Ankara'nın hazırlıklarının ilerlemiş olduğunu ve Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'da üstlenmesi gerektiğinin düzenlenmeye başlanıldığını açıklayarak, Müftü Rifat Efendi ve arkadaşlarının çalışmalarından bahsediliyordu (10).

6) ATASE. Arşivi, Kl.1386, Dy.14A, Fr.14/1,2,3,4,5.

7) ATASE. Arşivi, Kl.1386, Dy.4A, Fr.14.

8) Naşit Hakkı Uluğ, Hemşehrimiz Atatürk, Ank.1973, s.46; Mazhar Müfâtt Kansu, Age., c.2, s.488.

9) Naşit Hakkı Uluğ, HA., s.44.

10) " " " , HA., s.45.

Anadolu'nun her tarafından mebuslar seçilmiş İstanbul'a gidiyorlardı. Bu sırada, Mustafa Kemal Paşa, Ankara Müftüsü Rifat Efendi'ye Ankara'ya geleceğini bildirmişti. Müftü Efendi de; "Ankara'dan İstanbul'a gidecek mebuslarla görüşmek kabıl olabilir" diye cevap vermişti. Bunun üzerine de Paşa, "Ankara'ya geliyorum" şeklinde bir yazı yazmıştı (11). Ayrıca, o günlerde Sivas'ta bulunan Ali Fuat Paşa, Ankara Vali Vekili Yahya Galip Bey'e bir telgraf çekerek; "Mustafa Kemal Paşa Sivas'tan hareket ediyor. Ankara'da kendisine ve beraberindekiler için yer hazırlatınız ve gereken tertibatı alınız" demişti. Bunun üzerine Yahya Galip Bey'in, Sivas'a çektiği telgrafta; "Yerleri hazır. Gereken tertibat alınmıştır. Ankara'ya teşriflerini bekliyoruz" (12) deniliyordu. Bu arada, Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya geleceğinin gizli tutulması da bir mektupla izah ediliyordu (13).

Heyet-i Temsiliye, hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Ankara'ya hareket edileceğini 16 Aralık 1919'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya bildirmişti. Çünkü, Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın sınıf arkadaşı, O'nun en yakın fikir ve ideal arkadaşı idi. Ali Fuat Paşa, Heyet'in Ankara'ya gelmesini dört gözle bekliyordu. Bu nedenle Sivas'a bir telgraf çekerek, Heyet'in Ankara'da beklenildiğini bildirmişti (14). Bunun üzerine de, Heyet; 18.12.1919 tarihinde Sivas, Kayseyi ve Kırşehir yoluyla Ankara'ya ulaşmak üzere Sivas'tan ayrılmıştı (15).

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları; uğradıkları her yerde olduğu gibi Kırşehir İli hudutlarına girdikten sonra da karşılandıkları her yerde halkın sevgi gösterilerine mazhar olmuşlardı (16).

---

11) Enver Behnam Şapolyo, Atatürk ve Seymen Alayı, Ank.1971, s.15.

12) Niyazi Ahmet Banoğlu, Yayınlanmamış Belgelerle Atatürk, İst. 1981, s.126-127.

13) Fahrettin Altay, 10 Yıl Savaşı 1912-1922 ve Sonrası, İst.1970, s.199-200; Cemal Kutay, TİHMT., c.19, s.10863.

14) Ali Fuat Cebesoy, Age., s.265.

15) Mazhar Müfit Kansu, Age., c.2, s.487.

16) Lord Kinross, Age., s.311.

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nı başlatmak üzere Anadolu'ya geçtiği zaman Hacı Bektaş'taki gücü ve önemini çok iyi bildiği için bu gücü müsbet yönde kullanmak isteyerek bir takım girişimlerde bulunmuştu. Zira Paşa, muvaffakiyet elde edebilmek için ehli sünnet uleması yanında onların arzu ve hissiyatlarına uygun şekilde hareket ederek namaz ve dualarla gönüllerini kazanma yolunu tuttuğu gibi; Hacı Bektaş'ta ikamet eden Alevî ve Bektaşî Şeyhlerinin yardımlarını da sağlamak istiyordu. Bu maksatla Konya'daki 2.Ordu Müfettişliğine, 26 Haziran 1919 gün ve 943 sayılı (Ek-20)'deki yazıyı Tokat'tan göndererek talimat vermişti (17).

Çünkü Anadolu'da kalabalık bir nüfusu sahip olan Tarikatın şeyhi Hacı Bektaş'taki Cemalettin Efendi, milli birliğin sağlanmasında en önemli bir faktör olacaktı. Zira Mustafa Kemal Paşa'nın teşebbüsleriyle sünni mezhebinden olan Halife ve Padişah'ın hükümetine karşı çekingen ve güvensiz bir duygu içinde yaşayan Anadolu Alevileri de ulusal ^{birliğ} yürekten bağlanmışlardı. Bu durum, İrade-i Milliye Gazetesi'nin 2 Ekim 1919 tarihli nüshasında yayınlanan bir haberde; Daha önce yapılan muhabere üzerine Çelebi Cemalettin Efendi Hazretlerinden son gelen telgrafın sureti şudur: " Devlet, millet ve mukaddes vatanın bekası ve haklarının korunması hususunda teşekkür eden Heyet-i Celileri'ne (Heyet-i Temsiliye) vaki iştirakî fakıranemizin kabul ve takdir buyulduğunu tebşîr eden telgraflarınız alınmakla tazimlerimizi ve teşekkürlerimizi arzederiz. Hacı Bektaş Çelebisi Cemalettin" (18) deniliyordu.

Ali Fuat Paşa da; Kasım 1919'un son günlerinde, Kırşehir'de Şeyh Cemalettin Efendi ile yaptığı görüşmesini; " Kırşehir'den ayrılacağım sırada bize fevkalade izaz ve ikram eden Cemalettin Çelebi bütün samimiyetle aynen şunları söylemişti : "Paşam, milli birliğe ve teşkilata elimden gelebilen bütün maddi ve manevi yardımı yapacağım". Çelebi sözünde sonuna kadar durmuştu" (19) şeklinde anlatıyordu.

17) HTVD., sy.5, V.113.

18) Naşit Hakkı Uluğ, HA., s.68-69; Naşit Hakkı Uluğ, Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, İst.1973, s.148.

19) Ali Fuat Cebesoy, Age., s.263.

Bu olumlu yaklaşımlar karşısında Mustafa Kemal Paşa da; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti "Heyet-i Temsiliyesi" adına, Hacı Bektaş Dergâhı Postnişini ve Türbedarı Salih Niyazi Baba'ya gönderdiği 12.10.1919 tarihli telgrafın sonunu "...Nezih milletimizin nâil-i fevz ve necat olmasına matuf ed'iyeye-i hayriye ve irşâdât-ı fazîlânelerinin devamını kemal-i hürmetle dile-
riz "(20) diye bitiriyordu.

İşte 23 Aralık 1919 günü Şeyh Cemalettin Efendi, misafirlerini Hacı Bektaş'ın dışında bir yerde karşılayarak çeşitli iltifatlarda bulunmuştu.

Mustafa Kemal Paşa, çeşitli vesilelerle ehli sünnet ulemasının yanında yer aldığı gibi burada da Bektaşîlerin örf ve adetlerine uygun olarak hareket etmiş ve samimi bir havanın meydana gelmesini temin etmişti. Paşa; bu arada, Çelebi Cemalettin Efendi, Bektaşî Babası Salih Niyazi Baba ile de hususi surette görüşmelerde bulunmuş ve onlardan kendisiyle beraber çalışacaklarına söz almıştı (21).

Ankaralılar da, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının gelmesini beklemek için sabırsızlık gösteriyorlar ve Namazgâh denilen yerde toplanıyorlardı. 26 Aralık 1919 Cuma günü Namazgâh'da cuma namazı kılındıktan sonra halk, diz çökerek vecd içinde memleketin düşman alinden kurtulması için göz yaşlarıyla bütün ellerini göğe doğru uzatarak Tanrı'ya dua etmişti (22).

27 Aralık 1919 Cumartesi günü de Mustafa Kemal ve arkadaşları Dikmen sırtlarından Ankara'ya girmişlerdi.

Ankara Müdafaa-i Hukuk mensupları, başta Müftü Rifat Efendi olmak üzere Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına mükemmel bir karşılama merasimi hazırlamışlardı. Bu karşılama törenine Seymen Alayı da iştirak ettirilmişti. Seymen Alayı'nın arkasında tarikat mensuplarından Mevlevî, Sâdî, Rufâî, Kadri, Nakşibendî dergâhları ile Hacı Bayram-ı Veli müritleri ve bir kısım âhiler, kızılbaşlar ve Bektaşiler yer almışlardı. Bu sırada Ankara'da en çok Nakşibendî Tarikatı mensupları faaliyette idi. Nakşîlerin Şeyhi Topçu Şeyh

20) HTVD., sy.80, V.1554.

21) Enver Behnam Şapolyo, Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, İst.1958, s.355-356; Mazhar Murit Kansu, Age., c.2, s.492-494.

22) Lord Kinross, Age., s.311-312; Naşit Hakkı Uluğ, HA., s.70-73.

Efendi, Şâdilerin Şeyhi Şali Efendi gibi şeyhler ve diğer tarikatların ileri gelenleri de bu kafilenin önünde gidiyorlardı (23).

Ankara uleması da şimdiki Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin bulunduğu yerde topluca bulunuyorlardı. Mustafa Kemal Paşa, yanlarına gelince hepsinin birer birer ellerini sıkarak, kendisini Ankara'ya davet eden Müftü Rifat Efendi'ye iltifat etmişti. Müftü Efendi de, arkadaşları adına; " Hoş geldiniz " diyerek kendisi ile birlikte çalışmaya dair azim ve kararını bildirmişti.

Seymen Alayı'nın idarecilerinden Güvençli İbrahim elinde Bayrak, diğer elinde de altın işlemeli bir pala olduğu halde Alay'ın önünde duruyordu. Göğsünde de hamayil şeklinde bir Kur'an-ı Kerim asılı idi. Mustafa Kemal Paşa, kendisine yaklaşarak Kur'an-ı Kerim ve Bayrağın ucunu öpüp başına koymuştu. Paşa, Hacı Bayram Camii ve Türbesini kısa bir ziyarette bulunmayı da ihmal etmemişti. Bundan sonra da Hükümet konağına gidilmişti. Burada, Medreseler Müdürü Hoca Hasan Efendi; Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya teğriflerinin memlekete hayırlı olması için Tanrı'ya niyaz ederek bir dua okumuştur (24).

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelişi, 27 Aralık 1919 tarihli bir telgrafla; " Sivas'tan Kayseri yoluyla Ankara'ya hareket eden Heyet-i Temsiliye, bütün yollarda ve Ankara'da büyük milletimizin çok sıcak ve içten gelen vatanseverlik gösterileri arasında bugün şehre geldi...Şimdilik, Heyet-i Temsiliye Merkezi Ankara'dadır " (25) denilerek her tarafa duyurulmuştu.

---

23) Naşit Hakkı Uluğ, HA., s.76-78; Enver Behnam Şapolyo, ASA.,23, 24-26; Enver Behnam Şapolyo, KAMMT., s.367.

24) Enver Behnam Şapolyo, KAMMT., s.371-375; Aynı yazar, ASA., s.30-34; Mazhar Müfit Kansu, Age., c.2, s.497-501; Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.191-194; Lord Kinross, Age., s.312-213; Ali Fuat Paşa, "Büyük Önderi Karşılarken", Ulus Gazetesi, 29 Aralık 1937; Ali Fuat Çebesoy, Age., s.265-267.

25) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.228; ATASE. Arşivi, Kl.313, Dy.44, Fr.54; İrade-i Milliye, 5 Ocak 1920, Nr.19.

Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da ilk umumî konuşmasını Ocak 1920'nin ilk günlerinde yapmıştı. Bu konuşmanın metni, "Büyük Nutuk"un vesikalar kısmında 220 nolu vesika olarak verilmiştir (26).

Hilâfeti, Saltanatı, Vatani ve Milleti kurtarmak üzere Anadolu'ya gönderilen Paşa, bu konuşmasında da islâmî motiflere yer veriyordu. Şöyleki;

"İstanbul'un alınmasından sonra, Müslüman olmayanların yararlandıkları bu geniş ayrıcalıklar, milletimizin dini ve siyasi dünyanın en hoş görülû ve cömert bir millet olduğunu belirtir ve bunun en açık delilini oluşturur.

Milletimize bu suçlamada bulunan düşmanlar insaf etsinler de dünyanın en büyük ve medeni milleti olduğunu iddia edenlerden, İslâmlarca özelliği olan Cuma gününü resmi olarak tanımayan ~~ve~~ ~~ve~~ islâmları pazar gününü tatil günü olarak tanımaya zorlayan milletler olduğunu unutmasınlar"

"Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin bütün dünyaya duyurduğu bildiri ve tüzüğünün anlamı çok önemlidir... Tüzüğün teşkilatla ilgili bölümlerinde görülüyor ki, amaç; Osmanlı Vatanının bütünlüğünü, Hilafet ve Saltanat Yüce Makamı'nın ve Millî bağımsızlığının dokunulmazlığını sağlamak için Kuvay-ı Milliye'yi hakim kılmaktır"(27).

Görülüyor ki, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları; Ankaralıların samimi inanç sevgileriyle karşılanmış ve manevî unsurların tamamı icra edilmişti. Misafirler de halkın manevî inançları doğrultusunda hareket etmişler ve böylece de müslüman halkın güvenine layık olmuşlardı.

Ankara Müftüsü Rifat Efendi ile ilgili olarak Mazhar Müfit Kansu'nun anlattığı (Ek-21)'deki hatıra da zikre değer bir husustur. Paşa ve arkadaşlarına getirilen bu paranın, Rifat Efendi ile eşi Samiye Hanım'ın o zaman Anadolu'da âdet olan "Cenaze Parası" olduğu ifade edilmektedir (28).

26) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.172-179, Belge:120.

27) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.175,176.

28) Mazhar Müfit Kansu, Age., c.2, s.506-508; Naşit Hakkı Uluğ, HA., s.258.

B- İSTANBUL VE ANADOLU KARŞI KARŞIYA

İstanbul'da toplanması kararlaştırılan Osmanlı Meclis-i Mebusanı için Aralık 1919'da yeni seçimler yapılmıştı. Anadolu taraftarları olanlar çoğunlukta idi. Yeni üyeler arasında Raif Bey de dahil olmak üzere, Anadolu'daki milliyetçi cepheren bazı kimseler de vardı (29).

İstanbul'da 12 Ocak 1920'de ilk toplantısını yapan Meclis, en önemli iş olarak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de aldığı kararlara tamamen uygun olan Misâk-ı Milli'yi münakaşa ve tesbit ederek 28 Ocak 1920'de kabul etmişti. Bu suretle Türk Milli vicdanının galip devletlere karşı ayaklandığı resmen ilân edilmiş oluyordu. Misâk-ı Milli, gerek Milli Mücadele, gerekse sonraki dönemlerde Türk Devleti'nin siyasetinde temel kabul edilmişti. Bu nedenle önemi dolayısıyla Misâk-ı Milli'nin metni (Ek-22)'de verilmiştir(30).

Misâk-ı Milli'nin kabul edilmesi, İstanbul Hükümeti'ni telaşa düşürmüştü. İtilaf Devletleri ise bu durumdan hiçte memnun olmamışlardı. Hatta Anadolu'daki gelişmeler ise, İtilaf Devletleri'nin hoşuna gitmiyordu. Bunun için İstanbul'un işgal edilmesinin meşru bir hale getirmeye gayret gösteriyorlardı. İstanbul'daki Meclis'in, Milliyetçiliğin bir propoğanda merkezi ve kalesi haline geldiğini de ileri sürüyorlardı. Bunun için de önce İstanbul'u resmen askeri işgal altına almak ve dolayısıyla de Meclis-i Mebusan'ı dağıtmak istiyorlardı (31).

İstanbul'daki yani gelişmeler İngilizler için de elverişli değildi. İngilizlere göre, İstanbul'daki Hükümet tamamen Mustafa Kemal'in fikirlerini savunuyordu. Bunun için de Hükümeti devirme yolunu deniyorlardı. Bu günlerde Yunan birlikleri de işlere doğru ilerlemeye başlamışlardı. Neticede Ali Rıza Paşa Hükümeti, daha fazla vatan toprağının Yunan işgaline uğramaması için istifa etmek

---

29) Bernard Lewis, Age., s.250.

30) Tuncer Baykara, Milli Mücadele, Ank.1985, s.61-62; TİH., c.2, Ks.2, s.94-95.

31) TİH., c.2, Ks.2, s.99.

zorunda kalmıŖtı. Ancak, yeni Hükümeti, İngilizlerin ısrarına rağmen Ferit PaŖa değil, 8 Mart 1920'de Salih PaŖa kurmuŖtu. Bu hükümetin siyaseti de Ali Rıza PaŖa'ninkinden farklı olmadı. Bunun için İngilizler, İstanbul'daki milliyetçi havayı dağıtmak üzere yeni bir baskı unsuruna baŖvurdular. Bu ise işgal idi (32).

Mustafa Kemal PaŖa, Harbiye Nezareti'nin ve dolayısıyla İstanbul'un işgal edileceğini, yurtseverlerin birer bahane ile tutuklanacaklarını, Türk Subaylarının sivil gezmeleri için icbar edileceklerini, Fransızlardan öğrenmiŖti (33). Bunun için durumu gizli bir telgrafla İstanbul'daki arkadaşlarına duyurarak, isteyenlerin Ankara'ya gelmelerini tavsiye etmiŖti (34).

Nihayet, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul'un işgal edileceği 16 Mart 1920'de Harbiye Nezareti'ne ve Saray BaŖkatibi Ali Fuat Bey'e tebliğ edilmiŖti (35).

Böylece de; İstanbul, 16 Mart 1920'de İngilizler ve müttefikleri tarafından resmen işgal edilmiŖti (36). Aynı tarihten itibaren İstanbul'da Sıkıyönetim ilân edilerek durum ilgili yerlere de bildirilmiŖti(37).

İtilaf Devletleri Komutanı General Wilson, genç Türklerin ve diğer Ŗüpheli milliyetçi taraftarlarının tutuklanmasını ve sürülmelerini emretmiŖti. Toplam 150 kadar vatansever tutuklanmıŖtı(38).

Bu arada Meclis-i Mebusan İngilizler tarafından basılarak işgal edilmiŖ, İngiliz Polisleri ve İnzibatları Meclis'e girmiŖlerdi. Bu sırada, Rauf Bey; " Muhterem arkadaşlar! Bizi millet, ifayı ve zife için buraya gönderdi. Cenab-ı Hakka Ŗükür ki biz de bu vazifeyi sonuna kadar ifa ettik. Ben İngilizlerin, memleketin namusu

32) Tuncay Baykara, Age., s.63.

33) HTVD., sy.22, V.553.

34) Hakîyet-i Milliye, 7 Mayıs 1924, s.1.

35) Ali Fuat Türkgeldi, Age., s.281.

36) HTVD., sy.19, V.495; sy.22, V.562,563; Lord Kinross, Age., s.321.

37) HTVD., sy.22, V.574; TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.90.

38) Bernard Lewis, Age., s.251.

sayılan bu binaya girmemelerini asla görmek istemem. Kan dökülmesine de razı değilim. Hayatım milletime feda olsun. Millet sağ oldukça ve birlik kaldıkça kendisine hizmet edecek nice Raifler bulunacaktır. Vasıf Bey'le beraber bizi götürüyorlar. Allah dinimize, milletimize ve memleketimize zeval vermesin. Müslümanların Halifesini bu felaketten halâs buyursun" (39) diyor ve Avukat Abdurrahman Şeref Bey de, aynı nitelikte bir konuşma yaparak, "... Kalbimizle Ulu Allah'tan necat ve kılâs etmemize de İngilizler mani olmaya muktadir olacak değıllerya... Yaşasın millet" (40) diye hissiyatını dâle getiriyordu.

Ankara, işgal olayını 16 Mart 1920 günü sabahleyin 10.00'da öğrenmişti. Bunun üzerine durum, Mustafa Kemal Paşa tarafından bir telgrafla aynı gün bütün Kolordu Komutanlıklarına, Vali ve Musarrıflara, gerekli görülen askeri birliklere ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine bildirilmişti (41).

Ayrıca, İstanbul'un işgali 17 Mart 1920'de bir beyanname ile İslâm dünyasına da duyurulmuştu. Görüleceği üzere (Ek-23)'deki bu beyannamenin sonu; "...Cenab-ı Hakkın mücâhedatı mukaddesemiz de cümlemize tevfi-kât-ı ilâhiyyesini tevfi-k etmesini ruhaniyeti Pey-gamberiye istinat eden teşkilât-ı müddehidemize muîn olmasını ni-yaz eyleriz" (42) denilerek bitiriliyordu.

İstanbul'un işgali sırasında Harbiye Nazırı olan Fevzi Paşa da; İstanbul'un işgali anında her türlü işgencenin reva görüldüğünü, bu durumdan kendisinin ve Padişah'ın çok tedirgin olduklarını, istemeyerek işgal kuvvetlerinin emirlerini yerine getirmeye çalıştıklarını, İstanbul'un cehenneme döndüğünü, İstanbul'un esaret muhitinden kurtulup Ankara'nın hür muhitine geldiği gün olan 27 Nisan 1920 tarihinde Meclis'te yaptığı (Ek-42)'deki konuşmasında acıklı bir şekilde anlatıyordu (43).

---

39) Hüsamettin Ertürk, Age, s.406.

40) Hüsrev (Trabzon Mebusu), Hakimiyet-i Milliye, 17 Nisan 1920.

41) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.283; ATASE. Arşivi, K1.310, Dy.44, Fr.135,136.

42) Nimet Arsan, ATTB., c.4, s.258-259; TİH., c.2, Ks.2, s.395-396.

43) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.90.

İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesi neticesinde meydana gelen olaylar, Osmanlı Devletini yoketmek olduğu kadar Anadolu'da da milletin idaresini eline alacak yeni bir hükümetin kurulmasına mani olmuştur. Anadolu taraftarı olan hükümetleri devamlı baskı altında bulunduruyorlardı. Bu nedenle işgal kuvvetleri Tefik Paşa Hükümetini tazyik ederek, Anadolu'nun faaliyetlerine engel olmasını istiyorlardı. Bunun için de, sürekli olarak yazılı ve sözlü isteklerini tazelemeye çalışıyorlardı (44).

İstanbul'un doğrudan doğruya ve tam manasıyla işgal altında bulunmasına rağmen İtilaf Devletleri Padişah'ı daha acı bir tehditle baskı altında tutmaya çalışıyorlar ve şayet Bab-ı Âli Hükümeti Anadolu'yu susturup yatıştırmasa, bu yatıştırma vazifesi Girit'te harekete hazır bir halde bulunan Yunan İnzibat ve Asayiş Kuvvetlerine verilecek, Edirne ve İstanbul'un kapıları bu kuvvetlere açılacağını söylüyorlardı (45).

Aslında Padişah Sultan Vahdettin, başlangıçta İtilaf Devletlerinin yapmayı plânladıkları hareketleri sezmiş, bunun için de bu tehlikelere karşı Anadolu'da bir mukavemet hareketinin başlatılması yolunda Mustafa Kemal Paşa'yı geniş salahiyet ve imkânlarla teçhiz ederek Anadolu'ya göndermişti (46).

İngilizlerin, Anadolu-İstanbul arasında silâhlı bir çatışmanın çıkmasını istediği söylenebilir mi? Bu husus şöyle izah edilmektedir:

İngiltere, Anadolu-İstanbul çatışmasında "Kötünün iyisi" saydığı İstanbul Hükümetini sınırlı biçimde desteklemiştir. Ancak, bu destek kesin bir nitelik taşımamıştır. Hatta, İstanbul Hükümetine karşı bir takım tereddütleri vardı. Kurtuluş Savaşı boyunca, İngiltere, başlangıçta "Bir avuç âsi çetesi" olarak gördüğü Anadolu gerçeğini tanıdıkça, zaten gevşek olan bağlar İstanbul Hükümetini bir yana bırakmıştı (47).

Padişah Sultan Vahdettin, çöken İmparatorluğun, her gün omuzlarına çöküşü, daha ağır yük altında hergün daha da ezildiğini

---

44) Ali Fuat Türkgeldi, Age., s.202-203.

45) Tarık Mümtaz Göztepe, Age., s.269.

46) Samiha Ayverdi, TTOA., c.3, s.181.

47) Ömer Kürkçüoğlu, Türk İngiliz İlişkileri, Ank.1978, s.60.

Saray Başkatibi Ali Fuat Türkeldi'ye ve Anadolu İslahat Fevkalade Müfettişliğine tayin edilen Müşir Zeki Paşa'ya yana yakına anlatıyordu (48).

Sultan Vahdettin; Zeki Paşa'ya, " Paşa, Avrupalılar bizden Kuvay-ı Milliye'nin takbihini istediler. Bu korkuç teklifi kabul etmemek için aylarca ayak direttik. Bu vaziyet karşısında düşmanlarımız en zayıf noktamızı keşfedip oraya saldırdılar... Bir miktar askeri kuvvet teşkil ettik. Sırf zevahiri kurtarmaya matuf bulunan bu tedbirlerin, kabinenin çıkarıp dağıttığı fetva beyannameleri yüzünden kanlı bir kardeş kavgasına müncer olduğunu görüyorum. İstanbul Hükümeti bu suretle bazı hatalara düşmüştür " (49) diyordu.

Gerçekten de, Kuvay-ı İnzibatiye'nin teşkili ve Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin çıkardığı fetvalar gibi hususlar, İstanbul ile Anadolu'yu karşı karşıya getirmişlerdir (50).

İtilaf Devletleri'nin baskılarına tahammül edemeyen Salih Paşa Hükümeti, 2 Nisan 1920'de istifa etmiştir (51). Bunun üzerine Damat Ferit Paşa'nın Zadrızam olacağı söylentileri ortaya atılmıştı. Ancak, bir çok girişimlere rağmen Ferit Paşa'nın dördüncü defa Sadrazamlığa tayin edilmesi engellenememişti (52).

Dolaysıyla, 5 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa dördüncü defa Sadrazamlık Makamı'na getirilmişti. Böylece de, İstanbul ile Anadolu arasında herşeyin sona ermekte olduğu gösterilmiş oluyordu (53).

Damat Ferit Paşa'yı dördüncü defa iktidara getiren Padişah Vahdettin'in (Ek-24)'deki yazısında, Kuvay-ı Milliye aleyhindeki hükümler de yer alıyordu. Kuvay-ı Milliyecilerin yaptıkları hareketler suç sayılıyor ve bu hareketleri "Teşvik ve tahrik etmiş olanların" cezalandırılması isteniyordu (54).

---

48) Ali Fuat Türkeldi, Age., s.199; Tarık Mümtaz Göztepe, Age., s.291-292.

49) Tarık Müftaz Göztepe, Age., s.292.

50) Kadir Mısıroğlu, Osmanoğullarının Dramı, İst.1976, s.84.

51) Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.284.

52) Ali Fuat Türkeldi, Age., s.282-283.

53) Nimet Arsan, ATTB., c.4, s.285.

54) ATASE. Arşivi, Kl.325, Dy.129, Fr.1/1.

Yeni Sadrazam Damat Ferit Paşa, 8 Nisan 1920'de İngiliz Yüksek Komiseri'ni ziyaret ederek, Anadolu'ya karşı Padişah'ın nüfuzundan başka silâh da kullanacağını, İzmit, Bolu, Trabzon, Kayseri ve Harput bölgelerinde bir takım ayaklanmalar meydana getirebileceğini ifade ettikten sonra Bandırma Bölgesinde Kuvayı Milliye'ye karşı savaşan Anzavur'un adamlarına depolardaki uniformaları dağıtmayı düşündüğünü açıklamış ve bu adamların İngilizlerce silâhlendirilmesini istemişti (55). Ayrıca, tutuklanmalarını istediği kişilerin listesini de İngilizlere vermişti(56).

Mart 1920 sonları ile Nisan 1920 başlarında, yeni bir idari merkez olarak beliren Ankara'ya büyük bir göç başlamıştı. Bir yandan mebuslar, diğer yandan askerler ve idareciler İstanbul'dan kaçıp Ankara'ya geliyorlardı. Böylece de, Ankara'da yeni bir askeri ve idari kadro birikiyordu (57).

İşte bu şekilde Anadolu'da başlayan milli ayaklanma, İstanbul'daki işgal kuvvetlerini rahatsız ediyordu. Bu yüzden ellerindeki bütün imkânları kullanarak İstanbul Hükümeti'ni sıkıştırıyorlardı. Bu nedenle de dini bir makam olan Şeyhülislamlık Makamı'ndan Anadolu hareketini kötüleyen bir fetva alarak Anadolu'yu dağıtmak ve halkın itimadını sarstmak istiyorlardı. Çünkü müslüman Türk Milleti asırlardan beri itikat ve gelenekleri icabı Hilafet Makamı'na ve Saltanat'a karşı son derece bağlı ve her meseleyi dine göre izah edilmedikçe kabul etmeyecek bir hissiyat içinde bulunuyordu (58).

Damat Ferit Paşa Hükümeti de; Ankara'da belirmeye başlayan idareye karşı bütün imkanları ile mücadeleye girişiyor ve Anadolu birliğini içten yıkmak için her türlü tezvire başvuruyordu(59).

Bu nedenle, öncelikle Anadolu'nun saf halkını kandırmak için dini akideleri bir silâh olarak kullanmak istiyordu (60). Neticede de, Kuvayı Milliye'nin devlete ve Padişah'a âsi olduğuna dair

---

55) Bilal Şimsir, Age., c.2, s.26-29.

56) Bilal Şimsir, Age., c.2, s.93.

57) Tuncay Baykara, Age., s.65.

58) Kadir Mısıroğlu, Age., s.221.

59) Celal Bayar, Atatürk'ten Hatıralar, İst.1955, s.43.

60) Celal Bayar, AH., s.43.

Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin verdiği fetvalar (61) 11 Nisan 1920 tarihinde Devlet'in resmi organı olan Takvim-i Vekayi ile o tarihlerde İstanbul'da münteşir Peyam-ı Sabah Gazetesi'nde yayınlanmıştı (62). Keza, Damat Ferit Paşa; Anadolu hareketinin ve Mustafa Kemal Paşa'nın aleyhinde bir de beyanname yayınlamıştı. Bu beyanname de 11 Nisan 1920'de Takvim-i Vekayi'de yayınlanmıştı. Bu beyanname de önemine binaen (Ek-25)'de verilmiştir.

1. Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin Fetvaları :

Milli Mücadele'ye katılan bütün kumandan ve idarecileri, başta Mustafa Kemal ve arkadaşlarını, vatan hainleri olarak gösteren, onların idamlarını öngören, Anadolu ve bütün İslâm ülkelerine dağıtılan Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin ünlü fetvaları'nın tamamı (Ek-26)'da verilmiştir.

Görüldüğü üzere, bu fetvalarda; Kurtuluş Savaşı hazırlıklarını başlatanların ve bu hareketi idare edenlerin hak tanımayan hain, cani, bâğî, şâkî, Hilafet ve Saltanatı yıkmaya teşebbüs eden insanlar oldukları, kendilerine göre asker topladıkları, şahsi çıkarları için zorla halktan vergi aldıkları, Padişah'ın gönderdiği memurları değiştirerek kendi adamlarını işbaşına getirdikleri, İstanbul ile bütün bağlantıları kestikleri, düzeni bozmak için yalan haberler uydurarak karışıklıklara sebep oldukları, bu nedenle de bu kişilerin ve bunlarla beraber olanların bâğî oldukları, bu hareketlerinde devam edenlerin öldürülmelerinin "Meşru ve Farz" olduğu, bunları öldürmek için gücü yeten her müslümanın Halifenin etrafında toplanıp harekete geçmesinin "Vacip" olduğu, Halife tarafından görevlendirilen ve bunlara karşı gönderilen askerlerden görevlerini yapmayanların veya kaçanların büyük günah işlemiş olacakları, âsilerle çarpışıp onları öldürenlerin gazi, onlar tarafından öldürülenlerin ise şehit olacakları ve Padişah'ın emrine uymayan bütün müslümanların da günahkar olma durumuna düşecekleri açıkça belirtiliyordu.

---

61) Bernard Lewis, Age., s.251.

62) Takvim-i Vekayi, 11 Nisan 1336/1920, Nr.3824; Peyam-ı Sabah Gazetesi, 11 Nisan 1336/1920, Nr.493; ATASE. Arşivi, Kl.525, Dy.129, Fr.1, 1/1.

Böylece de, bu fetvalara göre Kuvay-ı Milliye'ye karşı silâha sarılıp harbe koşmak her müslümana farz oluyordu. Bu nedenle de; bu fetvalar ile bütün işler çılgırından çıkmış ve mihverini değiştirmişti. Çünkü, Anadolu'nun her türlü tehlikeleri göze alarak başlattığı Kurtuluş Hareketi'nin muvaffakiyetle sonuçlanmaması için Damat Ferit Paşa Hükümeti, bu çok tehlikeli fetvaları çıkartmış ve Anadolu'nun her tarafına göndermişti. Bu sebeple de İstanbul ve Anadolu tamamen bir birine zıt iki kutup haline gelmiş bulunuyordu (63).

2. Şeyhülislam Bu Fetvaları Hangi Şartlar Altında Verdi?:

Osmanlı tarihinde görülenlerin sonuncusu ve çok sert hükümleri ihtiva eden bu fetvaların; bizzat Padişah Sultan Vahdettin'in istek, arzu ve iradesiyle çıktığını iddia edenler olduğu gibi (64) İngilizlerin baskısı ve zorlamasıyla verilmiş olduğunu ileri sürenler de vardır (65).

Bu fetvaların verilmesi Hükümet üyeleri arasında da bir takım tartışmalara sebep olmuş ve bunların meydana getireceği sakıncalar üzerinde du durulmuştu. Ancak, Damat Ferit Paşa'nın; "Bu mesele üzerinde İngilizlerin ısrar ettiklerini ve bu ısrar karşısında kendisinin daha fazla direnmeyerek fetvaların ilân edilmesine söz verdiğini, bu yoldan dönmenin mümkün olmadığını, dönüldüğü takdirde de kabinenin itilaf devletleri katındaki güven ve itibarını kaybedeceğini" söylemesi üzerine Hükümet üyeleri düşüncelerinden ve ısrarlarından vazgeçmişlerdi (66) Bu husus, zamanın İçişleri Bakanı ve Şuray-ı Devlet Başkan Vekili Reşit Bey ile Saray'da Mabeyn Başkatibi Lütfi Simavi Bey tarafından da doğrulanmaktadır (67).

---

63) Tarık Müftüz Göztepe, Age., s.272.

64) Celal Bayar, AH., s.43,46; Naşit Hakkı Uluğ, HA., s.130; Lord Kinross, Age., s.334; Bernard Lewis, Age, s.251.

65) Yunus Nadi, Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı ve İsyanlar, İst.1955, s.39; Yunus Nadi, Kurtuluş Savaşı Anıları, İst. 1978, s.329; Sebilürreşad, "İstiklâl Savaşı'nın Manevi Cephesi Erleri", c.1, sy.3, s.47; Fahri Belen, Türk Kurtuluş Savaşı, Ank.1983, s.162, Tefvik Bıyıkoğlu, Age., s.57.

66) Ahmet Reşit Bey, Gördüklerim-Yaptıklarım, İst.1945, s.284.

67) İbnülemin Mahmut Kemal İnal, Age., c.4, s.2056.

Keza o tarihlerde İstanbul'da Sebilürreşad Gazetesi'ni çıkartan Eşref Edip Bey de; " O sıralarda İngilizlerin tazyiki artmıştı. Anadolu'da gelişmeye başlayan Milli Kıyama karşı türlü türlü maniâlar ihdas etmeye uğraşılıyordu. Bu arada Anadolu'daki hareketin gayri meşruiyeti hakkında bir de fetva neşri için çok şiddetli tazyikte bulunuluyordu. Şeyhülislam Haydarızade İbrahim Efendi idi. Anadolu'daki hareketin taraftarı idi. İngilizler hükümeti tazyik ederek fetva istiyorlardı. Şeyhalislam bu fetvayı vermeyerek görevinden ayrıldı. Yerine Dürrizade Abdullah Efendi geçti. Her arzuya boyun eğebilecek bir insan olan Şeyhülislâm istenen bu fetvaları, işgal kuvvetlerinin haddi aşmış zulüm ve baskıları altında verdi" (68) diyordu.

Celal Bayar ise, " Bu fetvaları mahut Mustafa Sabri yazar, Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah da imzalamış" (69) demektedir.

Zamanın Harbiye Nazırı Mareşal Fevzi(Çakmak) Paşa da; Mecliste yaptığı 27.4.1920 tarihli konuşmasının sonunda: "...Fetvayı böylece verdirdiler. Bu fetva İngiliz süngüsüyle alınmıştır" (70) demek suretiyle fetvanın hangi şartlar altına verildiğini anlatmak istiyordu.

Yukarıda açıklanan hususlar muvacehesinde; İstanbul'da münteşir gazetelerde yayınlanan bu fetvaların, Anadolu'nun her tarafına düşman uçakları, İngiliz torbitoları, İngiliz konsolosları, Rum ve Ermeni teşkilatları ve Yunan kuvvetleri tarafından dağıtılmış olması, fetvaların verilisinde dış güçlerin büyük çapta etkilerinin olduğu kanaatine varmak mümkündür (71).

---

68) Eşref Edip, Sebilürreşad, c.10, sy.238, s.202; Kadir Mısıroğlu, Age., s.222.

69) Celal Bayar, AH., s.46; Celal Bayar, BY., s.8, s.2641.

70) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.92.

71) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.2, s.303; Naşit Hakkı Uluğ, SYKS., s.208; Kemal Zeki Gençosman, Atatürk Ansiklopedisi, İst., tarihsiz, c.7, s.69-70; Yunus Nadi, KSA., s.329; Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s.117-118; General Kenan Esengin, Milli Mücadelede Hiyanet Yarışı, Ank.1969, s.103-104; Şevket Süreyya Aydemir, Age., s.2, s.285-286; Lord Kinross, Age., s.334.

1. İstanbul'un Fetvalarına Karşı Anadolu'nun Fetvaları :

Milli Mücadele'nin bir talihsiz ve güç yönü vardır. Bu da, Devletin başı olan Padişah'ın ve O'nun Hükümeti'nin bu mücadele ile olmayışdır. Bununla da kalmayarak, düşmanlarla birleşerek bu mücadelenin karşısında oluşu ve onu boğmak, baltalamak için büyük çaba göstermesidir (72). Şeyhülislâm Dürriyade tarafından yazılan fetvaların Anadolu'nun en uzak köşelerine kadar ulaştırılması, halk arasında hayli tahripkâr olmuştu. Padişah Vandettin'in memleketine hainlik yapacağını, düşmanla işbirliği içerisine gireceğini kabul etmeyen masum ve cahil insanlar arasında bu sözlerin etkisi altında kalanlar da olmuştu. Bu nedenle, yer yer beliren başkaldırmalarla bu husus kendisini göstermişti (73).

Fetvanın, Anadolu'da yayılmaması ve zararlarının önlenmesi için sıkı tedbirler alınmış ise de gereği gibi başarılı olunamamıştı. Çünkü Anadolu'nun değişik bölgelerinde büyük tehlike arzeden isyanlar başgöstermiş, Anadolu bu fesatçı kışkırtmalarla ateş ve kana bulanmıştı. Bu isyan dalgaları, Ankara'nın yakın bir ilçesi olan Beypazarı'na kadar ulaşmıştı (74).

Bu fetvalarda; Kuvay-ı Milliye adı altında güdülen davanın meşru olmadığı, bu davaya kıyam edenlerin maksadının şahsi menfaat temin etmek, milleti soymak, servet toplamak, dini kaldırmak olduğu ilân ediliyordu. Millet ise bu durum karşısında şaşırıyor ve tereddüde düşüyordu (75).

Durum her geçen gün tehlikeli boyutlara ulaşıyordu. Hatta, Kuvay-ı Milliye'ye bağlı birliklerden firarlar da başlamıştı. Bu tehlikenin büyüklüğünü gören ve sezen 56.Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey, Dürriyade'nin fetvasının İstanbul gazetelerinde yayımlandığını, fetvalarda, Milli Hareket'e taraftar olanların küfürle itham edildiğini ve " Eğer bu gece sür'atle Ankara ve diğer illerin başmüftüleri ve İslâm Din Âlimleri'nin karşı fetvaları alın-

---

72) Kenan Esengin, Age., s.23.

73) Kemal Zeki Gençosman, AA., c.7, s.69-70.

74) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.2, s.303.

75) Sebilürreşad, Agm., c.1, sy.3, s.47.

mazsa Bursa ilinde çok büyük tehlikeler beklenebilir" diyerek 12 Nisan 1920 tarihinde Ankara'ya bir telgraf çekmişti (76).

Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Milli Hareket'in bey-ni durumunda olan Ankara'dakiler " Padişah ve Halife dahi esir-dir. Makam-ı Hilafet ve Saltanat'ın kurtarılması lazımdır"(77) esasını etrafa yayıyorlar ve bunun üzerinde de ısrarla duruyor-lardı.

İşte bu sırada, Ankara Müftüsü ve aynı zamanda Müdafaa-i Hu-kuk Cemiyeti Başkanı Rifat Efendi'nin imzasını taşıyan Anadolu fetvası 14 Nisan 1920 tarihinde tanzim olunmuş, Ankara'da bulu-nan bütün müftüler ile ulema tarafından da imzalanarak tasdik o-lunmuştu (78).

Böylece de, Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadan önce kar-gı fetvalara başvurulmuştu. Müftü Rifat Efendi'nin hazırladığı fetvalar, 16 Nisan 1920'de bütün müftülerin imzalarına sunulmak üzere vilayetlere gönderilmiş ve bu konuda mülki ve askeri yetki-lilerden de yardımcı olmaları rica edilmişti (79).

Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa imzasıyla gönde-rilen bu telgraflardan birinde:

" Ankara Müftüsü ve Ulemasının verdiği fetvay-ı şerife imza sahipleri tarafından bugün Müftülüklere tebliğ edildi. Vilayet ve mustakil vilayetler ile kazalar müftü efendilerinin de imza etmeleri suretiyle katılmalarının sağlanması münasip olur. Bölge-niz içerisindeki Müftü Efendilerin fetvalarının asıllarını posta ile gönderilmekle birlikte şimdiden telgrafla isimlerinin bildi-rilmesi rica olunur. 16.4.1920. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal " (80) deniyordu.

Dolayısıyla Ankara'dan çeşitli vilayetlere gönderilen Ankara fetvası, ora müftülerince tasdik edilerek Ankara'ya telgrafla bil-dirilmiş ve İrade-i Milliye'nin 22 Nisan 1920 tarihli nüshasında 98 ulemanın isimleri verilmişti (Ek-27).

76) ATASE. Arşivi, Kl.258, Dy.17-18, Fr.66/1.

77) Yunus Nadi, BBMM, s.39.

78) M. Fehmi Gerçekler, Karacabey'den Ankara'ya, Ank.1982, s.22.

79) Fahri Belen, Age., s.165; Nimet Arsan, ATTB., c.4, s.298.

80) ATASE., Arşivi, Kl.299, Dy.13(13A), Fr.20.

Müftü Rifat Efendi ve diğer ulema tarafından tasdik edilen Anadolu fetvaları bugünkü dille aşağıda verilmiştir. Ancak fetvaların verilmesine dayanak olarak gösterilen âyet ve fikhî hükümlerin metinleriyle anlamları ayrı ayrı olarak başka bir başlık altında verilecektir.

1. " Dünya nizamının sebebi olan ve Yüce Allah'ın koruyuculuğunda olan İslam Halifesi (Allah İslâm Hilafetini kıyamat gününe kadar korusun) Hazretlerinin Hilafet Makamının ve Saltanatının merkezi olan İstanbul Padişahın iradesi dışında müslümanların düşmanı olan devletler tarafından fiilen işgal edilerek, islâm askerlerinin silâhları alınır ve bazıları haksız olarak öldürülür ve Hilafet Merkezinin korunmasıyla ilgili bütün istihkâmlar, kaleler ve diğer her türlü askeri araç ve gereçler zorla ele geçirilir, kamu görevini yerine getirmek ve halkın ihtiyaçlarını karşılamakla görevli hükümet ve Harbiye Nezaretine el konulur ve bu suretle Halife'nin milletin gerçek çıkarlarına uygun önlemler alması doğrudan yasaklanır ve sıkıyönetim ilan edilir, divan-ı harp mahkemeleri kurularak burada İngiliz kanunlarının uygulanması suretiyle yargılama ve cezalandırılmalara girişilerek Halifenin yargı hakkına da karışılır ve Halifenin iradesi dışında Osmanlı ülkesinin parçaları olan İzmir, Adana, Maraş, Antep ve Urfa bölgelerine düşmanlar tarafından saldırılarak, müslüman olmayan vatandaşlarla birlikte islam lar öldürülür, mallarına, namuslarına ve göreneklerine tecavüz edilir ve islâmın kutsal saydığı bütün değerlere karşı küçültücü hareketlerde bulunularak, sayılanlarla birlikte hakaret ve esaret altında olan İslam Halifesinin kurtuluşunu sağlamak hususunda bütün imkanlarını ve kudretlerini sarfetmeleri müslümanlara farz olur mu? Beyan buyurula.

El-cevap : Allah daha iyisini bilir ki olur!

2. " Bu suretle Halifenin meşru haklarını ve gücünü geri almak ve yukarıda açıklanan düşmanlar tarafından doğrudan doğruya tecavüz edilen toprakları kurtarmak için mücadele ve savaşa giren müslüman halk dini bakımdan isyan etmiş olur mu? Beyan buyurula.

El-cevap : Allah daha iyisini bilir ki olmaz.

3. " Bu suretle düşmanlara karşı savaşta ölenler şehit ve hayatta kalanlar gazi olurlar mı? Beyan buyurula.

El-Cevap : Allah daha iyisini bilir ki olurlar."

4. " Bu suretle savaşan ve dini görevleri yerine getire - rek müslüman halka karşı düşmanlar tarafını tutarak müslümanla - rı öldürmek için silâh kullanan müslümanlar dinen en büyük gü - nahı işlemiş ve bozgunculuk yapmış olurlar mı? Beyan buyurula.

El-cevap : Allah daha iyisini bilir ki olurlar."

5. " Bu suretle düşman devletlerin korkutma ve kandırmaları ile olaylara ve gerçeklere aykırı olarak çıkarılan fetvalar müslüman halk için dinen geçerli ve uyulması gereken fetvalar o - lur mu? Beyan buyurula.

El-cevap : Allah daha iyi bilir ki olmaz " .

Fetvaların Heyet-i Temsiliye Riyasetine yazılmış aslı, ATASE.Arşivi, Kılıasör : 312, Dosya : 51, Fihrişt : 145'de mev - cuttur. Fetvaların (Ek-28)'deki sureti Rifat Börekçi'nin Diya - net İşleri Başkanlığındaki şahsi dosyasında bulunmaktadır.

Anadolu'nun fetvaları, Anadolu'da müntezir şu gazetelerde yayınlanmıştır :

Öğüt (Konya), 19 Nisan 1920 Pazartesi; İrade-i Milliye (si - vas), 22 Nisan 1920 Perşembe; Açıksöz (Kastamonu), 25 Nisan 19 - 20 Pazar; Ertuğrul, 27 Nisan 1920 Salı (81) ve Hakimiyet-i Mil - liye, 5 Mayıs 1920 Çarşamba; İzmir'e Doğru, 2 Mayıs 1920 Pazar.

4. Anadolu Fetvalarının Şer'i Kaynakları :

1. " VE'L ÇİHADÜ FARZ-U AYNİN, İN HECEME'L ADÜVVÜ VE TAHRU - CU'L MER'ATÜ, VE'L-ABDÜ BİLA İZİNİ ZEVÇİHA VE SEYYİDİHİ (Keza Fi'l-Kenzi ve Fi'l-Bezzaziye). MER'ATÜN MÜSLİMETÜN, SUBİYAT Bİ'L-MEŞRIKI VECEBE ALÂ EHLİ'L-MAĞRİBİ TAHLİSUHÂ MİNE'L-ESRİ (Keza Fi'l-Bahri'r-Raik) = Cihat, farzı ayındır. Şayet düşman

(81) Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi, " Ölüm Yıldönümü Dolay - siyle Cumhuriyet Devrinin İlk Diyanet İşleri Başkanı ve Milli Mücadele'nin Öncülerinden Rifat Börekçi", c.3, sayı: 2-3, Şubat-Mart 1964, s.66-68; Hakimiyet-i Milliye Gaze - tesi (Ek-77).

hücum ederse (saldırırsa) kadın kocasından ve köle de efendisinden izin almadan karşı koyabilirler. Müslüman bir kadın, Doğu'da esir edilirse, Batı'dakilerin üzerine, O'nu esirlikten kurtarmak vacip olur, yani gerekir=" (82).

2. EL-BUGÂTÜ KAVMÜN MÜSLİMUNE, HARECÜ AN TRATİ'L- HAKKI BİGAY-R-İ HAKKIN (Keza Fî Mecmea'l-Enhur)= Âsî (bağî) olanlar, haklı devlet başakının emirlerine haksız olarak uymayan, karşı çıkan müslüman kâşilerdir=" (83).

3. " EŞ-ŞEHİDÜ MEN KATELEHU EHL'UL-HARBİ, VE'L-BAĞYÜ VE KUT-TAU'T-TARİKİ, EV VÜCİDE Fİ'L-MA'REKETİ VE BİHİ ESERUN, EV KATELEHU MÜSLİMUN ZULMEN VE LEM TECİP BİKATLİHİ DİYETÜN VE KEZÂ İZA KATELEHU ZİMMİYYUN VE LEM TECİP Bİ KATLİHİ DİYETUN (Keza Fi'z-Zeyleî) = Şehit, düşmanın, asinin ve yol kesen eşkiyanın öldürdüğü kimsedir. Savaş alanında ölmüş veya müslüman tarafından kasten öldürülen ve diyet gerekmeyen, keza zimmi bir kişi -

---

82) Fahrüddin Osman bin Ali Ez-Zeyle'ı, Tebyinü'l-Hakaik Şerh-u Kenzi'd-Dekaik, Bulak-1313 baskısından Dauru'l-Mearife, Beyrut, C.3, s.241; Zeynüddin Bin İbrahim Bin Muhammed İbn Nuceym, El-Bahru'r-Raik Şerh-u Kenzi'd-Dekaik, Kahire-1311, c.5, s78-79; Muhammed İbnu Muhammed İbni Şihap El-Bezzaziye, El-Fetava'l-Bezzaziye (El-Cemiu'l-Veziz) El-Fetava'l-Alemgiriyye, El-Ma'rife Bi'l-Fetava'l-Hindiyye'nin 4-6. ciltelirin kenarında, Bulak, 1310 (h) baskısından ofset Bs., Beyrut, 1973, c.6, s.308;

83) Abdurrahman Bin Şeyh Muhammed b. Süleyman, Mecma'ul-Enhur, Fi Şerh-i Mülteka'l-Ebhur, Dersaadet, 1327, Matbaa-i Osmaniye, c.2, s.707; İbrahim Muhammed bin Muhammed bin İbrahim El-Halebî, Multaka'l Ebhur, Dersaadet, 1316 (h), Matbaa-i Osmaniye, s.223.

nin öldürüp diyet gerekmeyen kimseler de şehittir= " (84).

4. "KALE'L- LAHU TEALA : VE'L-FİTNETÜ EŞEDDÜ MİN'EL-KATLİ (El-Ayetü) = Yüce Allah buyuruyorki; Fe^lsat çıkarmak, adam öldürmekten daha şiddetlidir="(85). "EL-FİTNETÜ YÜSRİU İLYEHÂ EHLÜ'L-FESADİ (Keza Fî Fethi'l-Kadir) = Fitne, fesat ehlinin koşturduğu şeydir= " (86).

5. " EL-İkrahü YU'DİMU'R-RIDA (Keza Fi'l- Velvaliciyye) = Zorlama, kişinin iradesini yok eder= " (87).

5. İstanbul ve Anadolu Fetvalarının Karşılaştırılması :

İstanbul fetvalarının tamamının hareket noktası " Huruc'u Alesssultan " yani Sultana ve Padişaha karşı ayaklanma hareketidir. Bu şekilde hareket edenlerin de öldürülmeleri gerekmektedir.

a) Birinci fetvada; Kuvay-ı Milliye, Kuvay-ı Bağlıye (eşkiya kuvvetleri) olarak vasıflandırılmıştır. Yani bunlar, Padişah Vahdeti'in sadık vatandaşlarına zulüm ve işkence edip halkın mallarını çalmaya, günahsız insanları kesmeye, memleketi karıştırmak için çalışan böylece de ortalığı fitne ve fesada uğratan eşkiya kuvvetleridir. Bu nedenle, Padişah ve Halifeye bağlı olan bütün müslümanların bunlara karşı koymaları zaruridir.

Keza, "Makam-ı Muallay-ı İmamet " yani yüce Halifelik Makamına karşı gelecek olan kimselerin imandan, dinden çıkacakları, Halifelik Makamına ihanet etmiş olacakları, bu hallerine

-
- 84.) Ez-Zeyle'î, Tebyinu'l-Hakaik Şenh'u Kenzi'd-Dekaik, c.1, s.247. Ayrıca bakınız. Şeyh Nizamüddin, El-Feteva'l-Hindiye, Beyrut-1973, c.1, s.167; Abdurrahman bin Şeyh Muhammed bin Süleyman, Mecma'ul-Enhur, c.1, s.188; İbrahim El-Halebi, Mülteka'l-Ebhur, s.58; Burhanüddin Ali b, Ebibekr El-Merginani, El-Hidayetü Şerh-u Bidayeti'l-Mübtedi, Mısır, son baskı, tarihsiz, c.1, s.94; Kemalüddin Muhammed bin Abdilvahid İbnu'l-Humam, Fethu'l-Kadir, Mısır, 1319 baskısından Daru ihya, ^beyrut, c.2, s.103.
- 85.) Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, âyet:191.
- 86.) İbn El-Humam, Fethu'l-Kadir, c.5, s.336.
- 87.) İshak İbnu Ebibekir, Fetava'l-Velvaliciyye; Ez-Zeyleî, Tebyinu'L-Hakaik, Şerh-u Kenzi'd-Dekaik, c.5, s.181.

devam ederek fitne ve fesat çıkartmakta ısrar edenlerin, Kur'anı Kerim hükmüne göre öldürülmelerinin meşru olduğu açıkça belirtiliyordu.

b) İkinci Fetvada; Padişahın mülkünde bulunan bütün müslümanların Sultan Vahdettin Han Hazretlerinin etrafında toplanıp bu eşkiya ile çarpışmalarının vacip olduğu belirtiliyordu.

c) Üçüncü Fetvada; Bu âsilerle çarpışmaya gönderilen askerler, şayet savaştan ve çarpışmaktan çekinir ve firar ederlerse; bunların büyük günah işleyecekleri, bu nedenle de dünyada şiddetle cezaya ve ahirette de acıklı azaba müstehak olacakları ifade ediliyordu.

d) Dördüncü fetvada; Anadolu'daki Milli Kuvvetlerle çarpışırken ölenlerin şehit ve öldürülenlerin de gazi olacakları ve şefaate hak kazanacakları vurgulanıyordu.

e) Beşinci Fetvada ise; âsi olarak belirtilen Anadolu'daki Milli Kuvvetlerle çarpışmak için Padişah tarafından verilen emirlere itaat etmeyen Müslümanların şer'an cezalandırılmaya hak kazanacakları kesin olarak hükme bağlanıyordu (88).

Anadolu Fetvalarının tamamının hareket noktası ise; Padişah ve Halife İstanbul'da esirdir. Makam-ı Saltanat ve Hilafetin kurtarılması lâzımdır. Esarete bulunduğu muhakkak olan Fetva Eminin, fetvasıyla Padişah iradesinin Muta olamayacağı muhakkaktır şeklindeki düşüncedir. Şöyleki;

a) Birinci Fetvada; "Nizam-ı âlemin sebebi" olan Müslümanların Halifesi Hazretlerinin Halifelik Makamı ve Saltanat merkezi olan İstanbul'un Müslümanların emirinin varlığının sebebine aykırı olarak düşman devletler tarafından fiilen işgal edildiği, askerlerin silahdan tecrid edilerek sebepsiz yere öldürüldükleri ve içerisinde bulunan bir takım vahim hadiseler de sayıldıktan sonra "Müslümanların bütün kudret ve Kuvvetlerini sarfederek bu Hilafet ve Saltanat Makamını kurtarmak" hususunun bütün müslümanlar üzerine farz olduğu açıklanmıştır.

b) İkinci Fetvada; Milli Mücadele yolunda savaşanların Şer'an âsi ve bâği olmadıkları ve olmayacakları da belirtilmiştir.

c) Üçüncü Fetvada; düşmanlara karşı açılan savaşta ölenlerin şehit ve kalanların ise gazi olacakları kesin olarak ifade edilmiştir.

d) Dördüncü Fetvada; Meşru Hukukunu kurtarmak için savaşan ve dini vazifesini ifa eden müslümanlara karşı, düşman ta bafını tutarak müslümanlar arasında fitne çıkartmak suretiyle silah kullanan müslümanların Şer'an en büyük günah işle^miş olacıkları ve fesada yönelmiş bulunacakları anlatılmıştır.

e) Beşinci Fetvada ise; düşman devletlerin zorlamaları ve kandırmaları ile olaylara ve hakikatlara tamamen aykırı olarak çıkarılmış olan İstanbul Fetvalarının müslüman halk için muteber olamayacağı hükme bağlanmıştır (89).

Ayrıca, her iki fetva ayrı ayrı incelendiğinde de görülecektir ki; İstanbul'un Fetvalarından Şer'i kaynak olarak sadece bir âyet-i kerime verilmiş, Ankara fetvasında ise bir âyet ve altı tane fikhî hüküm Şer'i mesnet olarak gösterilmiştir. Hatta, İstanbul Fetvaları, sadece Şeyhülislâm Dürrizâde Abdullah Efendi'nin imzasıyla yayınladığı halde, Ankara'nın Fetvaları ise Müftü Rifat Efendi'nin imzasını tasdik eden yüz elliki ülamanın imza ve tasdikleriyle teyid edilerek yayınlanmıştır. Böylece de, İstanbul Fetvalarında taraflı, kasıtlı, eksik ve yanlış bilgiler isnad edilerek bir takım hükümler va'ze dılmış ve bu konuda ciddi olarak dini delil gösterilememiştir. Buna karşılık Halifelik makamının nüfuzundan son derece faydalanılmıştır.

Bu nedenle de, müslüman halkın saf, temiz dini duyguları istismar edilmiştir. Ankara Fetvaları ise, gerçekleri daha iyi aksettiren ve "Hakaret ve esirliğe maruz kalan İslâm Halife'sinin kurtarılması" esasından hareket edilerek Şer'i şerife uygun ve ikna edici delillere dayandırılmıştır.

İstanbul Fetvalarında delil olarak gösterilen "FEKATİLÜ'LELETİ TEBGİ HATTA TEFİE İLA EMRİLLAH" (90.) âyeti kerimesiyle, Anadolu'daki Kuvay-ı Milliyecilerin hain, cani, bağı, Hilafet ve saltanatı yıkmak isteyen şâkiler oldukları, bunların dağı-

89) İrâde-i Milliye, 22 Nisan 1336/1920 Perşembe.

90.) Kur'an-ı Kerim Hucurat suresi, âyet: 9.

tılmaları için verilen emirlere uymayan haydutlar oldukları, eli silah tutanların bunları yoketmek için Padişah'ın etrafında toplanmalarının farz olduğu hususlarına delil gösteriliyordu. Halbu ki, Ankara Fetvasında, böyle bir saldırıda bulunulmuş, bilakis "Padişah ve Halifenin esaretten kurtarılması" için gereken çalışmanın yapılması, işgal devletlerine karşı birlik ve beraberlik içinde hareket edilmesi ve onlara karşı mücedelede bulunulması gibi konular aydınlığa kavuşturuluyordu. Keza Ankara Fetvaharında mesnet olarak gösterilen âyet ve fikhî hükümler daha gerçekçi ve Şer'i şerife uygun olarak verildiğinden dolayı da, bu fetvaların dini yönü daha kuvvetli idi. Zira etrafa fitne ve fesat yayan İstanbul Fetvalarını çıkaranların; "Şer'anın kadar büyük bir fitne ve fesat" içinde buldukları; "Fesat çıkarmak, adam öldürmekten daha şiddetlidir" (91). âyeti kerimesiyle kuvvetlendiriliyordu.

6. İstanbul ve Anadolu Fetvalarının Akisleri ve Tesirleri :

Bilindiği üzere, Damat Ferit Paşa 5 Nisan 1920'de dördüncü defa Sadrazamlık makamına oturduktan hemen sonra, bir taraftan fetvalar, Hatt-ı Humayun ve Hükümet'in beyannamesi 11 Nisan 1920 tarihinde resmen yayınlanmıştı (92). Millet ve memleket aleyhine, hatta daha doğrusu milleti bir birine düşürmek maksadıyla yabancılardan baskısıyla yayınlanan bu hıyanet vesikaları, tarihi bir zorunluluk ile Saray'ın ve İstanbul Hükümet'inin düşmanla işbirliği halinde buldukları en müthiş ve en nefret edilecek bir vatan suçuydu. İngilizlerin en ziyade belbağladıkları Saray ve O'nun Hükümet-ine kolayca kırdıkları bu melanet tertibatı İstanbul matbâatından başka ayrıca bin şekil ve kıyafette milyonlarca nüsha bastırılarak Yunan teyyareleriyle Anadolu'nun el erişelipen her tarafına atılmış ve hususi vasıtalarla her tarfa gönderilmesine çalışılmıştı (93). Bu fetvaların Anadolu'ya ulaştırılmasına, İngiliz konsolosları, Rum ve Ermeni teşkilatları da yardımcı oluyorlardı (94).

91) Kur'an-ı Kerim Bakara suresi, âyet: 191.

92) Tekvim-i Vekayi, 11 Nisan 1336/1920, Nr. 3824.

93) Yunus Nadi, SYKS., s. 329.

94) Ş. Süreyya Aydemir, Age, c. 2, s. 286.

İstanbul'un Fetvaları, Batı Anadolu'yu kana boyarken, Doğu illerine de torba torba gönderiliyordu. 29 Nisan 1920 günü Trabzon'a torbalar içinde, İstanbul Fetvaları getirilmiştir. Bunları, kandırılmış ve ihanete yönetilmiş kimselerin getirdikleri görülüyordu. Hatta bunların dağıtımını İngilizler tarafından yapıldığı da tesbit edilmişti. Ele geçirilen bu fetvalar toplatılarak imha ediliyordu (95). 26 Nisan 1920 tarihinde İstanbul'dan Trabzon'a gelen bir yolcunun üzeri aranmış ve cebinde, İstanbul'un fetvaları, Hatt-ı Humayun ve Hükümet'in beyannamesi bulunmuştur (96). Hatta, elden getirilen özel mektuplarla da, masum insanlar zehirleniyor ve bir takım tereddüde düşürülüyordu (97). Bu nedenle, fetvaların Anadolu'da yayılmasını ve kararlarını önlemek için sıkı tedbirler alınıyor ve fetvaların toplatılarak halkın okumaması temin ediliyordu (98).

İstanbul fetvalarının, Anadolu'da elden ele dolaştırıldığı sıralarında; Kastamonu İli Cide İlçesi Kaymakamlığından Vali Cemal Bey'e bir telgraf gönderilerek, "Cide Müftüsü Hacı Hüseyin Efendi'nin Limana gelen Ecnebi (Yabancı) vapuruna gittiği ve orada eline geçirdiği Şeyhülislâm Dürrüzade'nin, Kuvay-ı Milliye aleyhindeki fetvasını ilçeye getirerek bazı kimselere okuduğu" belirtiliyor ve yapılacak muamele hakkında bilgi isteniyordu.

Bunun üzerine Vali Cemal Bey, Yaverini çağırarak, Cide Müftüsünü idam edip neticeden bilgi verilmemesi için Kaymakama telgraf çekmesi hususunda bir talimat vermiştir. Yaver de, kendisine verilen talimata uygun olarak bir şifre yazıp Valiye getirdiğinde; "Telgrafı açık yaz" şeklinde ikinci bir talimat daha vermiştir. Bu sırada, orada bulunan Sıhhiye Müdürü Ferruh Niyazi Bey, telgrafın açık yazılmamasının gerektiğini Valiye söylediği zaman, Vali Cemal Bey; "Sizin aklınız ermez" diye cevap vermiştir. Telgraf yazıldıktan iki saat sonra, Cide Kaymakamından gelen cevabi telgrafta; "Telgrafın eline geçmeden

95) N.H.Uluğ, Hemşehrimiz Atatürk, s.136.

96) ATASE Arşivi, Klasör:299, Dosya:4, Fihrist:15.

97) N.H.Uluğ, Hemşehrimiz Atatürk, s.136.

98) HTVD., c.10, sayı: 35, Vesika: 875.

önce Müftü Efendi'nin telgraf mahiyetini öğrenip aynı ecnebi vapuruna giderek İstanbul'a kaçtığı" bildirilmiştir. Vali telgrafı okudğu zaman, Ferruh Niyazi Bey; " Gördünüz mü beyefendi, Müftüyü kaçırdık " diye üzüntüsünü belirtmiştir.

Bunun üzerine Vali Cemal Bey de; " Oğlum! Ben, Kaza Müftüsünün Kaymakamdan önce telgrafhânedan geçen muharebeleri öğrendiğini bildiğim için böyle açık yazdım. Müftüyü asmamız salahiyetimiz dahilinde değildir. Bundan başka, bu sırada bir kaza Müftüsünün asılması orada ihtilale bile sebep olabilir. Fakat, şimdi asıl olan vaziyet şudur:

İstanbul'un fetvasını okuyan Cide Müftüsü'nü Vali asacaktı ama adam kaçtı, kurtuldu" diye ünü gider ve bu fetvayı okumak isteyen zayıflar korkudan titrerler. Bence matlup budur " (99) diye mukabelede bulunmuştur.

Padişah ve O'nun Hükümeti'nin, Milli Mücadele'ye karşı olması, mevcut şartların ağırlığı, yeni bir savaşın getireceği fedakarlıklar, bir takım sebepleri ortaya koymayı zorluyordu. Milli Mücadele'ye karşı koymak isteyen kişiler ve zümreler din faktörünü istismar ediyorlardı. Bu nedenle, Padişahın, O'nun Hükümeti'nin ve Dürrizade Abdullah Efendi'nin fetvaları ile Halife tarafını tutarak Milli Mücadele'ye çephe alan bazı din adamları ve dini cemiyetlerin başkanları, Milli Mücadele sırasında ve hadiseler içerisinde etkisiz kalmamışlardır. Bunlar görevlerini, yalnız ibadet ve va'zlar yoluyla da değil, kan dökerek ve döktürerek yaptırıyorlardı.

Ne istediğini bilmeyen cahil kimseler, din faktörünü çıkar açığözler ve dini istismar eden hainler, ya da başka emeller arkasında koşan insanlar da çoktu. Bu cümleden olarak;

Bayburt'un Şeyh Eşref'i, Yozgat'ın Şeriye Hakimi Hafız Şehab'ı, Bolu ve Gerede olaylarının Kör Ali Hocası, Düzce'nin Ahmet Hocası, Biga'nın Anzavur çetesi ile birleşen Gavur İmamı, Konya ve Bozkır ayaklanmalarını hazırlayan Zeynelabidin Hoca ve O'na bağlı olanların öldürdükleri subayları ve idare amirlerini soyarken, " Şeyhülislâmın fetvası yerine geldi " diye bağırarak cahiller ve hainlerin, körü körüne giriştikleri hareketler

---

99) Nurettin Peker, İstiklâl Savaşı, İnebolu ve Kastamonu Hava-
lisi, İstanbul-1955, s.170.

Milli Mücadeleye karşı bir ihtilal amacıyla harekete geçtiklerini gösteriyordu (100).

İşte Milli Mücadelenin en buhranlı günlerinde memleketi istila eden kuvvetlerle işbirliği yapan hainler boş durmuyorlardı. Yer yer başlayan iç ayaklanmalar, Ankara'daki Kurtuluş Hareketi'nin başı için en büyük tehlike teşkil ediyordu. İntellicehs Servisi'nden para alan ihanet müesseseleri o günlerde bir azaya gelmeyi kararlaştırmışlar ve Türk Milli Mücadelesini söndürme kararıyla İstanbul'a gönderilen İngiliz Casusu Nevil'in tavsiyesi ile tek bir teşkilata bağlanmayı muvafık bulmuşlardı. Sait Molla'nın elebaşlılık ettiği hareket kendisine bir de, masum halkı ifal edebilmek için mukaddes isim ve ünvan bulmuştu. Bu da; "Camiyet-i Ahmediye" idi.

Bu ismin cazibesine ilk anda katılanlar da vardı. Milli Mücadeleye iştirak etmeyen zabitlerin teşkil ettiği ASKERİ NİGAHBAN cemiyeti, KIZIL HANÇERLİLER Cemiyeti bu yeni topluluğa katılmışlardı. Böylece kurulan yeni cemiyet, sadece halkın maneviyyatını zedelemekle kalmayacak, fiili olarak harekete geçecek ve düşman kuvvetleriyle beraber Ankara'nın üzerine yürüyecekti. Pağışah ve Sadrazam Damat Ferit Paşa, bu hareketi bütün kuvvetleriyle destekliyorlardı.

Ankara'ya gelen haberlere göre, Cemiyet-i Ahmediye mensupları İzmit'i merkez yaparak, Bolu, Düzce, Adapazarı, Hendek çevrelerinde isyan çıkaracaklar, Kızılcahamam üzerinden Ankara'ya sarkacaklar ve bu sırada taarruza geçen Yunan kuvvetleriyle Ankara'da birleşeceklerdi.

20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa, bu fesat hareketlerini etraflıca öğrenerek, bu hareketin düşman istilası kadar tehlikeli olduğu konusunda Ankara'ya bilgi veriyordu ve alınması gereken tedbirleri de şu şekilde açıklıyordu:

" Bu adamlar, halkın dini hislerini harekete getirerek irticai teşebbüsler yapacaklardır. Cemiyetlerine verdikleri isim de bu mel'un maksatlarını ortaya koymaya yeter. Bu sebeple muhtemel tedbirler alınmalıdır. Buhran devrelerinde neticeye asıl tesir eden âmil malumdur ki manevi durumdur. Bilhassa cahilleri

ifsat etmesi kuvvetle muhtemel olan mel'aneti bertaraf edebilmek için aynı şekilde mukabil tedbirler düşünölmeli, hatta bu hususta hayali bazı kuvvetlere bile istinat edilmelidir. Cemiyet-i Ahmediyenin fiili hareketlerine intizar etmeliyiz ".

Ankara'da da umumî kanaat bu merkezde idi. Cemiyet-i Ahmediye, gizli beyannameleri, memleketin her tarafına bulduğu taraftarları vasıtasıyla dağılmıştı. Birçok yerlerde ele geçen beyannameler, hainlerin maksatlarını açıkca ortaya koyuyordu. Tealii İslam Cemiyeti de Anadolu'daki teşkilatı ile Cemiyet-i Ahmediye'ye iltihak etmişti (101).

Bu arada; Padişah ve Ferit Paşa Hükümeti, düşmanlarla işbirliği yaparak, Yunanlılara karşı memleketi savunan Kuvay-ı Milliye cephesinin gerisinde cehaletle taassubu, milliyetçiler aleyhine harekete geçirmişlerdi. Halifenin Hatt-ı Humayunu, Ferit Paşa'nın beyannamesi ve Şeyhülislam Dürrizade'nin imzasını taşıyan ve gizli ajanlar ile düşman uçakları tarafından Anadolu halkının üzerlerine yağdırılan fetvaların tutuşturduğu iç ayaklanmalar, 1920 yılının ilk aylarında, Yunanlılara karşı tutulmuş olan Kuvay-ı Milliye cephesinin gerisinde bütün Orta Anadolu'yu ve Batı Anadolu'nun bir kısmını, kardeşin kardeşle boğuştuğu bir savaş mahası haline sokmuştu. Cephe gerisindeki bu yıkıcı iç ayaklanmalar; Ankara, Bursa, Eskişehir, Kütahya ve Afyon şehirlerinden başka bütün Orta Anadolu'yu kaplamıştı (102).

Mustafa Kemal Paşa da; bu konuda: "İstanbul'da Damat Ferit Paşa Kabinesi, İstanbul'daki bütün yıkıcı ve hain kuruluşların meydana getirdiği blok, bu blokun Anadolu içindeki bütün isyan teşkilatı, bütün düşmanlar ve Yunan ordusu el birliği ile aleyhimize harekete geçtiler. Bu ortak saldırı politikasının talimatı da Padişah ve Halife'nin, düşman uçakları da dahil olduğu halde, her türlü vasıta ile memlekete yağdırdığı " Hurucu Alesultan= Padişaha karşı ayaklanma=" fetvasıydı. İsyân bölgesi içerisinde kalan yerlerde alevlenen karışıklık ateşleri, bütün memleketi yakıyor, hainlik, cehalet, kin ve bağınazlık dumanları bütün vatan göklerini yoğun karanlıklar içinde bırakıyordu. İs-

101) C. Kutay, Milli Mücadelede Yeşil Ordu Efesanesi, İst.1956,

102) T. Bıyıkoğlu, Age, s.58-59.

yan dalgaları, Ankara'da kararkâhımızın duvarlarına kadar çarptı. Kararkâhımızla şehir arasındaki telefon ve telgraf hatlarını kesmeye kadar varan kudurmuşcasına kasıtlar karşısında kaldık. Batı Anadolu'nun İzmir'den sonra, yeniden önemli bölgeleri de Yunan ordusunun taarruzlarıyla çığnenmeye başladı " diyordu (103).

Ayrıca, Mustafa Kemal Paşa; " Arkadaşlar! Hiçbir zaman baş eğmeyeceğiz. tuttuğumuz yolda sonuna kadar yürüyeceğiz. Teslim olmayacağız ve muvaffak olmaya çalışacağız. Yerli ve yabancı düşman karşısında hakkımızı müdafaa edeceğiz. Son vardığımız sınırdaki da, eğer kalebe etmek (yenmek) ümidimiz kalmamışsa, o zaman, bir Türk Bayrağı'nın altına sığınarak, orada istiklâl uğrunda canımızı vereceğiz " (104) diyordu.

Osmanlı Padişahı Vahdettin, bu ayaklanmaları o derece teşvik etmişti ki, Düzce, Adapazarı, Edirne, Çorum, Bolu ve Gerede de, Kuvay-ı Milliye'ye karşı halkı ayaklanmaya yardım edenlerden onaltı kişiye beşinci rütbeden Mecidi Nişanı vermişti (105).

Baş gösteren iç isyanlarla milli kuvvetler uğraşmak zornunda kalmış, kardeşi kardeşle boğuşturmuş bu kanlı olayların bastırılması için Yunanlılara karşı kullanılan dört tünden fazla kuvvet, cepheden çekilerek isyancılarla meşgul olamamıştı (106).

Alaylı bir jandarma subayı ikna kendisine Padişah ve O'nun Hükümeti tarafından paşalık ünvanı verilen Ahmet Anzavur; Padişah ve itilaf devletlerinden direktif ve yardım almış, Kuvay-ı Muhammediye adı altında birlikler teşkil ederek milli kuvvetlere karşı çıkmıştır. Ahmet Anzavur'un başlattığı Balıkesir ve çevresindeki hareketler, İngiliz Entellicens Servisi'nin adamı olan papaz Fru tarafından teşvik edilerek paraca desteklenmiştir (107).

---

103) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.2, s.303.

104) Celal Bayar, Atatürkten Hatıralar, s.28-29.

105) Takvim-i Vekayi, 13 Mayıs 1920, Nr. 3852.

106) T. Bıyıkoğlu, Age, s.59.

107) Rahmi Apak, Yetmişlik Bir Subay'ın Hatıraları, Ankara-1959, s.194.

Her defasında büyük kuvvetlerle harekete geçen Ahmet Anzavur; " Göğsümde iman, başımda Kur'an ve elimde ferman olarak geliyorum. Kırpık bıyıklı subayların hepsini keseceğim "(108) diyerek etrafa korku ve depşet saçıyordu.

Ahmet Anzavur, bir ahalik İzmir Mutasarrıflığına da tayin olunmuştu. Manyas, Ulubat, Kirmasti, Gömen taraflarını allak bullak etmişti. Girdiği köy ve kasabalarda halkı camilere, meydanlara topluyor, askerliğin kalktığını, askerlerin başlarını alıp memleketlerine dönmelerini, ya da kendisine katılmalarını, Kuvay-ı Milliye'nin İttihat ve Terkki eşkıyaları olduğunu, onları ortadan sileceğini, Yunanlılara karşı durmaya Padişah'ın rızası olmadığını ilân ediyordu (109). Ahmet Anzavur'un başlattığı isyanlar kendi memleketi olan Biga'ya da sıçramıştı. Burada, Kuvayı milliyecilerden olan Hamdi Bey, kandırılmış halk tarafından şehit edilmişti. Bunların başında da Gavur İmam isminde bir şahıs gelmektedir. Bu sıralarda, bu bölgede bulunan ve İngilizlere hizmet eden Ahmet Anzavur, elli kadar suvari ile şehre girmiş ve vaziyete el koymuştur. Bu arada, halka hitaben; Şeri'atı Muhammedi dairesinde hareket edilmesi gerektiğini, kendileri de Şeri'at-ı Ahmediyeye mütevessil ve mütemessik olarak hareket ettiğini Cenab-ı Hakkın lütfu keremine, Hazreti Muhammd'in ruhaniyetine sığınarak Biga Sancağı ahalisine seslendiğini, bu şehri Kuvayı Milliyecilerin elinden kurtardığını ve kendisinin Kuvay-ı Muhammedi Kumandanı olduğunu açıklayarak, bozuk bir Türkçe ile bir beyanname neşretmiştir (110).

Anzavur Ahmed'in 30 Kasım 1919 tarihinde " KARA HASAN OĞLUMUZA" başlığı ile yayınladığı (Ek-29)'deki beyanname de din faktörünün ne şekilde istismar edildiği ve adı geçenin hangi gayeye hizmet ettiğinin açık bir vesikası olduğu açıkça görülmektedir (111).

Anadolu'da çıkan isyan dalgaları her gün biraz daha genişliyordu. Bir manada İstanbul hükümetinin körüklemesi ile başgös

108) R. Apak, Age, s.194; K.Özalp, Age, s.65.

109) Ş.S.Aydemir, Age, c.2, s.300, Yakın Tarihimiz c.2, say.22, s.260.

110) Y.Nadi, KSA., s.304; Hüsamettin Ertürk, Age, s.432.

111) M.Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.149, Belge.No:187.

teren isyan zincirleri 13 Nisan 1920'de Adapazarı, Düzce, Bolu dolaylarına kadar yayılmıştı. Bu isyan dalgaları 19 Nisan 1920'de de Beypazarı'na ulaşmıştı (112).

Bu tarihlerde Anadolu Halkına hitabedenlerin hepsi, Allah'dan, Peygamberden, Kur'an-ı Kerim'den ve mukaddes mefhumlardan bahsediyorlardı. Böylece de, din faktörünü en büyük bir silah olarak kullanmak istiyorlardı (113).

18 Nisan 1920 tarihinde de, "Kuvay-ı Milliye'ye" karşı İzmit bölgesinde kullanılmak üzere " Kuvay-ı İnzibatiye" teşkil edilmişti. Bu birliklerin silâhlendirilmesi için, bizzat Damat Ferit Paşa; İstanbul'da İngiliz kontrolündeki Maçka silâhhanesinden alınmak üzere, 600 tüfek, 30 bin piyade tüfeği fişegi, ve 800 bin makineli tüfek cephanesi verilmesi için İngiliz Başkumandanlığından bir vesika almıştır (114).

Millet aleyhine silâh çekecek olan Kuvay-ı İnzibatiye'nin diğer bir adı da " Hâlafet Ordusu " idi. Bu ordunun isminden daha ziyade istifade edebilmek için İngilizler, Padişah ve O'nun Hükümetine bu ordunun hareket dairesini genişlettirmişlerdi. Ankara'ya karşı silâh kullanacak olan herkes, bu ordunun elemanıydı. Böylece de giderek Ankara'ya yaklaşmakta olan Yunan orduları deniliyordu. Ankara'ya karşı kin ve nefret besleyen hiyanet şebekeleri de, hayli genişlemişti. Padişahın fermanlarını ve beyannamelerini ve Şeyhülislâmın fetvalarını, Telâli-i İslam Cemiyeti adını taşıyan teşekkülün beyanname ve risâleleri takibediyordu. ^Bilhassa bu risale ve beyannamelerde, Yunan ordusunun Hâlafet ordusu olarak addedileceği, Yunan ordusunun zararlı bir teşekkül olmadığı, asıl memlektette kafaları koparılacak mahlukatın Ankara'da bulunduğu açık olarak belirtiliyordu. Bu beyanname ve risalelerin yüzbinlerce nüshası, Eskişehir muhâfetine kadar Yunan tayyareleri tarafından atılıyordu (115).

---

112) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.2, s.304.

113) Selahattin Selek, Anadolu İhtilali, s.66-68.

114) T. Biyikoğlu, Age, s.58'deki 88 Nolu dip not.

115) Yunus Nadi, Ankara'nın İlk Günleri, s.117-118.

Teali İslam Cemiyeti'nin, siyasi faaliyetleri Hürriyet ve İtilaf Fırkasını desteklemek ve Anadolu Hareketi'ne karşı cephe almak şeklinde idi. Bu cemiyet, bilhassa Konya bölgesinde şubeler de açmıştı. Hatta, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın taraftarı olan gazeteler tarafından da destekleniyordu. Fikri faaliyetleri ise muhtelif içtimai konular hakkında makale ve beyannameler yayınlamaktan ibaretti. Bu cemiyet'in makale ve beyannameleri bilhassa Alemdar Gazetesi'nde yayınlanıyordu (116).

Teali İslam Cemiyeti tarafından yayınlanarak, Anadolu'nun " MUHTEREM VE MASUM AHALİSİ: TEALİ-İ İSLAM CEMİYETİ'nin iş bu beyannamasını nazarı dikkat ve ehemmiyetle okuyunuz" diye başlayıp " EY ANADOLU'NUN MASUM VE MAZLUM AHALİSİ" şeklindeki bir hitapla devam eden ve Yunan uçakları ile Eskişehir bölgesine kadar ulaştırılan (Ek-30)'daki beyannamenin bazı yerlerinde şöyle deniyordu:

a) Ey Anadolu'nun Mazlum ve Muhterem Ahalişi!:

" İyi biliniz ve emin olunuz ki bu hal böyle devam edemez. Memleketin her sancığına ve her bucağına sarmış olan bu vahşet ateşi ve şekaveti böyle sürüp gidemez. Vaktimiz pek daraldı. Bu âsilerin, bâğilerin şekâvetlerinden, cinayetlerinden halk bunaldı. Eğer bu ateşi kendi kendimize söndüremeyecek ve Anadolu'da temin ile biçare vatandaşlarımıza refah ve huzur vermiyecek olursak galip devletler tarafından bildirildiği veçhile Pay-ı Tahtımızdan, sevgili İstanbul'umuzdan mahrum edileceğimiz gibi Anadolu'nun da ecebiler tarafından istila edileceği şüphesizdir. Binaenaleyh bu bâğileri, bu cânileri mümkün olduğu kadar az zaman zarfında tedip ve tenkil etmek cümlemiz için bir farızdır...Halife-i Zıhanımız ve sevgili Hakanımız Efendimiz Hazretlerinin de âsileri tedip etmek ve sizin rahatınızı ve saadetinizi temin eylemek için cemedilecek kuvvetin başında olarak bizzat oralara kadar geleceklerini sizlere tebşir ederiz. Hazır olunuz! Ve bu hainlerden, bu cânilerden vatani kurtarmak için size düğen vazifeyi ifade kusur etmeyiniz " (117).

116) Tarık Zafer Tunaya, Türkiyede Siyasi Partiler, İst.1952, s.463.

117) ATASE. Arşivi, Kl.525, Dy.129, Fr.1-14.

b) Ey Kahraman Askerler! :

" Harp senelerinde sizi cephe cephe sürükleyen ve aç, susuz süründüren ve din kardeşlerinizin, hemşehrilerinizin beyhude yere ölmelerine sebebiyet veren bir kaç kişi arasında Mustafa Kemal, Ali Fuat, Bekir-Sami gibi zalimler de vardı. İşte bu hainlerin harp cephesi haricinde kalmış olan efradı ailenize kanlı elleriyle ne kadar fecayii irtikap etmiş olduklarını harp den avdetinizi müteakip gördünüz. Bugün yine o şâkiler, bâğilerdir ki elleri bir takım yetimlerin, dul kadınların kanlarına mülamma olduğu halde kalpkâhınıza sokularak sizi mahvetmek, evlad ve iyalinizi yetim ve dul bırakmak, servet ve saadetinizi külliye çalmak için şeytanın dahi hatırına gelmeyen hile ve desâyisi irtikâp ediyorlar. Siz bu zalimlerin cinayetlerine daha ne kadar göz yumacaksınız. Elinize aldığınız Fetvay-ı Şerif ki Allah'ın emridir, okuduğunuz Hatt-ı Münif ki Halifemizin ve Padişahımızın bir fermanıdır. Siz Allah'ın emrine, Halifenin fermanına ittibaen bu cânileri, bu katil canavarları daha ziyade yaşatmamakla me mur ve mükellefsiniz. Şu alçaklar ve hempaları bu cinayetleri hep sizin sayenizde yapıyorlar. Bunların vacütlerini külliye dünyadan kaldırmak beşeriyet için, müslümanlık için bir farz olmuştur.

Padişahımız Halifemiz Efendimiz Hazretlerinin merhamet ve şefkat kucacı size açılmıştır. Hepiniz koşunuz, geliniz, dünya ve ahiret saadetini ihraz ediniz. İşte size ihtar eyliyoruz. Allah'ını, Peygamberini ve Padişahını seven bu tarafa gelsin "(118).

Teali İslam Cemiyeti'nin akıllara durgunluk verecek ve Anadolu'da kurulan Kuvay-ı Milliye teşkilatına karşı bir takım insanların kin ve nefretini artırabilecek nitelikteki bu beyannamesi cevapsız kalmamıştı. Zira Eskişehir mahreçli, " İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN YUNAN TAYYARELERİYLE ATTIKLARI BEYANNAMELERE ANADOLU HALKININ REDDİYESİ" başlığını taşıyan (Ek-31)'deki beyanname ile cevap verilerek, iddia edilen ve maksatlı olarak ileri sürülen hususların doğru olmadığı birer birer izah ediliyordu (119).

118) ATASE, Arşivi, Kl.525, Dy.129, Fr.1-14.

119) ATASE. Arşivi, Kl.622, Dy.283/228, Fr.1.

İstanbul'un Dürriade Fetvalarına karşı, Anadolu'da yayınlanan Ankara'nın fetvaları; Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki Müftü ve din uleması tarafından tereddüt edilmeden imzalanıp Ankara Müftülüğüne gönderildiği " Umum Anadolu Müftü ve Ulemasıyla Müderrisleri tarafından tasdik kılınan Fetvay-ı Şerife sureti " (120) şeklindeki bir telgraftan anlaşılmaktadır.

Dolaysıyla Büyük Millet Meclisi açılmadan önce, Ankara Müftüsü Rifat Efendi tarafından verilen ve yüzelliiki ulema tarafından tasdik edilen Ankara fetvaları, dalga dalga Anadolu'ya yayılıyor ve bu fetvaların yurt çapındaki uyandırdığı derin tesirler dile getiriliyordu. Ayrıca, Ankara'ya cevap niteliğinde verilen bilgiler İrade-i Milliye Gazetesi'nde haber olarak yayınlanıyordu (121).

Nihayet, çeşitli vilayet ve kaza müftüleri ile ulemadan 152 kişinin, " BERVECH-İ BALA FETVA-İ ŞERİFE, ŞER'İ ŞERİFE MUVAFIKTIR" cümlesiyle Ankara fetvasının tasvip ve tasdik edildiği (Ek-32)'deki Hakimiyeti Milliye Gazetesi'nde 5 Mayıs 1920 Çarşamba günkü nüshasında yayınlanarak bütün yurda ilân ediliyordu (122). Ayrıca, Ankara Fetvaları İstanbul'a da gönderilerek burada da yayınılıyor, böylece de bu mukabil Evehâkiki fetvaların İstanbul'da da halka duyurulmasına çalışılıyordu (123).

Yukarıda izah edildiği üzere; İstanbul Fetvası, Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin, Ankara Fetvası ise Müftü Rifat Efendi'nin imzalarıyla yayınlanmıştı. Halbuki statü bakımından Şeyhülislâm, Müftü'nün âmiri sayılıyordu. Ancak, Ankara fetvasında Padişah'ın ve Halife'nin esir olduğu, bunun için de Hilafet ve Saltanat Makamı'nın kurtarılmasının müslümanlar üzerine farz olduğu açıklanıyordu (124). Bu nedenle Ankara fetvasının daha çok etkili olmasındaki en önemli sebep bize göre budur.

120) ATASE. Arşivi, Kl.950, Dy.1, Fr.73.

121) ATASE. Arşivi, Kl.312, Dy.51, Fr.154; Yunus Nadi, HA., s.136; İrade-i Milliye, 6 Mayıs 1920 Perşembe; İzmir'e Doğru, 2 Mayıs 1920, Nr.58.

122) Hakimiyet-i Milliye, 5 Mayıs 1920 Çarşamba, Nr.27.

123) Yunus Nadi, BBMMA., s.46.

124) " " , BBMMA., s.38-39.

Ayrıca, İstanbul Fetvası sadece Şeyhülislâm Dürrizade'nin tek imzasıyla yayınlanmış, buna mukabil Ankara Fetvasının doğruluğu bütün Anadolu Müftü ve Uleması tarafından tasdik edilmişti. Anadolu ulemasının milli faaliyetleri destekledikleri veya bizzat içinde buldukları halk tarafından biliniyordu. Bunun için de, bu ulema tarafından verilen ve tasdik edilen Ankara fetvaları daha tesirli olmuştu.

Ankara Fetvasıyla ilgili olarak Mustafa Kemal Paşa da; " İstanbul Hükümeti'nin Şeyhülislâmı Dürrizade Abdullah Efendi, Milli Mücadeleyi " HURUC-U ALESSULTAN " olarak anlamış, Milli Mücadele Hükümeti'nin haksız olduğunu kabul etmişti. Milli Hükümet'in dini reisi ise; bu fetvanın, Halife'nin esareti ve düşman baskısı sonucu verilmiş olduğunu ve esir Halife'nin emirlerinin şeriata göre kabul olmadığına dair gene şeriata uygun bir fetva ile İstanbul Hükümeti'nin kararını bozmuştu " (125) diyordu.

Ankara Fetvası'nı hazırlayan Müftü Rifat Efendi'nin, Kurtuluş Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Paşa ile beraber oluşu, bu fetvanın değişik bölgelere ulaştırılması, bölgelerdeki komutanların verilen emirlere uygun olarak hareket etmeleri ve fetvaların halka duyurulması, Müftü ve ulema tarafından tasvip görerek Ankara'ya gönderilmesi ve yayınlanmasında, Mustafa Kemal Paşa'nın yardımları; Ankara Fetvası'nın Anadolu ve Rumeli'de tesirli olmasında etkili bir gerçek olarak görmek mümkündür(126).

---

125) Ahmet Niyazi Banoğlu, Yayınlanmamış Belgelerle Atatürk, İst.1981, s.244.

126) ATASE. Arşivi, Kl.312, Dy. 51, Fr.143,145.
ATASE. Arşivi, Kl.299, Dy. 13, Fr.20,23,34.
ATASE. Arşivi, Kl.525, Dy.129, Fr.2,2/1-2.
ATASE. Arşivi, Kl.299, Dy.4, Fr.15-5.
ATASE. Arşivi, Kl.809, Dy.38-24, Fr.8.
ATASE. Arşivi, Kl.258, Dy.17-18, Fr.66/1.
ATASE. Arşivi, Kl.299, Dy.4-14A, Fr.19.
ATASE. Arşivi, Kl.918, Dy.3-1, Fr.19.

Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin fetvalarının, Anadolu'daki masum ve dindar halkın samimi duygularını istismar etmek ve Anadolu halkının Kuvay-ı Milliye'ye karşı cephe almasını sağlamak maksadıyla yayınlayıp Yunan uçaklarıyla Anadolu'ya atılan Tealî İslâm Cemiyeti'nin beyannamelerine karşı Anadolu Müslümanları mahlasıyla yazılan (Ek-33 ve 34)'deki beyannamelerde de çok önemli ifadeler kullanılmıştır.

Görülebileceği üzere, bu beyannamelerde; "Bayrağımıza hakaret ediliyor. Halifemize emir veriyorlar. Mukaddesatımızı çığnıyorlar. Memleketimizi taksim ediyorlar. Şeref ve izzet bırakmıyorlar...Anadolu sizin vereceğiniz karar için harekâtına intizar ediyor. Ya şerefle yaşamak yolunu tutun, yahut Anadolu'nun size bağıracağı "BİSANSILILAR" hakaretini kabul edin" (127); "...Sakın din düşmanı, devlet haini olan şimdiki hükümete kanarak dinini, imanını yıllarca düşmanla dövüşerek (kazandığınız) kahramanlığınızı lekedar etmeyin. Dünya ve ahirette Allah'ınıza, Peygamberinize kara yüzle kalmayın. Güzel köylerinizi, sevgili camilerinizi gavur ayakları altında çığnetmek için silâh atmayın. Bütün Anadolu müslümanlarından size selâm. Anadolu Müslümanları "(128) şeklinde ifadelerle yer verilerek, müslümanların hamasi duygularına hitabediliyordu.

Netice olarak diyebiliriz ki; İstanbul ve Anadolu Fetvalarının yayınlandığı tarihlerde, İstanbul başta olmak üzere bir takım bölgelerde cereyan eden olaylar, Kurtuluş Savaşı ve Milli dava için ne kadar tehlikeli durumlar arzettiği ve bunda da İstanbul fetvasının etkili olduğu görülmektedir. Şayet Kuvay-ı Milliye Hareketine karşı istimal edilen fetva silâhına mukabil Anadolu tarafından aynı silâhla cevap verilmeseydi; Türk Milleti'nin ve Devleti'nin düşmanlarının istedikleri olacaktı. Düşmanların baskısı altında verilen Şeyhülislâm Dürriade Abdullah Efendi'nin fetvası, Anadolu'da bir takım heyecan ve tereddütler uyandırmış ise de; Anadolu Fetvası, halkın şüphe ve tereddütlerini gidererek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını ve yeni Türk Hükümeti'nin kurulmasını, böylece de yurdun düşmandan temizlenip bağımsızlık savaşının kazanılmasında en önemli bir faktör olmuştur.

127) ATASE. Arşivi, Kl.259, Dy.76, Fr.2,2/1-72.

128) ATASE. Arşivi, Kl.259, Dy.23-A(76), Fr.3.

C- TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI

Bilindiği üzere, 16 Mart 1920'de Hilafet ve Saltanat Makamı'nın Merkezi olan İstanbul, İtilaf Devletlerinin müşterek kararlarıyla resmen işgal edilmiş, Meclis-i Mebusan dağıtılmış ve bir takım Türk aydınları ile bazı milletvekilleri tutuklanarak Malta'ya sürülmüştü. İstanbul'da, işgal kuvvetlerinin zulüm ve baskıları her geçen gün biraz daha artıyordu. Anadolu'nun faaliyetlerine engel olunması için Padişah ve O'nun Hükümeti devamlı tazyik ediliyordu.

İşte bu sırada, Mustafa Kemal Paşa; 19 Mart 1920'de bütün vilayet ve sancaklar ile Kolordu Kumandanlıklarına "Heyet-i Temsiliye" namına bir genelge göndererek "...Şu halde devlet Merkezinin korunmasını, Millet'in bağımsızlığını ve devletin kurtarılmasını sağlayacak tedbirleri düşünmek ve uygulamak üzere, Millet tarafından olağanüstü yetkiler taşıyan bir meclisin Ankara'da toplantıya çağırılması ve dağılmış olan Milletvekillerinden Ankara'ya gelebileceklerin de bu Meclis'e katılmaları zaruri görülmüştür"(129) diyordu. Paşa tarafından verilen karar, Yozgat Mebusu İsmail Fazıl Paşa, Meclis-i Mebusan Reisi Celâlettin Arif Bey, Kırşehir Mebusu Rıza Bey ve Saruhan Mebusu Reşit Beylerce de uygun bulunmuş ve durum Ankara'ya bildirilmişti. Bu Milletvekilleri daha sonra da Anadolu'ya geçerek Millet Meclisi'ne katılmışlardı (130).

Meclis-i Mebusan'ın dağıtılması sırasında tutuklanmadan kurtulan mebuslar ile Anadolu'daki Kurtuluş Hareketini destekleyen bazı kimseler de küçük gruplar halinde, Üsküdar Jandarma Karakolu ve Özbekler Tekkesi Şeyhi Atâ Efendi'nin büyük yardımlarıyla Anadolu'ya geçiyorlar ve bir takım zorluklar ve zahmetler çekerek Ankara'ya ulaşıyorlardı. Ankara'ya ilk gelenler arasında; İsmail Fazıl Paşa, Celâlettin Arif Bey, Rıza Bey, Reşit Bey, Yunus Nadi, Necati ve Zihni Beyler, Dr. Adnan (Adıvar) ve eşi Halide Edip gibi kişiler vardı (131).

---

129) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.288.

130) HTVD., sy.13, V.337,340; Nimet Arsan, ATTB., c.4, s.259-260.

131) HTVD., sy.23, V.603; Yunus Nadi, AİG., s.30-42.

Dolaysıyla çeşitli vesile ve yollarla İstanbul'dan kaçan mebuslar ile Anadolu'dan seçilen yeni mebusların bir çoğu 10 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaşmışlardı. Bu mebuslara, yatakhane olarak Muallim Mektebi tahsis edilmişti. Koridora; " Tavla vesair oyun oynamak yasaktır " ifadelerini havi bir de levha asılmıştı. Vilayet tarafından tayin edilen bir müezzin de bu binanın merdivenlerinde günde beş defa ezan okuyor ve herkesi namaza davet ediyordu (132).

Kurtuluş Savaşı'nda en önemli olaylardan biri de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıdır. Çünkü Türk Milleti, kendisini yüzlerce yıldır idare eden İstanbul'daki Padışah ve O'nun Hükümeti karşısına, yeni bir temsilci çıkarıyordu (133).

Ulema sınıfına mensup mebuslar, Hacıbayram Şeyhi, Şeyh Tayyip Efendi'nin odasında 20 Nisan 1920'de bir toplantı yapmışlardı. Toplantıya, Mevlevi Dergâhının Çelebilerinden Abdulhalim Çelebi başkanlık ediyordu. Yapılan müzakereler neticesinde; "Meclisin açılması için Padışah'dan bir kere sorulsun" diye bir karar alınmış ve Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmişti. (134).

Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa; Heyet-i Temsileye üyeleri, askeri komutanlar ve Ankara'nın ileri gelenleri ile vilayet binasında bir toplantı yaparak, 16 Mart 1920'den beri cereyan eden hâdiseleri anlatmış ve Meclis'in Ankara'da açılmasının zaruri olduğunu bir kere daha vurgulamıştı. Açılacak meclisin adının, " Türkiye Büyük Millet Meclisi" olacağı ve bu Meclis'in, Enver Paşa tarafından yaptırılmaya başlatılmış olan İttihat ve Terakki Kulübü binasında çalışmalarını sürdüreceğine de karar verilmişti(135).

Mustafa Kemal Paşa, Büyük Millet Meclisi'nin açılmasını zorlaştıran sebepleri şöyle açıklıyordu:

" Büyük Millet Meclisi'nin toplanmasını ve açılmasını sağlamaya çalıştığımız günlerde; bizi en çok uğraştıran Düzce, Hendek, Gerece gibi Bolu Bölgesindeki yerlerden başlayıp Nallıhan, Beypa-

132) Yusuf Kemal Tengirşek, Vatan Hizmetinde, Ank.1981, s.138-139;

Enver Behnam Şapolyo, ASA., s.46; Lord Kinross, Age., s.342.

133) Tuncay Baykara, Age., s.68.

134) Mazhar Müfit Kansu, Age., c.2, s.570; E.B.Şapolyo,ASA.,s.46.

135) Enver Behnam Şapolyo, ASA., s.47.

zarı üzerinden Ankara'ya yaklaşacak kadar genişleyen gericilik ve isyan dalgaları olmuştur. Ben bir taraftan bu dalgaların durdurulmasına çalışırken, bir taraftan da Ankara'da toplanmakta olan ve genel durumu daha iyice bilmeyen millevekilleri dehşete düşürecek olaylar karşısında bırakmamak ve böyle durumların ortaya çıkmasıyla Meclis'in toplanmaması gibi uğursuz ihtimalleri önlemek çarelerini düşünüyordum. Bunun için Meclis'in açılmasında acele ediyordum. Nihayet, gelebilmiş olan millevekilleriyle yetinerek, Meclis'in, Nisan'ın 23'üncü Cuma günü açılmasına karar verdik. Bu karar üzerine, 21 Nisan 1920 tarihinde bütün memlekete yaptığım tebliğat metnini, o günün duygu ve düşüncelerine ne kadar uymak zorunda kalındığını gösteren bir belge olmak bakımından aynen bilgilerinize sunmayı yerinde buluyorum " (136).

O günlerin duygu ve düşüncesi içerisinde kaleme alınan ve 21 Nisan 1920 tarihinde bütün ilgili yerlere gönderilen " Meclis'in Açılışı Programı " niteliğindeki bu belge (Ek-35)'de verilmiştir.

Ayrıca, Mustafa Kemal Paşa'nın; 22 Nisan 1920 tarihinde, bütün kolordular ile valiliklere gönderdiği şu iki telgrafta da;

" Yüce Allah'ın izniyle Nisan'ın 23'üncü Cuma günü Büyük Millet Meclisi açılarak göreve başlayacağından bu tarihten itibaren bütün idâri ve askeri makamların ve milletin mercii adı geçen Meclis'in olacağı arz olunur "(137); " Nisan'ın 23'üncü Cuma günü Ankara'da açılacak olan Büyük Millet Meclisi'nin sahip olduğu Millî ve İslâmî büyük önemi açıklamaya yer bulunmamaktadır. Oralarda yayınlanan gazeteler birer özel nüsha ile bu olağanüstü olayı kutlamaları çok yerinde olacağına arzı ile gereken yardımlarınızı rica ederiz " (138) deniliyordu.

İşte Mustafa Kemal Paşa imzasıyla gönderilen Meclis'in açılış programı; Sivas'ta yayınlanan İrade-i Milliye Gazetesi'nin 22 Nisan 1920 tarihli nüshasında, " Yurdun kurtulması yolunda dini ve vatani görevlerimiz " başlığı altında yayınlanmıştı (139).

---

136) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.293-295.

137) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.295.

138) HTVD., sy.19, V.491.

139) İrade-i Milliye, 22 Nisan 1920 Perşembe

O günleri bizzat yaşamış olan Yunus Nadi de; Meclis'in açılış günü olan 23 Nisan 1920 Cuma'ya ne meksatla rastlatıldığı konusunu;

" Hasımlarımız bizi mağlup edebilmek için müracaat ettikleri muhtelif silâhlar içinde ezcümle ve şeriata dahi istinat ediyorlar ve bizi şer'an âsi ilân etmek hususunda çok ileri gidiyorlardı. Meşihat-ı İslâmiye Makamı'nın fetvaları hep bu esas ve maksatla tertip edilmişti. Halife beyannameleri de hep bu esas ve maksada istinat ediyordu. Damat Ferit bu yoldan yürüyordu. Halbuki Ankara'da vatan ve milletin halâs ve istiklâli gayesi etrafında toplanan zevat din ve imandan tecerrüt etmiş kimseler değildi. Onların içinde hakiki din alimleri de bulunduktan başka milletin halâs ve istiklalinde elbette din ve şeriâtin dahi ağyarın ayakları altında zelil ve perişan edilmekten kurtarılması neticesi de vardı. Dine hizmet ve riayet bahsinde dahi en büyük hürmet mevki elbette Ankara'da toplanan fedakârlar etrafındaydı. İstanbul'un olanca rezaleti ile Ankara aleyhine milletin mukaddesatını tahrik vesilesi yapmasına karşı, Ankara'nın da dahi lâayık ve lâzım olduğu veçhile mukabele etmesi zarureti hâsıl olmuştu. Bu cümleden olarak, Meclis'in açılış günü Perşembe'den Cuma'ya geçirilerek evvela Hacıbayram Cami'inde Cuma namazının edası ve oradan o cemeat-i Kübrâ ile Meclis'e gidilerek ruhâni bir hava içinde açılış merasiminin yapılmasına karar verilmişti " (140) şeklinde açıklıyordu.

Bilindiği üzere; Cuma günü bütün müslümanlar için mübarek bir gündür. Hatta, Cuma günü, müslümanlar için " Bayram " olarak da kabul edilmektedir. Elbette Mustafa Kemal Paşa, Cuma gününün ehemmiyetini biliyordu. Bu nedenle, Ankara'ya ilk gelişinde bilhassa İngilizleri, müslümanların Cuma'sına hürmet etmemekle ve onları pazar günü tatil yapmaya zorlamakla itham ediyordu (141).

Meclis'in açılış programı niteliğindeki (Ek-35)'de verilen belge incelendiği zaman görülecektir ki, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılması için din faktöründen büyük ölçüde istifade edilmiş ve o günün şartlarına göre milletin dini duyguları, örf ve âdetleri ile Hilafet ve Saltanat Makamı'nın yüceliğine halel gelmemesi için elden gelen her türlü gayret ve faaliyetlere başvurulmuştu.

140) Mehmet Kaplan ve Arkadaşları, Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, İst.1981, s.185-186.

141) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.3, s.175, Belge:220.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin toplanacağı binanın eksiklikleri giderilmiş ve Muallim Mektebinden de sıralar getirilmiş, bir de kürsü yaptırılmıştı. Kürsünün üstüne bir siyah örtü örtülmüş ve arka duvarına da " VEŞÂVİRHÜM Fİ'L-EMRİ= İşlerde (umuma ait) onlara danış" (142) manasını ihtiva eden âyet-i kerimesi yazılı bir levha asılmıştı. Ayrıca, Meclis'in duvarına; " VE EM-RÜHÜM ^{SUAA} BEYNEHÜM= Onların işleri , aralarında istişare iledir"(143) anlamına gelen âyet-i kerimesinin büyükçe yazıldığı bir levha da asılmıştı (144).

Böylece de; Milli Meclis'in açılış hazırlıkları tamamlanmıştı. Ancak, 23 Nisan 1920 günün sabahı bekleniyordu. Yunus Nadi; "1920 Nisan'ının 23'üncü günü Ankara'da Büyük Millet Meclisi, Meclis'in açılışıyla ilgili programın çok muhteşem ve çok müessir ihtifâli ile açılırken bütün memleket o ümit kıplesine teveccüh etmiş, göz yaşlı duaları ile onu takip ve teşyi ediyordu" (145) demeden kendini alıkoyamamıştı.

Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla ilgili yazılarda, şahısların izlenimleri büyük bir canlılıkla yansıtılmıştır. Bunlardan heyecan tonu en yüksek olanı Yunus Nadi'ninkidir. O'nun " Yeni-günden Cumhuriyetle Kadar " adlı bir dizi halinde Cumhuriyet Gazetesi'nin 9 Mayıs-27 Haziran 1924 tarihleri arasında yayınlanan hatıralarında, Meclis'in açıldığı günün " Ankara'nın Geçirdiği" muhteşem günlerden biri olduğu belirtilmektedir (146).

Dolaysıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cuma namazı kılınarak, Kurbanlar kesilerek, dualar edilerek, Kur'an-ı Kerim ve Buhari-i Şerif hatmedilerek, üzerinde âyetler yazılı bayraklarla süslenerek 23 Nisan 1920 Cuma günü tamamen dini ve milli bir atmosfer içerisinde açılmıştı.

---

142) Kur'an-ı Kerim, Âli İmran Suresi, Âyet:159.

143) Kur'an-ı Kerim, Şûrâ Suresi, Âyet:38.

144) Enver Behnam Şapolyo, ASA., s.47-48.

145) Mehmet Kaplan ve Arkadaşları, Age., c.1, s.188.

146) Mehmet Kaplan ve Arkadaşları, Age., c.1, s.170-198.

23 Nisan 1920 Cuma günü saat:14.00'de çalışmalarına başlayan Büyük Millet Meclisi'nde, Meclis'in en yaşlı üyesi sıfatıyla ilk konuşmayı yapan Sinop Milletvekili Şerif Bey, konuşmasını; " Bu meclis-i âlinin reisi sıfatıyla ve Tevfik-i ilâhî ile milletimizin dahili ve harici tam bir istiklâl içinde mukadderatını deruhte ve idare etmeğe başladığını bütün cihana ilân ederek Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum. Ebedi Türk olan İstanbul'unuz ile işgal altında ve türlü türlü mezâlim ve fecayi içinde maddeten ve manen insafsızca imha edilmekte bulunan bütün vilayetlerimizin kurtarılmasını Cenab-ı Allah'tan niyaz ederim " (147) diyerek bitiriyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde (Ek-36)'da görüleceği üzere; " TARİHİ BİR VAKIA, BÜYÜK MİLLET MECLİSİ " başlığıyla çıkan bir yazı ile halka duyuruluyordu (148).

Ayrıca, Yunus Nadi de; " Fevkalâde bir ihtifal merasimiyle açılan ve artık bütün cihana karşı vaziyet ve mevkiini ilân etmiş olan Meclis artık Ankara'da bir hayat merkezidir. Türkiye'nin istinatgâhı ve kiblesidir. Anadolu Ajansı Meclis'in açılışını bütün tafsilatıyla ve bilhassa reisin ağzından söylenen vaz'ı ve mevkiini, dahili ve harici bütün dünyaya karşı derhal neşir ve tebliğ eylemiştir " (149) diyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çevresinden olan Ruşen Eşref Ünaydın da, o günlerin Meclis binasında cereyan eden dini motiflerle ilgili olarak; " O eski Meclis binasının bir küçük odasında bir mescit vardı. Meclis'in koridorunda veya kapısına yakın bir yerinde ezan da okutturulurdu. Hatta o ezanlar bazı günler pek gür ve güzel sesli, Kuvay-ı Milliyeci kılığında giyimli, baldırları dolaklı, bacakları külotlu, başı kalpaklı Hafız Hüseyin okurdu " (150) diyerek hatıralarını anlatıyordu.

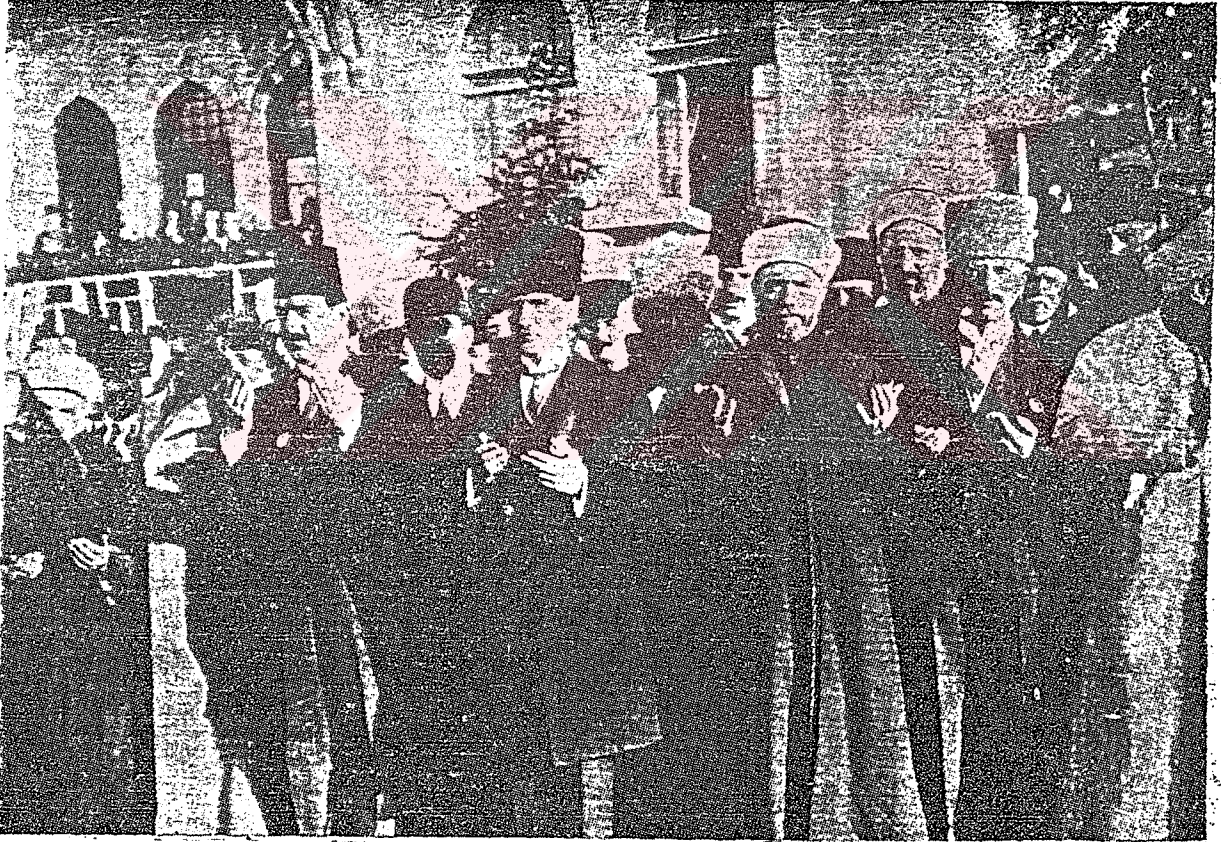
147) Mehmet Kaplan ve Arkadaşları, Age., c.1, s.191-192.

148) Hakimiyet-i Milliye, 23 Nisan 1920 Cuma, Nr.24.

149) Yunus Nadi, BBMM.,s.33.

150) Ahmet Niyazi Banoğlu, Nükte Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, c.3, s.21.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı 23 Nisan 1920 Cuma günü Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Mücahit Abbas Han imzasıyla " HİNDLİ BİR MÜCAHİDİN DİN KARDEŞLERİNE HİTABI " başlığı ile yazılan (Ek-37) 'deki yazıda; İngilizlerin yaptıkları zulüm ve işgenceler ile güttükleri siyasetler, Hind Müslümanlarına uyguladıkları baskıların Türk Milletine de uygulanacağını, Müslüman Türk Milleti'nin birlik ve beraberlik içerisinde hareket ederek İngilizlerin ağına düşmemeleri, bu yolda Allah'ın ve Peygamber'in emirlerine uyarak birlik ve beraberlikten ayrılmamalarının gerektiği, şayet tefrikaya düşer, memleketin kurtarılması için gayret gösterilmesse sonunda duyulacak pişmanlığın fayda vermiyeceği, Allah'ın selâm ve seadetinin hidayete erenler üzerine olsun deniliyordu.

İşte Kurtuluş Savaşı böyle başladı, Mustafa Kemal Paşa Allah'a böyle yalvardı. Ulema bu davaya canla başla böyle hizmet verdi. Millet Kurtuluş Savaşını bu ruh ve bu imanla kazandı... (151)

---

151) Sebîlürreşâd (Türkçe kısım), c.6, sy.136, kapak kısmı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı Anadolu basınında büyük ana başlıklarla verilirken; Peyam-ı Sabah Gazetesi'nde Ali Kemal imzasıyla yayınlanan bir yazı; "...Kimi nifak ve riya kivesiyle, kimi açıktan açığa mesleki merdutlarını takiben bir lâhza geri kalmıyan bu mahlûklar kadar başları ezilmek ister yılanlar tasavvur edilemez. Göze görünür, açıktan açığa düşmanlar onlara bin kere müraccahtırlar " (152) şeklindeki cümlelerle bitiriliyordu.

Birinci Millet Meclisi, kendini teşkil eden üyelerin sosyal kimlikleri, nitelikleri, formasyonları, toplum içindeki durumlarından gelen ruh halleri bakımından, o zamanki Türkiye'nin iç yapısını olduğu gibi yansıtan bir görüşe sahip fertlerden teşekkül etmişti (153).

Tarık Zafer Tunaya, mebusların mesleklerine göre ayrımlarını şu şekilde özetlemektedir:

1. Serbest Meslek Erbabı (Takriben 120 adet). Ticaretle iş-tigal eden 40, çiftci ve ziraatçılar 32, Avukatlar 20, gazeteciler 11, Mühendis 2 ve amele 1.

2. Devlet Memurları (125). Dahiliye Vekâleti mensupları ve idareciler 36, Maliyeciler 25, Adliyeciler 19, bunların içinde her dereceden memur vardır.

3. Belediyeciler 13 adettir.

4. Ordu mensupları, Asker mebuslar takriben 53'dür. Bunlar arasında 10 tane Paşa bulunmaktadır.

5. İlmîye sınıfı mensupları. Hocalar sayısı da 53'dür. Bunlar arasında Müftüler 14, Müderrisler 13, Şeyhler 10 tanedir. Şeyhler Melvî, Bektaşî, Nakşibendî gibi tarikatları temsil etmektedirler. Gene bunlar arasında " Harameyni Muhteremeyni " Pâyesini haiz olanlar, Postnişinler, Vaizler ve iki tanede kadı vardır.

6. Aşiret Reisleri. Meclis'te kimlikleri "Aşiret Reisi" olarak gösterilmiş 5 mebus vardır ve Meclis'e özelliklerini getirmişlerdir (154).

---

152) Peyâm-ı Sabah, 23 Nisan 1336/1920 Cuma.

153) Kazım Karabekir, Age., s.659; Fahri Belen, Age., s.168.

154) Tarık Zafer Tunaya, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri, İst.1958, s.5-6.

Şevket Süreyya Aydemir de; Damar Arıkoğlu'nun "Hatıralarım" adlı eserinden yaptığı nakille, mebusların Meclis'teki dağılımlarını şöyle betilirtmektedir:

" Memur, emekli, 115; Sarıklı Hoca, 61; Kumandan-Subay, 51; çiftçi, 46; Tüccar, 37; Avukat, 29; Doktor, 15; Aşiret Reisi, ağa, 10; Tarikat Şeyhi, 8; Gazeteci, 9; Mühendis, 2; olmak üzere toplam 380'dir" (155).

Birinci Millet Meclisi'nin kadrosu içerisinde bilhassa hocalar ve Avukatlar, Meclis'in daha çok taşradan gelen, fakat en aktif kadrosuna teşkil ediyorlardı. Muhalefet direnişinin önder unsurları da bunlar arasında belirmişti. Özellikle hocalar ve şeyhler, Osmanlı toplumunda belirli halk önderleri olarak rol oynuyorlardı. Bunlar herşeyden önce kıyafetleriyle göze çarpan, etraflarında ilgi toplayan insanlardı. Meclis'te çoğunluk, din ve şeriat kurallarının savunucusu muhafazakar insanlar olarak yer aldılar. Bu din ve tarikat mensupları, sosyal bir otorite temsil eden etkili bir zümre halindeydiler. Bunların, doğumdan ölüme kadar her hususta din ve şeriat muamelelerinde halkın başvurduğu insanlar oluşları, hocalara üstün ve aktif bir mevki sağlıyordu(156).

İşte görülüyor ki; Türkiye Büyük Millet Meclisi, İstanbul'dan kaçarak çeşitli zorluklarla Ankara'ya gelen kıymetli bir takım şahsiyetler ile, Türk Ocağı azaları, bir takım Müftü, Vaiz, Şeyh ve Aşiret Beyleri, Kuvay-ı Milliye Kumandanları, muharrirler, edipler ve memleketin bir takım eşraf ve ayânından teşekkür etmiş oluyordu.

---

155) Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.339.

156) Şevket Süreyya Aydemir, Age., c.2, s.340.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞDAN SONRAKİ FAALİYETLER

24 Nisan 1920'de yapılan Meclis toplantısında Mustafa Kemal Paşa; Mütareke'den Erzurum Kongresi'ne, Erzurum Kongresi'nden İstanbul'un işgali olan 16 Mart 1920'ye ve 16 Mart 1920'den Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı güne kadar vuku bulan olaylar hakkında müşahade ve vesikaya dayanarak uzunca bir konuşma yapmıştı. Bu konuşma üç oturumda ancak tamamlanabilmişti. Paşa, bu konuşmasını;

" Davamızın meşruiyeti ve bütün ilel ve akvamın insaniyet ve adaletten nasipkâr olduğuna kani olduğumuz yüreklerinin bizimle müşterek ve bize daima muîn ve zahîr bulunduğuna itminanı tammımız, muvaffakiyet ümitlerimizin kalplerimizde bir lahza-i tereddüde bile düşer olmamasını temin edecek nihayetsiz kuvvetlerdir. Hususiyle Cenab-ı Hak daima bizimledir " (1) sözleriyle bitiriyordu.

Mustafa Kemal Paşa, 110 oyla Başkanlığa, Celalettin Arif Bey, 109 oyla ikinci Başkanlığa ve Çelebi Abdulhalim Efendi de, 91 oyla birinci başkan vekilliğine aynı tarihte seçilmişlerdi. Konuyla ilgili olarak 15. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa'ya da bir telgrafla bilgi verilmişti (2).

Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldıktan ve Başkanlık Divanı teşekkül ettikten sonra yapılan faaliyetler; bir takım konuşmalar ve beyannamelerden bazı pasajlar verilmek suretiyle din faktörüne verilen önemi azda olsa açıklamış olacağız.

A- MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN KONUŞMALARINDAN BAZI ÖRNEKLER

Mustafa Kemal Paşa, 24 Nisan 1920 Cumartesi günü Hükümet teşkili hakkında yaptığı konuşma sırasında din faktörü ile ilgili konulara temas etmeyi ihmal etmemiştir. Zira Paşa; Milli davanın

1) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.8-30.

2) Kazım Karabekir, Age., s.659.

başarıya ulaşması için bu konuya ayrıca ehemmiyet veriyordur. Ayrıca, zamanın şartları da bu şekilde hareket edilmesini zorunlu kılıyordu. Bu hususlara gözönünde bulunduran Mustafa Kemal Paşa şöyle diyordu:

" Devlet-i Osmaniye, diğer herhangi bir devlet gibi hükümdarının nüfuz-u cismaniyesi etrafında müteşekkil değildir. Makam-ı Saltanat aynı zamanda Makam-ı Hilafet olmak itibarıyla Padişahımız Cumhur-u İslâmın da Reisidir. Mücahedatımızın birinci gayesi ise Saltanat ve Hilafet Makamlarının tefrikini istihdaf eden düşmanlarımıza irade-i milliyenin buna müsait olmadığını göstermek ve Makamat-ı Mukaddeseyi esareti ecnebiyeden tahlis ederek ulümlerin salahiyetini düşmanın tehdit ve ihrahından azade kılmaktır. Bu esasa göre Anadolu'da muvakkat kaydiyle dahi olsa bir Hükümet Reisi tanımak veya bir Padişah Kaymakamı ihdas etmek hiçbir suretle kabil-i cevaz değildir " (3).

" Hilafet ve Saltanat Makamı'nın tahlisine muvaffakiyet hasıl olduktan sonra Padişahımız ve Halife-i Müslimin Efendimiz her nevi cebir ve ikrahdan azade ve tamamıyla hür ve mustakil olarak kendini milletin ağuşu sadakatında gördüğü gün Meclis-i Âlinizin tanzim edeceği esasat-ı kanuniye dairesinde vaz-ı muhterem ve mübeccelini ahzeder... Biz ittifak-ı Cumhura her kuvvetten ziyade salahiyet bahşeden İslâmiyet esasatını nazar-ı dikkate alarak Meclis-i Âlinizi kâffe-i umuru millette doğrudan doğruya vazülyed tanımak taraftarıyız... Nihayet İslâmiyetin şerâiti esasiyesine müracaatla Meclis-i Âlinizde teksif edilmiş olan ve bütün Cumhur-u İslâmın da müzaheret ve muvaffakiyetine mazhar bulunan irade-i milliyeyi bilfiil mukadderat-ı vatana vazülyed tanımak umde-i esasiyesini kabul ediyoruz... Cenab-ı Hak muvaffakiyet ih-san etsin. Âmin " (4).

Ayrıca, Mustafa Kemal Paşa; Büyük Millet Meclisi Başkanlığına seçildikten sonra yaptığı teşekkür konuşmasını: " Bu ittihad-ı Mil linin bana yüklediği mesuliyet, biliyorum ve hepinizde bilirsiniz ki, pek ağırdır. İçinde yaşadığımız nadirülemsal dakikaların vehametinerâğmen bu ağır mes'uliyet-i milliyenin altında ancak heyet-i

3) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.31.

4) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.31-32.

muhteremenizin muavenet ve muzaharetinin daima ve daima hak yolundaki mücahedata rağmen ayn ve inayet-i subhaniyeden ümidvâr olarak çalışacağım. İnşallah Hadîşah-ı Âlem Penah Efendimiz Hazretlerinin sıhhat ve afiyetle ve her türlü kuyudat-ı ecnebiyeden azade olarak Taht-ı Humayunlarında daim kalmasını eltaf-ı ilâhiyeden tazarru eylerim " (5) sözleriyle bitiriyordu.

B- TBMM.SİNCE YAYINLANAN BEYANNAMELERDEN BAZI ÖRNEKLER

1. Büyük Millet Meclisi'nin Memlekete Beyannamesi:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 25 Nisan 1920'de (Ek-38)'deki beyannameyi memlekete yayınlamıştı. Bu beyanname, Büyük Millet Meclisi emriyle Reis Mustafa Kemal imzasıyla yayınlanan Meclis'in ilk beyannamesidir (6). Düşmanların yaptığı propoğandalara inanılmaması gerektiği açıklanan Büyük Millet Meclisi'nin bu ilk beyannamesi; memleketin en uçra köşelerine kadar ulaştırılmıştı. Bu beyannamenin tarihi bir değere de haiz olduğu unutulmamalıdır. Diğer bir çok vesikalarda olduğu gibi bu beyannamede de; Hilafet ve Saltanat'a bağlılık açıkca teyit ediliyor ve bu hususta millete karşı Cenab-ı Hak ve Rasulü Ekremi adına and içiliyordu.

2. Padişah'a Gönderilen Sadakat Arîzası :

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 27 Nisan 1920'de Meclis'in emri ile Mustafa Kemal Paşa imzasıyla Padişah'a (Ek-39)'daki "SADAKAT" arîzasını göndermişti.

"Halife ve Hakan-ı Akdesimiz Efendimiz" diye başlanılan bu arîza; "...Padişahımız! Kalbimiz sadakat ve bağlılık duygusu ile dolu olarak, Tahtınızın etrafında her zamandan daha fazla bir bağlılıkla toplanmış bulunuyoruz. Toplantısının ilk sözü, Halife ve Padişahına sadakat olan Büyük Millet Meclisi, son sözün ~~yine sözü~~ yine bundan ibaret olacağını yüce kapılarına en büyük saygı ve alçak gönüllülükle arz eder "(7) şeklindeki cümlelerle bitiriliyordu.

5) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.39.

6) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.60; ATASE. Arşivi, Kl.259,Dy.76, Fr.4,4/1-15; Nimet Arsan, ATTB., c.4, s.303.

7) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.123-124; N.Arsan, ATTB., c.4, s.305.

Görülebileceği üzere; Makam-ı Saltanat ve Hilafet'e bağlı kalınacağı, Halife ve Padişah'ın düşmanların elinden kurtarılacağı, Anadolu'da kurulan Büyük Millet Meclisi'ni teşkil eden bütün üyelerin Padişah Hazretlerine sarsılmaz bir kalple bağlı oldukları ve isyan sözünün yalandan ibaret olduğunu açıklanmıştı. Hilafet ve Saltanat Makamı'na bağlılık için çekilen bu telgrafın manası çok açıktı. Zira halk, dini bir makam olan Hilafet'e ve Saltanat Makamı'na bağlıydı. Bu bağlılığı göstermek için de Millet Meclisi üyelerinin tamamının yemin etmeleri isteniyordu.

Bu nedenle, iki tane yemin metni hazırlanarak, 28 Nisan 1920 tarihli toplantıda milletvekillerinin takdirlerine sunulmuştu. Bunlardan, Afyon Milletvekili Şükrü Bey'in takdim ettiği yemin metninde;

" Makam-ı Saltanat ve Hilafet-i Kübrâya ve Vatana sadakate adem-i riayetden ve millet tarafından uhdeme tevdi kılınan vazife-i mebusiyet ve vekalet-i milletin nef'i aleyhinde istimalden tevakki ile vatan ve istiklâlimizin tahlis ve muhafazasına ve memlekette kavanini hakim kılmağa bilâ amel-i husûsi azîm ve iman ile çalışmaktan fariğ olmayacağıma ve bunların hilafından mücanebet eyleyeceğime Vallahi, billahi "(8) ifadelerine yer veriliyordu.

3. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İslâm Alemine Beyannamesi:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 9 Mayıs 1920 tarihinde, Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal imzasıyla İslâm Alemine (Ek-40)'ta verilen beyannameyi neşretmişti.

" Cenup çöllерinin bir köşesinde arzın seslerini dinleye dinleye yatan Peygamber-i zışanın ruhlarını, ruhlarımızla birleştirdiği İslâm kardeşlerimiz! Dini-i mübinin son askeri mahsur bir kal'a içinden size tevcih-i hitap ediyor " denilerek başlanılan bu beyanname; " İslam birliği fikrini muahharan en büyük mümessili olan Yavuz Sultan Selim'in dediği gibi 'İslâm gönüllerinin toplu olması için kendisini perişan eden' milletimize, onun davayı istiklâline; manevi teyit ve müzaharetimizi bir saniye eksik etmeyin; taki islâmın bir kûsufu tamme giden güneşi büsbütün kararmasın, tekrâr âlemimiz üzerinde ışıldamağa başlasın. Selâm ve hidayet her zaman din kardeşlerimizin üzerine olsun "(9) şeklinde bitiriliyordu.

8) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.114.

9) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.248-249.

4. Şeriye ve Evkaf Bakanlığının Beyannamesi:

Mayıs 1920 ayına Ramazan ayı tesadüf etmişti. Bu vesile ile va'zlarda okunmak üzere Şeriye ve Evkaf Bakanlığınca ilgili yerlere bir beyanname gönderilerek, Büyük Millet Meclisi ile Heyet-i İcraiye'nin "Avn-ü Celîli Bariye istinat ve Ruhaniyeti Mukaddese-i Peygamberiden istimdat" edildiği belirtiliyordu.

Umur-u Şeriye ve Evkaf Vekili Mustafa Fehmi imzasıyla yayınlanan beyannamenin sonu şöyle bitiriliyordu :

"...Binaanaleyh ehl-i islâmın oruç ve namaz gibi faraiz-i mübecceleyi bilcümle vazâif-i diniyyeyi hüsnü edaya gayret ve umumen şeaîr-i islâmiyemize tamamiyle riayet ederek istihlâs-ı Halife ve Makam-ı Hilafet, Teali-i din ve millet ve muhafaza-i istiklâl-i memleket uğrunda kemali azm ve emniyetle Ankara'da ictima eden ve daima avn-ü Celili Bariye istinat ve Ruhaniyeti Mukaddese-i Peygamberiden istimdat eyleyen Büyük Millet Meclisi ile Heyet-i İcraiyesinin bu maksad-ı dini mazhariyet milletimizin her vechile fevz ve saadeti maneviyesini ihzara musaraat etmeleri Diyanet-i Muazzama-i İslâmiye namına tavsiye olunur" (10).

5. Mustafa Kemal Paşa'nın Adana Vilâyeti Umum İslâm Ahali-sine Beyannamesi:

Bilindiği üzere; Pozantı Türkiye'nin güneyine açılan bir kapısı durumunda idi. Pozantı yöresini elinde bulunduran güç, Çukurova bölgesine de hakim olurdu. Bunun için Mustafa Kemal Paşa, Pozantı ve yöresine önem vererek bizzat oraya gitmiş ve oradaki halkla temas ederek bölgenin düşmandan kurtarılması için gereken talimatı vermiş ve bir takım tedbirler de almıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Pozantı'ya gelişi TBMM. Gizli Celse Zabıtları'nda açıklanmıştır (11).

Pozantı ve yöresinin Fransızlardan temizlenmesinden sonra, Kuvay-ı Milliye'nin önemli bir merkezi haline gelmiş olan Pozantı'da bir kongre yapılması düşünülmüş ve bu maksatla Kayseri, Niğde, Bor ve güneyindeki cephelerden çağırılmış olan delegeler ve

10) ATASE, Arşivi, Kl.943, Dy.41-2, Fr.29/1.

11) TBMM. Gizli Celse Zabıtları, c.1, s.121.

temsilciler, 5 Ağustos 1920'de Pozantı'ya gelmiş bulunuyorlardı. Aynı gün Fevzi Paşa (Çakmak) ve daha bazı arkadaşlarıyla birlikte Pozantı'ya gelmiş olan Mustafa Kemal Paşa, pek candan gösterilerle karşılanmıştı (12).

İşte bu vesile münasebetiyle Pozantı'ya gelen Mustafa Kemal Paşa; bütün islâm âlemine hitabetme imkanını bulmuş ve Adana Vilayeti Umum İslâm Ahalisine yazmış olduğu tarihi Beyannamesini Kongre sonunda okumuştur (13).

" Adana Vilayeti Umum İslâm Ahalisine" diye bir hitapla başlanılan (Ek-41)'deki Beyanname; "... Hakiki kuvveti Allah'ın yardımından alan ve muhafaza-i şeref ve istiklâl uğruna âzamî fedakârlık duygularını şan ve şerefle dolu ecdadımızdan tevârûs eden milletimizin yakın bir zamanda her türlü dini, milli tarihine şanlı ve ebedi sahifeler ilâve edeceğine şüphe yoktur...Tevfikâtı Samâdaniye'nin tecelliyat-ı âlisine mazhariyeti tazarru niyaz ve cümleimize gerek Büyük Millet Meclisi, gerek bütün islâm âlemi namına arz-ı teşakkürat ederiz muhterem Gaziler! "(14) ifadeleriyle bitiriliyordu.

6. Fevzi Paşa'nın Büyük Millet Meclisi'nde Yaptığı Konuşma:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, 27 Nisan 1920 Salı günü çok heyecanlı dakikalar yaşanmıştı. Çünkü İstanbul'un işgal edildiği 16 Mart 1920'de Harbiye Nazırı olarak görev yapan Fevzi Paşa, İstanbul'dan ayrılarak Ankara'ya gelmiş ve doğrudan Büyük Millet Meclisi'ne giderek, milletvekillerini galeyana getiren (Ek-42)'de verilen tarihi konuşmasını yapmıştı (15).

---

12) Salahattin Tansel, Age., c.3, s.225.

13) Kasım Ener, Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı, İst.1936, s.200-202; Gani Girici, Çukurova Gazetesi, 5 Ağustos 1982.

14) Kasım Ener, Age., s.200-202; Gani Girici, Çukurova Gazetesi, 5 Ağustos 1982; YA., c.1, s.48.

15) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.90-94.

Kuvay-ı Milliye lehine bir takım faydalar sağlayacağı ümit edilerek, Fevzi Paşa'nın konuşmasının bir özeti, Büyük Millet Meclisi tarafından 29 Nisan 1920'de ilgililere tamim edilmişti (Ek-43).

Padışah Sultan Vahdettin'in; " Ben bugün böyle şiddetli bir azap içinde camiye gelmek istemiyordum. Fakat bu, bir dini vazifedir. Cenab-ı Hakka bir ibadet olan bu vazifeyi geri bırakmayı münasip görmedim. Ancak, elli senelik kötü niyetlerin gerek benim ve gerekse sizin kabinenizin üzerine yıkıldığını görmekle fevkalâde dilhunum. Enkazın altında ezildik " (16) şeklindeki sözleri dikkate değer görülerek mezkûr talimata da alınmıştı (17).

İşte Ankara'da toplanan Milli Meclis ve O'nun başkanı Mustafa Kemal Paşa; yurt içinde ve yurt dışındaki müslümanları birlik ve beraberlik içerisinde hareket etmeye çağırarak, milli kurtuluşu sağlamak amacıyla her türlü sıkıntılara katlanmak ve çeşitli çarelere başvurmak suretiyle çalıştıkları bir zamanda; İstanbul Hükümeti'nin düşmanla birleşerek çıkarttığı Şeyhülislam Dürriade Abdullah Efendi'nin fetvasıyla amel ederek, 4 Mayıs 1920 tarihinde İstanbul Birinci Sıkıyönetim Mahkemesi Mustafa Kemal ve arkadaşlarını idama mahkum etmişti (18).

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının; " Kuvay-ı Milliye adı altında fitne ve fesat çıkardıkları, anayasaya aykırı olarak halktan para ve asker topladıkları, kendilerine uymayanları cezalandırdıkları, iç güveni bozan kişileri kışkırttıkları ve harekete geçirdikleri, böylece de Halife ve Padışah'ın emirlerine karşı geldikleri" ileri sürülerek gıyaben verilen idam kararı, "Ele geçtiklerinde tekrar yargılanmak üzere" Padışah Sultan Vahdettin tarafından 24 Mayıs 1920'de tasdik edilmiş ve Takvim-i Vekayi'nin 27 Mayıs 1336/1920 gün ve 3864 sayılı nüshasında yayınlanarak yürürlüğe girmişti (19).

---

16) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.90-94.

17) HTVD., sy.14, V.367-368; Nimet Arsan, ATTB., c.4, s.312.

18) Hüsamettin Ertürk, Age., s.353.

19) Takvim-i Vekayi, 27 Mayıs 1336/1920, Nr.3864.

Görülüyor ki, artık bundan sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları ile bunlara yardımcı olan herkes buldukları yerde yakalanarak İstanbul'a götürülüp haklarında gereken ceza uygulanacaktı. Böylece de, Anadolu'da meydana gelen milli güç söndürülmüş olacaktı.

Daha sonraları, ne oldukları kesin olarak bilinemiyen, ancak bazı askeri birliklere mensup oldukları ifade edilen 44 kişinin isimlerini havi, "DINDAŞLARIMIZA VE ASKER ARKADAŞLARIMIZA" başlığını taşıyan (Ek-44)'deki beyannamede de, Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa aleyhine hükümlere yer veriliyordu. Böylece de, dini duygular istismar edilmeye çalışılıyordu. Şöyleki;

" Ey Muhammet Ümmeti! Artık uyanınız. Ellerinizi ve ayaklarınızı sıkan demirleri kırıp hürriyetinize malik olunuz. Bu hainlerin sözleriyle aldanmayınız...Halifenin emri hilafına olarak sizi kurban gibi mezbahaneye sürmektedirler. Mustafa Kemal ve marifetinde bulunanlar vatan ve din aşkından mahrumdurlar. Bunların kökü Anadolu'dan değildir..." gibi ifadelerle devam eden beyanname; " Ekseriniz bizim yaptığımızı yapmayı istediğiniz halde, bunların size, Yunanlıların aleyhinize söylemiş oldukları yalandan korktuğunuz malumumuzdur. Fakat Vallahi, size yemin ile temin ederiz ki, Yunanlılar kendi hudutlarından başka olan köylülere bile bu hainlerin kökü mahvoluncaya kadar iş bulmak için bütün kolaylığı göstereceklerdir. Ey Vatandaşlar! Yalnız bu suretle hürriyetinizi, rahatınızı ve adâletinizi temin etmiş olursunuz " (20) cümleleriyle son buluyordu.

---

20) ATASE. Arşivi, Kl.1249, Dy.128B-24, Fr.64.

Not:

Bu beyannamenin sağ alt köşesindeki isimlerin başında bir takım Kolordu, Tabur ve Bölükler'den olduğu, muhtelif birliklerden bazı erlerin düşman zulümlerini gözönüne alarak dindaşlarına yazdıkları açıklanmış, ancak beyannamenin tarihi belirtilmemiştir.

C- İRŞAD ENCÜMENİ

Bilindiği gibi, Damat Ferit Paşa Hükümeti, Anadolu Harekâtını boğmak için Şeyhülislâm Dürriyade Abdullah Efendi'den aldığı fetvayı Anadolu'nun her tarafına çeşitli vasıtalarla gönderiyordu. Bu fetvaların Anadolu'da yayılmasını müteakip Ankara'ya yakın yerlerde bir takım isyan dalgaları başgöstermişti. Bu dalgalardan biri de, Ankara'nın ilçesi olan Beypazarı'na ulaşmıştı. (21).

İşte bu sırada; 24 Nisan 1920 tarihinde, elli iki ulema ile şehrin ileri gelenleri adına İlçe Müftüsü Mevlüt Efendi ve Belediye Başkanı Hakkı Bey'in imzalarını havi bir telgraf Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 25 Nisan 1920 günü üçüncü oturumunda milletvekillerine okunmuştu. Bu telgrafta; "Görülecek ki, işgal edilmiş halk söyleyeceklerine güvenilecek şahsiyetlerin aydınlatması ile hem Milli Mücadele'nin safındaki yerlerini alacaklar, hem de afedilmiş olmanın nimeti ile can ve mallarını vatan için seve seve vereceklerdir" şeklinde bilgiler vardı. Bu telgrafın Meclis'te okunmasından sonra çeşitli milletvekilleri söz alarak görüşlerini açıklamışlardı. Neticede, Beypazarı'na bir heyet gönderilmesine karar verilmişti. Bu heyette, Kırşehir Milletvekili Müfid Efendi, Konya Milletvekili ve Mevlana Postnişini Abdulhalim Çelebi Efendi, Muğla Milletvekili ve Ankara Müftüsü Rifat Efendi gibi zevat vazife almışlardı. Bu heyet, Beypazarı Müftüsü ile görüşerek isyanın bastırılmasını ve buhranın giderilmesini halletmişlerdi (22).

Daha sonra Bursa Milletvekili Şeyh Servet Efendi, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir " İRŞAD ENCÜMENİ " kurulması için taktir vermişti. Bu taktir, 27 Nisan 1920 günü Meclis'in ikinci oturumunda Katip Kütahya Milletvekili Hakkı Bey tarafından okunmuştu.

Bu taktirde şöyle deniliyordu:

" İrşad, insanlık hayatının saadete yol açan temel değeridir. Bu gerçek, tarihin ve nesillerin tecrübelerinin tasdikindedir. Ne yazık ki, düşmanlarımız bu doğru ve mukaddes hakikatı ters bir

---

21) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.46; Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.2, s.303.

22) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.46-51.

vaziyete sokarak " KELİMET'ÜL-HAK ÜRİDÜ BİHİ'L-BATIL " medlülünde içinde hakkı benimsiyor gibi görünerek, gerçekte ise bâtili yürütmek ve hakkı yoketmek gizli maksadı ile propoğanda adı altında muazzam teşkilat yaparak maddeten ve manen büyük fedâkarlıklarla insanîyet âlemini aldatıyorlar, dünyayı iğfal ediyorlar. Ne kadar acı şartlar içindeyiz ki, bu fesat ve iğfal şebekesi, elimizde kalan ülkelerde de menfi tesirlerini gösteriyorlar. Zannediyorum ki, maruz kaldığımız güçlüklerden çoğu da bu haksız ve yanlış telkinlerin masum vatandaşlar üzerindeki tesirlerinden kopup geliyor. Düşmanın elindeki silâha benzeri ile mukabele etmek, aklın icabıdır. Biz, safında olduğumuz ve temsil ettiğimiz haklı davamızı, evvela kendi halkımıza ve onunla muvazi olarak dünyaya ilân etmekle mükellefiz. Bu zaruri himmetin bugün yerine getirilebilmesinin de imkânına sahip bulunuyoruz. Meclis-i Âli, faaliyetini temin edecek encümenlerini seçerken, bu çalışma kolları arasına, hatta başına İrşad Encümeni'ni koymalıdır. Çünkü halk, gerçekleri öğrendikten sonra Hak yelunda şahlanacaktır. Bu encümen, Meclis'te teşekkül ettikten sonra bütün Osmanlı ülkelerinde teşkilatını kurmalı ve en ücra köşeye kadar davasının sesini duyurmalıdır " (23).

Bu tavrın Meclis'te okunmasından sonra, çeşitli illere ait milletvekilleri görüşlerini açıklamışlardı. Bu müzakerelerden sonra da " ENCÜMEN-İ İRŞAD VE HEYET-İ NASIHA " kurulmuştu. Daha sonra seçilen 35 kişinin katılmalarıyla bu kurulun adı " İRŞAD ENCÜMENİ " olmuştu.

Sakarya Meydan Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasına kadar Meclis zabıtlarında en çok ismi geçen encümen İrşad Encümeni olmuştu. Çünkü iç isyanlarla memleketin çalkalandığı ve İkinci İnönü Savaşı'ndan sonraki dönemde düşmanların ileri hareketi sırasında üzerinde titrediğimiz şehirler bir bir düşerken, hatta Millet Meclisi'nin Ankara'dan Kayseri'ye taşınması için Hükümet Meclis'e bilgi verirken, Meclis'in müşterek duygusu; " Canını, malını vatan uğrunda verecek yorgun ve bitkin halkın maneviyatına sınıksız bağlanmış ve ezikliğini atabilmiş olarak şahlanmasını sağlayabilmek " ağır basıyordu. Bunun üzerine her ilin milletvekillerinden bir din

---

23) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.1, s.94-95; Cemal Kutay, "İrşad Heyetleri", TKD, c.8, s.3676.

çekmişti. Kurulan heyetler, vatanın her tarafını dola-
nın maneviyatının yükseltilmesine çalışıyorlardı. Hatta
hacâ milletvekilleri yaşlarının ilerlemiş olmasına
erinde silâh olduğu halde cepheleri dolaşıyorlar ve
ti'nin şahlanışını görmek istiyorlardı (24).

al Fevzi Çakmak Paşa da; irşad heyetlerinin çalışmala-
li olarak;

arya'nın en buhranlı günlerinde dahi, Meclis'in Hoca
cephelerin en ön safında idiler. Onların kurdukları
tleri ise vatanın ücra köşelerinde menfi propoğandala-
keleri kıymetsiz bırakıyor, orduya cephe gerisinin
temin ediyordu. Milli Müdafaa ve Erka-ı Harbiye olarak
kendilerinden yardım istediyssek, bu muhterem âlimler,
diklerimizin fazlasını temin etmenin alemdârı oldular"
du.

um Milletvekili Hoca Salih Efendi; 23 Temmuz 1921'de
yük Millet Meclisi'nin başka bir yere nakledilmesi gün-
ği zaman söz alarak; " Din adamları, ne güne duruyor?
tutanlar, arslan askerlerimizin önünde tekbir ile san-
arak düşmana atılmalıdırlar. Cihad bugün farz-ı ayındır.
işinin yerine getirmesi Allah'ın emridir " (26) şeklin-
yapmıştı. Yusuf İzzet Paşa'dan kendilerine fiili vaziri-
ni de istemişlerdi (27).

F-İ MİLLİYE EMİRLERİ

mmuz 1921'de yeni bir Yunan taarruzu başlamıştı. Musta-
Paşa; 18 Temmuz 1921 tarihinde, Türk Ordusu'na Sakarya'-
na çekilme emrini vermişti. 19 Temmuz 1921 sabahı Türk
Eskişehir'den ayrılmıştı. 20 Temmuz 1921 günü de Eski-
nlılarca işgal edilmişti (28).

Kutay, KCM., s.215-216.

Kutay, KCM., s.219.

Kutay, Eğ'e'nin Kurtuluşu, İst.1981, s.24.

Kutay, EK., s.24.

Belen, Age., s.223 vd.

Yunan Ordusu'nun Eskişehir'i işgali ve Ankara'ya doğru yürümesi, Türk Ordusu'nun da Sakarya'nın doğusuna çekilmesi tüm yurttta büyük bir üzüntü meydana getirmişti. Meclis'in güvenlik gerekçesiyle Kayseri'ye taşınması konusu Ankara halkı ve Meclis'te büyük bir heyecan yaratmıştı.

Konuyla ilgili olarak Damar Arıkoğlu; " Meclis'in Kayseri'ye nakli havâdisi Ankaralıları müthiş telâşa düşürdü...Müftü, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Memleketin ileri gelen esrafi toplu bir halde Mustafa Kemal'i ziyarete geldiler. Dikkat ettim, zavallıların hali pek perişandı. Hemen hepsinin gözleri yaşlı idi. Diyorlardı ki; Ankara'ya terkedip bizi Yunanlıların eline bırakmayın, para isterseniz bütün nakdimiz, servetimiz sizindir. Can isterseniz bütün eli silâh tutanlarımız emrinizdeyiz " (29) diye hatıralarını anlatıyordu.

Hükümet Merkezi'nin Kayseri'ye taşınması konusu Meclis'e geldiği zaman Mehmet Akif, bu duruma itiraz ederek Ankara'dan ayrılmayacağını açıklamıştı. Bu nedenle bir gün Trabzon Milletvekili Celal Bey'e, elindeki Fransızca bir kitabı göstererek; " Ben Ankara'da kalacağım. Buradan bir yere gitmeyeceğim. O'nun (Mustafa Kemal'in) düşman ordusunu Ankara önlerinde perişan edeceğine imanım vardır. Ben de bu imanın bergüzarı bir eseri lisanımıza ihda etmekle meggulüm "(30) diyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de heyecanlı konuşmalar yapılıyordu. Bu arada Milletvekilleri önce yenilginin sorumlusunun cezalandırılmasını da istiyorlardı. Fevzi Paşa, bu sorumluluğu üzerine almıştı. Erzurum Milletvekili Durak Bey de; "...Kanımızı, canımızı feda etmek için geldik. Biz bu kürsüyü bekliyoruz...Ankara'yı bekliyoruz. Millete biz heyecan vermeyelim, metin olalım, ölürsek ölürüz. Yedi senedir milyonlarca insan telef ettik, biz o insanlardan büyük değiliz. Biz de feda olalım" (31) diyerek duygularını belirtiyordu.

---

29) Damar Arıkoğlu, Milli Mücadele Hatıralarım, İst.1961, s.237.

30) Cemal Kutay, Tarih Sohbetleri, İst.1966, c.1, s.166.

31) TBMM. Gizli Velse Zabıtları, c.2, s.103.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 2-5 Ağustos 1921 tarihleri arasında yaptığı gizli ve açık toplantıları sonucunda Mustafa Kemal Paşa'nın "Başkomandan" olarak ordunun başına geçmesine, Büyük Millet Meclisi'nin yasama, yürütme ve yargı yetkisinin de tek bir elde toplanarak milletin tüm maddi ve manevi gücünü ordunun hizmetine sunmasına karar verilmişti (32).

Başkomutan olarak seçilen Mustafa Kemal Paşa; Meclis'te yaptığı teşekkür konuşmasında: " Efendiler, zavallı milletimizi esir etmek isteyen düşmanları inayet-i sünhâniye ile behemehal mağlup edeceğimize dair olan emniyet ve itimadım bir dakika olsun sarsılmamıştır. Bu dakikada bu itminân-ı tammımı Heyet-i Celilenize karşı, bütün millete karşı ve bütün âleme karşı ilân ederim"(33) diyerek Milletvekillerinin maneviyatlarını yükseltmeye çalışıyordu.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, "Başkomutanlık Kanunu" hükümlerinin kendisine verdiği yetkilere dayanarak 7-8 Ağustos 1921'de "TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ"ni yayınlamıştı. Dünyada ilk defa, bu emirlerle savaş'a giriliyordu. Böylece de millet maddî ve manevi bütün varlığı ile ordunun yanında yer alıyordu (34).

Tekâlif-i Milliye Emirleri on ayrı konuyu kapsıyordu. Bu emirler, bir savaşın kazanılması için en küçük şeylerin bile dik-kate alınmasının gerektiğini göstermektedir. Konu ilgili eserlerde etraflıca incelenmiştir (35).

Ayrıca, Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulanmasını sağlamak için İstiklâl Mahkemeleri kurulmuştu. Bu emirlerde belirtilen şartları yerine getirmeyen mükellefler ile bu emirlerin dışında uygulamada bulunan görevliler sert bir şekilde cezalandırılıyordu. Emirlerle aykırı hareket edilmemesini sağlamak için de suçluların en sert bir biçimde cezalandırılacakları basın yoluyla da duyuruluyordu (36).

32) TBMM. Gizli Celse Zabıtları, c.2, s.143; TBMM. Zabıt Ceridesi, c.12, s.5-19.

33) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.12, s.19.

34) Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c.2, s.417-418.

35) Cemal Kutay, "Büyük Zaferin Yapısında Tekâlifi Milliye", BZ. 50. YA., s.244-254; TİH, c.7, s.357-365; Alptekin Müderrisoğlu, Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Ank.1974, s.367-433.

36) Ergün Aybars, İstiklâl Mahkemeleri, Ank.1975, s.125,144-152.

Şeriye ve Evkaf Vekaleti de, Müftülüklere tamimler göndererek, Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin hutbelerde, va'zlarda ve gereken yerlerde halka anlatılmasını, böylece de aile mahrumiyetleri karşılığında olsa da istenenlerin yerine getirilmesinin dini ve milli bir borç olduğu sağlanıyordu (37).

Konuyla ilgili olarak Kazım Dirik; "..Bir köyde, dört tekerlekli tek bir araba vardı ki, köyün aynı zamanda ağası olan muhtarın imiş. Tek bir arabanın yüzde yirmisi olmayacağından köy ihtiyar heyeti toplanmış, neye karar vereceklerini şaşırılmışlar. Köyün imamının fikrini almayı kararlaştırmışlar. İmam Efendi meseleyi öğrenince; " Bu araba ile köyün evlenme ve sünnet düğünleri yapılıyor, bayramlarda seyranlarda meydana çıkarılıyor. Bu günler, düğün-dernek günleri değildir. Memleket istiklâlinin kavgasını yapıyor. Siz arabayı Orduya verin, vatan kurtulsun, gönüller şen olsun, düğün-dernek yaya da yapılır, arabanın daha iyisi de bulunur" demiştir. Konu bana iletilmişti. Ben de elimle şu notu yazdım: " Böyle düşünen ve gören din adamlarımızdan Allah bu vatanı mahrum etmesin. İmam Efendinin iki ellerinden hürmetle öperim. Kafası gibi cevabı da doğru yoldadır " (38) diye hatıralarını yazıyordu.

Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulanması ve önemi hakkında zamanın Milli Savunma Bakanı Refet Paşa da şöyle diyordu:

" ...Bu ferdin Zaferi değil, milletin zaferidir. Ve asıl kağını arabasıyla koşan, yavrusunu kucağında taşıyan köylü kadınının zaferidir. Şükranı bir defa daha resmen ve alenen tekrar ediyorum. Vatandaşlar, bugün zaferimizi resmen ilân ediyoruz. Kostantin'in tacı tehlikeye düşmüş, Yunan Ordusu'nun tırnakları sökülüştür"(39).

İşte 30 Ağustos Zaferi'nin kazanılmasında büyük payı olan Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulaması; " Zaferin sonuçlarını tehlikeye düşürecek politik olayların Lozan'da son bulmasına kadar " devam etmiştir (40).

---

37) Cemal Kutay, KCM., s.269.

38) Cemal Kutay, KCM., s.269-270.

39) TBMM. Zabıt Ceridesi, c.12, s.192,217.

40) Cemal Kutay, Agm.,BZ.50.YA., s.352.

E- DİNİ VE MİLLİ HEYECANIN AYAKTA TUTULMASI

Bilindiği üzere; devamlı bir mücadeleden ibaret olan maddi hayatın bitmek tükenmek bilmeyen acı ve sıkıntıları karşısında, insan ruhuna teselli, kalbe kuvvet ve metanet veren, milli duyguların gelişmesini, böylece de milletin bir noktada toplanmasını temin eden manvi bir kuvvet vardır ki, bu kuvvetin başlıca kaynağı dindir. İşte bu husus gözönünde bulundurularak, Kurtuluş Savaşı'nın bir nevi edebiyatını yazan hatipler ve muharrirler, müslüman halkın dini ve milli duygularına hitabederek, onları düşman karşısında direnmeye ve vatani kurtarmaya davet etmişlerdir. Bu nedenle, bu vadiye söz söyleyen binlerce kişi vardır. Dolayısıyla, konuyla ilgili olarak burada bazı bilgiler verilecektir. Şöyleki;

Milli Mücadele'nin manevi cephesinde Sebilürreşat'ın mühim rölü ve hizmetleri olmuştur. Sebilürreşat'ın sahibi Eşref Edip ve Baş yazarı ise Mehmet Akif'dir. Milli Mücadele'ye her ikisi de birlikte iştirak etmişlerdi (41).

Sebilürreşat, bir taraftan mandacılarla mücadele ediyor ve Türk Milleti'nin yabancı devletlerin himayesi altına düşmesinin fecaatını anlatıyor, diğer taraftan da, Anadolu'da düşmana karşı harekete geçen Milli Kuvvetleri destekliyordu. Mücahidlerin karar-kâhı olan yerlere kadar gidip onlara yardımcı olmaya çalışıyor, mücahitlerin ve Türk Milleti'nin haklı isteklerine tercüman oluyordu (42).

Mehmet Akif, Anadolu'ya geçmek istiyordu, bunda da kararlıydı. Bu kararını da Eşref Edip Bey'e şöyle anlatıyordu:

" Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lazımdır. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış, çağırıyorlar mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiçkim-senin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle topla, Sebilürreşad klişelerini al, arkadan gel. Meşîhattakilerle de temas et, Harekat-ı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler "(43).

41) Eşref Edip, "Milli Mücadele'de Sebilürreşad; Mehmet Akif ve Eşref Edip", Sebilürreşad, c.10, sy.234, s.142.

42) Eşref Edip, Agm., SR., c.10, sy.235, s.152; İzmir'e Doğru, 1 Şubat 1336/1920, sy.24, s.2-3.

43) Eşref Edip, Mehmet Akif, İst.1962, s.139.

Böylece de; Anadolu'daki Milli Harekete katılmaya karar veren Mehmet Akif, Nisan 1920 sonlarına doğru bir sabah erkenden İstanbul'dan ayrılarak, İnebolu üzerinden 9 Mayıs 1920'de Ankara'ya ulaşmıştı.

Mehmet Akif, Ankara'ya geldikten sonra Burdur Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştı. Bundan bir süre sonra da, halkı cepheye ve birliğe davet için henüz işgal edilmemiş olan vatan toprakları üzerinde seyahata çıkmış ve halkı birlik ve beraberliğe davet etmişti (44).

Akif, 2 Ekim 1920 tarihinde başlayıp 22 Kasım 1920 tarihine kadar devam eden Konya isyanlarının bastırılması için Konya'ya gönderilmiştir. Konya halkına onların anlayabileceği bir lisanla va'zetmiş, vatanın yok olmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu, ayrılık-gayrılık yerine milletin tek bir vücut halinde birleşerek Ankara'da yeni kurulan hükümete yardım etmeleri gerektiğini hatırlatarak, isyancıları ikna etmeye çalışmıştır (45).

Akif, daha sonra da Kastamonu'ya gider, burada bir yandan Sebilürreşad'ı çıkarır, bir yandan da halkı aydınlatmaya gayret eder. Bunun için de yine en tesirli yol olarak cami kürsülerinden va'zetmeyi tercih eder ve Kastamonu'ya gelişinden sonraki ilk Cuma günü şehrin en büyük camilerinden olan Nasrullah Camii kürsüsüne çıkar ve çok heyecanlı bir konuşma yapar (46).

Mehmet Akif'in, Nasrullah Camii'nde yaptığı bu va'zının tesirleri kısa zamanda görülmüştür. Bunun için Ankara Hükümeti'nin isteği üzerine Akif, va'zlarını çevredeki ilçelere kadar yaygınlaştırmıştır (47).

Mehmet Akif'in Kastamonu ve ilçelerinde yaptığı va'zları Sebilürreşad'ın 464,465,466 ve 467 sayılı nüshalarında yayınlanmıştır.

---

44) Emin Akif Ersoy, "Safahat Şairini Oğlundan Dinleyiniz", MM., sy.107, 19 Şubat 1948, s.16.

45) Eşref Edip, Mehmet Akif, s.142.

46) Sebilürreşad, c.10, sy.464, s.249-259.

47) Eşref Edip, Mehmet Akif, s.146.

Kastamonu Matbaasında basılan Sebilürreşad'ın bu nüshaları, Anadolu'nun bütün vilayetleriyle, sancak ve kazalara, mutasarrıfla, Kaymakam ve Müftülere gönderilerek, bütün Anadolu'nun camilerinde, toplantılarda yüksek sesle okunması sağlanmış ve halkın dini ve milli duyguları galeyana getirilmiştir (48).

Bu va'zların tesirleri El-Cezire cephesine kadar da ulaşmıştır. El-Cezire Kumandanı Nihat Paşa, Mehmet Akif'e çektiği bir telgrafla, kendisine minnet ve şükranlarını bildirmiş, gönderilen nüshanın kafi gelmediği için Diyarbakır Matbaasında yeniden çoğaltılarak Kumandanlığı bölgesindeki vatandaşlara dağıttığını açıklamıştır(49).

İşte Mehmet Akif, Kurtuluş Savaşı'na katıldığı günden itibaren zafere kadar hiç bir zaman ümitsizliğe düşmemiş ve daima zafere inancıyla cepheden cepheye koşmuş ve bunda da Allah'ın yardımını görmüştür.

Şükrü Hoca da; Genelkurmay Başkanı Fezi Paşa'nın : " Hocam vaziyet tehlikededir. Bir cephe kurabilmek için beş ay zamana ihtiyaç vardır" sözü üzerine, bir asker elbisesi giyerek ve sarığını da muhafaza edip Hacı Bayram Camii'nde kürsüye çıkıp " Ey Müslümanlar! Kapıları kapayınız. Hiç kimse camiden dışarı çıkmasın. Sizinle görüşecek mühim meseleler var " diye va'ztemeye başlamıştı.

Şükrü Hoca bu konuşmasında; Evde boşu boşuna duran silahların kendilerinden davacı olacağını, Memleket ve Dinin tehlikede olduğu bir zamanda herkesin üzerine Cihadın farz olacağını, Mustafa Kemal Paşa'nın teminatını ve Fevzi Paşa'nın askeri kararını cemaa- te heyecanlı ve dokunaklı bir şekilde anlatmıştı. Bu sırada kürsüde ayağa kalkarak; " Ey cemaat! İşte ben asker kıyafetine girdim, cepheye gidiyorum, memleket ve din kurtuluncaya kadar cephelerde düşmanla çarpışacağım. Memleketini, dinini seven benimle gelsin " (50) diyerek va'zını bitirmişti.

---

48) Sebilürreşad, c.18, sy.467, s.293-296.

49) Sebilürreşad, c.18, sy.468, s.315.

50) Sebilürreşad, c.2, sy.333-335.

Bilindiği üzere; 28 Kasım 1919 Cuma sabahı, Maraş Kalesindeki Türk Bayrağının indirilerek yerine Fransız Bayrağının takıldığı evinden gören Avukat Kısakürek Mehmet Ali, halkı galeyana getiren ve Âlem-i İslâma Hitap diye başlanılan (Ek-45) verilen Beyannamede; " Ey Millet-i Necibe-i İslâmiye! Vaktine hazır ol. Binüçyüz senedir Allah'ını, Peygamberini senden memnun ettiğin bir din ölüyor. Yani ecdadının, kanı bahasına fethettiği bir kalenin burcundaki alsancağın bugün Fransızlar tarafından indiriliyor. Şimdi acaba bunu geri yerine koyacak sende bir kaçıyuz İslâm kanı ve gayreti hiç mi yok?..."(51) deniliyordu. Bu beyanname Ulu Camii'n avulusunda abdest alınan ve caminin içinde de cemaatin görebilecekleri yerlere asılmıştı. Ayrıca, cuma namazını kılmaya gelen vatandaşlara; " Türk ve İslâm Hakimiyetinin bulunmadığı bir yerde Cuma namazı kılınamaz" deniliyordu. İşte bu ruh içinde bir araya gelen cemaat doğruca Maraş Kalesi'ne giderek Fransız Bayrağını indirip Türk Bayrağını asmışlardı. Böylece de, Maraş Kalesi'nde tekrar Türk Bayrağının dalgalanması halkın galeyânını teskin etmişti (52).

Halide Edip Hanım da; İstanbul Mitinglerinde nasıl avazının yükseldiği kadar halka seslenmiş ise, aynı ruh ve aynı heyecan içinde de Garp Cephesi'ndeki askerlere ve halka öylece sesleniyor ve Cenab-ı Hakka karşı yaptığı bir yakarışında;

" Ey Ulu Tanrı! Bir an için Türk'ün sesini dinle! Sana İbrahim'in İsmail'i kurban ettiği günden beri hangi millet kanını uğruna ırmaklar gibi böyle akıttı? Hangi millet senin takdis ettiğin İstiklâl ve senin verdiğin aziz iman için bu kadar ebedi bir meşakkat ve işkence içinde daima gözlerinden imân şulesiyle senin için öldü?..." diyerek başladığı hitabesini; " ..Bütün esarette inleyen kardeşlerimizin hepsi, İstanbul'un minarelerinden, Bursa'nın türbelerinden, İzmir'in harabelerinden ve bu ordu gerisinde bütün varlığı ile çalışan millet kafillesinden hepsi bu an benimle beraber ellerini göğe kaldırmış, kararmış, katı, rençber elleri arasında gül yaprağı gibi nermin çocuk elleri kendi halâs-

51) Adil Bağdatlıoğlu, İstiklâl Harbinde Maraş, İst.1942, s.53.

52) Adil Bağdatlıoğlu, Age., s.54.

ları için bu cehennem içinde döğüşen kardeşlerin açacağı necat yoluna dua ediyor " (53) şeklinde bitiriyordu.

Düşmanın son taarruzu dolaysıyla Maraş Müftülüğüne gönderilen Şeriye ve Efkaif Vekaleti'nin bir tebliğinde; " Aday-ı dinimizin, icraya teşebbüs ettikleri son taarruz üzerine her tarafta Kur'an-ı Kerim hatmiyle Buharı-ı Şerif tilavetine devam olunması ve bütün müslümanların evkat-ı hamsede salat-ı münciye'ye muvazabat etmeleri ve bilhassa firarların önünü almak için nasyih ve irşadat-ı diniyeye ve milliyede bulunarak firarilerin halk tarafından derdest edilmesi hususunda temini mercudur Efendim " (54) deniliyordu.

Askerlerin morallerinin takviyesi için Kur'an-ı Kerim okunması, böylece de son taarruzda başarı gösterilip düşmanın denize dökülmesiyle ilgili olarak Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğüne bastırılıp çeşitli yerlere "KÖY HOGASI" mahlasıyla gönderilen ve " ASKERLERİMİZE " başlığını taşıyan (Ek-46 ve 47)'deki Beyan-nameler de önemine binan verilmiştir (55).

Tabur imamları da askerlere; " Allah, askerin Kur'anını şehitlerin kanıyla göklerin kenarına yazmıştır"; " Allah'ın güzelliği şehitlerin gözünde güler"; " Askerin yarası Allah çiçeğidir"; " Şehitlerin Cennetteki makamı, Peygamberlerin otağıdır"; " Allah evi olan cami vatan toprağından yapılır"; " Cennetin çiçekleri, şehitlerin kanlarıyla sulanır" (56) gibi ifadelerle şehitlik hakkında bir takım vecizeler söylüyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa'nın yakın çevresinden olan Ruşen Eşref Ünaydın da; "...Hafız Hüseyin o zamanlar senin yanında bulunurdu. Ara sıra O'nu yanında cepheye götürürdün. O bir Hafız, bir kasîde-kâh idi ki, güzel ve heyecan verici sesini Garp Cephesi'ndeki kıt'alara da dinlettirirdin. Bu sesle onları şevke getirirdin. O'nu, cephenin her tarafında semt semt doluşturıp Türkçe kasîde okuyuşunu askere dinletirdin" (57) diyordu.

53) Halide Edip, Hakimiyet-i Milliye, 18 Eylül 1921, Nr.296.

54) ATASE. Arşivi, Kl.1171, Dy.94-12, Fr.82/1 (11.7.1337/1921).

55) ATASE. Arşivi, Kl.1144, Dy.6-5, Fr.43; Kl.259, Dy.23-A(76)Fr.8.

56) Enver Behnam Şapolyo, Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelenin İç Âlemi, İst.1967, s.71.

57) Ahmet Niyazi Banoğlu, Age., c.3, s.21

Kuzey Afrika Müslümanlarının bağlı olduğu "Sunûsilik" Hareketinin lideri olan Şeyh Ahmet eş-Şerif es-Sunûsi Hazretleri de; ruhanî ve manevî bütün otoritesini Türk dâvâsının hizmetine adanarak köy köy, kâsaba kâsaba dolaşmak suretiyle halkı Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğini yaptığı Milli Hareket'in başarıya ulaşması için O'nu desteklemeye davet ediyordu. Böylece de hayatlarını din ve vatan uğruna feda etmeyi şeref bilen Türk Milleti'nin heyecanı daha da yükseliyordu. Bu büyük zat, bu hizmetlerine zafer kadar aralıksız devam etmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın takdirlerini kazanmıştı (58).

Dolayısıyla, çeşitli vasıtalarla başvurulmak suretiyle askerinin maneviyatı yükseltiliyor ve düşmanla çarpışması sağlanıyordu. Çünkü, " Maneviyatı sağlam olmayan ordunun mahiyeti hiçtir, Milletlerin dirliği ve tazeliği maneviyata bağlıdır. İş kemiyette değil, keyfiyettedir. Bir milletin ölümü göze alması için imân sahibi olması lâzımdır " (59) diyen Mareşal Fezi Paşa; Sakarya Savaşı'nın en civcivli günlerinin birinde Kur'an okurken kendisini askerle çağırılan Mustafa Kemal Paşa'ya: " Bir tek nefer yedeğim yok, yedeğim senin itibarından ibarettir. O'nun korunması için Kur'an okumaktan başka ne yapabilirim?" (60) diyordu.

Görülüyor ki, Kurtuluş Savaşı'nın bir noktada akıl ve mantık dan önce; ruh, iman, haysiyet, feragat, fedakârlık ve bütün bunlara bağlılığın Allah katında makbul ve muteber olduğuna gönülden inanan kimseler, Türk Milletini de inandırmışlardır. Böylece de; vatanın ve milletin kurtarılması zaferle sonuçlanmıştır.

-
- 58) Meryem Cemile, Garp Meteryalizmi Karşısında İslâm, (Çev. Kemal Kuşcu), İst.1976, s.222-231; Hüsamettin Ertürk, Age., s.477-79.
59) Cemal Kutay, "Mareşal Fevzi Çakmak", TKD., c.5, s.2395.
60) Yıllarboyu Yakın Tarih Dergisi, Mayıs-1978, sy.2, s.17-18.

S O N U Ç :

Dini terbiyenin, fertler ve cemiyetler üzerinde meydana getirdiği tesir inkâr edilmez bir hakikattir. Hayatta maddiyat ile maneviyatın yan yana yürümesi ve bunlardan hiçbirinin ihmal edilmemesi islâmi bir prensiptir.

Din, ahlâk ve maneviyattan uzaklaşan bir cemiyette intizam, seciye, aileye, yurda, millete ve vazifeye bağlılık azalır. Böylece de, camiyetin düzeni bozulur ve fertler birbirlerini yemeye ve boğmaya çalışırlar.

Maneviyatı yüksek olan bir milletin seciye ve yurt sevgisi de üstün olur. En yüksek manevi duygu ve düşünceye sahip olan bir milletin yurdunu ve namusunu korumak için elinden gelen herşeyi yapacağı izahattan varestedir.

Birinci Dünya Harbi'ne zorunlu olarak giren Osmanlı Devleti'nin dahil olduğu İttifak Devletleri mağlup olunca, Türk Ordusu da mağlup sayılmıştı. Bu nedenle de 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Andlaşması'nı imzalamıştı. Neticede Anadolu gibi İstanbul da İngiliz, Fransız ve İtalyan orduları ve bu devletlerin askerleri tarafından 13 Kasım 1918'de istila ve işgal edilmişti. Dolaysıyla de Devlet'in bütün toprakları bölüşülmeye başlanılmış ve Yunanlılar da Trakya'dan Hadımköy'e kadar olan sahayı işgal ederek 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkartmışlardı.

Bu sebeple Türk Milleti, vatan ve istiklâllerini korumak için vatan ve iman aşkıyla coşmuş, Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerinde ve işgal altında bulunan İstanbul'da direnişe geçmişti. Çünkü Yunan askerinin İzmir ve çevresine ayak basmasıyla meydana getirilen zulüm ve işkenceler Türk Milleti'nin uğramış olduğu büyük felâketi dayanılmaz hale getirmişti. Bunun için; gözü yaşlı ve bağı yanık Türk Milleti kadın, erkek, çoluk çocuk, genç, ihtiyar ve sakatlarıyla doldurdukları miting meydanlarında buna and içmişler ve isteklerini de bütün dünya milletlerine ilân etmişlerdi.

Bütün bu arzu ve istekler devam ederken, Mustafa Kemal Paşa da kararkâhıyla birlikte 19 Mayıs 1919'da Samsun'da Anadolu topraklarına ayak basıyordu. Daha sonra da Amasya'ya geçen Paşa; " Mukaddes İttifak " diye isimlendirilen Amasya Tamimi'ni

yayınlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da başlattığı Milli Harekâta, o zaman için halkın gönülden bağlı oldukları din uleması da katılıyor ve bu vadede çalışacaklarına söz veriyorlardı. Çünkü o devrin en nüfuzlu kişilerinin devrin din adamları, manevi büyükleri ve tarikat şeyhleri olduğu herkesce biliniyordu. Bu nedenle de, Mustafa Kemal Paşa, her gittiği yerde en nüfuzlu kişilerin yardım ve desteklerini sağlamaya gayret gösteriyor ve bunda da muvaffak oluyordu.

Hatta Mustafa Kemal Paşa; Kurtuluş Savaşı'nın hazırlıklarını yaparken, Anadolu insanının manevi dünyasının da en az ekonomik yaşamı kadar önemli olduğunun da bilincindeydi. Büyük yerlerde Mevlevîlerin, küçük yerlerde de Bektaşîlerin halk üzerindeki etkilerini kullanarak halkla daha yakından ilişki kurmak yolunu takip ediyordu.

Böylece de; " Hakimiyet-i Milliye'ye müstenit, kayıtsız ve şartsız mustakil bir Türk Devleti tesis etmek " amacıyla Anadolu'ya geçmiş olan Mustafa Kemal Paşa; dağınık çalışmalarını birleştirerek üzere Amasya, Erzurum ve Sivas'ta faaliyetlerde bulunuyor, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin başarıyla sonuçlanmasına sağlıyordu.

Anadolu'nun doğusunda Kurtuluş Savaşı'nın başlatılması için yapılan bu çalışmalar devam ederken, Anadolu'nun Batı'sında da çalışmalar yapılıyor ve ilk " Kuvay-ı Milliye " kuruluyordu. Balıkesir ve Alaşehir'de de Milli Kongreler toplanıyordu.

Dolayısıyla de; düşman işgali altında bulunan aziz memleketimizin, Salatanat ve Hilafet Makamı'nın her türlü işgal ve baskıdan kurtarılması yolunda, vatanın her tarafındaki milli ve dini kuruluşlar bir araya geliyorlar ve ulusal bağımsızlık savaşını kazanmaya kararlı olduklarını gösteriyorlardı.

İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'ya karşı aldığı çeşitli tavırlar karşısında, Anadolu'nun da Ferit Paşa'ya olan güveni sarsılmıştı. Neticede de 12 Eylül 1919 tarihinden itibaren İstanbul ile Anadolu'nun irtibatı kesilmişti. Böylece de; Osmanlı Devleti, bundan böyle bir süre İstanbul ve Anadolu'daki iki ayrı merkezden idare edilecekti.

Bilindiği üzere; İstanbul, 16 Mart 1920'de İngilizler ve müttefikleri tarafından resmen işgal edilmişti. Aynı tarihten itibaren İstanbul'da Sıkıyönetim de ilân edilmişti. Bu arada Meclis-i Mebusan da dağıtılmıştı. İstanbul'un doğrudan doğruya işgal altında bulunmasına rağmen İtilaf Devletleri Padışah'ı daha acı olayların meydana geleceğini söyleyerek tehdit ediyorlardı. İtilaf Devletlerinin baskılarına tahammül edemeyen Salih Paşa Hükümeti 2 Nisan 1920'de istifa etmişti. Bunun yerine, bir takım engellemelere rağmen Ferit Paşa 5 Nisan 1920'de dördüncü defa Sadrazamlık Makamı'na getirilmişti. Böylece de; İstanbul ile Anadolu arasında herşeyin sona ermekte olduğu gerçekleşmiş oluyordu. Çünkü, Damat Ferit Paşa Hükümeti; Ankara'da belirmeye başlayan idareye karşı bütün imkanları ile mücadeleye girişiyor ve Anadolu birliğini içten çökertmek için her türlü tezyire başvuruyordu. Bu nedenle de, Anadolu'nun saf halkını kandırmak için dini akideleri bir silâh olarak kullanmak istiyordu. Neticede de, Kuvay-ı Milliye'nin devlete ve Padışah'a âsi olduğunu gösteren Şeyhülislâm Dürrizade Abdullah Efendi'nin verdiği fetvaları 11 Nisan 1920'de Takvim-i Vekayi'de yayınlamıştı. Bu fetvalar ile de bütün işler çığırından çıkmış ve mihverini değiştirmişti.

İstanbul Fetvalarının, Anadolu'da yayılmaması ve zararlarının önlenmesi için sıkı tedbirler alınmış ise de gereği gibi başarılı olunamamıştır. Çünkü Anadolu'nun değişik bölgelerinde büyük tehlike arzeden isyanlar başgöstermiş, Anadolu bu fesatçı kışkırtmalarla ateş ve kana bulanmıştı. Hatta bu isyan dalgaları, Ankara'nın bir yakın ilçesi olan Beypazarı'na kadar ulaşmış ve bu durumlardan faydalanmak isteyen düşman ise Anadolu'nun içlerine doğru ilerliyor ve Kuvay-ı Milliye'nin kararkâhı olan Ankara'yı tehdit ediyordu.

İstanbul Hükümeti'nin yayınlayıp Anadolu'nun her tarafına gönderilen bu fetvaların tesirlerini sıfıra indirmek ve aldanmış olan cahil halka kakikatı anlatmak için İstanbul'un fetvasına karşı Anadolu'nun da bir fetva çıkarması ve aynı silâhla cevap vermesi zaruri bir hal almıştı. İşte bu sırada Ankara Müftüsü Rifat Efendi ve diğer ulûma tarafından islâmi esaslara uygun olarak verilen fetvalar, Anadolu'daki müftülerin ve diğer din adamlarının tasdikine sunulmak üzere telgrafla yurt çapına gönderilmişti. Neticede de İstanbul Hükümeti'nin tek imzalı fetvalarına karşı 152 din adamının fetvaları Anadolu'daki çeşitli gazetelerde yayınlanmıştı.

O günün duygu ve düşüncesi içerisinde kaleme alınan ve 21 Nisan 1920'de bütün ilgili yerlere gönderilen " Meclis'in Açılışı Programı" na uygun olarak 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi açılıyor ve Başkanlığına da Mustafa Kemal Paşa getiriliyordu. Böylece de; Türk Milleti, kendisini yüzlerce yıldır idare eden İstanbul'daki Padişah ve O'nun Hükümeti'nin karşısına, yeni bir temsilci çıkartıyordu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi; Başkanlık Divanı teşekkül ettikten sonra yaptığı ve yapacağı bir takım işler hakkında bir takım beyannameler hazırlayıp ilgili yerlere göndererek varlığını gösteriyor ve dünyaya ilân ediyordu.

Böylece de; Türk Milleti, "Varını yoğunu" ortaya koyarak, Batı'lı galip devletlerin Anadolu üzerinde sahneye koymak istedikleri oyununu bozmuş ve "Esaret çemberini" kırmış oluyordu. Hatta, Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin uygulanması ile de Türk Milleti bütün " Maddi ve Manevi " varlığını Osdunun emrine veriyordu.

Çalışmamızın başından sonuna kadar verdiğimiz bilgiler ve açıklamalardan; Kurtuluş Savaşı boyunca, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının, Türk Milleti'nin manevi önderleri olan din adamlarının, Ordu mensuplarının, Türk Mehmetçığının, Kuvay-ı Milliye Cemiyetleri yetkililerinin, mahalli idâre âmirlerinin ve halkın vatani ve milleti düşman istilasından kurtarmak için ne gibi sıkıntılara katlandıkları, bu sıkıntıların neticesinde de ZAFERE nasıl ulaştıkları gösterilmiş bulunmaktadır.

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A

A- V E S İ K A L A R

1. Yayınlanmamış Vesikalar:

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Dairesi Başkanlığı Türk İstiklâl Harbi Arşivi.

1. Kl.	113	Dy. 239	Fr. 12.
2. Kl.	172	Dy. 244	Fr. 23.
3. Kl.	258	Dy. 17-18	Fr. 66/1.
4. Kl.	259	Dy. 23-A(76)	Fr. 2, 2/1-72, 2/3,8.
5. Kl.	298	Dy. 9	Fr. 3.
6. Kl.	299	Dy. 4	Fr. 15-5.
7. Kl.	299	Dy. 4-14A	Fr. 19.
8. Kl.	299	Dy. 13(13A)	Fr. 20.
9. Kl.	299	Dy. 13	Fr. 20, 23, 34.
10. Kl.	310	Dy. 44	Fr. 133, 135, 136.
11. Kl.	312	Dy. 51	Fr. 143, 145, 154.
12. Kl.	313	Dy. 44	Fr. 54.
13. Kl.	325	Dy. 129	Fr. 1, 1/1, 1/2,1-14, 2, 2/1-2.
14. Kl.	622	Dy. 228/283	Fr. 1.
15. Kl.	809	Dy. 24-38	Fr. 8.
16. Kl.	918	Dy. 3-1	Fr. 19.
17. Kl.	943	Dy. 41-2	Fr. 29/1.
18. Kl.	950	Dy. 1	Fr. 73.
19. Kl.	1144	Dy. 6-5	Fr. 43.
20. Kl.	1171	Dy. 94-12	Fr. 82/1.
21. Kl.	1249	Dy. 128B-24	Fr. 64.
22. Kl.	1386	Dy. 4A	Fr. 14,14/1-2, 14/3-5.

2. Yayınlanmış Vesikalar :

a) Harp Tarihi Vesikalar Dergisi.

Sayılar: 1,2,4,5,7,13,14,19,22,23,35,37,42,80.

b) Heyet-i Temsiliye Kararları(Haz.Bekir Sıtkı Baykal), Ankara-1974.

c) Sivas Kongresi Tutanakları (Haz. Uluğ İğdemir), Ankara, 1969, TTK.

B- K İ T P L A R

1. ALTUĞ, Yılmaz, Prof.Dr. : Türk İnkılap Tarihi, İst.1985.
2. AKSEKİ, Ahmet Hamdi : İslâm, İst.1966, İrfan Yayınevi.
3. AKTAŞ, Nejdet Refik : Atatürk'ün Bağımsızlık Savaşı Nasıl Başladı,İst.1973, Varlık Yayınevi.
4. AKYÜZ, Yahya : Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kemuoyu, Ank.1975.
5. ALTAY, Fahrettin : 10 Yıl Savaşı 1912-1922 ve Sonrası, İst.1970.
6. ANADOL, Cemal : Tarihe Hükmeden Türkler,İst.1977, Milli Kültür Yayınları.
7. APAK, Rahmi : Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, Ank.1959.
8. ARIBURNU, Kemal : Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri, İst.1951.
9. ARIKOĞLU, Damar : Milli Mücadele Hatıralarım, İst. 1961.
10. ARSAN, Nimet : Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Ank.1964.
11. AŞKUN, Vehbi Cem : Sivas Kongresi, İst.1963.
12. ATATÜRK, Mustafa Kemal : Nutuk, Ank.1984, Başbakanlık Basımevi (3 cilt).
13. ATAY, Falih Rıfki : Atatürk'ün Hatıraları, İst.1955.
14. " " " : Çankaya, İst.1980.
15. " " " : 19 Mayıs, Ank.1944.
16. AVCIOĞLU, Doğan : Milli Kurtuluş Tarihi, İst.1974.
17. AYBARS, ERGÜN : İstiklâl Mahkemeleri, Ank.1975.
18. AYDEMİR, Şevket SÜREYYA : Tek Adam Mustafa Kemal,İst.1981.
19. AYVERDİ, Samiha : Türk Tarihinde Osmanlı Asırları, İst.1976 (3 cilt).
20. AYVERDİ, Samiha : Hicri 1400.Yıla Yaklaşırken Kölelikten Efendiliğe, İst.1978.
21. BAĞDATLIOĞLU, Adil : İstiklâl Harbinde Maraş, İst.1942.
22. BANOĞLU, Ahmet Niyazi : Yayınlanmamış Belgelerle Atatürk, İst.1981, Gözen Yayınları.
23. " " " : Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk, 3.cilt.

24. BALTACIOĞLU, İsmail Hakki: Sosyoloji, İst.1939.
25. HAMMAT, Haydar, : İslâmın Çehresi (Çev. Osman Fethi Giritli),1975, Sancak Yayınları.
26. BAYAR, Celal : Ben de Yazdım, İst.1967 (8 cilt).
27. " " : Atatürk'ten Hatıralar, İst.1955.
28. BARKAN, Ömer Lütfi : Kolonizatör Türk Dervişleri, İst., Tarihsiz.
29. BAŞBAKANLIK : Atatürk İli İlgili Arşiv Belgeleri, Ank.1982.
30. BAŞGİL, Ali Fuat : Din ve lâiklik, İst.1962.
31. BAŞAR, Zeki : Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz, Ank.1977.
32. BAYTOK, Taner : İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ank.1970.
33. BELEN, Fahri : Türk Kurtuluş Savaşı, Ank.1983.
34. BIYIKOĞLU, Tefvik : Atatürk Anadolu'da, Ank.1955.
35. BORAK, Sadi : Atatürk ve Din, İst.1962.
36. CEBESÖY, Ali Fuat : Milli Mücadele Hatıraları, İst. 1953.
37. CEMİLE, Meryem : Garp Metaryalizmi Karşısında İslâm (Çev.Kemal Kuşcu), İst.1976.
38. DANIŞMENT, İsmail Hami : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İst.1961.
39. DEMİRAY, Ahmet : Resimli Amasya, Ank.1954.
40. : DPT. V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Milli Kültür Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ank.1983.
41. DİNAMO, Hasan İzzettin : Kutsal İsyan, İst.1975.
42. DURSUNOĞLU, Cevat : Milli Mücadelede Erzurum, Ank.1946.
43. GENÇODSMAN, Kemal Zeki : Atatürk Ansiklopedisi, İst., Tarihs.
44. GERÇEKER, M. Fehmi : Karacabey'den Ankara'ya, Ank.1982.
45. GÖKBİLGİN, Tayyip : Milli Mücadele Başlarken, Ank. 1959, TTK.
46. GOLOĞLU, Mahmut : Erzurum Kongresi, Ank.1968.
47. GÖZTEPE, Tarık Mümtaz : Osmanlıların Son Padişahı Vahiduttin Mütareke Gayyasında, İst. 1969, Sebil Yayınları.

48. GÜNALTAY, Şemsettin : Zulmetten Nura, İst.1331.
49. EL-BEZZAZİYE, Muhammed : El-Fetava'l-Bezzaziye, Fetava'l-İbnu Muhammed İbni Şihap Hindiye'nin 4-6. ciltlerinin kenarında, Bulak-1310(h).
50. EDİP, Eşref : Mehmet Akif (Hayatı ve Eserleri), İst.1962.
51. EL-HALEBİ, İbrahim Muhammed bin İbrahim : Multeka'l-Ebhur, İst.1316.
52. ENER, Kasım : Çukurovanın İsgali ve Kurtuluş Savaşı, İst.1936.
53. EROĞLU, Hamza, Prof.Dr. : Türk İnkılap Tarihi, İst.1982.
54. ERİKAN, Celal : Komutan Atatürk 1, Okuldan Kurtuluş Harbine, Ank.1964.
55. ERTÜRK, Hüsametdin : İki Devrin Perde Arkası,İst.1964.
56. ESENGİN, Kenan : Milli Mücadelede Hiyanet Yarışı, Ank.1969.
57. EZ-ZEYLEFİ, Fahrüddin : Tebyinu'l-Hakaik Şerh-u Kenzi'd-man bin Ali Dekaik, Bulak-1313.
58. HACIM MUHİTTİN BEY(çarıklı) : Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacım Muhittin Çarıklı'nın Kuvay-ı Milliye Hatıraları, Ank.1967.
59. İBNÜ'L-HÜMAM, Kemalüddin : Fethu'l-Kadir, Mısır-1319 baskısından ofset baskı.
60. İBN-İ NÜCEYM, Zeynüddin : El-Bahru'r-Raik Şerh-u Kenzi'd-b. İbrahim b. Muhammed Dekaik, Kahire-1311.
61. İNAL, İbnülemin Mehmet Kemal : Osmanlı Devrinde Son Sadrazamlar, İst.1982, Dergah Yayınları.
62. JAESCHKE, Golthard : Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi(çev. Nimet Arsan),Ank.1970.
63. " " : Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri, Akn.1971,TKK.
64. LEWIS, Bernard : Modern Türkiye'nin Doğuşu(çev. Metin Kıratlı), Ank.1984.
65. KANDEMİR, Feridun : Milli Mücadele Başlangıcında Mustafa Kemal Arkadaşları ve Karşısındakiler, İst.1964.

66. KANDEMİR, Feradun : Hatıraları ve Söylemedikleriyle Ra-
uf Orbay, İst.1965.
67. KANSU, Mazhar Müfit : Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürkle
Beraber, Ank.1986, TTK.
68. KAPLAN, Mehmet ve Arka-: Devrin Yazarlarının Kalemile Milli
Mücadele ve Gazi Muhtafa Kemal, l.c,
İst.1981, Kültür Bak.lığı Yayınları.
69. KARABEKİR, Kazım : İstiklâl Harbimiz, İst.1960.
70. KARAL, Enver Ziya : Osmanlı Tarihi, Ank.1983, TTK.
71. KARAY, Refik Halit : Minel-Bâb İlel-Mihrab, İst.1964.
72. KINROSS, Lord : Atatürk (Bir Milletın Yeniden Doğuşu),
İst.1972.
73. KISAKÜREK, Necip Fazıl : Vahidüddin, İst.1968.
74. KURTKAN, Amiran : Din Sosyolojisi, İst.1985.
75. " " : Türk Milletinin Manevi Değerleri,
İst.1977.
76. Diyanet İşleri Bşk.lığı: Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı,
Ank.1984.
77. KUTAY, Cemal : Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadele-
leri Tarihi, İst., Tarihsiz, 20 cilt.
78. " " : Kurtuluş ve Cumhuriyetin Manevi Mimar-
ları, Ank.1973.
79. " " : Ege'nin Kurtuluş, İst.1981.
80. " " : Milli Mücadelede Yeşil Ordu Efsanesi,
İst.1956.
81. " " : Bilinmeyen Tarihimiz, İst.1974.
82. " " : Tarih Sohbetleri, İst.1966.
83. KÜRKÇÜOĞLU, Ömer : Türk İngiliz İlişkileri (1919-1926),
Ank.1978.
84. MEHMET ARİF : Anadolu İnkılabı, İst.1969.
85. MERGİNANİ, Burhanüddin : El-Hidayet-ü Şerh-u Bidayeti'l-Mübte-
di, Mısır, Tarihsiz (4 cilt).
86. MORALI, Halil : Mütarekede İzmir Olayları, Ank.1973.
87. MISIROĞLU, Kadir : Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahidler,
İst.1967, Sebil Yayınları.
88. " " : Osmanogullarının Dramı, İst.1976.
89. MISIROĞLU, AYNUR : Kuvay-ı Milliye'nin Kadın Kahramanla-
rı, İst., Tarihsiz (2.Baskı).

90. MUMCU, Ahmet : Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişmesi, İst.1984.
91. MÜDERRİSOĞLU, Alptekin : Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları, Ank.1974.
92. MÜFTÜLER, Lütfi : Milli Mücadelede Denizli Heyet-i Milliyesi, Balıkesir-1947.
93. NURETTİN PAŞA : Muzaffer Ordumuzun Kumandan-ı Muhterem Ferik Nurettin Paşa Hazretlerinin İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi Hazretlerine Yazdığı Mektubun Sureti, Osmanlı Matbaası.
94. ÖKE, Mim Kemal : Güney Asya Müslümanlarının İstiklâl Davası ve Türk Milli Mücadelesi, Ank. 1938, Kültür Bakanlığı Yayınları.
95. ÖZALP, Kazım : Milli Mücadele (1919-1922), Ank.1988.
96. ÖZEK, Çetin : Devlet ve Din, İst., Tarihsiz.
97. ORAN, Baskın : Atatürk Milliyetçiliği, Ank.1988.
98. PEKER, Nurettin : İstiklâl Savaşı, İnebolu ve Kastamonu Havalisi, İst.1955.
99. REINHARDT, Richard : İzmir'in Külleri (Çev.Salih Yazıcıoğlu ve Neşe Olcaytuğ), İst.1973.
100. REY, Ahmet Reşit : Gördüklerim-Yaptıklarım, İst.1945.
101. SELEK, Sabahattin : Milli Mücadele: Anadolu İhtilâli, İst.1968, Burçak Yayınları (4.Baskı).
102. " " : Milli Mücadele: Ulusal Kurtuluş Savaşı, İst.1970, Ağaoğlu Yayınları.
103. SU, Kamil : Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları, Ank.1982, Kültür Bakanlığı Yayınları.
104. SÜLEYMAN, Abdurrahman b. Şeyh Muhammed bin : Mecmau'l-Enhur Fi Şerh-i Mülteka'l Ebhur, İst.1237(h), Matbaa-i Osmaniye.
105. ŞAPOLYO, Enver Behnam : İstiklâl Savaşı Edebiyatı Tarihi, İst.1958.
106. " " " : Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, İst.1958.
107. " " " : Atatürk ve Seymen Alayı, Ank.1971.
108. " " " : Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele'nin İç Âlemi, İst.1967.
109. ŞENER, Muzaffer : Dinin Türk Toplumuna Etkileri, İst. 1968.

110. ŞERİF MARDİN : Jöntürklerin Siyasi Fikirleri(1895-1908), Ank.1964.
111. ŞİMŞİR, Bilal : İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938), Ank.1973 (3 cilt).
112. TAÇALAN, Nurdoğan : Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken, İst.1970.
113. TANSEL, Selahattin,Dr. : Mondrostan Mudanya'ya Kadar,Ank.1977.
114. TENGİRŞEK, Yusuf Kemal : Vatan Hizmetinde, Ank.1981.
115. TOPÇUOĞLU, Sinan Ümit : İlk Kurşun, İst.1974.
116. TUNAYA, Tarık Zafer : İslâmcılık Cereyanı, İst.1962.
117. " " " : Türkiyede Siyasal Partiler, İst.1952.
118. " " " : Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Kuruluşu ve Siyasi Karakteri, İst.1958.
119. TURAN, Osman : Türkiyede Manevi Buhran Din ve Lâiklik, Ank.1964.
120. TÜRKGELDİ, Ali Fuat : Görüp İştittiklerim, Ank.1949, TTK.
121. TÜTENK, M.Akif : Milli Mücadelede Denizli, İzmir-1949.
122. Genel Kurmay Baş.lığı : Türk İstiklâl Harbi.
123. TBMM. : Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Ank.1940.
124. TBMM. : Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Ank.1980, 1985.
125. ULUĞ, Naşit Hakkı : Hemşehrimiz Atatürk, Ank.1973.
126. " " " : Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı, İst.1973, Milliyet Yayınları.
127. ÜLKEN, Hilmi Ziya : Türkiyede Çağdaş Düşünce Tarihi, Konya-1966.
128. UNAL, Tahsin : Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi, İst. 1968.
129. UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı : Osmanlı Tarihi, Ank.1961, TTK.
130. YULARKIRAN, Cevat : Reşit Paşa'nın Hatıraları, İst.1940.
131. YUNUS, Nadi(Abalnoğlu) : Ankara'nın İlk Günleri, İst.1955.
132. " " " : Kurtuluş Savaşı Anıları, İst.1978.
133. " " " : Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve İsyanlar, İst.1955.
134. YÜCEKÖK, Ahmet N. : Örgütlenmiş Dinin Sosyo Ekonomik Tabanı, Ank.1971.

135. ZEYNEP, Kerman : Belçika Temsilciliği Vesikalarına
Göre Milli Mücadele, İst.1982.

C- M A K A L E L E R

11. AKSEKİ, Ahmet Hamdi : " Medeni Dünyanın Dine Dönüşü", İslâm Türk Ansiklopedisi, Kasım-1947, c.2, sy.84.
2. ALP, Ali Rıza : " İstiklâl Savaşında Din Adamlarımız", Tercüman Gazetesi, Ağustos-Eylül,1976.
3. ALPAY, Bedri : " Maneviyatın Yurt Müdafaasındaki Rolü", Sebilürreşad, c.2, sy.48.
4. BİRAND, Kâmuran : " Türk Düşüncesinde Avrupalılaştırma Hareketleri", İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ank.1959, Yıl-1957, c.VI, sy.E-IV.
5. CEBESOY, Ali Fuat : " Büyük Önderi Karşılarken", Ulus Gazetesi, 29.12.1937.
6. ÇUKUROVA, Bülent : " 15 Mayıs 1919 İzmir'de Yunan Mezalimi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart-1987, sy.8.
7. DOĞAN, Lütfi : " İstiklâl Savaşında Ulemanın Büyük Hizmetleri, Milli Harekata Kararkâh Olan Müftülük Daireleri", Sebilürreşad (Türkçe kısım), c.3, sy.57.
8. EDİP, Eşref : " Milli Mücadelede Sebilürreşad, Mehmet Akif ve Eşref Edip", Sebilürreşad, c.10 (Türkçe Kısım).
9. ERSOY, Emin Akif : " Safahat Şairini Oğlundan Dinleyelim", Millet Mecmuası, 19 Şubat 1948.
10. JAESCHKE, Golthard : " Milliyetçiliğin ve Dinin İstiklâl Harbindeki Rollerini" (Çev. Hüseyin Zamanlı), Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Yıl:3, sy.8, İst.1981.
11. KAYMAZ, Necat : " Mustafa Kemal'i Anadolu'ya Götüren Sebepler", Büyük Zaferin Ellinci Yıldönümüne Armağan, İst.1972.
12. KODAMAN, Bayram : " Amasya Protokolü ", Belgelerle Türk Tarih Dergisi, Haziran-1986.

13. KONUKÇU, Enver : Milli Mücadelenin Başlarında Alaşehir", Milli Mücadelede Alaşehir Kongresi, İzmir-1986.
14. KUTAY, Cemal : " Mareşal Fevzi Çakmak", Tarih Konuşuyor Dergisi, c.5, s.2395.
15. " " : " Tarih Kynasında Hâdiseler", Tarih Konuşuyor Dergisi, c.1, sy.4, s.280.
16. " " : " İrşad Heyetleri", Tarih Konuşuyor Dergisi, c.8, s.3676.
17. " " : " 19 Mayıs 1919'dan 27 Haziran 1919'a Kadar Samsun-Sivas Arasını Anlatanlar", Millet Mecmuası, İst.1948, sy.171.
18. " " : " Büyük Zafer'in Yapısında Tekâlif-i Milliye", Büyük Zafer'in 50.Yıldönümüne Armağan, İst.1972.
19. MİROĞLU, İsmet : " Osmanlılar ve Gayrimüslim Tebaa", Söğüt I. Osmanlı Sempozyumu, Eskişehir, 1985, Anadolu Ü. Basımevi.
20. SABİHA ZEKERİYYA : " Son Duâ ", Büyük Mecmua, 5 Haziran 1335/1919, sy.9.
21. SAĞLAMER, Kayhan : " Anadolu'nun İsgali ve Yunan Mezalimi Hakkında Müttefikler Arası Komisyon Raporu", BTTD., İst.1971, sy.49.
22. SERTOĞLU, Murat : " Gurbette Bir Şehzade", Tercüman Gazetesi, 5 Temmuz 1967.
23. SİREL, Münir : " 19 Mayıs ve Atatürk", BTTD., Kasım-1967
24. SUNAY, Cevdet : " Bayram, Din ve Kalkınma", Köye Doğru Gazetesi, Ocak-1967 (Köy İşleri Bakanlığı)
25. VURAL, Oran : " İstiklâl Savaşında Müftülerin Hizmetleri", Sebilürreşad, c.1, sy.12.
26. ÜNAL, Tahsin : " Milli Mücadele Başlarında Mustafa Kemal", Türk Kültürü Dergisi, Kasım-1968.
27. YETKİN, N. : " Atatürk'ün Amasya'ya Gelişi Zamanına Ait Tarihi Hatıra", Kale Dergisi-1980.
28. YAZMAN, M. Şevki : " İstiklâl Savaşında Mehmetçik", Yakın Tarihimiz, c.3, İst.1962.

D- ANSİKLOPEDİ, DERGİ, MECMUA VE GAZETE

1. Açıksöz Gazetesi.
2. Atatürk Ansiklopedesi.
3. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi.
4. Belgelerle Türk Tarih Dergisi.
5. Çukurova Gazetesi.
6. Ertuğrul Gazetesi.
7. Harp Tarihi Vesikalar Dergisi.
8. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi.
9. İkdam Gazetesi.
10. İrade-i Milliye Gazetesi.
11. İslâm Türk Ansiklopedisi.
12. İslâm Ansiklopedisi.
13. İzmir'e Doğru Gazetesi.
14. Kale Dergisi.
15. Köye Doğru Gazetesi.
16. Millet Mecmuası.
17. Öğüt Gazetesi.
18. Peyam-ı Sabah Gazetesi.
19. Takvim-i Vekayi Gazetesi.
20. Tarih Konuşuyor Dergisi.
21. Tercuman Gazetesi.
22. Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi.
23. Ulus Gazetesi.
24. Vakit Gazetesi.
25. Yakın Tarih Dergisi.
26. Yıllarbdyu Yakın Tarih Dergisi.
27. Yurt Ansiklopedisi.
28. Zafer-i Milli Gazetesi.

XXXXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXX
XXXXX
XXX
X

ATATÜRK'ÜN

SOYLEV VE DEMEGLERİ * *

Balıkesir

Konuşması

Bu konuşma, 7 Şubat 1923 yılında Paşa Camii'nde Minber'den halka hitaben yapılmıştır.

“E y millet, Allah birdir. Şanı büyüktür. Allahın selâmeti, ârifeti ve hayrı üzerinize olsun. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, Cenabı Hak tarafından insanlara din gerçeklerini bildirmeğe memur ve resul olmuştur. Anayasa cümlemizle malumdur ki şanı büyük olan Kur'an'daki emirlerdir. İnsanları geliştirmiş olan dinimiz, son dindir. En mükemmel dindir. Çünkü dinimiz akla, mantığa ve gerçeğe tamamen uygun düşmektedir. Eğer akla, mantığa ve gerçeğe uymamış olsaydı, bununla diğer tanrısal tabii kanunlar arasında tezat olması gerekirdi. Çünkü bütün kâinat kanunlarını yapan Tanrıdır.

Arkadaşları

Peygamber Hazretleri çalışmalarında iki yere, iki eve sahip bulunuyordu. Biri kendi evi, diğeri Allah'ın evi idi. Millet işlerini Allah'ın evinde yapardı. Hazretî Peygamberin izinden giderek bu dakikada milletimize, milletimizin hal ve geleceğine ait hususları görüşmek amacı ile bu kutlu evde, Tanrının huzurunda bulunuyoruz. Beni buna mazhar edenler, Balıkesir'in dindar ve kahraman insanlarıdır. Bundan dolayı çok memnunum. Bu vesile ile büyük bir sevaba nail olacağımı umuyorum.

Efendileri

Camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yapılmak için yapılmamıştır. Camiler itaat ve ibadet ile birlikte din ve dünya için neler yapılması lazım geldiğini düşünmek, yani karşılıklı danışma ve görüşme için yapılmıştır. Millet işlerinde her ferdin zihni başı başına faaliyette bulunmak elzemdir. İşte biz de burada din ve dünya için neler düşündüğümüzü meydana koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Herinizin düşüncelerinizi anlamak istiyorum. Millî emeller, millî irade yalnız bir şahsın düşünmesinden değil, bütün millet fertlerinin arzularının, emellerinin bilesiminden ibarettir. Bundan dolayı benden ne öğrenmek, ne sormak istiyorsanız, serbestçe sormanızı rica ederim.”

Atatürk bundan sonra minberden aşağıya inmiş, muhtelif kimseler tarafından sorulan yirmiyli aşkın soruyu tesbit ettikten sonra cevaplarını vermişlerdir. Hutbeler

üzerindeki ilk soruya cevap olarak demişlerdir ki:

— Hutbeler üzerinde sorulan sorudan anlıyorum ki, bugünkü hutbelerin tarzı, milletimizin duygu ve düşünceleri, dili ve medenî ihtiyaçları ile uygun görülmemektedir. Efendiler, hutbe demek, halka seslenmek, yani söz söylemek demektir. Hutbenin anlamı budur. Hutbe genişlediği zaman bundan birtakım başka anlamlar çıkarılmamalıdır. Hutbeyi söyleyen hatiptir. Yani söz söyleyen demektir. Biliyoruz ki, Hazretî Peygamber, hayatı ta iken hutbeyi kendileri söylüyorlardı. Gerek Peygamber Efendimiz, gerek Hulefayı Raşidîn'in hutbelerini okuyacak olursanız, görürsünüz ki, söyledikleri şeyler o günün meseleleridir. O günün askerî, idarî, malî ve siyasi, toplum özellikleridir. İslâm ümmeti çoğalıp ve İslâm memleketleri genişlemeye başlayınca, Peygamberin ve Hulefayı Raşidîn'in, hutbeyi, her yerde bizzat kendilerinin söylemelerine imkân kalmadığından, halkta söylemek istediklerini ulaştırmağa birtakım kimseleri memur etmişlerdir. Bunlar her halde en büyük reisler idi. Onlar, camilerde, meydanlarda ortaya çıkar, halkı aydınlatmak ve uyandırmak için ne söylemek gerekirse söylüyorlardı. Bu tarzın devam edebilmesi için bir şart lazımdı. O da milletin reisi olan kimsenin halka doğruyu söylemesi, halkı dinlemesi ve halkı aldatmaması! Halkı genel gidişten habersiz kılınak son derecede önemlidir. Çünkü herşey açık söylendiği zaman halkın aklı faaliyette bulunacak, iyi şeyleri yapacak ve milletin zararına olan şeyleri reddederek şunun veya bunun arkasından gitmeyecektir. Ancak millete ait olan işleri millettten gizli ettiler. Hutbelerin halkın anlayamayacağı bir dilde olması ve onların da bugünkü gerekler ve ihtiyaçlarımıza temas etmemesi, Halife ve Padişah adını taşıyan müstebitlerin arkasından köle gibi gitmeye mecbur etmek içindir. Hutbeden maksat halkın aydınlatılması ve ona yol gösterilmesidir, başka birşey değildir. Yüz, iki yüz, hattâ bin yıl önceki hutbeleri okumak, insanları karanlık ve gaflet içinde bırakmak demektir. Hatiplerin her halde halkın kullandığı dile görüşmeleri gereklidir. Geçen yıl Millet Meclisinde okuduğum bir nutukta demiştim ki “Millet

berler, halkın dımağları, vicdanları için bir gelişme kaynağı, bir nur kaynağı olmuştur. Böyle olabilmek için minberlerden aksedecek sözlerin bilinmeleri ve anlaşılması, bilim ve fen gerçeklerine uygun olmaları gereklidir. Sayın hatiplerin siyasi işler, toplum işleri ve medeni gelişmeleri horgün izlemeleri zaruridir. Bunlar bilinmediği takdirde, halka yanlış telkinlerde bulunulmuş olur. Bundan dolayı hutbeler tamamen Türkçe ve zamanın gereklerine uygun olmalıdır. Ve olacaktır.

Bundan sonra Halifelik konusundaki soruya geçerek yalnız Türkiye değil, bütün İslâm dünyasına ait olan bu makama görev ve yetki vermek, Türkiye Devletinin yetkileri dışında ve üstünde olduğunu söyledikten sonra demişlerdir ki:

— Dünya yüzünde Osmanlı Devletinin çöküşünden sonra bir Türkiye Devleti kurulmuştur. Bu Devlet, İran ve Afganistan gibi müstakil ve Müslümandır. Yeni Türkiye Devletini milletin vekillerinden kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi idare eder. Bu şartlar içinde Halifeye, yalnız Türkiye Devleti nam ve hesabına özel kanunu ile verilmiş olduğundan başka, bir hak ve yetki verilmiş gerekirse, milletin hâkimiyeti sınırlanmış ve sonunda bu hâkimiyet bölünmüş olur ki, bu da eski hâlin geriye dönmesinden başka birşey olamaz.

Sonra Lozan Konferansı üzerinde sorulan soruya geçerek şu sözleri söylemişlerdir:

— Eşef ederim ki, adli, mali kapitülasyonlar konularında karşımızdakiler eski düşünce ve davranışlarını değiştirmemişlerdir. Bu meselelerde İtalyanlar ve bilhassa Fransızlar müşkül çıkarılmışlardır. Bu iki sebepten dolayı Lozan Konferansının ciddi meseleler üzerindeki çalışmaları duraklamıştır. İtilâf Devletleri delege heyetleri hükümetleri ile temasta bulunmak üzere Lozan'dan ayrılmışlardır. Bizim delegelerimizin de Hükümet ve Büyük Millet Meclisi ile danışmak üzere gelmeleri beklenebilir. Biliyorsunuz ki Lozan'da İtilâf delegeleri aylardanberi süren çalışmalardan sonra bize bir barış projesi vermişlerdir. Bu proje kapitülasyonlar üzerindeki maddelerinden dolayı milletimizce kabul edilmesi kabil değildir. Kapitülasyonlar bir devleş muhakkak surette çökertir. Osmanlı Devleti ile Hindistan, Türk ve İslâm İmparatorlukları bunun en büyük örnekleridir. Efendiler, biz meşrû ve hayati haklarımızı medeniyet ve insanlık dünyasına tasdik ve kabul ettirmek için çalışıyoruz. Bunu tasdik ve kabul ettirmek için gereken her türlü tedbirlere başvurmaktan çekinmiyeceğiz. Milletin gerçek iradesinin bu merkezde olduğuna kaniim.

Bundan sonra Osmanlı borçlarının Türkiye'den ayrılacak yerlere bölündükten sonra tanınacağından ve rejimin şu veya bu şekilde olmasının her zaman müzakeresinin kabil olduğundan, ticaret, tarım, endüstriye çok önem verilmesi gerektiğinden, kadınların toplum hayatımızda erkekler derecesinde hak sahibi olmaları gerektiğinden bahsetmişler ve Halk Fırkası üzerindeki soruya şu şekilde cevap vermişlerdir:

— Bu milletin siyasi partilerden canı çok yanmıştır. Şunu arzedeğim ki, başka memleketlerde siyasi partiler, muhakkak surette, ekonomik amaçlar üzerine kurulmuş ve kurulmaktadır. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır. Bir sınıfın menfaatini korumak için kurulan bir siyasi partiye karşı, diğer bir sınıfın menfaatini koruma maksadıyla bir parti kurulur. Bu pek tabiidir.

Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi kurulmuş olan siyasi partiler yüzünden karşılaştığımız sonuçlar herkesin malû-

durur. Halbuki Halk Partisi dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dahildir. Bir defa halkımızı gözden geçirelim.

Biliyorsunuz ki, memleketimiz çiftçi memleketidir. O halde milletinizin çoğunluğu çiftçi ve cobandır. Bu böyle olunca, buna karşı büyük toprak ve çiftlik sahipleri akla gelir. Bizde büyük topraklara kaç kıylı sahibidir? Bu toprakların miktarı nedir? Araştırılırsa görülür ki, memleketimizin asırlığına nazaran hiç kimsede büyük toprakların mülk değildir. Bundan dolayı bu toprak sahipleri de hıyma edilecek insanlardır. Sonra sanat sahipleri ile kasabalarda ticaret yapan küçük tüccarlar gelir. Tabiidir ki, bunların menfaatlerini, hak ve geleceklerini temin ve koruma mecburiyetindeyiz.

Çiftçilerin karşısında olduğunu farzettığımız büyük toprak sahipleri gibi bu ticaret erbabının karşısında da büyük sermaye sahibi insanlar yoktur. Kaç milyonerimiz var? Hiç. Bundan dolayı biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Aksine memleketimizde birçok milyonerlerin, hatâ milyarierlerin yetişmesine çalışacağız.

Sonra işçi gelir. Bugün memleketimizde fabrika, yapimevi vesaire gibi kurumlar çok sınırlıdır. Mevcut işçimizin sayısı 20.000'i geçmez. Halbuki memleketi kalkındırmak için çok fabrikalara muhtacız. Bunun için de işçi lazımdır. Bundan dolayı tarlada çalışan çiftçilerden farkı olmayan işçileri de korumak gerekir.

Bundan sonra aydınlar ve bilgin denilen kimseler gelir. Bu aydın ve bilginler kendi kendilerine toplanıp halka düşman olabilir mi? Bunlara düğün vazife, halkın içine girip onları uyandırmak ve onları yetiştirmek ve onlara medenileşmede öncü olmaktır.

İşte ben milletimizi böyle görüyorum. Bundan dolayı çeşitli meslekler erbabının menfaatleri yekdiğerine kaynaşmış olduğundan, onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur. İlepsi birden halktır.

Halk Fırkası, halkımıza siyasi eğitim vermek için bir okul olacaktır. Beni çok seven ve hayatımı düşünen bazı arkadaşların, bana böyle bir siyasi parti kurmağımı tavsiye etmişlerdir. Gerçekten milli vazifenin bitiminde köşeye çekilerek istirahat etmekliğim benim için bir menfaattir. Bunu yapabilmek için şimdiye kadar elde olunan sonuçların tesbit bulunduğu gibi devam edeceğine güvenmek gerekir. Fakat bu hususta henüz endişesiz olamam. Hiçbirinin endişesiz olmanızı tavsiye ederim. Şimdiye kadar elde ettiğimiz başarılar üç dört yıla çıkmıyacak kadar çoktur. Her tarafta olduğu gibi bizde de yeni hareketler ve cereyanlar karşısında onu hazmedemiyen kuvvetler ortaya çıkabilir.

Teessüf olunur ki bu daima böyledir. Nitekim bu hususta şariat hükümlerine hiç uymayan ve maalesef Mecliste âza bulunan bir zat tarafından bir broşür de yazılmıştır. Bu teşebbüs eski Osmanlı Devletini yeniden kurmaya yeltenmekten başka birşey değildir. Bunu yapan o zat hükümet ve millet nazarında mürtecidir.

Efendiler, şunu kesin olarak bilmek gerekir ki, kazanılan şey hayat ve namustur. Buna tecavüz, hayat ve namusumuza tecavüzdür. Her ferdin bu gibi hareketlere dikkat etmesi ve onlara karşı son derece uyanık bulunması lazımdır. İşte bu görüş noktasından milletin içinde bir fert olarak ve tekrar milletçe seçilmeye nail olursam, Türkiye Büyük Millet Meclisinde üye sıfatıyla çalışmayı vazife telâkki ediyorum.

Efendiler, ne ben, ne siz, şahıslarımız üzerinde işler çıkarmaya çalışmıyalım. Biz hepimiz o suretle çalışalım ki, kuracağımız şey milli bir müessesese olsun. Bu da millete siyasi eğitim vermekle olur.

Çağımızın bize verdiği dersden milletinizin YAKIN TARİHİMİZ

gerçek kadar uyanmış olduğumu görüyorum. Milletimizin özel vasıfları her işimizde başarılarımızın kefilidir. Başarıya tabiidir ki, birlikte olacaktır. Eğer millet bilerek amaca hep birlikte çalışarak yürürse, muhakkak başarı kazanacaktır. İşte bunları düşünerek gelecekteki çalışmalarında da başarılı olacağına inanıyorum.»

Pasa Hazretleri, sohbetlerine şu suretle son vermişlerdir:

— Arkadaşlar, buraya gelinceye kadar birçok yerlere uğradım. O yerlerin halkı ile yani kardeş-

leriniz, dindaslarınız, hemdertlerinizle aynı surette sohbetlerde bulundum. Onların da sizin gibi memleketin hal ve geleceği ile çok ilgili olduklarını gördüm. Sonra yine bu seyahatim sırasında ordumuzu gördüm. Erler, subaylarımız ve kumandanlarımızla temasa geldim. Araştırma ve teftişlerimin sonucu bizi mağur edecek bir haldedir. Çünkü durumumuz pek kuvvetlidir, memleketimiz hakkında ve ordusunda gördüğüm kudret ve kabiliyet, bilhassa azim ve yiğitlik, hakkımızı muhakkak surette elde etmeye yeter ve kefilidir.»

İzmir İktisat Kongresini

Açış Konuşması

17 Şubat 1923

— Efendiler,

Aziz Türkiyemizin İktisadi gelişmesinin sebeplerini aramak ve bulmak gibi vatanî, hayatî ve millî bir kutlu amaç için bugün burada toplanmış olan sizlerin, sayın halk temsilcilerinin huzurunda bulunmakla çok mutlu ve bahtiyarım.

Efendiler, uzun gâfletlerle ve derin lâkaydı ile geçen yüzyılların, İktisadî yapımızda açtığı yaraları tedavi etmek, tedavi çarelerini aramak ve memleketi imara, millî bir kalkınmaya, saadete ve servete götürececek yolları bulmak için yapacağınız çalışmaların çok değerli ve başarılı sonuçlara ulaşmasını dilerim.

Arkadaşlar, sizler doğrudan doğruya milletinizi teşkil eden halk sınıflarının içinden geliyorsunuz ve onlar tarafından seçilmiş olarak geliyorsunuz. Bu itibarla memleketimizin, milletimizin halini, ihtiyacını ve milletimizin emellerini ve elemlerini yakından biliyorsunuz. Herkesten daha iyi biliyorsunuz. Sizin söyleyeceğiniz sözler, alınması lüzumunu bildireceğiniz tedbirler, doğrudan doğruya halkın dilinden söylenmiş gibi sayılır. En büyük gerçekler bundadır. Zira halkın sesi hakkın sesidir.

Efendiler, tarih, milletlerin yücelme ve çökme sebeplerini ararken birçok siyasi, askerî, sosyal sebepler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok, bütün bu sebepler, sosyal olaylarda tesirlidir. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla, yücelmesiyle, çöküşü ile ilgili ve münasebetli olanı, milletin İktisadî gübidir.

Tarihin ve tecrübenin tesbit ettiği bu gerçek, bizim millî hayatımızda ve millî tarihimizde de tamamen belliktir. Gerçekten Türk tarihi araştırılırsa bütün yücelme ve çökme sebeplerinin bir İktisat meselesinden başka birşey olmadığı anlaşılır.

Efendiler, tarihimizi dolduran bunca başarılar, zaferler veya yenilgiler, yıkılış ve felâketler, bunların hepsi mevdana geldikleri devirlerdeki İktisadî durumumuzla ilgilidir. Yeni Türkiyemiz lüvik olduğu mertebeye ulaştırılabilmek için İktisadî durumumuza birinci derecede önem vermek zorundayız. Çünkü zamanımız bir İktisat devresinden başka birşey değildir.

Efendiler, bir milletin hayat sebahat, refah ve saadetiyle teşkil eden İktisadî menkul olmaması dikkatli gelecek bir olaydır. Fakat biz iflah olmaya mecburuz ki, İktisadımıza gerçek kadar önem vermeye buluyoruz. Bir milletin doğrudan doğruya hayat sebepleri ile meşgul olmaması, o

milletin yaşadığı devirler ile ve devirleri tesbit eden tarihi ile çok ilgilidir. Bundan dolayı biz de eğer meşgul olamamış isek, gerçek sebeplerini geçirdiğimiz devirlerde ve bilhassa tarihimizde arıyabiliriz. Fakat böyle bir araştırma yaptığımız zaman, teessüfle itirafa mecburuz ki, biz henüz şimdiye kadar gerçek, ilmi, olumlu anlamı ile millî bir devir yaşamadık. Bundan dolayı millî bir tarihe malik olamadık. Bu noktayı biraz açılmış olmak için hep birlikte Osmanlı tarihini hatırlayalım Osmanlı tarihinde bütün gayretler, bütün çalışma, milletin arzusu, emelleri ve gerçek ihtiyaçları noktasından değil, belki şunun bunun özel istekleri, ihtiraslarını doyurmak noktasından olmuştur.

Meselâ Fatih İstanbullu aldıktan sonra, yani Selçuklu Saltanatı ile Batı Roma İmparatorluğuna vâris olduktan sonra, Batı Roma İmparatorluğunu da alarak azametli bir saltanat kurmak istedi. Böylesine büyük bir emel takibetmek istedi. Böyle bir emeli takip ve tatbik edebilmek için bütün milleti, aslı unsuru arkasından bu hedefe doğru sevketti.

Meselâ Yavuz Sultan Selim, Fatih'in açtığı batı cephesini tesbit etmekle beraber bütün Asyayı birleştirerek büyük bir İslâm imparatorluğu vücade getirmeye üzere böyle bir siyasi meslek takibetti. Aslı unsuru bunun ardında dolandırdı.

Kanunî Süleyman her iki cepheyi âzaml ölçüde genişletmek, bütün Akdenizi bir Osmanlı havuzu haline getirmek, Hindistan üzerinde nüfuzunu kurmak gibi çok azametli, şahâne bir siyaset takibetti. Bu siyasetin tatbiki için aslı unsuru kullandı.

Arkadaşlar, bütün bu tavır ve hareketler, araştırılırsa, görülür ki, bu azametli, kudretli padişahlar takibettikleri dış siyasette, kendi emelleri, hırsları ve arzularına dayanmışlardır. Büyük ve şahane arzulara dayanmakla beraber, iç teşkilâtlarını, iç siyasetlerini bu ihtiras kaynağı olan dış siyasetlerine göre düzenlemişlerdir. Halbuki dış siyaset, iç teşkilât ve siyasete dayandırılmak zaruretindedir, yani bir devlet iç teşkilâtının dayanamayacağı derecede genişlememelidir. Yoksa hayalî dış siyasetler peşinde dolanlar dayanak noktalarını kendiliğinden kaybederler.

Gerçekten Osmanlı hakanları, aslı olan noktayı unuttular. Bütün hareket ve işleri duyguları ve emelleri üzerine kurdular. İç teşkilâtlarını dış siyasetlerine aydınlatmak zorunda kalmaya zor tuttular. Memleketlerde bütün unsurları dikkatli

۷۲

بیت المقدس
دولت اسلامیہ
شعبہ
دفتر

لفوزی اردو تعلقات منسلکہ درجہ یک تعلقات صورتیہ

صورتی اردو تعلقات منسلکہ رعایت سے

ذات منسلکہ لفظی اردو تعلقات منسلکہ یعنی خصوصاً ادارہ خاتہ دار لکھی ترفند درجہ یک

عامتہ؛ بالکل عکس العین منسلکہ اختوا ایسی مطلقاً اعلیٰ درجہ زمانہ و منگی در

۱- استو منک و وظائف سرفرد :

- آ- مطلقاً درہ آسامیہ داخلینک اعاده واستقراری درہ آسامیہ منک یعنی
- ب- مطلقاً درہ برہد منفرہ ملک موجود بنده بخت ایضاً اسلم و سبباً تک برآمد اول لوبلا تری برہد مناسبت درہ پورہ ارمای و خانہ اللہ آلہ
- ج- مختلف مملدہ برلحاق سوزا موجود اولیٰ "بوتونک" عسکر لوبلا مندرہ برلینگی و غیرہ منی بر صورتہ اردو تک بڑی محابہ ایسی
- ارعا اولیہ . بڑی سوزا موجود اولیہ عسکر لوبلا . اصلاح تویع اریسور . وارو ادرہ مناسبت بولنور سہ تعلقات
- منی ادر بڑی منکی شویک در لفظی

تعلقات اریسہ

۲- بونک اریسہ :

- آ- ای فرقی اولیہ یعنی درہ فرقی اولیہ ادبیتی قول اردو تعلقات اریسہ . ابو قول اردو عرفانہ و آسامیہ خصوصاً
- لو فریہ لوبلا تعلقات اریسہ و معاملات جاری یعنی معاملات ذاتہ قومہ حمور و سارہ کی خصوصاً کافی السابورہ تقریباً در ہکلارہ
- فرہ و باجوہ مطلقاً قماراتی و با بر و لیبہ خصوصاً بقیہ اردو حکم مناسبت بقیہ و با بر لکھی / انضمام لوبلا تعلقات اریسہ
- در عقیدہ مع لکھا سارہ خصوصاً روم و صنعت کورہ / در لکھی تعلقات قول اردو قمارہ انفردی عیناً بطبیعہ ایدہ ہکلارہ

با تمامہ امور الہامیک مجید . بوزینہ کی ترقیات و اجرائتک الکالیہ در تسمی لوزمرد

- ب- منسلکہ منظرہ منی لبرودہ ازمدوم سواسہ وادہ دلویہ اریسہ و جانبک منقل لوالہی اختوا ایسی منکندہ
- منسلکہ بر قاریہ تعداد اریسہ و وظائف تدریجیہ درہ چکی بالحد تعلقات استو دلویہ منقر مطلقاً لوبلا لوبلا لوبلا
- ایضا ایدہ ہکلارہ

- ۳- منسلکہ حدودہ مجاورہ ولایات والوہ مستقر [دیار بکر، تبتی، مغورہ القیزہ، انقرہ، قطوفی دلویہ] ای قول اردو قمارہ انفردی درہ منسلکہ ایفای وظیفہ مدینہ ایسا واقوا اولیہ و اجفندی نظر دتہ اریسہ در
- ۴- منسلکہ خصوصیات عسکرہ عازہ رجبیہ بڑی قدرتی اولیہ برابر خصوصیات سارہ ایسہ معاملات عالیہ عازہ بل قمارہ ایدہ منک و استو قمارہ درہ صریحاً نظر دتہ خیر و برہ ہکلارہ

صاحب

مفتی
محمد
۱۴۱۰ھ

a) Amasya Tamimi :

1. Vatanın bütünlüğü, milletin bağımsızlığı tehlikededir. İstanbul Hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi gösteriyor. Milletin bağımsızlığını, yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak milli bir heyetin varlığı zaruridir. Anadolu'nun her bakımdan en güvenli yeri olan Sivas'ta hemen milli bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için bütün illerin her sancağından milletin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olan en kısa zamanda yetişmek üzere yola çıkarılması gerekmektedir. Her ihtimale karşı bunun milli bir sır olarak saklanması, telaşa meydan verilmemesi ve gereken yerlerde yolculuğun, kimlik değiştirilerek yapılması gerekir.

2. Doğu illerimiz adına 10 Temmuz'da Erzurum'da toplanması kararlaştırılmış olan kongre için bu illerin Müdafaa-i Hukuku Milliye ve Redd-i İlhak Cemiyetlerinden seçilmiş üyeler zaten Erzurum'a doğru yola çıkarılmışlardır. O zamana kadar öbür illerimizin delegeleri de Sivas'a ulaşabileceklerinden, Erzurum Kongresi'nin üyeleri de, uygun göreceği zamanda genel toplantıya katılmak üzere Sivas'a hareket edeceklerdir.

3. İş bu maddelere göre, delegelerin Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetleri ve Belediye Başkanlıkları aracılığıyla ya da başka yöntemlerle seçilmesi ve yola çıkarılması konusunda vatansever yüksek yardımlarını ve adları ile yola çıkacakları günün bildirilmesini rica ederim.

4. Bu telgrafın ulaştığının hemen bildirilmesi rica olunur.
Mustafa Kemal (1).

b) Erzurum Kongresi Kararları :

1. Trabzon Vilayeti ile Samsun Sancağı ve Doğu İlleri adını taşıyan Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis Vilayeti ve bu saha dahilindeki müstakil Livalar, hiçbir sebep ve bahane ile birbirinden ve Osmanlı topluluğundan ayrılması

düşünülemeyen bir bütündür. Buralarda yaşayan müslümanlar bir birlerine karşı bir fedakarlık duygusu ile dolu ve birbirlerinin sosyal ve irkî durumlarına saygılı öz kardeşlerdir.

2. Vatanın bütünlüğü, milli istiklâlin sağlanması ve Şaltanat ve Halifelik Makamının dokunulmazlığı için Milli güçleri yürür ve Milli iradeyi hâkim kılmak ana gayedir.

3. Her türlü işgal ve işlere karışmak, Rumluk ve Ermenilik kurulması gayesine yönelmiş sayılacağından, bunlara karşı hep birlikte korunma ve karşı koyma esası benimsenmiştir. Hıristiyan unsurlara, siyasi hâkimiyet ve sosyal dengeyi bozacak surette yeni imtiyazlar verilmeyecektir.

4. Devletlerin bir baskısı karşısında, Başkenteki Hükümetin bu bölgeyi bırakması ihtimaline karşı, Saltanat ve Halifelik Makamına bağlı ve milli haklar ile varlığımızı yerine getirecek tedbirler ve kararlar alınmıştır.

5. Yurdumuzda yaşayan gayrimüslimlerin, Osmanlı Kanunları ile tanıyan kazanılmış haklarına karşı riayet edilecektir. Mal, can ve arzlarının korunması zaten dinimiz, milli geleneklerimiz ve kanunlarımız gereğidir. Kongremizce de bu esas benimsenmiştir.

6. Mâdros Mütarekesiyle "Sınırlarımız içinde kalan ve her bölgesinde olduğu gibi Doğu Anadolu Vilayetlerinde de ezici bir çoğunluğu İslâmlar teşkil eder", iktisadî ve kültürel üstünlüğü "Müslümanlara ait bulunan ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan, öz kardeşi olan, din ve ırk daşlarımızla meskün memleketimizin" bölünmesinden vaz geçilmelidir. Tarih ve Din ile milli haklarımıza saygı gösterilmelidir.

7. Devlet ve Millitimizin iç ve dış bağımsızlığı, vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla istila emeli beslemeyen bir devletin; teknik, endüstri ve iktisadi yardımı memnûnuyetle kabul edilecektir. Bu şartları içine alan bir barış acele kararlaştırılması da, milli emelimizdir.

8. Her milletin kendi mukadderatını kendisinin tayin ettiği bu devrede, merkez (İstanbul) Hükümetinin milli meclisi (Mebusları) hemen toplaması ve millet mukadderatını milli meclisin denetimine bırakması mecburîdir.

9. Yurdumuz karşılaştığı acılar ve olaylar ile hep aynı milli gayeler için kurulan cemiyetlerin birleşme ve anmaşmasınınca ŞARKİ ANADOLU MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ adlı umumi bir bü-

tünlük kurulmuştur. Bu cemiyette particilik yoktur. Bütün İslâm vatandaşlar bu cemiletin tabii üyeleridir.

10. Kongre tarafından bir "Heyet-i Temsiliyenin seçilmesi kabul olunmuş ve köylerden itibaren il merkezlerine kadar mevcut milli teşkilat" Birleştirilmiş ve teyit edilmiştir (2).

c) Sivas Kongresi Kararları :

1. Osmanlılarla İtilaf Devletleri arasında kabul edilen Mondros Mütarekesinin imzalandığı 30 Ekim 1918 tarihindeki sınırlarımız içinde kalan topraklar birbirinden asla ayrılık kabul etmez bir bütündür. Bu ülkede yaşayan bütün İslâm unsurları birbirine karşılıklı saygı ve fedakarlık duygularıyla bağlı ve birbirlerinin ulusal, sosyal ve geleneksel haklarıyla yaşayış esaslarına anlayış gösteren öz kardeşlerdir.

2. Osmanlı toplumunun bütünlüğü ve ulusal bağımsızlığının sağlanması, yüksek Halifelik ve Saltanat makamının korunması için milli iradeye dayanan Kuvay-ı Milliyenin hakim kılıması esastır.

3. Osmanlı ülkesinin herhangi bir parçasına karşı girişilecek müdahale veya işgale ve vatanımız içerisned bağımsız bir Rumluk ve Ermeniliğin kurulmasıamacına dayanan her türlü harekete karşı birleşik bir halde savunma esas kabul edilmiştir.

4. Öteden beri birlikte yaşadığımız Hristiyan azınlığın, her türlü hukuk eşitlikleri tamamıyla korunmuş bulunduğundan, siyasal egemenlik ve sosyal düzenimizi bozacak şekilde bu azınlıklar lehinde alınacak her çeşit ayrılıklar asla kabul edilmeyecektir.

5. Osmanlı Hükümeti, bir dış baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını bırakmak veya ihmal etmek zorunluğunda kaldığı takdirde Halifelik ve Saltanatla, vatan ve milletimizin dokunulmazlığını ve bütünlüğünü sağlayacak her türlü tedbir ve kararlar alınmıştır.

6. Vatanımız parçalanma ve bölünmesinden tamamen vaz geçilerek, bu topraklar üzerindeki tarihi, dini, ırkî ve coğrafî haklarımıza saygı gösterilmesine ve bu suretle hak ve adâlete dayanır bir kararın alınmasını bekleriz.

7. Milletimiz, insani ve modern amaçlara hizmeti yüze görür. Teknik ve sanayi ile ilgili ekonomik hal ve ihtiyaçlarımızı takdir eder. Bunun için, devlet ve imletimizin iç ve dış ba-

ğimsizliğine ve vatanımızın bütünlüğüne dokunulmamak ve altıncı maddede açıklanan esaslara bağlı kalmak şartıyla, memleketimize karşı istilâ emelleri beslemeyen herhangi bir devletin teknik, sinayi ve ekonomik yardımını memnuniyetle karşılıyoruz. İnsanlığın selameti ve dünyanın sükunu bakımından adil ve insani şartları kapsayan bir barışın da bir an önce kararlaştırılması keyfiyeti, milli emelimizdir.

8. Milletlerin kendilerini idareye ve ulusal kaferlerini tayine hak kazandıkları bu devrede, merkezi hükümetimizin de milli iradeye uyması zaruridir. Çünkü, milli iradeye dayanmayan herhangi bir hükümetin indi ve şahsi kararları, milletçe tanınmadıktan başka, dışta da itibar görmez. Bunun için, milletin, içinde bulunduğu durumdan kurtarılması amacıyla merkezi hükümetimizin millet meclisini hemen toplaması ve alacağı bütün kararları onun kontrolüne sunması mecburidir.

9. Vatan ve milletimizin maruz bırakıldığı zulüm ve acılar karşısında, tamamen milli vicdanların yarattığı bütün milli cemiyetler aynı maksat ve gaye etrafında bir araya gelerek Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namı altında bir bütün teşkil etmişlerdir. Bu cemiyet, her türlü partcilik cereyanlarından ve şahsi hırslardan uzaktır. Bütün müslüman vatandaşlar, bu cemiyetin tabii üyeleridir.

10. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas'ta toplanan Genel Kongresi, teşkilatını idare için, bir "Heyet-i Temsiliye" seçmiş ve köylerden il merkezlerine kadar mevcut bütün milli teşkilat birbirine bağlanarak kuvvetlendirilmiştir (3).

-
- 1) M. Kemal Atatürk, Nutuk, c.1, s.21-22; c.3, s.11, Belge :26; T. Gökbilgin, Age, c.1, s.146-147.
  - 2) Bekir Sıtkı Baykal, Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler, Ankara-1972, s.23:
  - 3) Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, Ankara-1986, s.113-115; Türk İstiklâl Harbi, Ankara-1965, 2.cilt, 2. Kısım, s.26-27.

İZMİR REDD-İ İLHAK HEYET-İ MİLLİYESİ'NİN BEYANNAMESİ

"Ey betbaht Türk! Vilson prensipleri ünvan-ı insaniyet-kerânesi altında senin hakkın gasb ve namusun hetk ediliyor. Buralarda Rum çok olduğu ve Türklerin Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi.

Şimdi sana soruyoruz:

Rum senden daha mı çoktur?

Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın?

Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin Maşatlık'tadır. O'raya yüzbinlerle toplan ve ezici çoğunluğunu orada bütün dünyaya göster. Burada zengin, fakir, âlim, cahil yok. Fakat Yunan hakimiyetini istemiyen bir ezici çoğunluk vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma. Acı duymak ve felâket fayda vermez. Binlerle yüzbinlerle Maşatlık'a koş ve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et. Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi".

Celal Bayar, Ben de Yazdım, c.6, s.1784 ; Salahattin Tansel, Mondrostan Mudanyaya Kadar, c.1, s.187.

İZMİR REDD-İ İLHAK HEYETİ'NİN BİR TELGRAFI

"İZMİR VE HAVALİSİ YUNAN'A İLHAK EDİLİYOR. İŞGAL BAŞLADI. İZMİR VE MÜLHAKATI KAMİLEN AYAKTA VE HEYECANDADIR. İZMİR SON VE TARİHİ GÜNÜNÜ YAŞIYOR. SON ÜMİDİMİZ, SİZİN GÖSTERECEĞİNİZ MUAVENETE BAĞLIDIR. MİTİNGLER, TELGRAFLARLA HER YERE BAŞVURUNUZ.VE VATAN ORDUSUNA İLTİHAKA HAZIRLANINIZ. VAKÂR VE SÜKUNETİ SON DERECE MUHAFAZA EDEREK KİMSENİN İNCİNMEMESİNE İTİNA VE DİKKAT EDİNİZ".

Salahattin TANSEL, Modnrostan Mudanya'ya Kadar, c.1, s.188.
Kazım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İst.1960, s.27.

GRESUN'DAN PADİŞAH VE HÜKÜMETE ÇEKİLİN İKİ TELGRAF

" EY ULU HAKAN! TACINDAN İZMİR ELMASINI TÜRK KANLARIYLA BOYAYARAK KOPARIYORLAR. SIRA YARIN BİZLERE GELECEK. SENELERCE SERHADLERDE DOLAŞAN BİZ TÜRKLER İPTE DEĞİL, SÜNGÜDE CAN VERMEK İÇİN HAZIRIZ. SEMAMIZDAN ALBAYRAK ALINDIĞI GÜN, ZÜMRÜT DAĞLARIMIZA KANLARIMIZLA BİR ALBAYRAK SERİLECEK. DÖKECEĞİMİZ KANLARA İŞTİRAK EDECEK, BAYRAĞIMIZA TAÇ GİYDİRECEK, ALİ OSMAN'IN KANINI TAŞIR, ORHAN'IN, ERTUĞRUL'UN BİR OĞLUNU GÖNDERİNİZ ŞEVKET-PENAF " .

" HÜKÜMETİNİZİ, İDAMINIZI TEBLİĞE MEMUR GÖRMEK İSTEMİYORUZ. SİZİ TÜRK SADRAZAMI BİLEREK HİTAP EDİYORUZ. İZMİR'DE MAVİ Mİ SALLANACAK, AL MI?. HÜKÜMETİNİZ BUNA BOYUN MU EĞECEK?. DAĞAĞAÇLARI BİZİM DE UFKUMUZDA BELİRMEKTE, İDAM ANIMIZ YAKLAŞMAKTADIR. İZMİR'İN YUNAN'A İLHAK EDİLDİĞİNİ ÖĞRENDİĞİMİZ GÜN GRESUN MUHİTİ AKISSİZ KALMAYACAKTIR. HİÇ BİR KUVVET BİZİ AZMİMİZDEN ÇEVİRMEYECEKTİR. CEBİR, NETİCELERİ ACELELEŞTİRMEKTEN BAŞKA BİR ŞEYE YARAMAYACAKTIR. HAREKATIMIZ, ASAYİŞSİZLİK TELAKKİ EDİLMESİN " .

Mahmut GOLOĞLU, Erzurum Kongresi, Ank.1968, s.40.

DENİZLİ HEYET-İ MİLLİYESİ'NİN 10 HAZİRAN 1919 TARİHLİ
BEYANNAMESİ

" GÜZEL İZMİR'İMİZİ İŞGAL EDEN YUNAN CANAVARLARI VİLAYETİMİZİN İÇERLERİNE DOĞRU İLERLİYORLAR. AYAK BASTIKLARI YERLERDE HATSİZ HESAPSIZ VAHŞETLER, TÜYLERİ ÜRPERTEN ALÇAKLIKLAR YAPIYORLAR. CA MİLERİMİZE YUNAN BAYRAĞI ASIYORLAR. BİZ BU HAIN DÜŞMANLARA KARŞI AYAKLANDIK. BUNLARI EVVELA MENDERES'TEN BU TARAFI GEÇİRMEMEĞE VE SONRA VİLAYETTEN TEMİZLEMEĞE KARAR VERDİK.

ALLAH'IN BÜYÜKLÜĞÜNE GÜVENEN NAMUSLU VE MERT KARDEŞLER SİLAHLARIYLA BİRER BİRER GELİP BİZE EL UZATIYORLAR. YARIN YUNANLILARIN PİS VE MURDAR AYAKLARI ALTINDA İNLEYE İNLEYE ÖLMECTENSE, BUGÜN YA MERTCESİNE VEYAHUT ŞEREFLE, NAMUSLA YAŞAMAYA AZMETTİK. BUGÜN Kİ ÇALIŞMAYI DİN VE NAMUS BORCU BİLEN KARDEŞLERİMİZ SEYİRCİ VAZİYETİNDE KALMAMALI. VAKİT NAKİT OLDUĞUNU VE KAYBEDİLECEK ZAMAN OLMADIĞINI DÜŞÜNEREK HAREKET ETMELİYİZ. ALLAH YARDIMCIMIZDIR. DENİZLİ HEYET-İ MİLLİYESİ " .

M. Akif Tütenk, Milli Mücadelede Denizli, İzmir-1949, s.15 ;
Mehmet Arif, Anadolu İnkılabı, İst.1969, s.13.

S E N E T

" EFENDİM! BALÂDA MUHARRER ESÂMÎ SAHİPLERİ
CÜMLEMİZ DİNİMİZİ, VATANIMIZI, NAMUSUMUZU
VİKÂYE İÇİN SİZE İŞTİRÂK ETMEYE SÖZ VERİYÖ-
RUZ. BUNA DAİR HER NE EMİR OLURSA İFASINA
AMADEYİZ. EĞER MUHALİF OLURSAK KANIMIZI,
KATLİMİZİ HELÂL EDERİZ.15 TEMMUZ 1335/1919.
YİRMİ KİŞİNİN İMZALARI"

Orhan VURAL, " İstiklâl Savaşı'nda Müftülerin
Hizmetleri, Sebilürreşat (Türkçe kısım), c.1,
sy.12, s.185-187.

MÜNEVVER SAİME HANIM'IN ÇOCUĞUNA VERECEK ÖVÜDÜN NE OLACAĞI

" OĞLUM BANA : " BEN NEYİM " DİYE İLK SORDUĞU GÜN ONA SEMÂLARDAN HAYKIRAN BİR MELEK GİBİ " BÜYÜK TARİHLİ BİR TÜRSÜN " DİYE HİTAP EDECEĞİM, BUNDA, BU SES ONUN RUHUNDA NE FIRTINALAR KOPARACAK, NİNNİSİNİ SÖYLERKEN BU GÜNLERİ YANIK SESLE RUHUNA SÖYLİYECEĞİM. KUNDAĞINA MİMARLARIN YAPTIĞI ÂBİDELERİ İŞLEYECEĞİM. MASALLARDA FATİHLERİ, YAVUZLARI ANLATAÇAĞIM. MENDİLİNDE, KİTABINDA, CÜZDANINDA, FESİNDE " İZMİR " GÖRECEK. OLURKİ ONA BABAMDAN KALAN ALTIN FATİHALI KILICI, RAFTA SARILI BAYRAĞI BİR MİRAS OLARAK VERECEĞİM VE KULAĞINA GİZLİ BİR VASİYET SÖYLİYECEĞİM. İŞTE O GÜNDEN İTİBAREN GALİPLERİN TAKDIĞI ZİNCİRLER ÇÖZÜLMEME MAHKUMDUR "

Kemal ARIBURNU, Milli Mücadelede İstanbul Mitingleri, Ank.1951, s.34-35;

Aynur MISIOĞLU, Kuvay-ı Milliye'nin Kadın Kahramanları, İstanbul (Tarihsiz), s.53.

مسلمان !

تیرتمزده کی جمه کونی رسی دعا کونیدر . یوم مد کورده فایح ، سلطان احمد ، بایزید
جامعلر تده جمه نمازندن سوکره مسلمان و تورک یوز دلرینک خلاصی ایچون دعا ایدیله جکدر .
ولنتی سزمن هر مسلمانک بواجتماعلرده بولنمسی و جیبه دینییه در . جامعلر ده ، اولرده تضرع
ایت ! دعادن سوکره اللهه یوکلن فلیکله سلطان احمده یوتون تورک و مسلمانلرک
قوشه بنی بویوک و عمومی اجتماعه گل ! سوگیل و ملانک پارچالانیور . اولدورینی فلاکت ریانیور .
جامعلر بکی ، مقدساتکی بیکنیه جکلر ! کوزلر بکی آج ، دینداشار بکی ، ملنکی دوشون !
ازمیر فاجعلرینی اوکرهن ! آطاولی سنکده قرارینی بکلیور . حتمزللره قارشى فریاد
ایت ! عالمک وجداننه خطاب ایدن هیجانلرکله حقکی مداومه یه و پارچالانان وطنک امدادینه
قوش !

یوه تیغنده قورقاریچی قرارلر بکی ویر و خلاصک ایچون چالیشمه عین ایت !

مسلمان

19 MAYIS 1919 GÜNÜ İNGİLİZ, FRANSIZ ve İTALYAN DEVLETLERİ
TEMSİLCİLERİNE VERİLEN PROTESTODA ŞU DİNİ KURUM VE KURU-
LUŞLARIN YETKİLİLERİNİN İMZALARI BULUNUYORDU

1. FETVA HEYETİ.
2. DARÜ'L-HİKMET'İL İSLAMİYE.
3. DERS VEKÂLETİ.
4. MÜDERRİSLER MECLİSİ.
5. ŞEYHLER MECLİSİ.
6. MUSHAF LARI TETKİK VE MÜELLİFAT MECLİSİ
7. MEDRESELER VE İMAMLAR CEMİYETİ
8. NAKİB'ÜL-EŞRAF VE REİSÜ'L-ULEMA.
9. HUZUR-U HÜMAYUN DERSİ ŞERİF MUKARRİR VE MUHATAPLARI
10. AYASSOFYA, FATİH, SÜLEYMANİYE, BEYAZIT CAMİİ DERSİAMLARI.
11. TEKKE VE ZAVİYE ŞEYHLERİ.
12. BÜTÜN DİĞER ULEMA VE TALEBE CEMİYETLERİ

Feridun KANDEMİR, Milli Mücadele Başlarında Mustafa Kemal Arkadaş-
ları ve Karşısındakiler, İstanbul-1964, s.30.

سرك ردا

الهم

آن صاحب اختیار . باغری بائق آملر .
 كوكلی یازاتش بئیم . بوتون تورک و مسلمان
 قولرک هب بردن دعایه کندک ... سسز .
 سکا مناره لر مملکتک بوتون مسلمان دنیاسته
 سس و برهن معبدلردن یوکسه لیور .. قنبیزی
 سکا آجندق . کورنر برده سنک تورک
 قنبیزده سنک وجدک ، روحزده سنک عشقک
 وار .. معبدلرند غلایان ، سورلرک اوزرند
 فریادین ، بوتون مسلمان اقلیدلرند . ماتم طوفان
 باسلی تورک صداسنی ایشیدن تکرم ! .. بزیده
 دیکله ، روحزدن قویان فریادله آبی و بزیز قورو
 الهم . کناهلریمز . تو به لر ایدرک ، شیبدرلریمز
 روحندکی قدسیته سینباری سکا سجده ایشیوروز .
 مسلمان روحنی تمیل ایدن جامعلرته حاج
 دیکدیرمه الهم . بدی یوز سنه دنبری مناره لرند

اوقوفان اذان سنه بزیز حسرت اجه الهم .. طوبراقلر
 آلتند ملت ایچون . این شیبدرلرین مناره لده آغلامه
 یاری ! . بابالری ایچون آغلامان برملیون بئیمک
 حیچتر بقلری ایشیت ، بزیز او شیبدرلرک روحی
 حرمتنه سیانت اجه یاری .. بدی یوز سنه دنبری
 ده کیزلرک ساکی . شوقک حکمرانی اولدق ،
 بزیز دشمنلریمزه اسیر اجه یاری ! .

شوقک اوستند داله لایان ماتم سنجانی ،
 بوتون اسیر اولان مسلمان دنیاستک ماتمی اعلان
 ایشیور . ایشته بز بوکون اوسیا . با برضاک
 آتند روحزدن طاشان حیچتر بقلر اراستند
 سکا یالوار ایشیوروز الهم .

عسردنبری حکمران اولان تورکک . -
 بوکون بوتون ملتک تمین ایده چکی بر طله
 اید . مقدسانی ، استقلال ، حیاتی هر شیی
 بحر اولیور . عدالت نامی آلتند . یالانچی و عدلرله .
 تاحکریته سادیلانان خنیر قرون وسطایک
 حالادماغلرده بر اقدینی او الحاق سیاستک خنیری .
 حکمران اولقی ، انلیلری اسیر اتمک ! .. حتی
 بز مسلمانلر ، اکثریت اولدیمز حالده اسیر
 ایدیلیوروز . ایشته دوستریمزک عادلانه سیاستی ..
 قهر اولسون بو عدالت ..

ز الهم سنک عدالتنه سیغیندی ..
 حکومتک عدلنتی ، ملتک عدالت سنی هنوز
 یوغمادی .. بزیم هر عدالتک فوئتده . هر قومک
 اوستند اک بو بوک قوتور اولان الهم سکسان
 ملیون تورکک قلمده سنک وجدک ، سنک
 عشقک وار . بزیم بو عشق اجه تورکک حقی
 بوتون جهان ، بوتون جهانک ملتیننه باغیراجق
 و آکلاداجق .. تورکک ، الحق تورکک سلطانک ،
 خلیفه سنک حکمنده باشار ... بزیم بز ایچون ،
 سکسان ملیون تورک . کنج ، اختیار ، قدس ،
 جوجوق ، سسز ایشیتدیریمه ، حفیز طانتیجه

فدیباغیراجق . جهاد منه سن ظهیر اون یاری .
 سن ، سکا الی معبدلردن ، تکبیرلر ، تهلبلرله
 بوکله دن تورکک سنی ایشیت و بزیز قورنار
 الهم . حصور کندک ، دیزجو کندک ، سکا بوتون
 وحدتیز بوتون باغیرله یالوار ایشیوروز : امداد دیادین
 باشلی کوزلریمز ، سرحتک صفتان ماتمی قلبلریمز ،
 حیران دولو روحزله سکا عبادت ایشیور
 و یالوار ایشیوروز :

حکمران اولدیمز طوبراقلرده بزیز سورو .
 سورمه الهم ..
 جامعلریمزده یانان دین و ایمان قندیلرینی
 سوزدورمه الهم ..

بوز میلیون مسلمانک خلیفه سی ، حضرت
 پیغمبرک و کلبی ظالمه اسیر اجه یاری !
 فاتحلرک ، بو بوک خاندنرک ، شان و شرف
 اولکهنیدن ، تورکک مقدس یورددن هلانلی
 اکبک اجه الهم .. دشمنلرله حقک فوتی
 طانیت و بزیز قورنار الهم ! .

صبر زکریا

سجده کنج ایشیوروز

سن فسده ایگور ....

بأسک قلبه آقان زهریله آجیبی بو یورین
 بر ماتم ایچندیم چونکه سن خسته سک ، چونکه
 سن مضطرب سک . یا فاشکک اوچنده هیز
 صوصوق آغلادیمیزی یا باغیلرله کوستریمک
 ایچون باشلریمیزی ایچیزه دک کوروز ؛ حیچتر قلمس
 سنی ایچینمه سین دیبه قورقاق و سسز .

هر شیکدن . هر ذوقدن وحیات نشسته ندن
 آبریلدی . یا کز سنک اضطرابکک مضطرب
 بکیوروز . آلمیز قالمادین حالده کوزلریمزک
 هر باقیشی مجھول بر قدرلرک عدالت و شفقت
 ضیاسته منتظر ..

سنک خسته لیکک هیز خسته . سنک
 آجیلرکله هیز مضطربز قوروسه کله هیچ شیه سز
 بر لکده اوله جکر .

نه قدر زماندر ساحلرکله قوشو بوروم .
 سرمه قی لرند بریاض ولوطه بوروندک
 مغرور سوزولوشکی تماشا ایچون هر شیشی
 اوتومد ، هر شیشی اهل ایتدم . ساحلرکله
 هر کون اوزاق بولردن ، عربتدن کلیور کی
 منتس و هیجار ایچندیم . کوزلریمزکله هر
 قوروشدیم ساعت بتم ایچون یپ یکی ؛ زنده
 و سرمدی بر ذوق طوهور و یور .

بییق سورلر ، بران اولمش حصارلر
 اوزرند . اقره . قانادلرینی کدن حاکم بر اقاتال
 و قریله سنی قوندیمک تیه لوده سیر ایدرکی
 بیاض مناره لرک انامی دلبره دینلریکی خاطر لاتیور .
 اوخ .. مناره لرک ؛ اهنر سرمه سک سلسینه ،
 اققرک روز کارلرک ؛ آشنا شوقک ازی سنه کار
 لریدر . اوزاق اقره دالارق صسرلرک شاهانه

دورلری سیر ایدن بو شاعر بوکک روحلر .
 حیاتکک بوتون سرلری . آلمیز سنه زهره
 اکر حیم بر سله بوتی بزهره آفتاب هیز قهره
 سوبلر ، آکلایر ، ترنم ایدرلر .

بندده سنی بر رویا ، پری ماسه الیترند
 بر بده شن ایدرم . بوتون طفره جوقلری
 کی بند کورمه دن ماشقک ، متحسرکدم .

سنده خیاک اوزادینی عالمردن ده
 فسوفی ، ده معظم ، ده اسرار انکیز شیلر
 تخیل ایدرم . سن روحده بیک بر کیجه
 ماسالتریدن ، لاهوتی سلطنتلردن قانان خاطر ایدک .

سنی کورمه دن بو یله سویوردم . کوردیکم
 وسینه کده یشادیم زمان عشقم ایدیلندسی .
 سن کوروسه ک یالکز سنک ، یالکز بزم
 دکک ؛ عشقک و کوزلرکک معبدی اولان شوقکده

قلی دورایق ! . چونکه سن باشلی باشک بر
 تاریخ ، شوقک رشرف تاریخیدک هر قریق
 طاشک بر جانلی خاطرله ، هر یق سوزک بر قبتل
 آید . بر سنکک ایچون یا باغی ملکر فدا

ایچکی ، دوشونن شاهرلرکدن بیله بز ایلری
 کیتدک ، بر طاشک ایچون بیک قبتلی کنج ،
 زرهک ایچون ایچیندن سلطنتلر جیقان قان
 اقلیم فدا ایشک !

فقط حالا خسته سک ، نه بو فدا کارلرکله ،
 نه بوی بدل محبتلر سنی اک مملک رخسته لقه
 طوبولقدن منع ایدمه دتی . شیمدی ثلوم
 دوشکند سک . بو سوز کونلر ، اضطرابکک
 دوشولوله سین و دوشولوله من حدودینی آشدی .

بشامق حالانصل بزیز جو کدیر بریور ، حیرنمه
 سن خسته سک سن ثلویور سکده بهار
 مانزله استن ایدن ساحر بر جاذبه یله سوزورک
 کلیور . جیچکرنده کی عطری ده اکسین .

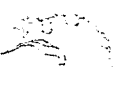
روز کارلرند کی فستلر دهاشن ، طالع لرند که
 فنه لر ده مسعود .. لکن کوزلر بهار ا قانی
 دوغان قیلری دوشونرک ایچون کلرک قیزیل
 دکک ؛ قایان سودالی کوزلری دوشونرک

ایچون غنجه لرک بو کوک دکک ، « استانبول »
 دیبه ک غنجه لره سون سوزک هیز قنری دوشونرک
 ایچون روز کارلرک متالم دکک ؛ طوبراقلرک
 ایچدی تازه قانلر قورومادن و ایدلرک ایچون
 یشیل ! .. ایچون ، ایچون .. بوکون سکادشتم ،

منفطم ؛ غرضم ، کیم وار . ایچون موسیقیلی
 روز کارلرک کی سنده اضطرابه بیگانه سک ! .
 بر آرز صوص . بر آرز صول ، بر آرز ایچین !
 ذوقی اخطار ایدن جیچکرنک بوکولسین ، قانلره

سکر و برن روز کارلرک نشسته اینه سین ،
 قلبه مهم ، مهیج شیلر طوبولدران رایحه ک
 دافلسین ؛ بر آرز صوص ، بر آرز کیزلن ،
 بر آرز ماغمزده ، بر آرز اضطرابه حرمت ایت ! .

صبر نویسی

A.S.

8/7/1919

MUSTAFA KEMAL PAŞA'DAN SON OLARAK MAKİNE
BAŞINDA ALINAN TELGRAFİN SURETİDİR

SARAY BAŞKATIPLİĞİ VASITASIYLA PADİŞAH'IN YÜKSEK MAKAMINA!

" Şimdiye kadar gerek kutsal zatlarına ve gerekse Harbiye Nezaretine sunduğum arzlarımda, vatan ve millet ile Yüce Hilafet Makamının uğradığı ve halen içinde bulunduğu acı durumlar ve buna karşı duyulan üzüntüleri ve milletin aldığı vaziyeti, bütün safhaları ile gerçek olarak anlattım. Bunu yapmakla, mukaddesatımın âciz nefsime yüklediği en yüksek ve en vicdanî ve zifelerden birini yerine getirmiş oldum.

Naçiz düşünce ve teşebbüslerimin İngilizlerce vatanın müdafası değilde başka bir surette kabul edilmesinden dolayı, Yüce Hükümetleri'nin zor durumda ve baskı altında kaldığı irade ve ifade buyuruluyor. Yüce Hükümetleri'nin ve Saltan Merkezinin za ten ne gibi baskı ve ağır şartlar altında bulunduğu gerek bende nizce ve gerekse soylu milletimizce tamamen ve açıkça bilinmekte olduğundan, bu baskının daha ziyade artıp genişlemesine ve bilhassa pek büyük sadakat bağlarıyla bağlı bulunduğum şefkatli kalplerinizin ve düşüncelerinizin hiçbir şekilde zayıflamasına razı olmayacağım. Bundan dolayı sadece şu anda bulunduğum görevime değil, bütün övünç sebeplerini vatan ve millet ile kutsal askerlik hayatıma da veda etmek suretiyle fedakârlıkta bulunduğumu arz ederim. Yüksek Saltanat ve Makâmiyle, soylu milletlerinin, hayatımın son naktasına kadar daima koruyucusu ve sadık bir ferdi gibi kalacağımı tam bir bağlılıkla arz eder, bu hususta teminat veririm. Askerlik mesleğimden istifa ettiğimi Harbiye Nezaretine bildirdim. Yüze Zatlarının, sıhhat ve afiyette bulunmasına dua eder ve her türlü âfetlerden korunmasını Cenab-ı Hak'tan niyaz ettiğimi Yüksek bilgelerinize sunarım. 8 Temmuz 1919, saat, 11.45; gece, Kulları Mustafa Kemal " •

Atatürkle İlgili Arşiv Belgeleri(1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge), Ankara-1982, s.51-52, Belge No:54.

Sayı: 191

Erzurum, 10.7.1919

SAYIN MÜCAHİT MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

Yönetim Kurulu Başkanı Raif Efendi
Yönetim Kurulu Üyesi Emekli Bnb. Süleyman Bey
Yönetim Kurulu Üyesi Emekli Bnb. Kazım Bey
Yönetim Kurulu Üyesi Albayrak Gazetesi Müdürü Necati Bey
Yönetim Kurulu Üyesi Dursunbeyzade Cevat Bey

Vatanı parçalamaktan, milli hakları ile Sultanlık ve Halifelik haklarını çiğnenmekten kurtarmak amacıyla açılan Milli Mücadele'ye görevden çekilerek ve bir gönüllü olarak katıldığınızı bildiren 9 Temmuz 1919 gün ve 346 sayılı yazı alındı. Tarihimize değerli yapraklar ekleyen, askerlik hayatınızdan çekilmek yolundaki fedakârlığı minnet ve şükranla karşıladık. Erzurumluların vatansever yüksek şahsiyetinize karşı beslemekte oldukları güven ve saygıyı bu vesile ile de bildirmeyi bir borç saydık. Samimi saygılarımızı sunarken, Cemiyetimizin başına geçerek vatanın kurtuluşunu sağlamak, millet ve Sultanlığın haklarının korunmasına yönelik milli amaçları gerçekleştirmek yolunda gayret ve çaba harcamalarını, onurlu vatanseverliğinizden bekleriz. Ek'te sunulan talimatta yazılı olduğu gibi, türlü vatan görevleriyle yükümlü bulunan cemiyetimiz başkanlığının yüksek kişiliğinizce ve ikinci başkanlığın Sayın Rauf Beyefendi'ce kabul edilmesini diler ve Yönetim Kuruluna bizim kurulumuzdan da yukarıda adları yazılı kişilerin seçildiğini arz eder, başarılarınız dilemekle onur ve gurur duyarız. Efendim Hazretleri.

Erzurum Şubesi-1919

Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u
Milliye Cemiyeti
Raif

Şirân Miftisi Hasn Fehriyâ

اے فرخ فرتوہ فرکا ہیہ کت دتہہ و ختام یدہ
اولیٰ سہ منلا سبتیہ ایراد پیرر و نیک حریم
بلوغ و صیح و تقویہ تمام سعادتہ فصیح
صغیر تا کبیرہ بد خیمہ فلات الہامہ محقق
قاو قعدہ برکتہ فنکار مولدوں رض الحیف
فدائز لہ مالک مکتوبداری آحقہ ماہر
اب صیح - صابہ ہمد خیری سیاستیہ
یونانیہ امینہ !
۱۳۳۵/۶/۹

Şirân Müftüsü Hasan Fahri Efendi hazretlerine

Erzurum Kongremizin hîni küşâdında ve hitampezir olması münasebetiyle irâd buyurduğumuz Arapça belîğ ve fasih ve maksada tamamen mutabik hitâbe-
leriniz, cemiyetimiz tarîbinde pek kıymetli hatırat olarak mahfuz kalacaktır.
Bulunacağınız mahallerden dahi latif fikirlerinizle mâli mektuplarınızı almakla
mübâhî olacağım. Cenabı hak hayırlı seyahat müyesser buyursun âmin!

9 ağustos 1335

M. Kemal

Mustafa Kemal Paşanın Şirân Müftüsüne yazdığı teşekkür mektubu.

الحمد لله الذي قال في كتابه الطين بيوت ان يفتقر نور الله بآثارهم والله هم نوره ولو كره الكافرون
 من الامور والصدق على من انزل اليه ان نحن تركنا الذكر واناله انما نقول وعلى الله وسماحة الذين قالوا الالفه
 اتفاق الآراء في المساواة على تدبير المعاش ارشادهم بالانفاق امورهم اللهم باعدين اغن جماعه
 هو لاه المسلمين باعداد رومانيه حضرت القزوين كما عرفت جيب يوم بدر بالمعركة المسويين يوم اخره
 الحسين اللهم ابدان الخائفين ابدالدين بادامة شوكه مقدسه المسلمين واحفظنا عن شرور اعداء الدين اليريم
 الدين بحره جميع المسلمين اللهم ارحمهم على قرب هذه الاوقات الخبيثه المساطعات في الزمان المحاصرين و
 تنكرى لبيات سالمين من النواقص والآفات بمنه سيد الكائنات اللهم وفقنا في كل عمل لنفكلك
 بين المقصود وكشف المرار وتأملين المقدرات واجعلنا مصيبين فيما يخذ هذا من القدرات اللهم يسر
 انفاذ احكامها في ممان المعالجين باسير المسلمات بمنه ارحم الراحمين
 اللهم صل على جميع بلادنا وبلد هذه ارضهم مدقن المعصوم المزمع زياره بدعاء الشهداء واجساد
 اولياء الروم من ولى اقدام الاعداء وكلمهم بغيرهم الظلم تفضوا وحنانية لعبادك المسلمين بمنه
 جيبك وصدقه المظلوم اللهم ارحم هذه البلاد في حمايتك الخدمه الاسلاميه سالمة من
 الراحم ولا تجعلها بارينا منفكلة مذكورة في ادارة الخصم المشوم وخصمهم في اهلهم
 بالانذار والمحرم بحره اسم جليلك القويم اللهم باعنان انا نجمع ونلتجى اليك اركان الاحان
 في ايام المراك وسلامه الله وشوكه خاتان الزمان ثبت تموج رايات عكره الاكلام في
 هذه البلدان وسلم سياستنا جارية بالميزان في جميع الازمان بمنه ذوقه القرون
 اللهم قهر اعدائنا المقتمدين في قرة الاسلم والابدان زجوا الغزو والفلاح بلطفك و
 الاحسان يا ناصر للمهوفين انت ذو القدرة والديان اللهم اوبر اقبال اعدائنا المقدر
 بقدمي المقبول وتنكيل الغرور وعلى ذلتهم بمكلمك المستور اللهم باير النور نور
 سلوة عكره الاسلاميه باللواء المنصه مالكا وقابا الورد ومفتخر الموفور
 كما سراً احناق كسرى وقياسه زماننا برحمتك وبعد جيبك ومكروا لك مصوبير
 اللهم يسر مراد من قال آمين في هذا الجمره من اولياء الامور وعبا الاله الجور
 وارحمنا الله بلادنا بالاسلمه والسورور بمنه كبريا على النشور وسلام على المرسلين
 والحمد لله رب العالمين اضروهم بموسى كذا ابيدونه قوتهم من
 كستارنده اقران رعدا سبانه مقربون

٢٢ تموز ١٩١٩ تاريخه ٧ أغسطس ١٩١٩ تاريخه
 قور دوام ارضروم قونقره سى شيراه مفتيسى حسه فخرى
 افنديك بودعلى ايل الامشدر ايلك قونوشماي
 ايلك

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAH'N ADIYLA

Yüce kitabında, " onlar üflemele Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kafirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır " buyuran Allah'a hamdolsun.

"Kur'an-ı [^]erimi biz indirdik ve O'nu mutlaka biz koruyacağız" indirilene ve ülfet, dünya hayatını düzenlemek üzere yardımlaşmak maksadıyla görüşlerin ittifak etmesidir diyerek, ittifak etmenin lüzumunu belirten Allah Rasulü ve O'nun Âline ve Ashabına salât ve selâm olsun.

Ey yardımını esirgemiyen Allahım! Bedir'de özel işaretli meleklerinle Habibine yardım ettiğin gibi, huzurunda kabul olan ruhânilerin yardımı ile Kur'an-ı Mübîn hürmetine şu müslüman ce maate yardım eyle.

Ey korkaklara eman veren Allahım! Müslümanların, Hilafet kuvvetlerinin idâmesi ile bu dinî kuvvetlendir ve bütün Peygamberler hürmetine bizleri kıyamete kadar din düşmanlarının şer-rinden koru.

Ya ilâhi! Seyyid-i Kâinat hürmetine, âfetlerden ve noksanlık lardan sâlim olmaları arzusuyla şu zevâtın kalplerine, hak söz kabul etmeyen hasımlarını susturacak güçlü deliller ilhâm eyle.

Allahım! Maksûda nail olmak, murad olunanı keşfetmek ve mu kadder kılınanı te'min etmekle şu müşkülliği çözmeye bizleri mu vaffak kıl ve burada isabetli kararlar alınmasını bize nasip eyle.

Ey barışları kolaylaştıran Allahım! Bu kararlarımızın hükümlerini musalaha mahfellerinde de infaz etmeyi, mucizeler sahibinin hürmetine ihsan eyle.

Yâ İlâhî! Bütün beldelerimizi, hassaten toprağının hamuru şehit kanları ve Rum Evliyâlarının (Anadolu Evliyalari) cesetle riyle yoğrulmuş bulunan ma'sumlar şehitliği bu Erzurum'u düşman ayaklarının çığnenmesinden, çok zalimce gasbetme arzularından, lütfunla ve müslüman kullarına bir ihsanın olarak, Habîbin ve O'nun mazlum torunu hürmetine halâs eyle.

Ya [^]abbi! Şu beldeleri, İslâm Hilafetinin himayesinde bütün sıkıntılardan sâlim olarak muhafaza eyle.

Yâ Rabbi! Şu beldeleri, koparılarak meş'um düşman idaresine terk edilmiş bir halde bırakma. Büyük ismin "Kayyûm" hürmetine, onları zillet ve mahrumiyet içinde bırakarak umduklarına ulaştırma.

Rahmet ve şefkati bol olan Rabbim! Biz, memleketin pâyîdâr olması, milletin selâmeti ve zamanın Hakanının kuvvetinin devamı hususunda toplanıyor ve senin "Emân" isiminin himayesi ne sığınıyoruz. İslâm Hükümetinin bayraklarını şu beldelerde ebediyyen dalgalandır ve Hazreti Kur'an hurmetine bütün zamanlarda bizim siyasetimizi sâlim ve adâletle geçerli kıl. Yâ Rabbi! Ordu ve silah güçlerine dayanan düşmanlarımızı kahreyle.

Ey darda kalmışlara yardım eden Allahım! sen kudret sahibi ve Mahkeme-i Kübrânın Hakimisin. Biz, lütuf ve ihsanıyla kurtuluş diliyoruz. Kudurmuş düşmanlarımızın akıllarını başlarından alarak güçlerini zaafa uğratmak ve gizli hükmünle onları zilletle düşürmek suretiyle ikballerini söndür Allahım!

Ey Nuru yaratan Rabbim! Bütün hudutlarını eîinde tutarak ve bolca ganimet sahibi olarak, zamanımızın Ksirâ ve Kayserleri'nin boyunlarını senin kuvvetinle ve güzel va'dinle eğdirerek Şerefli Bayrağımızın dalgalanmasını ve İslâm Hükümetinin güç ve kuvvetini iyice parlak eyle. Onların hile ve tuzaklarını yok eyle.

Allahım! Vatanlarından uzaklaştırılmış tebaadan ve vazife sahibi kişilerden şu toplulukta "Âmin" diyenlerin muradını kolaylaştır ve bizi, insanların Efendisi hurmetine, beldelerimize sâlim ve mesrur olarak ulaştır.

Selâm, bütün Peygamberler üzerine olsun. Hamd, Âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.

" Eruzum'da 10 Temmuz 1335 Rûmi'de küşâd edilen kongrenin hîni küşâdında okunan duadır. Şiran Müftüsü Hasan Fahri".

TEİGRAF

KASTAMONU ULEMASI VE HUFFAZI VE MEŞAYİHİ VE AHALİ-İ KİRAMINA

"Ankara uleması, huffazı ve meşayihî ile halkı selâm ederler. ETİÛLLAHE VE ETİÛ'R-RASÛLE VE ULU'L-EMRİ MİNKÛM=Allah'a ve Peygamberine ve sizden olan buyruk sahiplerine itaat edin(1) ilâhî emre itaat eden Muhammed Ummeti'nin meşbû olan bağlarını hiç bir kuvvet ve kudret çözemeyecektir. Cenab-ı Hak, VEŞÂ-VİRHÛM FİLEMİRİ" iş hakkında olnara danış (2) âyet-i kerimesine göre, Padişahımızı zahmetli işlerin içerisine alan Şerîat-ı Ahmediye'ye muhalif olarak Ferit Paşa Kabinesi'nin, Halife-i Muazzam ve Padişah Efendimiz Hazretleriyle milleti arasına girmek cür'etkarânesini gösterdiği için 11 Eylül 1335/1919 tarihinden itibaren millet efkârı ile hareket etmeyen, Allah ve Rasulünün emirlerine isyan eden mevcut hükümet ile bağlantıyı kestik. Padişahımızla milletin arasına girmeye cesaret etmeyecek meşru ve milli bir kabine işbaşına gelinceye kadar sözumüzde durarak, Sivas'ta teşekkül eden ve pek yüksek hayat-ı diniye ve milliye ile hayat-ı millet namına her türlü fedakârlığı göstermeden çekinmeyen Milli Kongre ile çalışmaya başladık. Siz ulema-ı muhterem, memleketinde ne suretle din-i Muhammedî ve Türklükle alakadar olduğunuzu bildiğimizden ve milletin işlerini takip etmek üzere bütün vilâyta-ı şahane azm ettiğinden Hak yolunda hepimizin elbirliği ile çalışarak bin türlü perişanlıklar, düşmanların hâl-i mezelleti altına almaktan milletimizin korunmasına çok gayret gösterilmesi en hassas isteklerimizdir. Bu düşüncelerimize katılıp katılmadığınızın tarafımıza bildirilmesini rica ve niyaz ederiz. 17 Eylül 1335. Ulema adına, Müftü Rifat, Huffaz ve Meşayih adına Hatip Ahmet, Umum halk adına Elhac Rifat" (3)

1) Kur'an-ı Kerim, Âli İmran Suresi, Âyet:159.

2) " " , Nisa Suresi, Âyet:59.

3) ATASE. Arşivi, Kl.1386, Dy.4A, Fr.14/1-2.

TEİGRAFI

ANKARA ULEMASI VE HUFFAZI VE MEŞAYİHI VE AHALİ-İ KİRAMINA

" Halife-i Muazzam ve Padişah Efendimiz Hazretlerine karşı fart-ı sadakat ve vatan ve milleti istihlâs için gösterilen gayret Kastamonu halkınca da minnet ve şükran ile alkışlanacak bir dini vecibe ve milliyedir. Hasbiliğimize umum ulema ve meşayih ve halk adına arz-ı şükran ile beraber milleti temsil edecek Kongre'nin milli arzuyu ve dini menfaata muvafık olan şu meşrû istek ve memleketimiz kurtuluşa muvaffak oluncaya kadar bundan böyle mal ve canımızla sizlere yardımcı olacağız. Mukaddesatımız adına arz ederiz. Bütün halk adına Belediye Başkanı Tefvik, Bütün Meşayih adına Nakıbu'l Eşraf Ziyauddin, Bütün ulema adına Müftü Nuri; Esnaftan Şakir, Mustafa, Salim ve M.Ali. 17 Eylül 1335".

ATASE. Arşivi, Kl.1386, Dy.4A, Fr.14/3-4.

طریقہ	مفتش کی شہرہ حلی	تاریخ وصول	تاریخ اقساعہ	تاریخ کتبہ	کدیمی علی
۱۲۶	۹۷	۱۰	۹۷	۱۰	توقاد

ضمیمہ رقم ۱۰۷

توقان و ہوائی سٹاک اسلام نیشنل بورڈ آف سٹاک و مانیجمنٹ
 مہم برقی عدوی مذکورہ بالا ترسیل پر اور وقت پر دہ کے بابا افس
 عدلیہ قریب قریب ریلوے سٹیشن پر واقعہ سٹاک
 بورڈ کی طرف سے بالفصل کو شدہ اولاد ما الہک قاعدہ
 حافظہ سے شہر لوفد۔ بکالیک ماعدہ۔ بنیاد علیہ صالحہ کلام و
 مقصد بہتہ زواتی کو رو شہر و رک کتبہ کو موافقہ کر و
 مدافقہ حضور علیہ ورد الخاصہ جہتہ تضرع ایہہ صوریہ
 برقیہ متنوب یا دریلارہ ہوائی سٹاک عدوی مستفادانہ
 ایہہ توزیع سولہ کونڈرلی یک فائدہ کی تلقی ایہہ سولہ
 معاوضت سہ ماہیہ استہام ایہہ

افغانی اردو ضمیمہ
 قریب بابو
 ضمیمہ

۱۰۷

TARİHİ BİR HATIRA

"Ekmekciye bile verecek paramız kalmamıştı. Mustafa Kemal Paşa ile bu ciheti görüşürken bulduğum çareleri eskisi gibi kabul etmedi ve yarı geceye kadar hep düşündük ise de para tedariki hususunda bir karar ve neticeye vasıl olamadık.

Çünkü bankalardan ve müessesattan ödünç bile olsa para almayı Paşa'ya bir türlü kabul ettiremedim. Ne yapacaktık?. Benim bir kürküm vardı. Erzurum'lu Nafiz Bey'e müracaatla satılmasını rica ettim. Nafiz Bey: " Kânunusani içindeyiz, ne giyeceksin? " diye satmamakta ısrar ettiyse de bu ısrar ne olursa olsun, kulağıma girmezdi. Aç mı kalacaktık?. Nihayet onu da sattık. Kimsede satılacak bir şey kalmadı. Paşa ile bu hususta bir çare bulamayarak: "Hele bakalım sabah olsun, yine düşünürüz" sözü ile odalarımıza çekildik. Ankara'ya geldiğimiz zaman hemen bir hafta kadar bizi Belediye işe etti. Fakat bu aylarca devam edemezdi. Velhasıl çaresizlik içinde veya para bulmak kabil iken Paşa'nın, bu bulunan çarelere bir türlü muvafakat etmemesi yüzünden muzdarip bir halde idik. Sabah oldu. Gece düşünmekten uyuyamamış olduğumdan, yatağında istirahat halinde iken kapı vuruldu.

İçeriye giren zat Müftü Efendi'nin geldiğini söyledi. Ey vah, şimdi Müftü Efendi'ye kahve ısıtmak lazım, kahve var ama şeker yok, benim iki parça şekerim var, onu da masanın gözünde saklamıştım, ya şekerli kahve isterse... Ya sigara vermek lâzım gelirse.... Çünkü şeker çok pahalı idi. Herkes şekerini kendi tedarik edecek, emri verilmişti. Ne ile tedarik edecekti, kimde para vardı ki?.

-Paşa'ya haber veriniz, dedim.

-Paşa size gönderdi, Paşa ile görüştüler.

-Peki, buyursunlar.

Müftü Efendi (Diyamet İşleri Reisi iken vefat eden muhterem Rifat Efendi) odama girdi. Ortadaki yuvarlak ve küçük masanın kenarında bir iskemleye oturdu.

-Müftü Efendi, zannıma göre kahve içmezsiniz, değil mi?.

-Evet, içmem.

-Sigara?.

-174-

Ek-21

-Onu da kullanmam.

Halbuki Müftü Efendi kahve içerdi, fakat biz buna meydan vermemek için sualde bulunduk. Müftü Efendi derhal vaziyeti anladı ve "İçmem" dedi. Tebessüm ederek;

-Sizin biraz sıkıntıda olduğunuzu öğrendik, az olsa da yardımda bulunmayı vazife bildik.

-Bundan bir şey anlayamadım.(Yatağımın karşısında duran küçük kasayı göstererek) paramız var, dedim. Halbuki kasa mevcudu 48 kuruştan ibaretti. Müftü Efendi bu sözümlü dinlemedi bile. Geldi, cübbesinin altından bir torba çıkardı. İçindeki kağıt paraları saymaya hazır bulunuyordu.

-Müftü Efendi, teşekkür ederiz ama, evvela Paşa ile bu hususta bir görüşseniz iyi olur.

-Görüşüm, kasa Mazhar Müfit Bey'dedir, ona veriniz, dedi.

-Pek âlâ.

Müftü Efendi birer birer saymağa ve masının üzerine koymağa başladı. Ben de yataktan kalkarak paraları aldım ve kasa-ya koydum.

Bunun üzerine emirberi çağırdım ve iki şekerini verdim: "Bize birer kahve pişir" emrini verdim. Müftü zaten vaziyeti anlamış olduğundan güldü ve "Şeker pahalı, size de gelen giden çok, boşa çıkmaz, değilmi?" diye lâtifeleştirdi. Kahveler içildi. Muhterem Müftü çıktı, gitti. Ben de paranın miktarını derhal Mustafa Kemal Paşa'ya haber vermek üzere odamdan çıktım.

Paşa'yı odasının kapısı önünde bir habere intizar eder vaziyette gördüm. Bana: "Ne kadar?" dedi."Bin" dedim:

Odasına girdik.

-Gördün mü, akşam ne kadar sıkılmıştık. Bu hatıra gelirmiydi. Allah bize yardım ediyor, dedi. Ben de:

-Evet, kul sıkılmayınca Hızır yetişmez, dedim.

-Şimdi Hızır'ı filan bırak bakalım. Masraf ve varidatı tanzim et:

-Herşeyden evvel bugün öğle yemeğinde size bir ziyafet çekeceğim. Çoktan beridir et gördüğümüz yok, Şimdi emir verip on kıyye pirzola aldıracağım, Ancak yeter. Bir de irmik helvası.

Mustafa Kemâl Paşa, israfa başlamayalım.

Bir defaya mahsus, yarın yine çorba ve bulgur pilavına avdet ederiz.

Müftü efendiyi, Mustafa Kemâl Paşa çok severdi. Böyle para için değil. İstanbul'un hurucu alessultan fetvasıyla idamımıza hüküm verdiği zaman bunu cerh ve reddeden bir fetvayı Müftü Efendi de topladığı ulama ile müzakere ederek vermişti. Paşada, Rifat Efendi'ye Diyanet İşleri Râisi iken her hafta yaver gönderir, bir arzusu olup olmadığını sordururdu. Resmi otomobili yok iken bir otomobil tahsis ettirmişti. Mücadele-i Milliye'de büyük hizmeti sarf eden Rifat Efendiyi burada rahmetle yâd ederim. (1)

---

1) Mazhar Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk-le Beraber, c.2, s.506-508

MİSAK-İ MİLLİ

"Aşağıda imzaları olan Osmanlı Mebusan Meclisi üyeleri devletin istikbâli ve milletin geleceğinin, haklı ve devamlı bir sulhe kavuşmak için yapabileceği fedâkarlığın son sınırı demek olan aşağıdaki esaslara tamamen uymakla mümkün olduğunu, bu esaslar dışında kalacak bir Osmanlı Devleti ve toplumunun varlığını sürdürmesinin imkansız bulunduğunu kabul ve tasdik eylemişlerdir.

1. Osmanlı Devletinin özellikle Arap çoğunluğu ile meskun olup 30 Ekim 1918 tarihinde mütarekenin imzası sırasında düşman devletlerin işgali altında kalan kısımlarının geleceği, halkının serbestce verecekleri reylerle göre tâyin edilmek gerekir. Ancak bu mütareke hattı içinde ve dışında din, ırk ve gaye bakımından birbirine karşılıklı baygı ve fedakarlık hisleriyle dolu,ırki ve içtimai hakları ile çevre şartlarına tam olarak riayetkâr Osmanlı-İslâm ekseriyetle meskun bulunan bölgeleri tamamı, hakikaten veya hükmen hiç bir zaman bölünmez bir bütündür.

2. Ahalisi ilk serbest kaldıkları zamanda halkoyu ile Anavatana katılmış olan üç sancak (Kars, Ardahan ve Batum) için gerekirse tekrar serbestce halkoyuna başvurulmasını kabul ederiz.

3. Türkiye sülhine bırakılan Batı Trakya'nın hukuki durumu,orada oturanların tam bir hürriyetle verecekleri reylerle uygun kararlaştırılmalıdır.

4. İslam Hilâfetinin,saltanatın ve Osmânlı Hükümeti'nin merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara Denizi'nin güvenliği tam olmalıdır.Bu esas saklı kalmak şartıyla Akdeniz ve Karadeniz boğazların dünya ticaretine ve ulaşımına açılması hakkında bizimle,ilgili diğer bütün devletlerin birlikte verecekleri karar geçerlidir.

5. İtilaf devletleri ile düşmanları ve bazı ortakları arasında kararlaşan anlaşma esasları çerçevesinde,azınlıkların hakları,komşu ülkelerdeki Müslüman halkın da aynı haklardan istifâde etmesiyle tarafımızdan da tanınacak ve sağlanacaktır.

6.Mali ve iktisadi gelişmemizin gerçekleşmesi ve daha modern düzenli bir idâre şeklinde işleri yürütmeyi başarabilmek için her devle gibi bizinde gelişmemizin sağlanmasında tam bir istiklâl ve serbestliğine sahip olmamız,varlık ve yaşamamızın(hayat ve becamızın) asıl temelidir. Bu sebeple siyasi,adli, mali ve gelişmemize engel olacak diğer kayıtlara karşıyız.

Gerçekleşecek borçlarımızın ödeme şartları da bu eseslara aykırı olmayacaktır. 28 Ocak 1920" (1).

---

1) Tuncer Baykara,Milli Mücâdele,Ankara,1985, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları,s.61-62

« عالم اسلامه بياننامه » [*]

خلافت مخلصه اسلاميه ك مقرر اخلاسي
اولان استابولده مجلس نيومان و بالجه
مؤسسان رسيه حكومتده وضع يداورلوق
سورديه و سببا و جبرا ايشال ايلمشدور
بوخاير اولمى سلطنت خاليه من زبده مقام خلافتده
حرمت و استقلالريك استادكاه بگامه سي
كوردن بوگون عالم اسلامه راجيدور . آياده
واقفانده يفتير يسهلده برعلو عتله حرمت
و استقلال مجاهد سنده دوام ايلن اهل
اسلامك قواي مشورسي قيريق ايجون سوك
تدبير اولارقي ائتلاف دولتري طرفدن توسل
اولونان بو حركت ء خلافت مقامسي تحت
اساره آلارق نيك اوچيوز سونري يادار
اولان و مؤيداً مسون زوال قلاچت شهبه
بولونان حرمت اسلامين هدف اغناز
ايتكسندور . مسرك اون بيگه بالزا اولان
شهبلي سوزست ء سوره و عهده اتك سكرجه
اولاده محرمست ء از رايحايك ء شالي قاض
سايك ء توركستك ء ائتلاستك ماراكتك
خوشنيك و المامل بوگون آفر سايك
و بوگون شريك بوكون عظيم بر صجلان وحدت
و دون برامل استغلام ايتيرون افكار
مشركت خيرا ايتلس اولان بوشريه
تجوير و محاورك دشمنلر طرفدن تحميم
ايتليكي وجهله مشوراي خطبدا رايك دكر
بلك بوگون شنبه معجزه لر كوستر حيك
برقاييت انكشاف مطهر ايهيك تدبيري

تريد ايدم حيك شهبان بو قدر . مثالي قواي
مليسي ء خلافت رسالتك او مراد سي
متسلل سوره فصدرك با سلاوي كوشن
بري دوام ايلن صبيتي بروحدت و سلاط
ايجنده و سمين بوگون و نلت و عمام مرم
و نائنه تلي ايتكده و بوسوك اهل صلب
مهاجرت قوش بوگون اسلاميت صبايك
حيات مشركه مقاومت امين اولمدين شوك
برحس مظهره مرم و ايتايك عامل اولن
يني مجاهدنه صابت و موقت اليه مظهر
اولاست اميد ايهكسندور .
قردن وسطيك شواله ايتلرندن
بوكونك ايتاق رايثلافرت قدو مشوم بر
تسلل خودانه ايت توالي ايلن اهل صلب
قورايك بوسوك حبه سفلامسي ء اسلاميك
بود هر قان و استقلاله و خلافتك توحيد
ايتيكي اخوت مقدمه بر حوط اولان بوگون
مسلهان قردمشلر مريك و جدا شنده مرم حسن
صبح و مساوي و بين وظيفه قلان و عمامي
اولمدين ايتن اولارقي حيايك حيك
صاهلن مخلصه سوره حله سوره بو قدر
اليسن رفيق اقمسن و بر حيايت سيمييه
استاد امين تفكيكات متصوم مرم مرم
نيز ايلور . مذاق حيق حيايت حيك
۱۷ مرم ۳۳۶ مليسي قام
مديتي كلك
(*) بوكون وساطت سوره ايت بوكون عالم
اسلامه تبليغ و ايسال اولمدين

Tarık Zâfer TUNAYA, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, İstanbul, 1964, s.75

خط هایمون

« وزیر معالیسیرم فرید پاشا »
 « سلفکز صالح پاشانک وقوع استقامتی جهتیه مسند صدارت درکار »
 « اولان اهلیت ورویتکنزه بناء عهده کززه توجیه قلتمش و مشیخت اسلامیه »
 « دخی دری زاده عبدالله بک عهده سه احاله ایدلشدر قانون اساسینک »
 « بکرمی بدینجی مادهسی موجبجه تشکیل ایدیککنز هیئت جدیده وکلا »
 « تصدیقهمزه اقتران ایشدر . متارکه نیک عقدندن بدأ ایله بالتدریج نقطه »
 « صلاحه تقرب ایدن وضیعت سیاسیة منزی ملت نامی آلتنده ایشاع ایدیلان »
 « اغتشاشات وخیمه برحاله کتیرمش و بوکا قارشی شمدی به قدر آنخازینه »
 « چالیسیلان تدابیر مصلحانه فائده سز قالمشدر اخیرا تبارز ایدن وقایعه کوره »
 « بو حال عصیانک دوامی معاذ الله تعالی دهاوخیم احواله مصدر اوله بیله چکندن »
 « اغتشاشات واقعه نیک معلوم اولان مرتب و مشوقلری حقارتده احکام »
 « قانونیه نیک اجرائی و فقط مغفل اوله رق بوقیامه التحاق واشترک »
 « ایش اولتر خنده عفو عمومی اعلان و بتون ممالک شهاهاته مزده »
 « آسایش وانتظامک اعاده و تائیدی تدابیرینک کمال سرعت و قطعته »
 « اتخاذ واکلی و بالعموم تبعه صادقه مرکز بو صورتده مقام خلافت و سلطنته »
 « محقق اولان مر بوطیت تغییر ناپذیرینک تشیدی و بوجه ایله برابر »
 « دول معظمه مؤتلفه ایله غایت صمیمی روابط اطمشان کارانه تأسیسه »
 « و منافع دولت و ملتک حق و عدالت اساسه استناداً مدافعه سه اهتمام »
 « اوله رق شرائط صلحیه نیک کسب اعتدال ایتسه و صلحک برآن اول »
 « عقیدته صرف مقدرت ایدلسی و اوزمانه قدر هر درلو تدابیر مالیه »
 « و اقتصادیه به توسل ایدیه رک مضایقه عامه نیک مهما امکان تهوخی »
 « قطعاً مطلوبیز در جناب حق توقیقات البیه سه مظهر بیورسون »
 ۱۰ رجب ۱۳۳۸ • نیشان ۱۳۳۶

محمد وحید الدین

حکومتک بیاننامه سی

دولت عثمانیه بو کون متلی کورولماش برخطره ایچنده در . الک حقیقی
 مناسیله وطن تهلکه ده در ملت بیلمیه رک ، ایسته میه رک سسور وکلندیکی
 او دهنتلی عماریه ده مالا و جاننا اک بیوک فدا کارلرله قاتلانیدنی حالده
 نهایت قطعاً مغلوب اولمقدن قورنیه مامش و اوزمانکی حکومت طرفندن
 عقد اولسان مشارکه ایله غالب دولتره عرض تسلیمیت ایدلش ایدی
 ارتق بولملی نتیجه دن عبرت آله رق بوندن صکره اولسون عقبه و حاله
 اوینون بر سلامت بولی طوتولملی ایدی . فقط بو حقیقت ده لائق وجهله
 اکلایشیه مددی . برطاق کسانک یاکنز خرس و منقمت سوقیه تشکیلات
 ملیه عنوانی آلتنه . میدانه جیقارد قلمی قته و فساد بر طرفندن وضیعت
 سیاسیة منزی سوک درجه تهلکه کی برحاله کتیردی دیگر طرفندن ده بخاربه ده
 اوخر ایدیمز ضمایانادن و خصوصیه حرب سن لرنده یابیلان درلو درلو
 سوء استعمالات و جنسایاندن طولانی درین بر صورتده مجروح اولان
 وطن مقدس مزه یکدن یگی به یاره لر آجدی . برطاقم جیرکین حاده لرده
 اورویا و آسریها افکار عمومی سهنده علیهمزه شدتلی بر فکر و جریان پیدا
 و شرائط صلحیه نیک رفات دها شمدن تدبیرلسی مخاطره سنی تولید ایدی

نهایت ینه بو احوال تأثیراتیه دول معظمه مشارکه احکامنی
 موقفاً اشغال عسکری آلتنه املق صورتیه ده تطبیق ایدیلر .
 ازباب عصیانک یا تحت ایله اناطولی ارانسنده کی بخاربه و مو
 تشیبت ایتلری ایسه اک بیوک بر خیانت وطنیه در . بو حالده تک
 دینیلان حرکات باغیانه هم اناطولی قورقونیه بر استیلایه اوض
 دولتک باشنی کوکده سندن آیرمق فلاکتی حاضر لایور .
 عثمانیه نیک اک بیوک دشمنلری بالانجی ملت دعواسیله شخصی ا
 وطن وطنی فدا ایدنلر در . بو نلرک اویله فلاکتی بر عاقبتی
 ایچون بولمقلری چاره ایسه آخیر برسلسله جنایاتدر : قانون اساسی
 دولتی آیفلا آلتنه آله رق اهل ایدن جبراً یاره طوبیلامق ، زجر اع
 یاره و برینلره و بویله فنا بر مقصدله عسکرکی قبول ایتلره ا
 اولدریمک ، کویلری باصوب ایضا ایتک ، کویلری حتی قصبه
 کی فضاحتلر متوالیا ایشاع اولتمقد در . حال بوکه بو افعالک امر ایله
 شریف نظر نده مردود اولدینی صورتی مربوط فتوا مشرفه ایله
 وطن عثمانیک دوچار اولدینی درلو درلو مصیبتلرک تعمیر
 وقوت اعتباریه اوخر ایدیمز ضمایانک تلافیسی و جورسندن دول
 حاضره غندنه بو کون هر فردک حیات وسیعی هر زماندن زیاده
 بوجهته حکومت واصل اولمق ایستدیک مقصد خبر و صلاحه و
 وصولی هر وجهله ترجیح ایتکله برابر دولتک و ملتک حقیقه
 بولتان حیاتی و سلامتی قورنارمق ایچون بوله کینلری شرع شر
 مونیف موجبجه و خط هایمون ایله تبلیغ اولتان اراده سه
 خلافتینایه به امتثالاً تأدیب ایتکده تردد ایتیه چکدر . بناء
 حرکات عصیانیه نیک مرتب و مشوقی اولنلرک اغتشالات و تهدیدا
 و یایدق لری نیک نتیجه سی نه قدر و خیم اوله جفتی دوشونه میه رک اوز
 ایدنلر در بر هنته ظرفرنده اظهار ندامت و شوکتلر پادشاه
 حضرتلر سه عرض صداقت ایدنلرک عضو عالی به مظهر اوله جفتی ،
 و مشوقلرک و اونلرله برابر حرکتده عناد ایدیه چک اولان صاحب
 و قانوناً تأدیب ایدیله چکی و مملکتک هر هانکی جهتده اولور ایسه
 کرک اهالی اسلامی طرفندن صنوف سائر اهالی به کرک سکنته تعمیر مسله
 اهالی مسلمنه به قاروشه تمذیبات و تجاوزات و قومی حکومتجه هیچ روجه
 اولنه سه چندن بویله بر حال و وقوعه ده متجاسر لرینک و او خصوصه
 و یا مشارکتی کورینلرک شخصاً و شدیداً و جوار مجازات اوله جفتی اعاد

ولادت سنیه حضرت خلافتیناهی

ولادت باهر المینت حضرت پادشاهی روز سمعدت افروز
 تبریک و شهر آیینک صورت اجرائی لدی الاستیذان ولادت سنیه
 خلافتیناهی یوم مسعودینه مصادف اشبو شهر رجب شریفک بکر
 بازار کونی متاد اولان رسم تبریکک بدالظهر ساعت اوچا
 سرای هایوننده اجرائی وزوز ایچون امثالی وجهله دفتر کشاد
 و یوم مذکور ایله کیجه سنده طوب انداختندن و شهر آیین اجر
 و جوامع و مساجد شریفه منار اتنده قنابیل ایتادن صرف نظر
 خصوصلرینه اراده سنیه حضرت پادشاهی شرفتملق بیورلمشدر

نقود و فساد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نومرو ۳۸۲۴

نسخه می یکی غرو شد

جمعه دن ما عدا هر کون نشر اولتور

۱۱ یسان ۱۳۳۶

بازار

۲۱ رجب ۱۳۳۸

فتوای شریفه صوریدر

سبب نظام عالم اولان خلیفه اسلام ادام الله تعالی خلافته الی یوم القیام حضرتلرینک تحت ولایتده بولان بلاد اسلامیهدہ بیض اشخاص شریره اتفاق واتحاد وکندولرینرؤسا انتخاب ایدرک تبعة سادقه شاهانه بی خیل و ترورات ایله اغفال واخلاله وبلا امر عالی اهلایدن عسکر جمعه قیام ایدوب ظاهرده عسکری اعانه و تجهیزانه سیله و حقیقتده جمع مال سودا سیله خلاف شرع شریف و مغایر امر منیف برطنام غرامات ویرکولر طرح و توزیع وانواع تضییق و اشکنجه لرله ناسک اموال و اشیائی غضب و غارت و بوجهله عباد الله ظلمی اعتیاد و تجرعه جارت و ممالک محروسه نیک بعض قری و بلادینه هجوم ایله تخریب و خاک ایله یکسان و تبعة صادقده نجه نفوس معصومه بی قتل و اتلاف و دماء محقونه بی سفک و اراقه ایتدکری و جانب امیرالمؤمنیندن منسوب بعض مأمورین علمیه و عسکریه و ملکیه بی خود بخود عزل و کندی هسالرینی نصب و مرکز خلافت ایله ممالک محروسه نیک مواسلات و مذاکرات و مختاراتی قطع و طرف دولتدن صادر اولان اوامرک اجرائسی منع و مرکزی دیگر ممالکدن تجرید ایله شوکت خلافتی کسر و توهین قصد ایدرک مقام معلاى امامته اهانت ایتکله طاعت امامدن خروج و دولت علیه نیک نظام و انتظامی و بلادک آسایشی اخلال ایچون نشر اراجیف و اشاعة اکاذیب ایله نامی قته به سائق و ساعی بالفساد اولدقلری ظاهرا و متحقق اولان رؤسای مزبورون ایله اعوان و اتبای باغیلر اولوب طاغملری حقتده صادر اولان امر طالیدن مکره حالا عتاد و فسادلرته اصرار ایدرلر ایه مزبورلرک جساتلرندن نظهر بلاد و شر و مضرتلرندن تخلص عباد واجب اولوب قاتلوالتی تبی حتی توفی الی امر الله نص کریمی موجبجه قتل وقتاللری مشروع و فرض اولورمی . بیان بیوریه

الجواب

الله تعالی اعلم اولور .

کتابه الفقیر

دری زاده السید عبدالله

من عنہما

بوصورتده ممالک محروسه شاهانه حرب و ضرره قدرتلری بولان مسلمانلر امام عادل خلیفه من سلطان محمد و حیدالذین خان حضرتلرینک اطرافتده طوبلانوب مقاله ایچون واقع اولان دعوت و امرینه اجابت و بناء مزبورون ایله مقاله ایتلری واجب اولورمی . بیان بیوریه

الجواب

الله تعالی اعلم اولور .

کتابه الفقیر

دری زاده السید عبدالله

من عنہما

بوصورتده خلیفه مشارالیه حضرتلری طرفندن بناء مزبورون ایله مقاله ایچون تعیین اولان عسکرلر مقاله دن امتناع و فرار ایسه لر مرتکب کیره و آتم اولوب دنیاده تمزیر شدید و عقابده عذاب الیه مستحق اولورلری . بیان بیوریه

الجواب

الله تعالی اعلم اولورلر .

کتابه الفقیر

دری زاده السید عبدالله

من عنہما

بوصورتده خلیفه نیک عسا کردن اولوبده بغای قتل ایدنلر غازی و بناء طرفندن قتل اولنائلر شهید و مثاب اولورلری . بیان بیوریه

الجواب

الله تعالی اعلم اولورلر .

کتابه الفقیر

دری زاده السید عبدالله

من عنہما

بوصورتده بناء ایله محاربه حقتده صادر اولان امر سلطانیه اطاعت ایتمین مسلمانلر آتم و تمزیر شرعی به مستحق اولورلری . بیان بیوریه

الجواب

الله تعالی اعلم اولورلر .

کتابه الفقیر

دری زاده السید عبدالله

من عنہما

انقلاب اسلامی

— هفته ده یکی دفعه نشر اونور —

مطالعه و آشنایی با انقلاب اسلامی

صاحب اندام و پیر و دل سلاج الدین

آموزش : سوسان — اراده

سهلکی اوچیز فروشدور .

ان آتش پرز آتش فروشدور .

وختی است

مجموعه ۲ شهبان شریف ۱۳۳۸ و ۲۲ دستان سنه ۱۳۳۸

فتاوی شریفه صورتلری

۱ - بو صورتده حماده ووطاه و دیبسی ای ایمن
 جمهور سینه فاشی دشمن طرفدن ایلاترام مسالین بنده
 ایضاً قار ایولک ایتمال سلاج ایمن سلبین : ما انکر
 کباری مریک و سایر باله ساد اولورسی . الجواب :
 اهل اه اهل اولورار . (فناء ائمال والفته ائمه من العتال
 الآیالفته بسع ایوا اهل الاما . (ائمال فتح القدر) .
 • بو صورتده دون مختصه لک اکره و اعمالی ایله
 واته و سینه تبر موافق اولورق - در اولان فوار جمهور
 مسالین ایچون شرفاً مطاع و مسول هلیسا اولورسی ؟
 الجواب : اهل اه ائمال اوما . (لا کراه بخدم الرضو) کذا
 فی اولولالمیه)

فقہ : اقره
محدث : مست

تالیفات

- الامر کی اجوتیا محدرنفت قندی المفق سینه اقره
- صورتی بالاده محدره فوای : فقه احکام شریفه ووافق
- اولدینک اورا مقارنجه . عمل اصاف ایله اولدینک مالریک
- سابق قیصری مقبسی دورک قندی بو زمانه مقبسی
- احمد مرزی عبده شیری محمد خلوصی
- قیرنهر مقفی ساجی قره بک مقفی ساجی
- مصدق مصطفی اقصی
- ساجی باگرام مدرسه سی مدرسی بروسه عباس اولی العاده افاضاتدن
- سایبان و علامدن عبدالزوت
- جمعه مدرسه مدرسی قیصری علامتین اقره هاداسندز
- محمد شولی بائیل ادمام مصطل
- ملا یوک مدرسه سی مدرسی شهبانیه مدرسی مدرسی
- ایمان سعاده
- زین العابدین مدرسه سی مدرسی اقره مدرسه سی مدرسی
- حوزه حسن فحیمی
- بازید دوس عالم لارندن صاری قاضی مدرسه سی مدرسی
- رحمت توفیق
- ولیس الزیرا زنجیرلی مدرسه سی مدرسی
- حسن سلیمی عبده سلیمی
- ایشیل یخبر مدرسه سی مدرسی
- مابدین

دست نظام عالم اولان شیعه مسالین امام خلاصه
 و ذوقته ای یوم الدین حدر نطریک منام خلاصه و فی ساطق
 اولان استا اول اید المیزیک خلاصه مرص و اوله ایله ایدام
 مسالین اولان دول خاصه طرفدن فناء ائمال ایله ک
 هاک اسلامیه ائله سندن تحریک و مضربین غیر سن قتل
 و دغر خلاصه محامله سی کافل باطله استکانات و قلاع
 و واطت حربیه سائر وسط و معاملات رسه بی تدویر
 و جوش مسلطی تحویز . انور اولان باط طلی و حربیه
 لطاره و صبح یه ایله ک خفاه بی منافع حقیقیه ایلی صامن
 تدابیر ائخاندن فقاء منع و ادارت صرفه اعلان و دیوان حریر
 کتابل ایله اسکرتن قوائت تطبیقاً محاکمه و تحریک صورتیه
 ساهه ک حق قضاسته مدخله و کذاتک خلیف مرشوق
 خلاصه ای اوله فی احرای عاتک عقابیه دن ازبیر و اطنه
 و مرعش و هیتاب و اورفه سوالیسه دشمن طرفدن تجاوز
 ایله ک تبعه غیر مسلمه ایله بالاشترک اسلامیه قتل عام
 و مائری تب و غارت و محدرات تجاوز و مقدمات مسلطی
 تحقیر ایدر اولدق قرنده بروججه مشروح و مروض مفات
 با ایزه اولان شیعه ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله ایله
 قدرت تکلیف برقی سرز ائمان ناموس مسالینه فرض اولورسی :
 الجواب : اهل اه ائمال اولور . (واطهاد فرض عین ان هم
 الصد و تخرج المرأة و المدا بن زوجه او سده) کذا فی الکفر
 و فی البزایه) امراته سانه و بیته بالشرق و بی دل اهل
 المغرب تجاوزها من السراة (کذا فی البصر الرائی) .

۲ - بو صورتده حذولی مشروعه سی خلاتک قدرت
 منسوخه سی استرداد و باله دل مروض تجاوز اولان مملکت
 مزبوریه دن نیندن اطهر ایچون حماده و حماده ایمن جمهور
 مسالین شرفاً باقی اولورسی ؟ الجواب : اهل اه ائمال
 اولمازلی . (ایضا قوم مسلمون خرجوا عن طاعة الامام
 الحق نبر حق) کذا فی مجمع لایبر) .
 ۳ - بو صورتده وجه محدر او زره حقوق مقصوبه
 خلاصه استرداد ایچون دشمنله قارشو آجیلان مجاهده
 وفات ایتملر شهیدو حیات اولانلر قاری اولورسی : الجواب
 اهل اه ائمال اولورلی . (التیهد من فله اهل الحرب و ان
 و قطع لطریش او و حد فی انکرکه و بیجه اثر او فقه مسلم
 ظلام و لم یح یقه دنه و کذا اذا نته ذمی ولم یجب یقه
 بیته) کذا فی الدینی) .

فتاویٰ شریف

۱۔ نظام عالم اور ان خلیفہ مسیحیہ اہم اہم تعالیٰ خلافت و شہادت الی یوم اللہ یہ حضرتینک مقام سقمت و مہلت
 اولان استا بول ام المومنین خلافت خیر اولاد جہ اعدای مسیحیہ اولان دول مخا جرم اولان فہم استغاثہ ایڈیک
 عمار اسلامہ اسلامہ سنن محمد و بعضی بنو موسیٰ قتل و قتل خلافتک ما فہم سی لا فہم لہ استقامت و دفاع
 و رابطہ سائرہ عربہ خط و کتابتاً سیدی تدبیرہ و ہوسہ مسیحی تہذیبہ ما فہم اولان با عالی و نصیحتہ
 دفعیہ ایڈیک رک خلیفہی مافہم حقیقہ مانی خیا مسہ تدبیراتما ذلک فہم لہم رابارہ و غیرہ اعدیک
 جہ دولان قہر تہذیب اولان انکھ قوتی تطبقا محاکمہ و تہذیبہ اتہم صورتہ خلیفہ ذلک ہمہ قضائتہ مدخلہ
 و ذلک خلافت و حق خلافتی اولاد جہ اجزای ممالک عثمانیہ دن اتہم، اطہ، رعبہ و عیناب با دفع
 و ہولتہ دستہ طرفتہ تجا و ایڈیک رک تہذیبہ غیر مسیحیہ باللا اشتراک اسلامہ قتل عام و ہلاکت تہذیبہ اولان
 و مجتہدہ تجا و ز و نقد سات مسیحی تہذیبہ اولان قہر و دستہ و مدد و ہفارت و اسارت اولان
 خلیفہ مسیحیہ استقامتہ قہر و قدرت تہذیبہ صرف اتہم بالمعوم مسیحیہ فرہ اولاد جہ الخطاب اولاد جہ

- ۲۔ الخیار فرہ عینہ ان لہم العبد و تخرج المرئی و العبد بلاذن نہ و عطا و سیدہ نہ انی اللہ و فی الزانیہ ارادہ مسلمہ
 بیت لائرف و ہک علی الصل المذب تخلصاً من الا سارہ نہ انی الخیار اللہ
- ۳۔ بر صورتہ حقوق مشروعہ سن و خلافتک قدرت مضمونہ سن استرا زاد بالفضل مدد و ہک تجا و اولاد ممالک مہربورہ و مذکورہ
 تہذیبہ ایچون مجاہدہ دھاکہ و ایڈیک جمہوریہ مسیحیہ شرعاً باغی اولاد جہ الخطاب اولاد جہ
- ۴۔ ایضا قوم مسلمان قہر و عطا علی عہ الامام الخلیفہ ہک نہ انی مجمع الیڈیک
 بر صورتہ دستہ و فائزہ آجیلاً مجاہدہ رہ و وفات ایڈیک شہید و رہبان اولاد جہ الخطاب اولاد جہ الخطاب اولاد جہ
 الشہید رہ قتلہ اهل الحرب او اللہ او قطع الطریق او وجہ فی المعتمدہ و ہک اثر الجاحقہ او قہر مسلم ظلماً و لم تہذیبہ بقہ
 رہ نہ کوئلہ ذہر و لم تہذیبہ بقہ نہ نہ نہ انی لہن
- ۵۔ بر صورتہ مجاہدہ و وظیفہ رہ سنہ سن ایڈیک جمہوریہ مسیحیہ فائزہ و ہک طرفہ باللا کہ تم ایضا ایڈیک استعمال اسلام
 ایڈیک مسیحیہ شرعاً اگر کبار رہ و تہذیبہ و باغی اولاد جہ الخطاب اولاد جہ

۶۔ خلاصہ تعالیٰ الوفیۃ ۱۱۱ من اقتل المؤمنۃ القنہ شرع الی اهل الیفا و نہ انی الفہم القدر
 بر صورتہ دول مخا جرم ذلک اکراہ و اعفالیہ واقم و حقیقہ غیر موفہ اولاد جہ خطاب اولاد جہ خطاب اولاد جہ خطاب
 خطاب جمہوریہ اولاد جہ الخطاب ایڈیک

الاکراہ بعین الرضا نہ انی الوالیۃ الاطرا صریحہ اخوانا (محمد رفعت القدر مجتہد القدر)

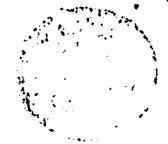
۷۔ ما لا رہ و ۱۰ سنون مہرت قید فی فتاویٰ شریفہ بالمعوم الاطوک و مدد ایڈیک و ہک علی ہک ایڈیک متفقاً قبول
 و تصدیقہ ایڈیک

(ارفند غمرہ سزا و ہک) (معہ ہک مطبوعہ)

القدر مرکز فقہی سابقہ مہر خفا افتخار شہیدی دوسریہ منازع حفظہ اللہ

اوزرہ سبیل میرتہ بہشتہ ترویج فیض اسلام

۱۶۲۵

دوسریہ سنہ ۱۳۸۵ھ

13

x Belge, 187.

Kara Hasan Oğlumuza,

Selâm eder gözlerimden öperim. Millet ve devlet için en önemli görevin güven-
lik olduğu herkesçe bilinmektedir. Zira nerede güvenlik tam olursa İslâm adaleti ora-
dadır. Seninle Savaştepe'yi çevirdiğim zaman cuma namazı kılmayan Çerkezlerden
birçoklarını gördük; ne durumda gezdiğimi bil. Koca Süleyman'ın soyu, bugün baş-
kaldıran müslümanlar Fırka-i Muhammed-i den başkalarına lânet ederek, sevgili Padi-
şahımızın hilafeti çevresinde toplanarak İttihatçı ve farmason mel'unların on yıldan
beri bu yüce İslâm devletini çetecilik ve haydutlukla ne durumlara getirdiklerini, her
Adil, akı sahibi anlar ve bunlara lânet eder. Hepinizi, eşkiya diyerek, ne kötü durum-
lara koydular. Sizlere karşı kullanılan kuvveti unutmama. Şehit çocukları, şehit kadınları
ot, toprak yedikleri, açlıkla şehit edildikleri vakit, onların evlerinde devlet memurları
ve şube hâimleri helvâlar, kuzu ziyafetleri; halk üçyüz kuruşa bir arşın basma alırken
Kendilerinin evinde Musevi Nesim ve benzerlerinin rüfvet olarak verdikleri kumaş
denkleri vardı oğlum; bunları Cenab-ı Hakka hesap verecek olan ve beş vakit namazı
kılanların yargılanmasıyla mahkûm etmek isterim; bunun için o koca... Tanrı'ya secde
etmeyen Suphi ve Kara İbrahim ve Con Mehmet'lerin ve öbürlerinin sakat düşüncelerine
kapılmayarak, bu katil ve hain yardakçılardan hükümet'e ve başka yerlerde bul-
duklarına aman verme; malları size helâldir. Müftü'ye başvurur ve hemen fetvasını
al; bunlardan daha üleri müslümanlar için hiçbir kimse yar olmamıştır. Rica ede-
rini, müslümanların kiblesi olan yüce Kâbe'den ve Tanrı'nın elçisi Peygamberimiz Elfen-
dimiz Hazretlerinin huzurlarından, dinimizin kutsal varlıklarından bizi yoksun kılan,
Çanakkale Boğazı'nda milletin Müslüman evlâtlarını denize döken ve Kafkas dağların-
da, Arabistan çöllerinde, Acemistan'da ve Yanya ve Romanya dağlarında boş yere öldü-
ren ve bugün İstanbul'da yüzbini İslâm kadın ve kızlarını vesika verip fahişe yapan bu
conlar farmason değildir de kindir? Tanrı ve Peygamber aşkına, Müslüman ve Muham-
met dininden olan kardeşlerimiz, Muhammed'in kurtarıcılarından başkaları bizim için
kesinlikle câz olamaz. Bu İslâm beldesi, Halifemizin etrafında toplanarak bu mel'unları
koyalım. Adaletli olan şeriatımızın kurallarına göre kul ve hükümet sahibi olalım.
İşte bunların olması, senin ve beş vakit namaz kılan silahşör büyük Türklerin ve Müs-
lümanların çabalarına bağlıdır. Bu hâimler kırk günden beri benim ve arkadaşların
müslümanların yok olması için tam iki kolordunun topları ve mitralyozları ile kırk dört
saat şiddetli savaştılar, iki şehit ve iki yaralı var. Daha fazla kayba meydan verilme-
den, Tanrı'nın lütuf ve yardımını Peygamber Hazretlerinin manevi desteği ve bayrağın
duasıyla, kendileri perişan olmuş ve yedi yüzü aşkın asker de, ellerinden alınıp mem-
leketlerine gönderilmiştir. Oralarda da bu mel'unların zorla topladıkları masum as-
kerçikleri toplayıp memleketlerine gönderiniz. Hükümette bu mel'unlardan bırakma-
yın. Hele jandarma subaylarından kuyruğu kesik adaylar denilen kazları hemen ge-
bertiniz; bu yolda müslümanların birleşiklerine dair. Halifelîğe telgraf yazdır. Gayretli
müslüman evlâdı, Tanrı yardımcınız olsun, Peygamberlerin yüzü suyu hürmetine, amin.
30 Kasım 1919.

Bunun aksini hiçbir zaman yapma oğlum. Sonra milletin karşısında hesap ve-
receksin.

Eski İzzit Mutasarrıfı ve Muhammedî
Tümeni Komutanı
Ahmet Anzavur

B E Y A N N A M E

ANADOLU'NUN MUHTEREM VE MASUM AHALİSİ TEALİ-İ İSLÂM
CEMİYETİNİN İŞBU BEYANNAMESİNİ NAZARI DİKKAT VE
EHEMMİYETLE OKUYUNUZ

Ey Anadolu'nun Masum ve Mazlum Ahalisi!

Bir zamanlar ne kadar şen ve bahtiyar idiniz. Hemen hepiniz çoluğunuz ve çocuğunuzun yanında, tarlalarınızın, bağlarınızın başı ucunda, çiftinizle, çubuğunuzla uğraşıp vaktinizi hoş geçirmeye çalışır idiniz. Bir müddetten beri size ne oldu? Niçin böyle boynunuz bükük tıpkı bir yetim gibi mahzun duruyorsunuz? Hakkınız var. Çünkü kiminiz yerinizden yurdunuzdan malü menalinizden, kiminiz çoluğunuzdan çocuğunuzdan oldunuz. Vaktiyle gürül gürül tüten ocaklarınız şimdi söndü ve her akşam tarladan gelirken keyifli keyifli türkü söyleyen babalarınız ve yavrularınız şimdi öldü. Acaba şu halin neden ileri geldiğini biliyor musunuz; şüphesiz ki bazılarınız bilir fakat içinizde bilmeyenler de bulunur. Bunun için cümlemizin yani aziz milletimizin ve mukaddes vatanımızın bir vakitten beri başına gelen belâların ve taundan beter olan âfetlerin esbabını size biraz anlatalım:

Oniki sene evvel "İttihat ve Terakki" namıyla memleketimizde bir bid'at çıktı. Selânik dönmeleriyle aslû nesli ve mezhep ve meşrebi belirsiz ecnası muhtelif türedilerden mürekkep olan bu cemiyet; istipdadı kaldıracacağız, meşrutiyet ve hürriyet getireceğiz, hükümet ahaliye zulmetmeyecek, halk rahat edecek, devletlerin yanında kadrımız, itibarımız yükselecek diye bizi aldattılar. Padişah ile millet baba evlat gibi birbirine ısınacak, yaklaşacak dediler. Arası çok geçmedi. İbtida Padişahı aldatdıkları meydana çıktı. Bir "Otuzbir Mart" desisesiyle Sultan Hamid'i bigayri hak tahtından indirdiler ve Sarayını Bulgar eşkiyasıyla birlikte yağma ettiler. Hatta bu eşkiya ile beraber Harem-i Humayun'a kadar girerek oradaki muhadderat-ı muhteremenin üstünü başını aradılar, zinetlerini soydular. Otuz bu kadar sene makam-ı hilafet ve saltanatta bulunmuş bir padişahı zişanın kendine ve ailesine karşı reva gördükleri o hakaret bu denîlerin nasıl cibilliyetsiz ve hayasız bir eşkiya çetesi olduklarını göstermişti. Padişaha yaptıkları muameleden milletin başına neler getireceklerini anlamak güç

bir şey değildir. Fakat biz o zaman anlayamadık, Cenab-ı Hakk basiretimizi bağlamıştı. Yine "Otuzbir Mart" hadisesini bahane ederek Selânik'ten İstanbul'a gelen düzme Hareket Ordusu yani İttihat çetesi Payitahttaki asker neferlerini, zavallı vatan kuzularını, din hâdimleri olan talebe-i ulumu, ulemayı sokak ortalarında süngülemişler ve birçok mazlumları darağacına asmışlar ve Fatih Camii Şerifine kurşun yağdırmışlardır. O vakalardan da bu heriflerin maksat ve mahiyetlerini anlamak lâzım gelirdi. Fakat yine anlayamadık. O günden sonra bu eşkiya devleti Osmaniyenin idaresini ellerine aldılar. Elllerine geçirdikleri devlet ve Saltanat-ı Osmaniye'nin hududu Bağdat, Basra, Hicaz, Şam, Halep, Diyarbakir, Musul, Yemen, Erzurum, İzmir, Bosna, Arnavutluk, E-dirne, Traplusgarb, Rumeli gibi büyük büyük vilâyetleri ve ülkeleri cami idi. Sonra gaflet ve cehaletleri yüzünden ibtida Tarbulusgarp gibi milyonlarca İslâm memleketini elden çıkardılar. Biraz sonra Arnavutluk'taki din kardeşlerimize de fena muamele ederek Rumeli'nin kalesi mesabesinde olan o yerleri karıştırdılar, ateşe verdiler. Bu yüzden kendilerinin de mevki sarsıldı. Arnavutların gayreti ile ve İstanbul'da çalışan mücahit ve muhaliflerin muavenetiyle İttihatçılar devrildi. Gazi Muhtar Paşa ve Kamil Paşa heyetleri hükümete geçti. Fakat İttihatçılar el altından çalıştılar. Balkan Harbini ihdas ettiler ve Kâmil Paşa hükümetini küçük düşürmek için bu muharebede Osmanlı Ordusu'nun içine girerek Allah'tan korkmadan ve vatana acımadan bin türlü yalan dolan, hile ve desiselerle İslâm askerlerinin bozulması için çalıştılar. Daha sonra apaçık eşkiya gibi Bab-ı Âliyi bastılar. Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı ve sair bigünah devlet memurlarını öldürdüler. Ve tekrar hükümete geçerek eski zulüm ve şiddetlerini kat kat ziyadesiyle tekrara başladılar. Mahmut Şevket Paşa hadisesi vesilesiyle yine darağaçlarını kurdular. Damad-ı Şehriyari Salih Paşa merhum ile beraber sürü sürü insanları astılar. Vapurlar dolusu binlerce halkı Sinob'a sürdüler. Sözde hürriyet verilen ahalinin ve efrad-ı milletin ağızlarını kapadılar, kilitlediler. İstediklerini yaptılar ve bir kelime itiraz edeni boğdular, susturdular. Yapılan mebusan intihaplarında sopayla silâhla halkı tehdit ederek ve bazı yerlerde adam öldürerek milletin reyini cebren istediklerine verdirdiler, bu suretle intihap olunan mebuslar da milletin hukukunu mudafaa edecek yerde, İttihatçıların dalkavukluğunu yaptılar, hak ve hakikati ketmettiler, millete söylemediler.

Eğer millet, bu gibi intihap esnalarında biraz daha gayrete gelerek İttihatçılara karşı mücadele eden muhaliflerle elele verip de bu zorbaları vaktiyle başından defetmiş olsaydı bugünkü felâketlere maruz olmayacaktı. Maatteessüf öyle zamanlarda yalnız muhalifler çalıştı, İttihatçıların cebir ve cevrine göğüs gerdi, fakat millettten hakkıyla yardım göremeyen o bir avuç erba-ı hamiyet ve muhalefet ordununun bir kısım zabitanına istinad eden İttihatçılarla başa çıkamadı; kahroldu, perişan oldu ve o zavallılar vaktiyle İttihatçıların ne kadar muzır ve muhlik bir mahluk olduğunu anlamak üzere her türlü belâlara maruz olurken beri tarafa milletin ekseriyeti seyirci gibi duruyor ve güya: bize dokunmayan yılan bin yaşasın der gibi aldırmıyordu. Harbi Umumi ihdas olunup da harp ve açlık sebebiyle her evden bir ölü çıkmaya başladığı gün millet ve memleket vaktiyle İttihatçılarla çarpışan mücahitlere yardım etmemesinin cezasını reyelağın müşahede etti, fakat iş işten geçmişti.

Filhakika İttihat ve Terakkinin kıpkızıl cahil ve kanlı elleriyle bütün dünya için bir tehlike olan Harbi Umumiye istemeye istemeye sürüklendiğimiz zaman, millet ve memleketimiz için kıyamet kopmuştu. Bu muharebeye karışmayıp uzakta durmak eslem ve elzem iken Almanların teşviki ve Enver ve Talat gibi çılğınların delaletiyle kendimizi öyle bir tehlike-i uzmaya ilka ettik. Bütün dünya ve bütün âlem-i islâm bizi gıypladı. Artık bizim işimiz daha o gün bitmişti. Koskoca Saltanat-ı Osmaniye beş on serserinin keyif ve arzusuna feda edilmmişti. Artık hudutta ve muhtelif cep-helerde milyonlarca evlâd-ı vatan su yerine kırılıyordu. Halbuki bu kadar fedakârlığa rağmen İngiliz ve Fransız gibi muazzam ve muntazam devletlere karşı bu muharebede katiyen bizim için kazanmak ihtimali yoktu. Bir taraftan da meydan-ı harplerdeki zayıtlımız kadar ve belki daha fazla olarak ahali açlıktan ve sefaletten zayıt veriyordu. Efrad-ı millet bu hal-i felâket ve sefâlette kıvranırken, biçare Anadolu yavruları, anababa kuzuları kızgın çöllerde ve karlı dağlarda mihnet ve meşakkat altında aç ve susuz can verirken İttihatçılar İstanbul'da ve tehlikeden uzak yerlerde zevkü sefa ile vakit geçiriyor, istediği gibi yiyor, içiyor, yüz milyonlarca lira borca soktuğu hazine-i millettten, beytülmal-i müsliminden, nafaka-i masuminden para alıyor, zengin oluyor ve milletin hali pürmelâliyle adeta iztihza ediyordu.

Çünkü bu hainler, bu hinoğlu hinler memleketin başına kendi elleriyle getirdikleri her belâda, her muharebede âlemi ölüme teşvik etmek, halkı kırdırarak kendi canlarını beslemek ve evvelkinden daha zinde ve kuvvetli bir mevcudiyetle muharebenin sonuna çıkmak usulünü pek iyi biliyorlardı. Muharebe olur, harbi kendisi çıkarmayan her sınıf halk zayıfata uğrar, cidden azalır. Fakat İttihatçılar eskisinden fazla çoğalır. Bu hal gözbağcı İttihatçılara mahsus bir sihirdir. Harbi Umumiden evvelki İttihatçılarla sonrakilere arasında bir mukayese yaparsanız bu dakâika vakıf olursunuz. Bu sır ve sihirin miftahını da, arzettiğimiz vechile başkalarını harbe ve ölüme sevk ederek kendileri geride yaygara ile vakit geçirmek ve tehlikeden kendilerine iltica ederek kul köle yazılanların adediyle kendi mevcutlarının adedini artırmak usulünü maharetle idare etmelerinde aramalıdır. Nitekim bu defa da Anadolu'da Mustafa Kemal ve Kuvay-ı Milliye maskaraları Yunan askerlerinin önünden namerdane bir surette kaçarken, zavallı saf ve gafil ahali ve askerden cem ettikleri kuvvetleri düşmanla harbe tutuşturarak ve " Siz mevkiinizde sebat edin, biz şu taraftan onların arkasını çevireceğiz" tarzında yalanlar ve hilelerle savuşup kaçarak zavallı neferlerimizi ve ahalemizi boşu boşuna kırdırmak usulünü takib ediyorlar. Biçare millet! bu yankesicilerin hilelerini, desiselerini hala tamamen anlayamamıştır Yazık, bin kere yazık ki, gerek harp içinde ve gerek mutarekeden sonra memleket bunların fitne ve fesadı uğruna milyonlarca evladını telef ediyor da Talat, Enver, Cemal, Mustafa Kemal ve saire gibi beş on şakinin vücudunu ortadan kaldırmak için icabeden küçük fedakarlığı göze alıramayarak memleketi ve kendilerini ebedi tehlikeden kurtarmak ve selamete çıkarmak tarikini idrak edemedi. ve hala da edemiyor! Millet meşrutiyeti kabul ettiği zaman bunun ahkâmını ve Kanun-ı Esasisini kendi muhafaza edecek ve hukukunu zorbalara ve yalancılara, dolandırıcılara kaptırmamak üzere kendisi olanca kuvvetiyle ve bütün azim ve diğkatiyle çalışacaktı: Uyumayacak ve yaldızlı sözlere aldanmayacak, mazarrat ve menfaatini bihakkin takdir edecekti.

Halbuki millet hala aldınıyor, aldatılıyor, lüzumsuz yere girdiği ve mağlubiyetle çıktığı bir muharebenin ferdasında da aklını başına toplayamıyor! Kendisini hala aldatmağa çalışan heriflere niçin diyemiyor ki: "Ey hainler, Ey Allah'tan korkmayan ve Peygamberden haya etmeyen mahluklar, muharebe ettiniz, başımızı

bin türlü belalara soktunuz, malup oldunuz, bizi de o yolda ... mahv ve perişan ettiniz, devletlere karşı " malup olduk!" dediniz mütareke imzaladınız, silahlarımızı, boğazlarımızı, payitahtımızı teslim ettiniz. Şimdi neye tekrar, gücünüz yetmediğini ikrar ve imza ettiğiniz devletleri yeniden kızdırarak üzerimize husumet ve gazaplarını davet etmekten ve istila olunmayan bakiye-i memleketimizi de istila ettirmekten başka bir faidesi olmayacak surette mecnunane hareketlere kalkışıyor ve bizi de eskisi gibi boşu boşuna kıldırılıyorsunuz?!

İngilizleri kızdırdınız, üzerimize Yunanlıları musallat ettiler. Harbdemalup olduktan sonra uslu oturmak ve malubiyetin netayicine katlanarak telefisini sabrú sükun ve aklú tedbir dairesinde izale etmekten başka çare var mıdır? Yunanlılarla harbe tutuşuyor, sonra da bir taraftan kaçıyor ve bir taraftan şöyle mukavemet ettik, böyle zayıf at verdirdik gibi yalanlarla halkı ifâte çalışıyorsunuz! Düşünmüyorsunuz ki Yunanlılara fazla zayıf at verdirmek bile bundan sonra bizim için hayırlı ve menfaatli bir şey olmaz: Hudanegerde sizin yalanlarınızı şahit tutarak işgal ettiği memleketimizde " Bu kadar kan döktüm ve şöyle fedakârlık ettim, böyle emek çektim" diyerek hakkı feth davasına kalkar! Hem sizler ey yalancı ve deni şakiler! Kendi milletimize karşı ecnebi milletlerden hiçbirinin yapmadığı şekavet ve şenatleri irtikap edip dururken milleti, eşrafı memleketi, ulemayı asıp keserek mallarını yağma ederken kendinize ne hakla, ne yüzle, ne utanmazlıkla Kuvay-ı Milliye namını veriyorsunuz? Milleti öldürerek, mahvederek hukuk-ı milleti müdafaa edeceksiniz öyle mi?. Utanmaz hainler, artık yetişir, yakamızı bırakın: Cenab-ı Hakkın kazap ve laneti sizin üzerine olsun!"

Şimdi sulh imzalandı Kuvay-ı Milliye belasınının tevlit ettiği mecburiyetle galip devletlere karşı yeniden teahhüt altına girdik. Devletler şimdi bize: " Eğer Anadolu'da Kuvay-ı Milliye isyanını devam ettirir ve bastırmazsanız İstanbul'u da elinizden alacağız" diyorlar. Kuvay-ı Milliye eşkiyası ise İstanbul'u da elimizden çıkarmak ve memlekete son hizmet şeklinde son ihanetlerini de yapmak için çalışıyorlar.

Ey Anadolu'nun Mazlum ve Mühterem Ahalisi!

İyi biliniz ve emin olunuz ki bu hal böyle devam edemez. Ve memleketin her saçağına ve her bucağına sarmış olan bu ateş-i vahşet ve şekavet böyle sürüp gidemez'. Vaktimiz pek daraldı;

ve bu âsilerin, bâğîlerin, sekâvetlerinden, cinayetlerinden halk bunaldı kaldı. Eğer bu ateşi kendi kendimize söndüremiyecek ve Anadolu'da asayişini temin ile biçare vatandaşlarımıza refah ve huzur veremeyecek olur ise galip devletler tarafından bildirildiği vechile payitahtımızda sevgili İstanbul'umuzdan mahrum edileceğimiz gibi Anadolu'nun da ecnebler tarafından istila olunacağı şüphesizdir. Binaenaleyh bu bâğîleri, bu âsileri mümkün olduğu kadar az zaman zarfında tedip ve tenkil etmek cümlemiz için bir farızadır. Balâda münderiç resmi ve kat'i vesikalardan anlayacağınız vechile İstanbul ahali ve hükümet-i Merkeziye nasıl vahim ve elim dakikalar yaşamakta olduğumuzu dikkate alarak kemal-i azmü ciddiyetle lazım gelen tedabire tevessül etmiş olduğunu size bildiririz; ve haber aldığımız göre Halife-i Zışanımız ve sevgili Hakanımız Efendimiz Hazretlerinin de âsileri tedip etmek ve sizin rahatınızı temin eylemek için cem edilecek kuvvetin başında olarak bizzat geleceklerini sizlere tebşir ederiz. Hazır olunuz! Ve bu hainlerden, bu canilerden vatani kurtarmak için size düğeni vazifeyi ifade kusur etmeyiniz.

Ey kahraman askerler!

Harp senelerinde sizi cephe cephe sürükleyen ve aç susuz süründüren ve din kardeşlerinizin, hemşehrilerinizin beyhude yere ölmeilerine sebebiyet veren birkaç kişi arasında Mustafa ^A emal, Ali Fuat, Bekir Sami gibi zalimler de vardı! İşte bu hainlerin harp cephesi haricinde kalmış olan efradı ailenize kanlı elleriyle ne kadar fecayii irtikap etmiş olduklarını harpten avdetinizi müteakip gördünüz! Bugün yine o şâkiler, bâğîlerdir ki elleri bir takım yetimlerin, dul kadınların kanlarına mülemma olduğu halde kalpkâhınıza sokularak sizi mahvetmek ve evlat ve ayalinizi yetim ve dul bırakmak ve servet ve saadetinizi külliye çalmak için şeytanın dahi hatırına gelmeyen hile ve desaisi irtikap ediyorlar. Siz bu zalimlerin cinayetlerine daha ne kadar gözyumagaksınız? Elinize aldığınız fetvâ-ı şerifki Allah'ın emridir, okuduğunuz Hatt-ı Münifki Halifemizin, Padişahımızın bir fermanıdır, siz Allah'ın emrine, Halifenin fermanına ittibaen bu canileri, bu katil canavarları daha ziyade yaşatmamakla memur ve mükellefsiniz. Şu alçaklar ve heppaları bu cinayetleri hep sizin sayenizde yapıyor; bunların vücutlarını külliye dünyadan kaldırmak beşeriyet için, müslümanlık için bir farz olmuştur.

Memleketin başına bu kadar felaket getirmiş olan bu hainler daha yaşatılacak mı? Siz daha ne kadar böyle gafletle bunların gayrimeşru emirlerine ittiba edeceksiniz? Korkuyoruz ki sizin bu aklınız, bu gafletiniz körü körüne hainlere itaatınız daha pekçok mescitlerimizi ve meabetlerimizi harap eleyecektir!

Askerler! Bu kadar uyuduğunuz artık yeter, bu zalimlere âlet olduğunuz artık kifayet eyler!

Padişahımız Halifemiz Efendimiz Hazretlerinin merhamet ve şefkat kucacı size açılmıştır. Hepiniz koşunuz, geliniz dünya ve ahiret saadetini ihraz ediniz: İşte size ihtar eyliyoruz, Allah'ını, Peygamberini ve Padişahını Seven bu tarafa gelsin!

Genelkurmay Başkanlığı, Askeri Tarih Stratejik Etüd (ATASE) Arşivi, Klasör: 525, Dosya: 129, Fihrist: 1-14.

B E Y A N N A M E

İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN YUNAN TAYYARELERİYLE ATTIKLARI
BEYANNAMELERE ANADOLU HALKININ REDDİYESİ.

Cephelerde evlâd-ü iyali müdafaa eden mazlum askerlerimizi Mitralyoz ve bomba ile şehit eden kanlı eller, Anadolu'nun mazlum ahalisine " Teali-i İslâm Cemiyeti"nin yazdığı beyannameleri attı. Şüphesiz bunlar da cahilleri aldatmak için zehir dolu bir bombadır.

Fakat ne garip tecellidir Yarabbi! Akılları başında, vicdanları bağrında olmak lazım gelen bu müslüman ve Türk evlatları, İngiliz'e satılmış olan bu namuzsuz hem ırkımız, zehirli fesatlarını dağıtmak için memleketi harabeye çeviren Yunanlıları, bu din ve vatan hainlerini alet ediyorlar! Eğer kendilerinin menfaatine hadim olmasaydı, Yunanlıların bu beyannameleri memleketimize atmaları mümkün mü idi? Yoksa bu milletin halasını arzu edenler, Yunanlılar mı? Bu hizmeti yapmak için taraf taraf kardaşlarımızı öldüren, uçaklarımızı harap, masumlarımızı kebab eden hünhar Yunanlılar, acaba nasıl bir mecburiyet hissediyorlar?. Venizelos'un aç ve sefil ihtirasları bugün malum iken O'nun katil ordusunun bir maksadı mahsusu hakkında attığı beyannamelerin efkâr-ı masumé üzerinde ne tesiri olabilir? Bu mühim nokta etrafında Kuvve-i Muhakememizi temerküz ettirdikten sonra bu alçakların kaleme aldıkları beyannamenin muhteviyatına cevaplarımızı veriyoruz.

Bu kitapta, Dürrizade'nin bir fetvası vardır. Esasen bu fetvayı Anadolu'nun bütün kazalarında bulunan Allah adamları, dindar Müftüler, Kur'an-ı Kerim âyetlerinden nur ve kuvvet alarak cevaplarını vermişlerdir. Halifeyi İngiliz boyunduruğu altına aldıktan sonra bu Millât-i masumeyi hatsiz, nihayetsiz ve zengin memleketleri İngiliz'e sattılar. İngiliz'lerin üçyüz milyon ahaliyi hizmetkâr zeden zalim idaresi altına bizi de bırakmak istiyorlar. Bunlara karşı harp etmek farzdır. Bunu Kur'an emrediyor ve biz yapıyoruz ve halifemizi esaretten kurtarıncaya kadar devam edeceğiz.

Eğer bizim omuzlarımızda hak ve halâs silâhımız olmasaydı Selânik'te olduğu gibi İstanbul'da da Ayassofya'nın o mübarek kubelerine çanlar asılacağını pekala biliyorsunuz ve dini aşk ile

Allah'a, Peygamber'e karşı rezil-i rüsvay olmamak için son nefesimize kadar silâhımızı elimizden bırakmıyacağız. Çünkü bunu bize Allahımız, dinimiz, Peygamberimiz emrediyor...

Bilhassa "Teali-i İslâm Cemiyeti"nin beyannamesi hakikaten "TAĞLİTİN" yanılmanın, göz boyacılığın, vicdansızlığın bulunmaz bir misalidir. Anadolu ahalisine müşfik bir hitapla başlayan bu beyannameler kin ve intikam hissiyle yazılmış birer efsanedir. Efet biliyoruz, yılan da yerlere sürünerek zehirlerini kusar, dini alet edinen ve Ali Kemal'in kalemine güvenen bu cemiyetin de iç yüzü bir yilandan başka değildir. İptida da şurasını anlatalım ki Teali-i İslâm Cemiyeti'nin nizamnamelerinin bir maddesinde, bunların fırka işleriyle uğraşmayacağı yazılıdır. Halbuki bu efen-diler dillerine bir İttihat ve Terakki masalı dolamışlar ve buzun-larına bir Hürriyet ve İtilaf gözlüğü dolamışlar, edep ve hayadan ârî bir tecavüzle rastgældikleri masuma, vatahpervere tecavüz e-diyorlar. Allah'dan korkmayan, Rasûlünden utanmayan, millete acı-mayan, vatani parça parça eden hainler, propoğandalarına meşrû bir şekil vermek için bakınız ne iddiada bulunuyorlar. Şimdi ye-di kısma tefrik ettiğimiz bu iddialarını, bu beyinsiz ve kendi tabirleri vechile "Hinoğlu Hin"lere reddedelim.... Eskişehir.

ATASE. Arşivi, Kl.622, Dy.283/228, Fr.1.

برئیتی سنه - نو سو ۲۷

ساحب امتیاز و مدیر - نزل : رجب زهدی
آدرس : آتوره - ساکت مله

ملکی : ملثک اراده سنی حاکم قیام قدر

آلوی آبی
[۱۹۵] غروشدر

چهارشنبه ۵ آبان ۱۳۳۶

اداره تحریریه ایچون میهن تحریریه ، اورادار ،
ایچون مدیر مسئوله سلامت اولور .

نسخه سی هر پاره ۳ غروشدر .

هفته ده ایکی دفعه نشر اولور .

فتاوی شریفه

۱ - بپ نظام عالم اولان خلیفه مسلمین امام الله خلافته و شراکتہ الی یوم الدین حضرت امامتک تمام خلافت و مملکتی اولان استانبول امپراتوریک ملک خلاف مرضی اولورق اعداء مسلمین اولان دول خاصه طرفین فعلاً اشتهال ایدیله ذک عساکر اسلامیه اسلمسندن تحریک بدستاری غیر حرق قتل و غیر خلافک محافظت سنی کافل بالجمله است حکامات و قلاع و وسائط ساخره حربیه ضبط و ممالکات و رسیه بی تدبیر و وجود مسلمین تخریبه . امور اولان باب عالی و حربیه نظارت و وضع یدایله ذک خلیفه بی منافع سقیه منافی شان تدابیر اتخان دین فعلا منع و اداره حربی اعزاز و دیوان حربی تشکیل الیه انکتیز قوانینی تطبیقاً عساکره و تحریک ایجاب سوریه خلیفه مک سنی قسانه ، مداحه و کذلک خلاف مرضی اولورق ایچون اجزاء ملثک عثمانی دن آزیر و اطنه و سرعش و عینساب و ادره ، و سوابق شمشل طرفین تحریک اولورق زیدیه غیر مسلمه ، ایله بالاستر اسلاماری قتل عام و مللری تهریب و غارت و خود اشته تجاوز و مقدسات مسلمین تحقیر ایلر اولورق ذلنده بوجه مشروح . مروض سقاقت و اسارت اولان خلیفه و ساحتینک استخلافی خدمت قدرتمتک لری صرف ایجاب باله دوم مسلمین فرض اولورق . بیان بیورله . الجواب : الله تعالی اعلم : اولور

و الجهاد فرض عین ان هجیم المدون و تخنیج المرأة و امید بلان ازوجه او سیده ا کذافی انکتیز و فی البزازیه مرآتہ مسلمه سیت بالمشرق و جب علی هل المغرب خلیصها من الاسر ا کذافی البحر الرائق .

۲ - بوسورتمه حقوق مشروعه سنی و خلافتک قدرت مفسوده سنی استرداد و باقمل مروض تجاوز اولان ملثک ضروری دشندن تظہیر ایچون مجادله و مجاهدت ایدن جهود مسلمین شرعاً باغی اولورق لری بیان بیورله . الجواب : الله تعالی اعلم : اولور
و البناء قوم مسلمون خرجوا عن طاعة الامام الحق بغير حق کذافی یجمع الانهر .

۳ - بوسورتمه دشمنی قارشر آجیلان مجاهدتہ وفات ایدر شریک و برضیات اولان قارشر اولورق لری بیان بیورله . الجواب : الله تعالی اعلم : اولور
و الشیء من قتله اهل الحرب و البنی و قطع الطريق ا و حید فی الممر کتوبه ا تراو قتله مسلم ظلما و لم تجب بقتله ذیہ و کذا اذا قتله ذمی و لم تجب بقتله ذیہ کذافی الریاض .

۴ - بوسورتمه مجاهدت و وظیفه سنی ایضا ایدن جهود مسلمین قارشر دشمن طرفی بالالزام مسلمین بقتله ایجاب قتله اعداءک استمال سلاح ایدن مسلمین شرعاً آکر کباری مرتکب و باغی بالفداء اولورق لری بیان بیورله . الجواب : الله تعالی اعلم : اولور
و قال الله تعالی و التقتہ اشد من التل الاية التقتہ یسر عر ایها اهل الفساد کذا فی فتح التدریم .

۵ - بوسورتمه دول خاصه ملثک آکراه و اغفال الیه و اتمه و حقیقته غیر موافق اولورق صادر اولان فتوا لری جهود مسلمین ایچون شرعاً مباح و مسمول عامها اولورق لری بیان بیورله . الجواب : الله تعالی اعلم : اولور
و الاکراه یلتم الرضی کذافی التولاحیه م .

وکیل المذنب بدینة ساندون	الذنب بدینة کوناعیه	الذنب بدینة - یارب	الذنب بدینة اسکبیر	الذنب بدینة کوشنانه	الذنب بدینة بروسه	الذنب بدینة یلیه جاک	الذنب المذنب بدینة آخره
جمری	اروی	صالح	محمد صالح	محمد حسن	احمد عدوی	محمد ثوری	محمد رشیدی
الذنب بدینة کوزل	الذنب بدینة یاربکر	الذنب بدینة بزرکین	الذنب بدینة طاش کوری	الذنب بدینة عیاشیق	الذنب بدینة ایدرول	الذنب بدینة بوی آباد	الذنب بدینة طاشای
احمد خلوصی	الحاج عمر	الحاج ابراهیم	محمد سنان	محمد امین	احمد عدوی	احمد شکری	رشیدی
الذنب بدینة ماسویه	الذنب بدینة آراج	الذنب بدینة بومبول	الذنب بدینة بیان	الذنب بدینة کول	الذنب بدینة لارمان	الذنب بدینة آق سارخ	الذنب بدینة اسکلیب
بها الدین	حسن نجین	احمد نجیب الدین	ابراهیم حق	فوس	محمد حسن	اسحاق حق	اسحاق
الذنب بدینة اورفه	الذنب بدینة بیزان	الذنب بدینة بایقه	الذنب بدینة کابیک	الذنب بدینة یخالی بیوز	الذنب بدینة کیرمانی	الذنب بدینة سکرده	الذنب بدینة کوشی ساجور کوی
حسن	مسلم جمری	کمال	احمد حسن	عبدالدور	عنان	مسلم حق	سلور شا
الذنب بدینة سریشون	الذنب بدینة بوساقبال	الذنب بدینة غنس	وکیل الذنب بدینة یازید	الذنب بدینة دیارین	الذنب بدینة یوزجسار	الذنب بدینة اورخار اول	الذنب بدینة ایجه
وهی	احمد	شیخ بهاد الدین	عبد الوادی	محمد علی یازی	یوسف شیا	احمد	عبداه فوس
الذنب بدینة یوزغاد	الذنب بدینة کرون	الذنب بدینة یوزغالان	الذنب بدینة یوزورد	الذنب بدینة یوزورد	الذنب بدینة یوزورد	الذنب بدینة یوزورد	الذنب بدینة یوزورد
محمد خلوصی	احمد علی وحی	میداه	فرالدین	انبار	محمد ثوری	سنان	احمد رشیدی
الذنب بدینة دورمه	الذنب بدینة برزشمان	الذنب بدینة مدانیه	الذنب بدینة دیار	الذنب بدینة جوسر	الذنب بدینة کورس	الذنب بدینة جوسر	الذنب بدینة جوسر
میداه جمری	حسن طاهر	محمد یازی	محمد طارف	محمد علی یازی	سنان	ابراهیم حق	ابراهیم
الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش
سنان احمد	محمد صالح	محمد	عبد الطیر	سلور شا	طارف	عبد الوادی	عبد الوادی
وکیل الذنب بدینة آس یادم	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش	الذنب بدینة یسوعش
محمد خلوصی	حسن	سیداه	مسلم حق	مسلم حق	مسلم حق	مسلم حق	مسلم حق

ANKARA FETVASI 'NI İMZALAYANLARIN LİSTESİ :

Davet eden Ankara Müftüsü
Mehmet Rif'at

Bilecik Müftüsü
Mehmet Nuri

Bursa Müftüsü
Ahmed Hamdi

Gümüşhane Müftüsü
Mehmed Fevzi

Eskişehir Müftüsü
Mehmed Salih

Sinop Müftüsü
Salih

Kütahya Müftüsü
Fevzi

Samsun Müftü vekili
Bahri

Denizli Müftüsü
Ahmed Hulûsi

Tokat Müftüsü
Elhac Ömer

Diyarbakır Müftüsü
Elhac İbrahim

Çerkeş Müftüsü
Mustafa

Taşköprü Müftüsü
Mehmed Emin

Ayancık Müftüsü
İsmail Hakkı

İnebolu Müftüsü
Ahmed Hamdi

Boyabat Müftüsü
Ahmed Şükrü

Daday Müftüsü
Rüşdü

Tosya Müftüsü
Bahâeddin

Araç Müftüsü
Hasan Tahsin

Tirebolu Müftüsü
Ahmed Necmeddin

Bünyan Müftüsü
İbrahim Hakkı

İnegöl Müftüsü
Fehmi

Yenişehir Müftüsü
Hüseyn Hüsnü

Narman Müftüsü
İsmail Hakkı

İspir Müftüsü
Ahmed

Akdağ Müftüsü
Mehmed Edib

İskilip Müftüsü
İsmail

Urfa Müftüsü
Hasan

Hizan Müftüsü
Mustafa Sırrı

Maçka Müftüsü
Kamil

Gemlik Müftüsü
Ahmed Vasfî

Mihalıççık Müftüsü
Abdül gafûr

Kirmastı Müftüsü
Osman

Söğüt Müftüsü
Mustafa

Tortum Müftüsü
Elhac Ali

Gümüşhacıköy Müftüsü
Ali Rıza

Merzifon Müftüsü
Vehbi

Yusufeli Müftüsü
Ahmed

Hinis Müftüsü
Şeyh Bahâeddin

Bâyezid Müftüsü
Abdülhâdi

Diyadin Müftüsü
Ömer

Sivrihisar Müftüsü
Mehmed Ali Niyazi

Orhaneli Müftüsü
Yusuf Ziya

Lice Müftüsü
Ahmed

Erbaa Müftüsü
Abdullah Fehmi

Yozgat Müftüsü
Mehmed Hulûsi

Gürün Müftüsü
İsmail Vehbi

Boğazlıyan Müftüsü
Abdullah

Bayburt Müftüsü
Fahreddin

Havza Müftüsü
İsmail

Bünyan Müftüsü
Mehmed Tefvik

Siverek Müftüsü
Osman

Direk Müftüsü
İskender Kâzım

Haymana Müftü vekili
Ahmed Vehbi

Devrek Müftüsü
Abdullah Sabri

Bozdoğan Müftüsü
Hasan Tâhir

Mudanya Müftüsü
Mehmed Niyazi

Simav Müftüsü
Mehmed Âkif

Karacasu Müftüsü
Mustafa Hulûsi

Gediz Müftüsü
Süleyman

Demirci Müftüsü
İbrahim Hakki

Viranşehir Müftüsü
İbrahim

Kayseri Müftüsü
Nuh

Maraş Müftüsü
Hacı Ahmed

Bağçe Müftüsü
Mehmed Salim

İncesu Müftüsü
Mahmud

Bitlis Müftüsü
Abdülmeccid

Uşak Müftü vekili
Ali Rıza

Eşme Müftüsü
Nazif

Diyarbakır-Silvan Müftüsü
Abdurrahman

Hizan Müftüsü
Abdülmeccid

Van Müftüsü
Rıza

Acıpayam Müftü vekili
Hikmet Hulûsi

Balya Müftüsü
Hüseyyin

Müderrisinden
Abdullah

Niksar Müftüsü
Mustafa Fehmi

Müderrisinden
Hacı Süleyman

Müderrisinden
Halil

Çal Müftüsü
Ahmed İzzet

Çine'de Millî Ordu müfettiği
Gümülcineli Esad

Çine Müftüsü
Ahmed Zühdü

Yozgat Müftü vekili
Şükrü

Meclis-i Millî âzâsından Isparta Müfti-i sâbıkı
Hüseyin Hüsnü

Karahisar-ı sâhib mebusu, müderris
Mehmed Şükrü

Sivas mebusu, ulemâdan
Mustafa Tâki

Isparta mebusu ulemâdan
Hafız Hakki

Karahisar-ı sahib mebusu ulemadan
Nebil

Silifke mebusu Kuzâttan
Hacı Ali

Kırşehir mebusu müfti-i sabık
Müfîd

Bursa-Mebusu, Karacabey müfti-i
sabıkı
Mustafa Fehmi

Bursa mebusu, ulemadan
Abdullah Servet

Kayseri mebusu, Müfti-i sâbık
Ahmed Remzi

Kayseri Mebusu ulemadan:
Mehmed Âlim

Ankara ulemasından, Kocabey
medresesi müderrisi: Beynam-
lı Elhac Mustafa

Hacı Bayram medresesi müderrisi
müstevvit: Hacı Süleyman

Molla Büyük medresesi
müderrisi: İsmail

Şehâbiye Medresesi müderrisi:
Sadullah

Sâriyye medresesi müderrisi
Mehmed Şevki

Hânekâ medresesi müderrisi:
Ahmed Şefik

Zeynelâbidin medresesi müderrisi:
Hamza

Yeşil Ahî medresesi müderrisi:
Âbidin

Sarı Kadın medresesi Müderrisi:
Tevfik

Zincirli medresesi müderrisi
Abudlah Hilmi

Bâyezid Dersiâmlarından:
Fıf'at

Reisü'l-kurra
Hüseyin Hilmi

Bursa ulemasından, Reisü'l-
müdderrisin: Hacı Yusuf

Bursa müfti-i sabıkı ve Çelebi
Sultan medr.müd.Ömer Kâmil

Murad-ı sani medresesi
müderrisi: Elhac Sâdik

Cami-i Kebir mahallesi şeyhi:
Elhac Ahmed Efendi

Hüseyin Çelebi medresesi mü-
derrisi: Mehmed Kâmil

Çendik medresesi müder.:
Mehmed Emin

Giridi Ahmed Paşa medresesi
müderrisi: Süleyman Vehbi

Bayezid Paşa medresesi müderrisi:
Abdulkâdir

Vaiz medresesi müderrisi
Hafız Hakki

Mehmed Vâni medresesi müderrisi:
Mehmed Sâbit

İvaz Paşa medresesi müderrisi:
Sâdik

Mektebi Sultani Elûm-ı diniye
muallimi: Celaleddin

Müdürrisinden ve medrese muâblimlerinden
Mustafa Rif'at

Kurçunluzâde medresesi
müdürrisi: Ali Rıza

Dersîâm ve medrese muallimlerinden:
Mehmed Hayati

Tarafiye medresesi
müdürrisi: Ali Osman

Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medre-
sesi Bursa Şubesi müdürü: Abdullah

Ulemâdan Kazan Ulemâsından
Tayfur Elhac Yahya

Ulemâdan Darü'l-hilâfeti'l-aliyye
Abdurrahman medresesi muallimlerinden:
Hâfız Mahmud

Fâzıl Abdurrahman medresesi
müdürrü: Ramazan

Dâr-ı mezkûr muallimlerinden
Hafız Kemal

Dâr-ı mezkûr muallimlerinden
Ahmed

Dersîâmdan
İlyas

Müdürrisinden, muallim
Mehmed Naci

Müdürrisinden:
Mehmed

Müdürrisinden
Abdülaziz

Müdürrisinden:
Hafız Hüseyin

Müdürrisinden muallim
Ahmed Hamdi

Dârul-hilâfeti'l-aliyye medresesi
muallimlerinden: Elhac Ziya

Müdürrisinden muallim
Ahmed Rüştü

Esâtizâde-i ulemâdan ve meğâyah-i
Sa'âdiyye'den E rzurumlu:
İsmail Hakkı

Mut müfti-i sâbıkı
Mustafa Kasım

Burhaniye müfti-i sâbıkı:
Hoca Mehmed

Hamzabey Medresesi müdürrisi
Abdurrahman Zühdü

Müdürrisinden
Ahmed Rüştü

Gümüştane ulemâsından
Azmi

Gümüştane ulmâsından
İmam Mustafa

Hapsmân Ulemâsından
Osman Nuri

Hapsmân Ulemâsından
Osman Şemseddin

Balıkesir Kâdısı
Mehmed Şükrü

Balıkesir Kâdı-i sâbıkı
Âlim

(Hâkimiyet-i Milliye, 5 Mayıs 1336-1920-, numara:27, sayfa: 2-2'dedir.)

B E Y A N N A M E

İSTANBUL'DA İSLÂM GENÇLİĞİNE VE KAHRAMAN ORDUNUN KAHRAMAN
ZABİT VE NEFERLERİNE

Bayrağımıza hakaret ediyorlar. Halifemize emir veriyorlar. Mukaddesatımızı çığnıyorlar. Memleketimizi taksim ediyorlar... Şeref ve izzet bırakmıyorlar... Bütün Anadolu bu alçakcasına yapılan şeylere silâhla karşı koyarken, sizler ki, altıyüz sene- den fazla bu memlekete Pay-ı tahtlık etmiş İstanbul'un evladısı- nız. Nasıl oluyor ve nasıl kalkmıyor ve nasıl bu alçak hüküme- te ram oluyorsunuz..? Tarih Vallahi, her şeyi affeder fakat, al- çaklara karşı sükut..muin olmak demektir. Bunu nasıl affetirecek- siniz. İngilizlerin her bucakta oynadığı rolleri bilinirken nasıl size iyilik yapacağına kanisiniz. Dünya İngiliz düşmanı iken, bir sürü hazelenin yalanına nasıl kanıyorsunuz? Kanmıyor iseniz, öl- mekten mi korkuyor, öldürmekten mi çekiniyorsunuz? Anadolu sizin vereceğiniz karar için harekâtına intizar ediyor. Ya şerefle ya- şamak yolunu tutun, yahut Anadolu'nun size bağıracağı "BİZANSLI- LAR" hakaretini kabul edin. ANADOLU MÜSLÜMANLARI.

ATASE. Arşivi, Kl.259, Dy.23-A (76), Fr.2, 2/1-72.

B E Y A N N A M E

ESİRLİKTE DÖNEN KARDAŞLAR!

Altıyüz seneden beri dünyanın her köşesinde Halifenizin emrini, devletinizin şerefini yerine getirmek için vuruştunuz. Bir çok kıymetli arkadaşlarınız muharebe yerlerinde şehit düştü. Bir kısmı düşman ellerinde, düşman elinde Allah'ına kavuştu.

Şimdi köyleriniz, analarınız, nişanlılarınız sizi dört gözle beklerken devleti, Padişahı İngiliz gavuruna satan düşmanlar sizi, silâhlendirerek köylerinizi yıkmak, kardaşlarınızı öldürmek istiyor. Size bunun için bir çok gavur parası veriyor, bir çok zaman gavur elinde kaldığınız için gavur emrine girmek ne olduğunu bilirsiniz. Bu alçaklara kanmayın, yurdunuza ve sevgili Anadolu'nuz gelin. İstanbul'da gördüğünüz İngiliz gavurundan burada bir eser yoktur. Burada Allah'ımıza ibadet için kimse bize mani olamaz. Asayiş yerinde, her şey iyidir.

Sakın din düşmanı, devlet haini olan şimdiki hükümete kanarak dinini, imanını yıllarca düşmanla dövüşerek kahramanlığınız leke dar etmeyin. Dünya ve ahirette Allah'ınıza, Peygamberinize kara yüzle kalmayın. Güzel köylerinizi, sevgili camilerinizi gavur ayakları altında çiğnetmek için silâh atmayın. Bütün Anadolu müslümanlarından size selâm. ANADOLU MÜSLÜMANLARI.

ATASE. Arşivi, Kl.259, Dı.23-A (76), Fr.3.

آنقره
مسائل

۵
مقرر قیامه غنیمت

۷
عقد

- ۱- منته الکرم سالک کرمی ایشیم محمد کونی محمد نمازی تقاب آنقره ده سولک مت مجلس کتار ایرو چکدر
- ۲- وظیفه استقلال مقام بیخ خلافت و سلطنت استیضاح هر کس ان مرام و هیأت و ظلف انفا لیده جنگ اولده بیرون منت مبدیایوم کتار محمد ارماد ایرو چکدر بوم مذکورک میرد کتار استغاره و قبل انشاء ایشیم
- مبتدی کرام حضرت اینه همه با این دلی جامع لیده محمد نمازی اولده انوار خرا نه در مسرتی استغاره و خلافت اولحقه لیدال عده لیده سفارده و سفارده شرفی هامان دایره محفوره کیه چکدر دایره محفوره داخل اولده اول برشا
- قرابله قرابله زیم اولحقه ۱۰ ایسور سده جامع شرفیده بدایله دایره محفوره قده قول ایرو قوامه غنیمت
- فکرات مکتور ایرو قیامه غنیمت اولحقه
- ۳- بوم مذکور تا این قیامه ایسور بکوننده اعتباراً مرکز اولیده والایب انصاف حضرت میرد تربید ختم و بخارن شریف اولده
- بدا اولحقه قسم شریفک آنقره سوله محمد نمازی سوله کورا دایره محفوره اولده اتمام ایرو چکدر
- ۴- مقدس و مروج اطینک لک کورته منده خنی مورتیه بکوننده اعتباراً بخارن و ختمات شریف قیامه ایسور کونی
- اذا لیده اول نماز لیده بلوازه شریف اولحقه و انما غنیمت ده خلافتی استغاره و مسرتی استغاره ختم شریف نامن
- هماری ذکر اولحقه ذات سوکتیسان یا شریف لیده و مالت شاهانه لیده ایسور سده لک کورته با اولحقه اولحقه
- و مسارت اولحقه دشمن عداوه کتار اولحقه و جودتاری اولحقه کورته لک کورته ایسور سده تمام معن و خدمت
- و سلطنت و لیدر اسم وظیفه غنیمت معنیه و قوعورده مسرتی استغاره الهی و ختمه و کورته خدمت کدی و کتار
- مرکب اولحقه سولک مت مجلس قیامه ایسور کونی وظیفه انفا ایسور سده حقن و سلطه ایرو اولحقه
- لیده غنیمت و باز شرفک ایسور و اولحقه و لیدر غنیمت و مسرتی استغاره ایسور سده ایسور چکدر
- بر مرام دینه و در شرفت انفا مندره و مسرتی استغاره ایسور کورته ایسور سده لک کورته و تمام حکومت کورته سولک مت
- کتار و نه بطریق مسرتی استغاره ایسور چکدر لک کورته و محمد نمازی اولحقه مسرتی استغاره مولود شریف ایسور چکدر
- ۵- استیضاح ختم شریف لیده ایسور کورته مسرتی استغاره اولحقه مسرتی استغاره ایسور کورته ان لیدر سلطنت
- مکتبه و مسرتی استغاره ایسور کورته مسرتی استغاره ایسور کورته ایسور کورته لک کورته ایسور کورته
- لک کورته لیده و مکتبه اولحقه محمد ده طبع و کتار بخارن قیامه ایسور چکدر
- ۶- مکتبه بر قیامه غنیمت کورته لیدی اولحقه

کنت نمینیه راست جلدیده بیخ بویسرت یا نام اولحقه برودتین جرتی استغاره بر کتارده مراسم دینه و وظیفه ایسور چکدر
خدا قران اولحقه

استقامت نغیبه لیدر لیده
مقتضای غنیمت و جدت خدمت
مقتضای غنیمت و جدت خدمت

میرد انصاف
میرد انصاف
میرد انصاف

میرد انصاف
میرد انصاف
میرد انصاف

میرد انصاف
میرد انصاف
میرد انصاف

363 No. lu vesikanın açıklaması

Hey'et-i Temsiliye Riyaseti tarafından Büyük Millet Meclisinin açılış günü Ankara ve bütün yurdda yapılacak merasime dair yapılan tamimin bir suretini göstermektedir.

Vesika No. 363.

20 ncı Kor. Erkânharbiye
Şube 1
Adet
607

Ankara
21/Nisan/36

Mevkî Kumandanlığına

1. — Bimenihilkerim Nisanın yirmiüçüncü cüm'a günü cüm'a namazını mütaakıp Ankara'da Büyük Millet Meclisi küşad edilecektir.

2 — Vatanın İstiklâli, Makam-ı Refii Hilâfet ve Saltanatın istihlâsı gibi 'en mühim ve hayatî vazaiif ifa edecek olan Büyük Millet Meclisinin yövm-ü küşadını cüm'aya teşadüf ettirmekle yövm-ü mezkûrun mebrûkiyetinden istifade ve kab-
lelküşad bil'umum Meh'usini Kiram Hazaratıyla Hacı Bayram-ı Velî Camii Şerifinde cüm'a namazı edâ olunarak Envar-ı Kur'an ve Salâttan istifâza olunacaktır. Badessalât Lihyei Saadet ve Saneak-ı Şerifi hâmilen Dairei Mahsusaya gidilecektir. Dairei Mahsusaya dahil olmadan evvel bir düa kıraetiyle kurbanlar zeholunacaktır. İşbu merasimde câmiî şerifden bed'ile Dairei Mahsusaya kadar Kolordu Kumandanlığına kıtaat-ı askeriyeye ile tertibat-ı mahsusa alınacaktır.

3 — Yövm-ü mezkûrun teyid-i kudsiyeti için bugünden itibaren merkez-i vilâyette Vali Beyefendi Hazretlerinin tertibiyle Hatm ve Buharii Şerif tilâvetine bed'olunacak ve Hatm-i Şerifin aksâmı teberrüken cüm'a namazından sonra Dairei Mahsusa önünde ikmal edilecektir.

4 — Mukaddes ve mecruh vatanımızın her köşesinde aynı suretle bugünden itibaren Buharî ve Hatemat-ı Şerife kıraet edilerek cüm'a günü ezandan evvel minarelerde Salâvat-ı Şerife okunacak ve esnay-i hutbede Hilâfetmeabımız Padişahımız Efendimiz Hazretlerinin nam namii Hümayunu zikredilirken Zat-i Şeketsimât-ı Padişahîlerinin ve memalik-i şahaneleriyle bil'umum teb'ai mülükânelerinin biran evvel nailifelâh ve saadet olmaları düası ilâveten tezkâr olunacak ve cüm'a namazının edâsından sonra da ikmal-i hatm edilerek makam-ı muallay-i Hilâfet ve saltanatın ve bilcümle aksam-ı vatanın halâsı maksadiyle vuku'bulan mesaii milliyenin ehemmiyet ve kudsiyeti ve her ferd-i milletin kendi Vekilinden mürekkep olan Büyük Millet Meclisinin tevdi' eyliyeceği vazaiif-i vataniyyeyi ifaya mecburiyeti hakkında mev'izeler iradolunacaktır. Bادهu Halife ve Padişahımızın, Din ve Devletimizin, Vatan ve Milletimizin halâsı, selâmeti ve istiklâli için düa edilecektir. Bu merasim-i diniyye ve vataniyyenin ifasından ve câmiler-

den çıkıldıktan sonra bilâd-ı Osmaniyenin hertarafında Makam-ı Hükûmete gelinerek Meclisin küşadından dolayı resmen tebrikât icra edilecektir. Hertarafta cüm'a namazından evvel münasip surette Mevlûd-u Şerif okunacaktır.

5 — İşbu tebliğin hemen neşir-ü tamimi için her vasıtaya müracaat olunacak ve serian en hüera köylere, en küçük kıtaat-ı askeriyyeye, memleketin bil'umum teşkilât ve müessesatına iblâğı te'min edilecektir. Ayrıca büyük levhalar halinde hertarafa ta'lik ve mümkün olan mahallerde tabı ve teksir ve meccanen tevzi edilecektir.

6 — Cenabıhaktan muvaffakiyet-i kâmile tazarru' olunur.

Hey'et-i Temsiliye Namına
M. Kemal

Hey'et-i Temsiliye Riyaset-i Celilesinden tebliğ buyrulan beyanname bâlâdadır. Berveç-i tebliğ cihet-i mülkiye ile birlikte merasim-i diniyye ve vataniyyenin icrası rica olunur.

20 nci Kor. Kumandanı Vekili
Miralay
İsmet

İstihkâm, Nakliye Taburlarıyla, Telgraf Bölüğü ve Hizmet Kıtasına tebliği mercudur.

Sureti alınmıştır
stihkâm Tb. Nöbetçi
Çavuşu
İmza

Sureti alınmıştır
132/1 Kalemünde Kıdemli
Küçük Zâbit
İmza

Bir sureti alınmıştır
20 nci Kor. Nakliye Tb.
Yazıcısı
İmza

Hizmet kıtası
bir suretini almıştır
Mülâzım
İmza

Telgraf Bölüğü
bir suretini almıştır
İmza

برخی سنه - نومرو ۲۲

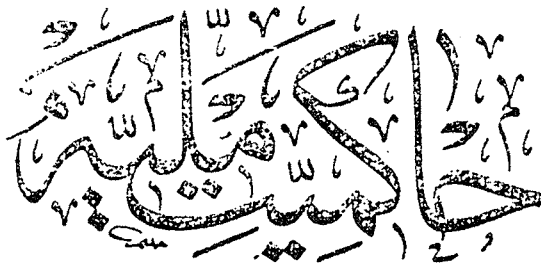
صاحب امتیاز ومدیرمسئول : رجب رهدی

آدرس : آققره - حاکمیت ملیه

ملکی : ملکت اراده سنه حاکم قیلمتدر .

آلی آبنی

[۱۹۰] غروشدر

جمعه ۲۳ نیسان ۱۳۳۶

انور خورشید ایچون هیئت تحریریه ، انوراداره ایچون مدیرمسئوله سراجت اولور .

نسخه هر روزه ۳ غروشدر .

هفته دهه ایکی دفعه نشر اولتور .

تاریخی برواقعه : بویوک ملت مجلسی

اسلامانکلیزله کوره شرائط صلحیه من!

بوکون آقره حقیقه تاریخی برواقعه هم شاهد ، هم شهنه اولور بویوک ملت مجلسی .

مروض اولان مندراتی سلامت ساحلنه چیقارمق آندیشه وعزمی ایله بیقرار اولونان ملت هر طرفه بیک آرزو بدت طرفنده آغاب واحزاب ایله بیخبر اولور بویوک ملت مجلسی حالتده اجتماع ایدوبورلر .

برواقعه ، خارقلره طول اولان تاریخیمده ملتک باشماق قابلیتی اثبات ایدیجی دلیل لریک بلکه ایکی بویوک ملتک تشکیل ایدر دینلنه خطا اولماز ، ملتیز ، یالکتر عثمائلیق حیاتی اعتباریه آلیزه یدی عصرلق وداها شامل برنقلره باقیلاجق اولورسه بیکرجه سنک حیاتده بیک جوق فلاکت باده لری کیرمیش ، عاداتا اخلال و اشمخلال حکم ورلمکدن باشقعه بایلاجق برخی یوق کچی کوروش هتکاملر ایچنه بو اولانلشدیر . فقط هر بادرمق غظله حیرت وره جک بیک برحاکم تملری و سناری تعقیب ایش ، دون اترق اخلال و اشمخلاله اورغاندی سانیلان ملتیزک بویوک بیکدن قانتیش و بویوکشم اولدینی کورولمشدر .

تورک ایلی و اسلام یوردی اولان شومبارک آناتولی جملور اقلرندمه سلیجوق حکومتک طوائف ملوک استماله ایله ذواله بویوک طوقدینی بر سرمده اونک برینه اطرقل اولادریک باتیرغلیله دها مظم برسلطنت چیقارمش اولان ملتیز دگیلدیر ؟

اسلامیتک فداکار مدافعی اولان ملتیزک بولایزال حیات مظهر سنده دین مینیزک الی بوم التیام پایداری اولاجنی وعد و تیشیر الهیسه مترافق منوی و آذلی بر حکم و تقدیر سبحانی دخی اولنه کرکدر .

فی الحقیقه هانکی برتورک حکومتک ولوله انهدامی یته عینی ملتک همانا کتریا عینی زمان و سگاترده وجوده کتریدی دها انسانی دیگر بر مؤسسه جمیت و حکومتک غلبه قیامی تعقیب ایشدر . ایکی عزت آموز مائلردن دکره آندلسده بویوک بر حکومت اسلامی غریبتانلک تسمی اوکئیده زوال واندیشه دوشیری وروردوبورکن شرتدر اسلامک سالما بویوک دخی ناک قوتلی بنام وایدکاهی اولان عثمائلی ستمت اسلامی ک

تملری آسالمقده ایدی . یته مالا شو آقره اووم سنده دردیجی پادشاهیز بیلدیرم بویوک بویوک ملتک مغلوب و اسیردوشمه سی نتیجه سنده عثمائلی سلطنتی تارومار و بریشان اولوب کیشمش ساییلاجق بروضینه دوشمش ایکن از زمانده یته درله نوب طویارلانمه و مقدر بحرای اغتلاسنده یورومکک ظفر بولمسی ملتک قابلیت حیاتیسه عائد بر معجزدن باشقهر بشمیدر ؟

ایته بویوک یته عینی ملتک حیات و عاتنه عائد مدهش احتیالی اوکئیده بیکر بوردور امتحان کیرمه که مدعو بولونیور . آقره ده طویارلان سنده اولان بویوک ملت مجلسی ایته بوردور امتحانک بک بارز و فصل بر ماجرا سیدر . بر ماجری که ملت اونی بایک غیر اختیاری بر حرکت و ارادته فعل و اجرا موقمه چیقارمقده در .

ملتیزک بوکی احوالده وارقلرینی قورومغه معطوف اولان حرکت و ارادته لری اکثریا شوزیم بیلدیکیمز علی الناده منطلق سلسله تفکر اتندن جوق بویوک قیمتلی حیات علامتلی اولور . چونکه او حرکت و ارادته منبئ فردک قابنده و یاقا فاسنده دکلدیر ، بلکه او زون بر تاریخک ترکیب ایتدیجی منوی شخصیت ملیه در .

بویوک ملت تهلکله مروض اولان و ارادتی قورومق آندیشه وعزمی ایله آقره ده طویارلانیور . بویوک بر اجتماعی طویارلان فردلری دوشوندی ، یوقه اولرلی آغاب ایدرک بویوک بولایان فردلری دوشوندی ، یوقه بویوک بولایش شونک ویا بویوک سوق و دعوی تیلهی وقوع بولوبور ؟ نه او ، نه بو ، نه ده او تکلیف ملتک وارلی موضوع بحث اولان بوکی ماجرا ارده فردلرک فوقده و جله یه حاکم تاریخی بر رودر کیکانه دنیله جک قدر مؤثر بر عاقلدر . آردکی سن ایله بن ایته اوروج ملیه ساده چه ترجمان ویا واسطه اولقدن باشقهر برخی دکلز . فرد اعتباریه اولددر ، فقط اورته بیچقان فعل و حرکت ملی و معظم بر کیتدر .

آقره ده اجتماع ایتمکده اولان مجلس کیر ملیه وجود ویرن سیلار بوراده بر

۱ - آقره ده کادیکلی خبروردیکیز (شیخاوغریون) غزته سی غایر مخصوصی ستر (ویلیاس) یزه آمریکا رئیس ۳۰۰۰۰۰ (ویلسون) ک تصدیق و یاتیدی ایچون انکتره و منفعلی طرفدن کندیشه کور دینلن تورک صلی شرائطک اساسان شونر اولدینی بویوک ملتدر :

(۱) - آردوباده تورک اداره سی قالمایه جقدر . چنانچه یقدر یونان سنه ترک ایدر بیک استانبول اون کیلومتر بره نتر لاند (جوار) ایدر انکتره ، فرانسیز ، ایشالیان و (تشکنکن سوکره) روسیه ، (ایستره) آمریکان منشک بین الملل بر اداره آله آله بقدیر .

بالاخره یونانستان ، رومانی ، کورجستان ، ارمنستان و تورکیا ممتزک استتاری ماهنده بر تک رای ویرله بکدر . بویوک ملتک باشنده ایکیشرت مناوبه ایله بویوک

داها او زون او زون شرح و ایضاح ایدلکه احتیاج کورتمه بیک قدر معلوم شیلدر : انکلیزک بای مختصر و مفر خلاصت اولان استانبول وضع بد ایدرک حتمزده تطبیقی تصور ایتدیکلی عالمانه صلح قرارلرینی انفاذ ایدر بیلک او زور ایله آتش اولدیلر .

بروشغال دولایسیله اسلامک خلیفه سی و عثمانلرک پادشاهی دشمن آله آله اسارت حیانه کورقرار اولمش و مرکز خلافت و سلطنت بوتون مؤسسه لری ایله دشمنک بد تشکله کهرک بویوک ملتکدن بالطبع حاکمیت ملیه مزک نیلکاهی اولان مجلس بمعونان دخی قورتور لاماستدر . انکلیز قوتلری دوا زور مؤسست سائرده اولدینی کچی مجلس بمعونان دخی قورده مسلحه عسکره ایله تجاوز ایدرک ملتک کزیده و کیلرینی توقیف ایدر مشلدور .

استانبولده مرشی انکلیز اداره و ارادته کچمش ، ناموس غزته جیلر طوتولش ، سرای هایونده کی محافظه افرادینه و تاریخیه قدر بوتون عسکرلریزک سلاحلری آلینش ، بویوک ملتک سلامق رسمی بیله سلاحلریزکی اوج عسکرله بایلمش ، خلیفه و پادشاهیزه مؤسست حکومتک کاهمی و حتی منیخت اسلامی انکلیز حکم و نفوذی آله کیرمشدر . انکلیزک خلافت اسلامی و سلطنت غایبی بر عمو ایتمک مقصدیه تطبیقته بانیلدینی صلحک شومدهش ، مقدمه سی اونک دیگر سنحای حتمزده قورقوج بر فکر ویرمه کافی کله جکندن صرف نظر ، استانبول اشغالله آناتولی باشیز وجود حاله کیش اولدیندن ملت بر طرفدن استانبول اشغالیه کندی حاله فالان اقسام سائره وطنک اداره سنده وحدت و انضباطی محافظه ایتمک ، دیگر طرفدن باشنده خلافت و سلطنت مفر-

بیزک و خلیفه و پادشاهیزک قورتارلسی اولوق او زور مقدرات حیاتی سنک استتار ایتمدی تدبیرلری اشغالیه ملک عبوریت و ایزیق ایله بویوک ملت مجلسی عقدینه قرار ویرمه در حاله آغاباتی اجرا ایشدر . ایته آقره ده اجتماع ایدن مجلس ، مقدراتی دوشیردن دوشری بیکندی آله آله قورومقده بر ایلان ملتیزک عملیه سیدر که استبدادی اولونان نتیجه یجی سلامت واصل اولونجه بیک قدر ملتک هر تورو ایشلرینه وضع بد ایدرک اولان هیئت مشروعه ایته بویوک مجلسدن عبارت اولاجقدر دیک اولور . بویوک مجلس ایسه بوتون ملت دیک اولدینی ایضاحه حاجت کوروله من .

دشمنلریزک بللی باشل ایدرلی استانبولده خلیفه و خاقانیزی تخت نفوذ و اسارتلرینه آلدندن سکره افراد ملتیزدن پاره طایان بض اخلاصت کیرمه دلالتله جاهل طبعلر آرمه نفاق و شقاق سوهوق ماتی بری برینه اوردورمق و قیردیرمق . فقط بویوک قسی جوق اوله بیله هر حالده نیز بویوک ، دوشری آکلایشلی و جوق سرد و حیثی اولان ملتیزک بودشمن او بونه طوتولایه جندن صورت تطبیقده اینتر ملت برلکنی عافله ایتدیجی حاله ایسه دشمنک یزه هیچ بر ضرر ایشدیرمه سی ممکن اولمایارق بالکنس منافع ملیه منزه موافق بر صلح استحصال و تأیینه موفق اولاجقمنزده ذره قدر شک و شپه یوقدر .

بویوک ملت مجلسی ایله ملتیزک بویوک تهلکله کورن قوروتولنه دوشری بیک تاریخی بر صفحه داخل اولمش بولونیور . مجلسک وضع و تطبیق سنده کی بویوک ملتک بویوک ملتک محققدر . بویوک ملت مجلسه مساعی ملیه سنده مظهر توفیقات اوله سی تخی ایدر زور .

و شورسک
یکی یونان
بویوک ملت
زده تطبیق
ن عبارتی
لوقه علاوه
زده اقتدار
شیلدر
بویوک ملت
قدر که بویوک
و ملتلی
عسکر
کی دیکر
زده تورک
ایله بر آکل
اولدین
شکارینک
سده سن
تلفاتی
غزته سی
بیکر سن
سفراده
رب حال
طویلدر
غزته سی
عیبار
غزته سی
ایتمک
بیکر
ایضاح
بویوک
دور
بویوک
واپور
سایر
انکلیز
استانبول
سن
له
انکلیز
دل
یاک
دمان
انکلیز
حال
انکلیز
ایستاد
شیخه

İ : 3 25-4-1336 C : 6

FERİD B. (Çorum) — Kazananlar kimlerdir?

BİR MEBUS — Altı zatın üçü intihab edilecek değilmi efendim?

REİS — Evet efendim.

SEYH SERVET EFENDİ (Bursa) — Kimlerdir? İsimlerini söyleyiniz.

Yazmayanlar oldu.

REİS — Efendim, Hakkı Behiç Bey, Dr. Adnan Bey, Şeyh Servet Efendi, Ferid Bey, Hamdullah Subhi Bey, Fevzi Paşa bunların arasından üç kişi intihab edeceksiniz.

6 — B. M. Meclisinin memlekete beyannamesi

HAMDULLAH SUBHİ B. (Antalya) — Arkadaşlar! Bendenizi iki dakika dinlemenizi rica ederim.

Büyük Millet Meclisinin memlekete beyannamesi

Anadolunun her köşesinden gelen vekillerinizin teşkil ettiği Büyük Millet Meclisi olanı biteni dinleyip anladıktan sonra millete hakikati söylemeğe lüzum gördü. İngilizler tarafından satın alınan ve milleti birbirine düşürmek maksadını güden bazı hainler sizi aldatmak için türlü türlü yalanlar söylüyorlar. İzmir vilâyetinin, Antalyanın, Adananın, Antebin ve Maraş ve Urfa havalisinin düşmanlar tarafından işgali üzerine silâhına sarılan milletdaş ve dindaşlarınızı yine size mahvettirmek için padişah ve halifeye isyan sözünü ortaya atıyorlar. Millet Meclisi halife ve padişahımızı düşman tazyikından kurtarmak, Anadolu'nun şunu, bunun elinde parça parça kalmasına mâni olmak, payitahtımızı yine anavatanına bağlamak için çalışıyor. Biz vekilleriniz Cenâbıhak ve Resulüekremi namına yemin ederiz ki padişaha ve halifeye isyan sözü bir yalandan ibarettir ve bundan maksad vatanı müdafaa eden kuvvetleri aldatılan müslümanların ellerile mahvetmek ve memleketi sahipsiz ve müdafaasız bırakarak elde etmektir. Hindin, Mısırın başına gelen halden mübarek vatanımızı kurtarmak için İngiliz casuslarının sizi aldatmak üzere uydurdukları yalana inanmayın! İzmirini, Adanasını, Urfa ve Maraşını elhasıl vatanın düşman istilâsına uğramış kırsımlarını müdafaa edenleri din ve milletlerinin şerefi için kan döken kardeşlerinizi arkadan size vurdurmak isteyen alçakları dinlemeyin ve onları Millet Meclisinin kararı üzerine cezalandıracak olanlara yardım edin. Taki din son yurdunu kaybetmesin. Taki milletimiz köle olmasın. Biz birlik oldukça düşman üzerimize gelmiyeceğini resmen ilân etti. Onun candan özlediği aramızda nifak ve şekaktır. Allahın lâneti düşmana yardım eden hainlerin üzerine olsun ve tevfiği, halife ve padişahımızı, millet ve vatanı kurtarmak için çalışanların üzerinden eksik olmasın.

(Beyanname alkışlarla kabul edildi).

HAMDULLAH SUBHİ B. (Antalya) — Nasıl efendim, münasib görüyor musunuz?

(Hay hay, münasib, tabedilsin. Vakit geçmeden matbaaya verelim, bassımlar sadaları).

REİS — Bunları tab ve tevzi edeceğiz.

UMUM — Her tarafa telgrafla tebliğ edelim.

REİS — Reyleri lütfen getiriniz.

(Tayini esami ile reyleri toplayalım sadaları).

7 — Şileye İngiliz askeri ihraç edildiğine dair Fehmi imzalı telgraf

REİS — Efendim müsaade buyurulursa bir havadis var, onu okuyayım:

Ankarada Heyeti Temsilîye riyasetine
Kuşçay 24/25 - II - 1336

İki torpido muhafazasında olarak bu gün alessabah iki nakliye gemisi Şile civarına gelmiş, bunlardan birisi Şileye İngiliz askeri ihraç ederek işgal etmiş ve Şile ile telgraf muhaberesi katolunmuştur. Diğer nakliye gemisi ise torpidolar muhafazasında olarak Kefken adası civarında bulunmaktadır. Gemiyi tarassud etmek üzere Kefki karyesine Kandereden bir müfrezeye gönderilmiştir. Neticesinin ayrıca bildirileceği.

Fehmi

MUSTAFA KEMAL PAŞA (Ankara) — Müsaadenizle efendim, bu malûmatı iyice tenvir için bazı izahat vereyim:

Malûmu âlileri bizim Düzcede, Hendekte ve Adapazırında ufak, tefek bazı kıtaatımız vardı. O havali denilebilir ki ötedenberi bir çok ifsadata maruz kaldığı için daima menfi hareketi iltizam etmişler idi. Son günlerde İngilizlerin bütün vesaitle bunları takviye ve teşvik ederek harekete geçirdikleri malûmunuz oldu. Bittabi bu harekete geçenlerin kendileri bile İngilizler tarafından tahrik edildiklerinin farkı değildiler. Çünkü arada vesat edenler yine bizim kıyafeti askeriyemizdeki insanlardı. Bir şuriş çıkardılar, Adapazarı ahali ilk gafleti müteakib bizimle vukubulan temaslarında hakikatı idrak ettiler ve derhal sükûnete geçtiler. Fakat bu dalga Hendek ve Düzcede temadi etti. Bu defa Adapazarı ahali, eşrafi usata bir heyeti nasıha göndermek istediler. İleri gelenlerden üç zat maiyetlerine bir kaç arkadaş alarak hareket etmişler, usata takarrüb ettikleri zaman usat, kendilerinden maiyetlerini bırakarak münferiden gelip görüşmelerini temenni ettiler. Giden heyeti nasıha bu talebi hüsnü telâkki etti ve maiyetlerini terkederek gittiler. İlk temas eder etmez usat bunları şehid etti. İşte bunun üzerine şühedaya mensub olanlarla yani Adapazarlılarla Hendek ve Düzceliler arasında müsademat başlamıştır. Çünkü usat aynı zamanda

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : Z. S. 5

REİS — Reisi sani Celâleddin Arif Beyefendi

KÂTİBLER : Haydar B. (Kütahya), Muhiddin Baha B. (Bursa)

REİS — Efendim, ekseriyetimiz hâsıl oldu. Celseyi küşad ediyorum.

☞ — *Meclis namına hâkîpayîşahaneye çekilen telgraf*

REİS — Müsaadenizle dördüncü madde kıraat edilmeden evvel Meclisi Âlinizin bir kararı var idi. Hâkîpayî şahaneye arz edilmek üzere bir arıza takdimi emredilmişti. Divanı riyaset yazdı. Müsaadenizle Hamdullah Subhi Bey tarafından okunacak.

MUSTAFA KEMAL Ps. (Ankara) — Meclisi Âli bu telgrafnamenin yazılıp Hâkîpayî hümayuna arzı için Divanı riyasete salâhiyet vermişti. Mezkûr telgraf yazıldı. Meclisi Âlice malûmat husulü zimmında okunacaktır.

HAMDULLAH SUBHİ B. (Antalya) — Hâlife ve hâkanı akdesimiz efendimiz : İstanbul işgali ve bunu takib eden fecayı üzerine vaziyeti tedkik ve hukuku saltanatı seniyyelerini ve istiklâli millimizi müdafaa ve temin etmek maksadile bu defa Ankarada Büyük Millet Meclisi halinde içtima ettik. Anadolu'nun düşman istilâsı altında olmayan her köşesinden gelen ve millet tarafından salâhiyeti fevkalâde ile terhis edilen mebuslar mütefikan ittihaz ettikleri bir karar ile süddei seniyyelerine bazı hakayıki arzetmeyi kendilerine bir vecibei sadakat ve ubudiyet bildiler. Padişahımız : Malûmu seniyyeleridir ki, Hânedanı saltanatı hümayunlarımızın cediti mübareki mübecceli olan Sultan Osman tarihi millimizin mesud ve müteyemmen bir gecesinde, hatırası nesillerden nesillere intikal eden bir rüya görmüştü. O rüyanın, üç kıta üstüne gölgesini salan ve altında yüz milyonluk bir âlem barındıran kudsi ağaçından artık bütün dallar kesilmiş ve ortada yalnız muazzam bir gövde kalmıştır. O gövde Anadoludur ve onun kökleri çok derin gitmek üzere bizim kalblerimizin içindedir. Ecdadı kiramın Rumelide kendi başına bir cihan olan kıtaları fetih ve istilâ ederken ordularını bu Anadolu topraklarından davet eder ve uzak memleketlerin büyük ana hatlarını, askerî yollarını muhafaza ettirmek üzere yine Anadoludan ahali celbe-

der ve en mühim noktalarda iskân ederlerdi. Bu halk kütleleri Bosna Hersek ve Mora içlerine kadar yayıldı. Basra körfezine kadar indirildi. Suriye ve Filistin yollarında taraf taraf yerleştirildi.

Padişahımız : Tahtıgâhrı saltanatı seniyyelerinin şeref ve bekası için Anadolu halkı asırlardan beri baba ve ocaklarından çok uzak harb yerlerinde ifnayı hayat etmeyi kendine en kudsi bir borç bilmıştır. Anadolu boşaldı. Anadolu viran oldu, fakat iklimlerden iklimlere uzayan hâkanlığımızın şevket ve kudreti için her mihneti, her felâketi cana minnet bildi. O bir topraktır ki; Macaristan içlerinden Yemen göllerine kadar, Kafkas eteklerinden Basra yalılarına kadar kuşak kuşak, uza- yııp giden namütenahi meşhedlerle muhattır ve o meşhedleri her yerden fazla şimdi hürriyet ve istiklâli için yeni bir halk mücahedesini yapan bu eski Anadolu verdi.

Şevketlü Padişahımız : İslâmın her tarafta duçarı hezimet olan bayrakları gelip onun ufuklarında toplandı. Onun ufuklarında kendine en son penahı ve necatı aradı. İzmir istilâsı üzerine Memaliki şahanelerinin en mamur ve en mesud bir kısmı nasıl ateşle yağma ve katlile baştan başa harab oldu bilirsiniz. Hiç bir hakka istinad etmeyen ve milletinizi son yurdunda duçarı esaret etmeyi emel edinen bu vahşi akın üzerine kalbi hümayunlarımızın duyduğu acı teessürleri cihanı matbuata bizzat tevdi buyurmuşunuz. İzmir işgalini, Adana fecayii; bu fecayii Maraş, Anteb kıtaları ve onu da felâketlerimizin en büyüğü olmak üzere İstanbul işgali takib etti. Soyundan yetiştiğimiz millet; binlerce seneden beri cihanın en muhteşem tahtlarına Sultanlar yetiştirmiş ve hür yaşamış olan bir millet sıfatile bu hal karşısında ne yapabiliyordu? Padişahını elîm bir harb neticesinde ordularını kullanmaktan memnu ve mahrum gördüğü için kendi kendine silâha sarıldı ve nerede anavatanı tecavüze uğramış ise oraya dini ve millî ve namusunu kurtarmak için koştu.

Padişahımız, Kafkasyanın İslâm kahramanları, babalarının ocaklarını, kendilerinden yüz kere kavi bir düşmana karşı otuz sene, kadim ve

I : 6 28-4-1336 C : 2

erkek müdafaa ettiler. Zavallı Fas on senedir ki Fransız işgalini tanımıyor ve silâhını teslim etmiyor. Trablus bir avuç toprağına, kahramanile aynı cidal içindedir. Bu gün İslâm âleminin her köşesi silâhtan tamamen mahrum bir halde iken, zulüm ve hiyanetin boyunduruğunu atmak için kıyam ve isyan ederken Abbasi ve Fatmî hilâfetlerinden, Selçuk Türklerinden beri hemen bin yüz seneyi mütecevaz bir zamandır istiklâl ve hürriyet ve din için gaza eden büyük milletiniz, Asyanın ve İslâmın alemdarı diye cihanşümül bir şöreti olan milletiniz halâsmı canına susamış düşmanlarımızın merhametinden bekler mi? (Alkışlar).

Sevketpenah Efendimiz : Millî müdafaamızı mübarek makamı hümayunlarına karşı bir isyan suretinde göstermek ve halkı işgal etmek için mütemadi çalışan hainler var. Onlar milleti birbirine kırdırmak ve düşman fütuhatma yolu açık bırakmak istiyorlar. Halbuki vuran da vurulan da hepsi sizindir. Hepsi aynı derecede sadık evlâdımızdır. Millî müdafaamızı, düşmanların bayrakları babalarımızın ocakları üstünden çekilinceye kadar terkedemeyiz. Her yeri bir büyük hakanımızın aşkı dini ve ilâhisine mutantan ve mehib bir delil olan İstanbul mabedleri etrafında düşman askeri gezdikçe, öz vatanın toprakları üstünden yad adamların ayakları çekilmedikçe biz mücahedemizde devam etmeğe mecburuz (Alkışlar).

Genabr hak, atalarımızın yurdunu koruyan, halife ve hakanın şeref ve istiklâli için uğraşan evlâdınızla beraberdir. Kendi hükümetimizin idaresi altında bedbaht ve fakir yaşamak, ecnebi esareti bahasına nail olacağımız huzur ve saadete bin kere müreccahtır (Alkışlar).

Padişahımız : Kalbimiz hissi sadakat ve ubudiyetle dolu, tahtımızın etrafında her zamandan ziyade daha sıkı bir rabta ile toplanmış bulunuyoruz. İctimamın ilk sözü halife ve padişahına sadakat olan Büyük Millet Meclisi, son sözünün yine bundan ibaret olacağını süddei seniyelerine en büyük tazim ve hüsu ile arzeder (Alkışlar).

27 nisan 1336

ŞEYH SERVET Ef. (Bursa) — Bu arızamızın mealine münasebetinden dolayı Trablus garbdeki din kardeşlarımızın, darülhilâfemizin düşmanlar tarafından işgali üzerine azim bir içtima aktederek gösterdikleri tezahüratın hususile bir çok efazılın, ulemanın nutuklarının hulâsasının tercümesini okumaklığı münasib gördüm.

SESLER — Lütfen gazetenin ismini söyler misiniz?

ŞEYH SERVET Ef. — [Livaüttrablus] Darülhilâfetülaliyenin İngilizler tarafından haberi işgali müessifi Trablusgarb ahali İslâmiyesi semine yetişmesi üzerine mühim bir içtima aktederek müteaddid ehli vatan tarafından gayet

ateşli irad edilen nutukların Trablusgarb gazetelerinden (Livaüttrablus) nam gazetede muharrer mefhumatı umumiyesinin hulâsai tercümesidir :

Darülhilâfenin işgali İslâm üzerine saikai baran yağdırmaktadır. Müslümanlar! İngilizlerin bu hareketi müfterisanesi bir faciâ adiyeli siyasiye meselesi olmayır ancak mevcudiyeti mukaddesei İslâmiyeyi imha meselesi elimesidir.

Müslümanlar! İngilizler dini İslâmı imha siyasetinin pek çok evvel temelini attılar. Bu temel üzerine binayı siyasetleri kurub takı ceberutu zalımanesinde şeriatı garrayı Ahmediyeye ilânı harb bayrağını astılar (Kahr olsun sadalar). Fakat en büyük mucibi esef şudur ki, melekeli şeytanatkaranelerile sureti hak ve adilden görünmek ve müslümanların hayalinde bir hükümeti âdile oldukları vehmini tevliid etmek suretile müslümanları, bütün âlemi beşeriyeti aldattılar. Müslümanları birbirine düşürmeğe muvaffak oldular, birbirine kırdırdılar. Maalesef bu fecayi hitama ermemiş gibi görünmektedir.

Müslümanlar! bir mevcudiyeti yıkabilmek için, o mevcudiyetin kuvayı hayatiyesini zayıflastırmak, inhilâle uğratmak suretile kabul olabileceğinden bunu takdir eden İngilizler düşünemedikleri her şekli ile İslâm unsurlarını birbirinden ayırmak ve ayırtmak ve her türlü hukuku tabiiye ve siyasiyelerinden mahrum bırakarak, iradei milliye ve insaniyelerine malik olmaktan uzaklaştırmak, zillet ve esaret altında yaşatmak yollarını aradılar.

Müslümanlar! Aktarı cihanda anasırı İslâmiye aleyhinde ne kadar hadisatı siyasiye cereyanı etmiş ve ne kadar memaliki İslâmiye istilâya uğramış, zillet ve hakarete fesad ve fecaate, tedenni ve ataletle dıçar olmuş ise, bunun siyaseti batmiyesi, dolayısıyla İngilizlerin canavar parmakları arasında tedvir olunmuştur.

Müslümanlar! İngilizler emin olmalıdır ki bu zalımane haberi tazyik, müslüman kalblerini birleştirdi. Ruhlari can hevlile birbirlerine kavuşturdu. Vicdanlarını kardeşliklerini zarurî bir ihtiyacı dinî ile hissettiler. Binaenaleyh bu binayı şeytanet ve ceberutu zalımanesinin yıkılmak zamanı hulûl etti.

Müslümanlar! Müslümanların merkezi vahidaniyeti, hilâfet ve saltanatı İslâmiyedir. Bu hilâfet ve emanetin makamı muallâ ve makarrı ulıyası da her vehile ancak âsitanei aliye ve yedi müeyyedi Osmaniye olabilir. Buna lâzım olan kudreti müstakille, mevcudiyeti diniyemizin zımanı zarurisi olduğu hasebile hiç bir şekil ile takyid edilemeyeceği gibi darülhilâfetimize de hiç bir yedi ecnebi karıştırılmamasını dini İslâm kabul edemez.

Müslümanlar! Yeis küfürdür. Hatimeî edyan olan dini hakkımız müdafî ve sahibi Hazreti Allahtır. Allah azzevecel ise emrinded galib ve mazumlara nasırdır.

caviz müslümanlara bir melce kalmış ise o da burasıdır, buranın Halifei Mukaddesimiz, Pa-dışahımız Efendimiz Hazretlerinin ve Makamı Hilâfet ve istiklâli milletin muhafazası hususunda milletimiz bünyanı marsus gibi müttehid bulunub inayeti sübhaniyeye mazhariyeti temenni etmelidirler ve minallahüttevfik vesse-lâmü âlâ menittebealhdüa..

Neticenin husulünü anlayacaklardır (İnşaal-lah sadaları, alkışlar).

TUNALI HİLMİ B. — Müsaade buyurunuz efendim, bir şey arzedeceğim.

REİS — Hamdullah Subhi Bey gelecek, ondan sonra söyleyiniz.

HAMDULLAH SUBHİ B. (Antalya) — Muhterem arkadaşlar; biraz evvel Müfid Efendi Hazretlerinin okudukları beyannameden sonra bendenizin diğer bir beyanname okuması manasız, hatta münasebetsiz bir şey olacaktır (İs-tağfirullah sadaları). Yalnız bu için küçük makul bir ciheti kalır o da Müfid Efendi Hazretlerinin Umuru şeriye encümeni namına okudukları beyannamenin bendenizin anladığına göre daha ziyade dahili memlekete bir hitab gibi idare edilmesidir. Eğer bunu tasvib buyurur, Meclisi Âliniz aynı noktâ nazarı kabul ederse ülemamızın yazmış oldukları beyannameyi memlekete tevcih ederiz. Eğer ikinci de mazharı tasvibiniz olur ise onu âlemi islâma hitaben neşrederiz. Maamafih nasıl tasvib eder-seniz. (Berveçhi ati beyannameyi kıraat etti):

Cenub cöllerinin bir köşesinde arzın sesle-rini dinleye dinleye yatan Peygamberi Zışanın ruhlarını ruhlarımızla birleştirdiği islâm kardeşlerimizi, dini mübinin son askeri mahsur bir kale içinden size tevcihi hitab ediyor. Her taraftan üstümüze hücum ederek yüксеle yüксеle Osmanlı vatanını büsbütün boğmak isteyen ölüm kuvvetleri ortasında tehlikelerle muhat bir ada içinde kalmış gibiyiz. Size nidalarını yetiştirmek isteyenler gayz ve kin ufuklarından kopup gelen tehdid ve şütum, kizb ve riya güürültüleri arasında hakikatin sadasını duyurmağa muvaffak olabilecekler mi? Sınırlarında muharebelerin yangını hiç bir zaman sönmeyen, etrafında husumet dalgalarının meddi nihayet bulmayan Anadoludan, bu ezeli gaza ve cihad topraklarından yükselen hitabımız acaba iğfal ve desisenin bin mâniyası arasından geçib sizi bulabilecek mi?

Şamın, Kurtabanın, Kahirenin, Bağdadın sukutundan sonra islâmın son derülhilâfesi İstanbul da düşman silâhlarının gölgesi altına düştü. Afrikanın sahilleri üstünden Akdenizi baştan başa kuşatan hatıra engiz diyarlara Tuna yalılarında Uralın şimaline ve İç Asyanın ucu bucağı olmayan bozkırlarına, Ganjın, Pencabın velvelei sıyrı hâlâ susmayan mamurelerine varıncaya kadar birer birer yâdellerin kahr

ve cebri altına giren aziz kardeş yurdlarına ağlarken nihayet Kiblegâhı İslâmı, Ravzai Nebiyyi taşıyan Hicaz ve Yemen hittaları, Filistin ve Irak, Hindistan müntehalarına kadar Asyada İngiliz saltanatının engin, nihayetsiz bir şehrahi oldu.

Kurunu vusta muharebelerinde vahşi ve hain bir idrak ile içinden tehlike gelebilecek komşu memleketleri boşluk haline gevirmek siyaseti şimdi aynı maksadla Anadoluya karşı tatbik ediliyor. Ta ki mahkûm Hindistanı mahkûm Mısırâ rapteden yeni esir memleketler, yeni İngiliz müstemlekeleri Anadolu içinden gelecek bir tehdide maruz olmasın. . . Bunun için Selçukî Türklerinden, dokuz buçuk, on asırlık bir zamandan beri mevayî islâm olan Anadoluya taraf istilâ orduları çıkardılar. Bunun için Yunan ordusu ismini taşıyan eşkıya sürülerinin kahir bir Türk ekseriyetle meskûn olan mamur ve mesud bir vilâyetimizi vurgunla, yangıyla, kesimle ıssız ve viran etmesine karşı ses çıkarmadılar. Bunun için beynelmilel bir heyetin mutantan bir ilâmı Yunan ordusunu cürmü meşhud halinde kana bulanmış bir katil gibi yakalamış ve cihana karşı teşhir etmiş iken «işine devam et, sana beyanı itimad ediyoruz» dediler. Bunun için defteri âmalinde bütün Mora ve Tesalya müslümanlarının, cenubi Arnavudluk, Makedonya ve Girid müslümanlarının kıtali yazılı olan bu sefil orduyu daha fazla muta kılmak için başma bir İngiliz ceneralini kumandan tayin ettiler ve o, yangını söndürecek, ürpere ürpere kaçır giden muhaceretleri durduracak yerde «cephelerini geri alın, yüzlerce köyü Yunan işgaline terkediniz» dedi. Bunun için Adana, Maraş, Ayıntab, Urfa gibi en kadim islâm memleketleri Fransız zabitlerinin idaresinde Ermeni kin ve gayzına, Ermeni ruhunun müfteris gılgat ve husumetine yenecek, parçalanacak bir ay gibi terkedildi. Hükûmeti elim bir mütareke ile silâhlarından tecrid edilmiş, orduları dağıtılmış bir millet, ana yurduna musallat olan başı boş bırakılmış ve yangıncı, yağmacı müstevililere karşı müdafaadan başka ne yapabiliirdi? Biz bu sebeble aile ocaklarımızda eski gazalardan yadigâr kalmış silâhlarımızla analarımız ve kız kardeşlerimizle, çocuklarımız ve ihtiyarlarımızla her tarafta düşmanı karşılayarak geri iten bir halk mücadelesine başladık.

İstilâya yardım etmeyen, Yunan garet ve kıtaline yeni sahalar terketmeyen, halkın vücude getirdiği cepheleri geri almağa razı olmayan Hükûmetlerimiz İngiliz cebri altında birer birer mevkilerini terkettiler. Her ikisi namus ve hamiyetle tanınmış iki asker olan Rıza ve Salih Paşaların Hükûmetlerini, haklarında Halife ve milletin emniyeti tamamilen tezahür etmiş iken istifa ettirmek suretile ıskat ettiler. Halbuki Anadolunun istilâya uğrayan kısımları evvelce istilâ edilmiş memleketlerimizden muhaceret

eden r
dolu
yakıla
mazlû
kunc
dışarı
toprak
halde
tistirdi
liğini,
vatanı
millete
Herse
de te
bir va
istedil
baht e
hakkr
gün b
an bir
mak i
karar
na «I
zecriy
Tarih
ları m
düğü
payite
ve su
distan
gün g
zetme
askeri
arasm
edildi
erbab
hassu
nefye
tma a
nebi t
memle

Su
Sulhu
indiri
si alt
let ve
sız, iç
Anad
küme
etmek
akita
iblis
sizlik
bir
vurm
his et
mak,
vanm
şürme
tmda

eden meskensiz, maîsetsiz yüz binlerce muhacirle dolu olan topraklardı. Balkan muharebesinde yakılan köylerin, şehirlerin meşum alevile ve mazlûm bir halkın kanile boyanmış kızıl, korkunç bir salib önünde fevç fevç yurdlarından dışarı uğrayan muhaceretler henüz Anadolu topraklarında hastalıktan, açlıktan perişan bir halde sürünürken arkalarından eski katilleri yetiştirdiler. Başlarına tekrar musallat ettiler. Birliğini, istiklâlini müdafaa ettiğimiz Anadolu öz vatanından matrud olmuş kaç bedbaht müslüman millete darüleman bir topraktır. Kırmıdan, Bosna Hersekten, Kafkasyadan düşman akımları önünde terki diyar edenler gelip onda kendilerine bir vatan buldular. İşte parçalamak, dağıtmak istedikleri memleket, islâmiyetin bir çok bedbaht evlâdına bağrında yeniden hakkı hürriyet, hakkı hayat veren bu memleketdir. İçeride her gün bir az daha büyüyen, tesir ve nüfuzunu her an bir az daha arttıran halk mukavemetini kırmak için İngiliz siyaseti her çareye baş vurmaya karar verdi. Bu fikri en evvel cihan matbuatına «Türlere sulhu kabul ettirmek için vesaiti zecriye kullanılacak», suretinde, ilân ettiler. Tarihi siyasinin hiç bir devrinde Hükümet adamları maksadlarını riya ile örtmekte şimdi görüldüğü kadar şerir ve küstah olmamışlardır. Türk payitahtının Türlere terkedileceğini, Halife ve sultanın İstanbulda ipka olunacağını» Hindistana resmen tebliğ eden İngiltere aradan on gün geçmeden bu taahhüdü alenisini bilfiil nakzetmekte hiç bir beis görmedi, İstanbul işgali askeri altına aldı. Askerlerimiz gece uykusu arasında yataklarında bastırılmak suretile şehid edildi. En maruf ricali mülkiye ve askeriyemiz, erbabr kalemimiz, bir çok mebuslar ve âyan tahassungâhında haydud yakalanır gibi tevkif ve nefyedildiler. İstanbul İngiliz idarei örfiyesi altına alındı ve bunun üzerine Millet Meclisi ecnebi tahakküm ve tazyıktan hür olan bir kısım memlekete çekilmeğe mecbur oldu.

Sulhu hazırlamak için payitaht işgal edildi. Sulhu hazırlamak için meşru Hükümetlerimiz indirildi. Sulhu hazırlamak için İngiliz himayesi altına imzasını koymuş, her şeyi garbın adalet ve merhametinden bekleyecek kadar anlayışsız, idaresiz bir adam yeniden sadarete getirildi. Anadolu mukavemetini kırmak için kendi Hükümetimizi, kendi milletimiz aleyhine taslit etmek, makamı iftayı şerefi islâm için kanını akıtan mücahidlerin aleyhine kullanmak gibi iblisane bir fikri sahai tatbika koydular. İdraksizlik ve cehlü gayiz ile gözleri kapanmış olan bir kaç adamı Anadolu kuvvetlerini arkadan vurmaya üzere harekete getirdiler. Orduyu terhis etmek, köylülere kuvaî milliyeyi asi tanıtmak, milleti kendine şerefi veren en asil ve civanmerd evlâdına karşı şüphe ve tereddüde düşürmek, sulhu hazırlamak için İngiliz emri altında çalışan vatansızların ilk işi oldu.

İşte biz, bir taraftan müstevlileri geldikleri yerlere taretmek, diğer taraftan işgal ve ifsad edilenleri yola getirmekle meşgul olduğumuz bir zamanda sizi hakikatten haberdar etmek istedik. Zira öğrendik ki Mısırdaki ve Hinddeki olduğu gibi islâmın basını islâmın elile ezenler bizi Halifeye asi ve günahkâr bir zümre olarak tanıtmak istiyorlar. En eski zamanlarda olduğu gibi bu gün de islâm dinine ve islâm âlemine karşı deruhde ettiği muazzam vazifeye gevşemez, sarsılmaz bir iman ile sadık olan milletimiz düşmanların tezvir ve işgaline kapılmaktan sizi tahzir eder. Cenubun kızgın çöllerinden şimalin buzlu iklimlerine ve şarktan garbe kadar asırlar arasında gazadan gazaya koşan milletimiz din yolunda kurban ettiği milyonlarca şehidlerinin vedial mübareki olan maksada merbut kalmakta devam ediyor. Islâmın son yurdunda son kurtuluş cihadını yapan kardeşlerinize karşı en büyük zülmü yalnız idlâl ve tezlilden ibaret olmayan düşmanların, cebir altında neşrettirdikleri fetvalara cevap olarak Anadolu'nun her tarafında dini mübinin sadayı hakikisi yükseldi. Yüzlerce müftü ve müderrişin müşterek imzalarıyla isdar ettikleri fetvalar doğru yolu milletimize ve cihanı islâma işaret etti: «Adayı müslimin olan düveli muhasıma tarafından filen işgal edilen makamı hilâfette cüyüş müslimin silâhlarından tecrid, devairi Hükümete vaziyed ve idarei örfiye ilân ve hukuku hilâfet gasbedildikten sonra Halife müsliminin istihlâsı hususunda kudreti mümkünelerini sarfetmek bilünüm müslimine farzolduğunu ülemayi dinimiz tebliğ ve tamim ettiler. Bu sadayı şeriyyi siz de işitin.

İslâm birliği fikrinin muahharan en büyük mümessili olan Yavuz Sultan Selimin dediği gibi «İslâm gönüllerinin toplu olması için kendisini perişan eden» milletimize, onun davayı istiklâline, manevî teyid ve müzaheretinizi bir saniye eksik etmeyin; taki islâmın bir küsufu tamme giden güneşi büsbütün kararmanın, tekrar âlemimiz üstünde ışıldamağa başlasın.

Selâm ve hidayet her zaman din kardeşlerimizin üzerine olsun».

REİS — Şimdi efendim, o halde her ikisinin de neşirini kabul ediyor musunuz? (Hay hay sadaları, (Hem dahile, hem harice).

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) — Cesaretsiz, cüretsiz diyemem, fakat tasavvur edebileceğiniz bir mertebede mahcub bir surette çıkıyorum. Zira hocalara karşı maatteessüf bir söz söylemek mecburiyetindeyim!

Efendilerim; ruh ve mana itibarile beyanname-i şeri ne kadar ulvî ve istifade bahiş ise maalesef (Kelliminna alâ kaderi ukulihim) hikmeti nebeviyesine tevfikân yazılmamıştır. Evvelemirde istirham ederim, beni son derece mazur görünüz.

B E Y A N N A M E

ADANA VİLAYETİ UMUM İSLÂM AHALİSİNE

Büyük Millet Meclisi namına cepheleleri ziyaret ederek Meclisin muhabbetkâr teşekkürlerini muhterem mücahitlerimize iblağa memur olan heyetimizin mücahit orduların öncüsü, bütün İslâm Âleminin nur-ı dide-i muhabbeti olan Adana Vilayeti halkı ile temasa gelmiş olmaktan duyduğu haz pek büyüktür. Adana'nın muhterem Müslümanları biz mütarekenin Fransızlar tarafından hak ve insaniyete, icabat-ı adâlete külliyyen müğayir olarak yırtılması üzerine nazarlarınız, bir taraftan İstanbul Hükümeti'nin sâha-i faaliyetine, diğer taraftan garbin zuhuru muhtemel olan insaniyet ve adâlet duygularına tevccüh ederek bir müddet sâkin kalmıştınız. Bu halden cür'et alan düşman bu sükûn ve tevekkülün altında saklanmış olan hamaset ve cömert fedakârlığı anlamayarak cür'etinin hududunu genişletmiş ve kıymetli memleketimizi işgal eylemiş idi. Peygamber'in esaret tanımayan dindar ümmetinin cihad ordularına öncü olmak şerefiyle mübahi bulunan siz aziz Adanalı dindaşlarımız kalplerinizde sönmez bir azim ve iman bulunduğu halde nazarlarınızı eski hedeflerden çevirerek bir taraftan merkad-ı Peygamber ile mekabir-i şühedanın, diğer taraftan da namütenahi mefahir ve cengaverlikle mâli olan tarih-i millimizin işaret ve irşadına tabi oldunuz. O andan itibaren Adana İslâmları bütün Anadolu için vataperverlik timsali oldu. Düşmanların tecavüzlerine karşı maddi ve manevi yıkılmaz bir sedd-i âhenin olmak şerefini hakkıyla ihraz eyledi. Düşmanların maksad-ı imhakâranesi ve salibin mevce-i husumetinde mübarek hilâlin vaziyet-i hakikiyesi artık bilcümle ehli vatanca tamamiyle idrak edilmiştir. Şeref ve istiklâl dâvasında istifade edeceğimiz muvaffakiyet vasıtalarının menbaı yalnız Anadolu değildir. Avrupa'nın bir türlü zulüm ve gâdrine uğramak suretiyle hissiyat-ı esaretten gûna-gûnunu çekmiş olan Mısır, Hindistan, Rusya ve Afrika'daki Müslüman kardeşlerimiz nazarlarını Cenab-ı Hakk'ın atabe-i rahmetine ve İslâmiyet nurunu söndürmek üzere her türlü şenâati irtikâp ile Peygamberimizin kabirlerine kadar dest-i taarruzlarını uzatmağa cü'et eden düşmanlara tevcih eilmiş ve bize bütün mevcudiyetleri ile maddi, manevi müzaharete karar vermiş bulunuyorlar. Fazla olarak Rusya'da insâni ve ulvî gayeler etrafında toplanmış olan ve

millet hukukuna riayet etmeği kabul eden ve günden güne tevessû ederek zulüm ve tagallup âlemini yıkmakta olan muazzam kuvvetler de bize âzamî muavenette bulunmağa vaat etmişlerdir. Hakiki kuvveti Allah'ın yardımından alan ve muhafaza-i şeref ve istiklâl uğruna âzamî fedakârlık duygularını şan ve şerefle dolu ecdadımızdan tevârüs eden milletimizin yakın bir zamanda her türlü dîni, milli tarihine şanlı ve ebedi sahifeler ilave edeceğine şüphe yoktur. Sâha-i mefharette Adana ve havalisimuhterem Müslümanlarının parlak mevkiî işgal edeceği hakkındaki itimad-ı umumiyeye ve kat'iyeye tercüman olmakla his ettiğimiz mahzuziyet büyüktür. Tevfîkât-ı Samediyé'nin tecelliyat-ı âliyesine mazhariyet-i tazarru niyaz ve cümlenize gerek Büyük Millet Meclisi, gerek bütün İslâm Âlemi namına arz-ı teşekkürat ederiz Muhterem Gaziler!

Pozantı 5 Ağustos 1336/1920

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

Kasım ENER, Çukurovanın İşgali ve Kurtuluş Savaşı, Berksoy Matbaası, İstanbul-1969, s.200-202;
Gani GİRİCİ, Çukurova Gazetesi, 5 Ağustos 1982, Adana-1982.

tikbale gitsinler (Heyeti umumiye muvafık sadaları). Hepimiz gidelim, istikbalinde bulunalm ve belki kendisinden de bazı izahat alırız. O

halde şimdi müzakereyi bir saat tatil ediyorum.

Kapanma saati : Z. S. 3

İKİNCİ CELSE

Açılma saati : Z. S. 4

REİS — Mustafa Kemal Pş. Hazretleri

KÂTİBLER : Haydar B. (Kütahya), Muhiddin Baha.B. (Bursa)

REİS Pş. — Meclisi açıyorum. Evvelâ müsaade buyursanız Çelebi Efendi Hazretlerinin bir takriri var, okunsun.

2 — TAKRİRLER

1 — *Konya mebusu Abdülhalim Çelebi Efendinin, İstanbulu bir heyet izamına dair takriri (okundu).*

CELÂLEDDİN ARİF B. (Erzurum) — Müsaade buyurulur mu? Fevzi Paşa Hazretleri vakayii reyülâyı görmüşlerdir. İhtisatını tamamilе bize bildirmeleri için kendilerinden istirham edelim. İhtisatını bildirsınler ondan sonra bu takriri müzakereye vazedelim.

REİS Pş. — Fevzi Paşa Hazretlerini beş, on dakika evvel istikbal ettik. Yeni vasıl olmuşlardır. İstanbul ahvalinden, Zâtı Şahanein zamandan, muhitinden, yakınından malûmattar bulunuyorlar. Tensib buyursanız Heyeti muhteremenize lâzımgelen izahat ve malûmatı ita buyursunlar (Hay hay, rica ederiz sadaları).

4 — BEYANAT

1 — *Fevzi Paşa Hazretlerinin İstanbul ahvaline ve Zâtı Şahane ile olan mülâkatına dair beyanatı*

(Fevzi Pş. alkışlar arasında kürsii hitabete geldi).

FEVZİ Pş. — Evvelemerde İstanbulun esaret muhitinden kurtularak Ankaranın hür muhitine geldiğimden dolayı Cenabıhakkı hamd ve şükürler ederim (Alkışlar) ve beni lütfen karşılayan arkadaşlarıma amik şükranımı takdim ederim.

Efendiler, gerek Padişahımız Efendimiz Hazretleri, gerek bendeniz, beş yüz senelik bakir paytahtımız ilk defa Âdâ tarafından işgali feciasını görmek bedbahtlığımıza uğramış felâketzedelerdeniz. Üç gün evvel İstanbulun sureti işgali haber alındı ve bunda bilhassa

İslâm kanı dökmek ve dökülen İslâm kanlarıyla yine İslâmları mahkûm etmek ciheti hainanesi düşmanlarımızca teemmül edilmişti. Bunun için lâzımgelen evamir ve tebligat ifa edildi ve ben bizzat Harbiye nezaretinde gece, gündüz mevcud bulundum. O gece İngilizler otomobillerle İstanbul, Üsküdar, Beyoğlu muhitine bahriye efradı çıkararak lâzımgelen nokatı tutular ve sırf fesad başlangıcı olmak üzere Şehzadebaşında onuncu kâfkas fırkası karargâhında bulunan karargâh efradı üzerine hücum ederek muzikacı efradını şehid ettiler (Kahrolsunlar sadaları) ve muzikacı efradını meydana çıkararak efradı birer birer öldürdüler. Bir kısmı pencereden aşağı atladı. Bir kısmı yataklarında öldü. Bunların resimlerini Fransızlar çıkarıp Avrupaya gönderdiler. (Allah rahmet etsin sadaları). Ancak evvelce verilen talimat ve bilâhare yapılan tebligat sayesinde askerler müsellehan sokaklarda bulunmadı, kıslalarına çekildi. Hiç bir tarafta kimsenin burnu kanamaksızın İngilizlerin fesadâmiz olan tertibatı, teşebbüsâtı bihamdillâhütaalâ yalnız beş, on neferimizin hainane şehadetile neticelendi. O sırada İngilizler Harbiye nezaretini işgal ederek benim nazaret odasına kadar süngülü neferlerini soktular ve lâzımgelen emirleri vermeliğimi tebliğ ettiler. Zaten evvelce emirler verildiği için ben kendilerini kemali sükûnetle karşıladım. Ancak göksüne düşman süngüleri dayanmış bir Harbiye nazırı, İstanbulun artık hür ve makamı hilâfet olmak meziyetini kaybettiğini görmüş bir Harbiye nazırı sıfatile pek meyas bulunuyordum. Derakab Sadrazama malûmat verdim. Kabinenin içtimamı emretti. O sırada dört yüzü mütecevaz iki sıra dizilmiş süngülü İngiliz efradı arasından geçerek, kapılara birikmiş bir takım Ermeni, Rum ahalinin enzarı tahkiri arasından (Kahrolsunlar sadaları) geçerek sekinetle Babıâliye gittim. Hükûmet lâzımgelen protestoyu, her halde milletin şerefine lâyıf bir surette yazmakta kusur etmedi ve o sırada gerek Meclisi

Milliye karşı yapılmış ahvali, gerek askerlerimizin uyurken öldürülmesini protesto etti. Bilhassa, gerekse bilâ lüzum Harbiye nezaretine karşı yapılmış bu tecavüzü protesto etti. Ancak İngilizlerin maksadı, etrafı tedbiş etmek olduğu için Nezaret makamında bulunmuş bir takım zevatı ellerine kelepçe vurarak yalın ayak, başı kabak yük otomobillerine atarak hakaretle şuradan, buradan toplattıklarını haber aldım. Esbabını sual ettiğimizde hiç bir cevap alamıyorduk. Bu suretle efkâr münevvereye karşı büyük bir tehdid ika ederek herkesi sındırmak ve İstanbulda hâkimi münferid kesilmek istendiği anlaşılıyordu. Cuma selâmlığıma gittiğim sırada Zâtıshahanenin selâmlığa çıkıp çıkmamasını İngilizlerden sormağa mecbur olduk. Çünkü efendiler; silâhlı bir neferin dışarı çıkmasına müsaade etmiyorlardı. Halbuki Makamı hilâfette bulunan Zâtıshahanenin şimdiye kadar tabii kuvvei cismaniye gösteren silâhlı askerler arasından, teamül veçhile Camii şerife teşrif buyurmaları lâzımgeldiğinden biz buna şüphesiz cesaret edemedik. Böyle bir vaziyette İngilizlerin gelip silâhları toplaması suretile Makamı hilâfetin büsbütün hakaret mevkiine düşmesini istemedik, teviz etmedik. Mecbur olduk asker göndermemeğe. Askerler gidemedi. Yalnız bahriyeden elli kişilik bir müfreze gitti, bilâhare İngilizler müsaade ettiler. Sırf maiyeti seniyede bulunan biraz asker geldi. Onlar arasından Zâtıshahane kemali meysiyetle geçerek Camii şerife teşrif buyurdular.

İSMAİL FAZİL Pş. (Yozgad) — Hangi camiye Paşam?

FEVZİ Pş. (Devamla) — Yıldızda Hamidiye camiine efendim. Namazdan evvel bendenizi kabul ettiler, fevkalâde müteheyyiç bulunuyorlardı, buyurdular ki; ben, bu gün böyle azabı elim içinde camiye gelmek istemiyordum. Fakat, bu bir vazifei diniyedir, vazifei diniyeyi geri bırakmayı münasib görmedim. Cenabıhakkı karşı bir ibadettir, ancak elli senelik mesâvinin; gerek benim ve gerekse sizin kabinenin üzerine yıkıldığını görmekte fevkalâde dilhunum, enkazım altında ezildik diyerek teessüf buyurdular. Ayağa kalkıldılar, bir kaç defa kemali hüznün ile bendenize hitab ettiler. Teselli verecek hiç bir şey yoktu. Bir kaç defa İngilizler diritnotlarımızı toplarmı saraya doğru çevirmişler, güya uzaktan atılmış gibi diritnotlarımızın bir kısmını köprüye kadar sokarak, her türlü tehdidatı yapmakta kusur etmemişlerdir. Oradan geçildik, her gün yeni tevkifat ve tehdidata maruz kalıyorduk. Zâtıshahane ertesi selâmlıkta bendenizi tekrar kabul ile buyurdular ki; aman Anadolu ile irtibatı temin ediniz, bendeniz dedim ki; irtibat müheyyadır. Ancak İngilizler mâni oluyorlar. Her bir telgrafımızı kon-

trole tâbi bulunduruyorlar. Fransızca yazmak lâzımgelir ve onları da imzalattırıyorlar. Şüphesiz biz her bir sühuleti gösteriyoruz. Ancak İngilizler tarafımdan duçar olduğumuz müşkülât bizi büyük bir tazyik içinde bulunduruyor. Bu maruzatım üzerine, aman zinhar siz çekilmeyiniz ve Anadolu ile irtibat tesis ediniz, buyurdular. Bendeniz bu ferman üzerine yaverimi göndermek hususuna teşebbüs ettiğim gibi kabine de bazı zevatın gönderilmesine teşebbüs etti. İngilizler muvafakat ettiler, icab eden zevatın gönderildiğini ve bir taraftan da bazı kolordularla irtibatımızı arzedtiğim vakit fevkalâde memnun olduk ve bu suretle meselenin hüsnü suretle hallolunacağı ve İstanbul işgalinden İngilizlerin beklediği gayenin artık kaybolmak üzere bulunduğu hiss olunuyordu. Biz de memnun idik. Bu sırada efendiler; bendeniz üzerine vaki olan tazyikat refolundu. Çünkü samimiyetle İngilizlere diyordum ki; tehdid ile bir şey yapamazsınız, tatmin ediniz. Bizi siz tatmin ederseniz, hakkı hayat bahşederseniz, biz her şeyi yapmağa hazırız ve bu tatmin de benimle olmaz, kabineyi tatmin ediniz. Bu ricamız aksi tesir icra ederek her gün kabineye nota bombardımanı oldu. Gece, gündüz şu söyle olmuş, bu böyle olmuş, en ufak şeylerle kabineyi taciz ederek kabineyi çekilmeğe icbar ettiler. Filhakika kabine de bir iki hafta müddet tazyika tahammül etti. Bu tazyikın esasını efendiler; Kuvayi milliyenin red ve takbihi teşkil ediyordu. Kuvayi milliyeyi reddediniz, diyorlardı. Bizce Kuvayi milliyenin, haksız işgallerden zuhur ettiğini, İzmirin işgalinde Yunanilerin bir çok mezalimi, Avrupanın bitaraf devletleri tarafımdan tasdik olunduğu mâlûm ve müberhen iken bizim, kuvayi milliyeyi ve bu tazyikten doğmuş olan cepheyi reddetmemiz doğrudan doğruya milletimize karşı bir ihanet olurdu. Biz bunu yapamayız (Alkışlar). İzmirin, bununla beraber vilâyatı şarkiyenin duçarı tecavüz olacağına dair sık, sık rivayetlerin şuyuu ve bir (Pontos) Hükümetinin, Trabzon, Samsun havalisinde, Karadeniz sahilinde zuhur etmek üzere bulunduğu dair pek sıkı havadislerin deveranı büsbütün milleti heyecana getirdi ve bu suretle kuvayi milliye teşekkül etmiştir. Bu teşekkülden maksad, milletin bigayrihak duçar olduğu tecavüzlere karşı ırz ve namusunu meşru bir surette müdafaa ve muhafaza etmek, ordunun mütareke mucibince kolları bağlanmış olduğundan millet kendi kollarile müdafaa etmek istiyor. O orduyu kullanamıyoruz. Millet bunu görüyor, tabii müdafaa meşrua nefsiyede bulunuyor. Milletın bazı harekâtı vardır. Biz bunu reddedemeyiz. Ancak şunları reddederiz: Kuvayi milliye namma bazı ifratkârların, harekâtı vardır. Millete bazı yerlerde fenalık yaparlar. Bazısını öldürür, bazısını

mizi kurtardık demektir (Alkışlar)., (İnşaallah sadaları). Bendenizin hissiyatım bundan ibarettir. Ümid ve azim efendiler! (Teşekkür ederiz sadaları, alkışlar).

REİS Pş. — Paşa Hazretlerinin verdiği bu izahati tab ve nesretsek (Hay hay sadaları)....

Celebi Efendi Hazretleri İstanbula bir heyet izanır hakkında verdikleri taktiri bu izahatten sonra geri alıyorlar (Alkışlar).

3 — Meclisin küşadı münasebetile mühtelif mahallerden gelen tebrik telgrafları.

REİS Pş. — Efendim, Büyük Millet Meclisinin açılması münasebetile bir çok yerlerden tebrik telgrafları vürud etmiştir. Yalnız nerelerden geldiğine vâkıf olalım. Müteakiben yapılacak muameleyi tensib buyurunuz.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Maruzu daiyanemizde bilütfihi tealâ küşadı tebliğ buyurulan meclis fevkalâde heyeti muhteremesinin yevmi küşadı olan şehri nisanın yirmi üçüncü cuma günü Dergâhı şerif camiinde kasaba ve kura ahali mütiastı toplanarak mevlüd ve hatmi şerif kıraet ettirilerek şekerler, şerbetler dağıtılmış ve akabinde amali milliyeyi tevhid ve vatanı mukaddesimizin eydiî âdadan hâlâsı uğrunda geceli gündüzlü cansiparane çalısan heyeti muhteremeyi her bir umurlarında müvaffak bilhayir eylesin, davatı icabeti ayatı huzuru hazreti pirde refi barigâhı ahadiyet kıldığını umum babagân ve dervişanı muhibban namına arzeyerim, ferman.

26 nisan 1336

Eddai Hacı Bektaşî veli dergâhı şerifi postnişini ve türbedarı Salih Niyazi Baba

KÂTİB HAYDAR B. — Efendim, sair tebrik telgrafların nereden geldiklerini okuyacağım :

Tebrikât ve teşahürat telgrafları listesi

Trakya müdafaai hukuk Edirne heyeti merkeziyesi reisi Şevket, Erzurum valisi Reşid, Sivas müdafaai hukuk heyeti merkeziyesi, Hıms müdafaai hukuk heyeti merkeziyesi, Çorum mutasarrıf vekili Ali Cemal, Siverek müftüsü Osman, belediye reisi Memed Emin, Müdafaai hukuk cemiyeti reisi Cudi, Çorum müdafaai hukuk heyeti, Kastamonu sıhhiye müdürü Ferruh Niyazi, Maraş mutasarrıf vekili Cevdet, Göynük müdafaai hukuk şubesi, Zir nahiyesi müdürü Memed Emir, Burhaniye müdafaai hukuk reisi Şükrü, Taşköprü gençler kulübü, Mecidözü belediye reisi Ahmed Şükrü, Bandırma müdafaai hukuk reisi Memed, Muğla belediye reisi Ragıb, Osmaniye müdafaai hukuk cemiyeti, Karesi mutasarrıf İzzet, Keskin müdafaai hukuk cemiyeti reisi Sadık, Sungurlu kaymakamı Halid, Hasankale kaymakamı namma Gazi Hüseyin, Sungurlu belediye reisi Hacı Osman, Develi müdafaai hukuk cemiyeti, Develi kayma-

kamı vekili Talât, Maçka belediye reisi Rahmi, Maden mutasarrıfı Şevki, Kastamonu valisi Cemal, K 15 kumandanı Kâzım, Dersim mutasarrıfı İrfan, Kastamonu müdafaai hukuk kadımlar şubesi namına Hanife Amil, Irak Şeyhülmeşayih Acemi, Diyadin müdafaai hukuk cemiyeti reisi Memed, Arga belediye reisi Mahmud, Acıbadem müdafaai hukuk cemiyeti, Aydın mutasarrıf vekili Hüseyin Naci, Göksun kaymakamı Ferid, Konya kalem reisi miralay Kâzım, Kayseride Anadolu kadımlar müdafaai vatan cemiyeti, Araç kaymakamı İbrahim, Yusufeli müdafaai hukuk heyeti reisi Ahmed, Mentеше heyeti merkeziye reisi Cemal, Mucurda muallim Fikret; Tokad mutasarrıfı Memed-Ali, Beşiri kaymakam vekili Rauf, Narman kaymakam vekili Faik, Mardin belediye reisi Kasım, Bozdoğan heyeti milliye reisi Hasan Fahri, Sivasta Anadolu kadımları müdafaai vatan cemiyeti namına reisi evveli melek reşid ve kâtibi mesule Şefika Kemal, Polathane müdafaai hukuk cemiyeti reisi Ahmed Mithat, Urfa mutasarrıfı Ali Rıza, Erzincan müdafaai hukuk cemiyeti, Bayazıt mutasarrıfı Adil, Tortum müdafaai hukuk cemiyeti, Uluborlu müdafaai hukuk cemiyeti, Burdur mutasarrıfı Ulvi, Alâiye müdafaai hukuk cemiyeti, K 12 kumandanı Fahrettin, Çivril müdafaai hukuk cemiyeti, İsparta mutasarrıfı Talât, Konya valisi Subhi, Elâziz müdafaai hukuk cemiyeti, Erzincanda Oltı mebusu Rasim, Sungurlu ihtiyat zabiti Refet, Kayseri mutasarrıfı Memed Asaf, Belediye reisi Ahmed, heyeti merkeziye reisi Faik ve rüefakası, Samsun müdafaai hukuk heyeti, Viranşehir hukuk heyeti, Peçar mutasarrıfı vekili Vehbi, Diyarbekir aşî memuru Naci, Diyarbekir kadısı Hüseyin, Haymana müdafaai hukuk cemiyeti, Haymana kaymakamı vekili Ahmed Refik, Maçka kaymakamı vekili İsmail, Hopa müdafaai hukuk cemiyeti, Ortaköy belediye reisi Ali, Kengiri mutasarrıfı Lâtfi, şube reisi Behçet, Lâzistan sancagı namına fevkalâde meclis azasından Abidin, Denizli mutasarrıfı Faik, Bozkr kaymakamı Sami, Erzincanda meclisi fevkalâde Erzurum azasından İsmail ve Mustafa Durak, Ilgım kaymakamı Galib, Karamanda meclisi fevkalâde azasından Arif, Burdurda kalem reis vekili Sıdkı, Tavas kaymakamı Ali Rıza, K 11 K Memed Arif, Niğde mutasarrıfı Tefvik, Maraş mutasarrıf vekili Cevdet, Ayıntabda dokuzuncu alay kumandanı Ahmed Hamdi, Bor kaymakamı Memed Ali ve müdafaai hukuk reisi Sadık, Antalya müdafaai hukuk reisi Talât, Çorum müdafaai hukuk reisi doktor Akif, Akdağmadeni müdafaai hukuk reisi Haşim, Antalya mutasarrıfı Kemal, Sinob mevki kumandanı Cemal, mutasarrıf vekili Sabri, Mucur kaymakamı Cevad, şube reisi Sadık, Müdafaai hukuk reisi Nuri, Kırşehir müdafaai hukuk reisi Halil Hilmi, İnebolu gençler mahfeli, Silvan kaymakamı Mesud, Siverek mu-

367 ve 368 No. lı vesikanın açıklaması

İstanbul'dan firarla Ankara'ya gelen sabık Harbiye Nazırı Fevzi Paşa'nın (Mareşal Fevzi Çakmak) Büyük Millet Meclisinde verdikleri nutuk özetini ve bunun her tarafa yayınlanması için verilen emri göstermektedir.

Vesika No. 367

Şube 1
649

2/Mayıs/336

Tâmin

27/Nisan/336'da Ankara'ya teşrif buruyan Harbiye Nazırı sabık Fevzi Paşa Hazretleri tarafından Büyük Millet Meclisinde iradolunan nutkun hulâsası bervehiâtidir.

Rasim
H.
H.

20 nci Kor. Kumandan Vekili
Miralay
İsmet

Kâmilten tebliğ edildi 3/minh

Behçet

Vesika No. 368

Numara
2

Ankara
29/4/336

Yirminci Kolordu Kumandanlığına

Nisanın yirmiyedinci Salı günü Ankara'ya teşrif buyurarak doğrudan Büyük Millet Meclisine dahil olan Harbiye Nazırı sabık Fevzi Paşa Hazretleri muhtesem bir nutuk irad buyurmuşlardır. Mezkûr nutkun aslı Meclis zabıtnamesinde intişar edecektir. Hulâsası bervehiâtidir:

Mevkii esarettен kurtularak milletin sînei serbestisine ilticaya muvaffak olduğumdan dolayı Cenabıhakka hamdeyleyim. İstanbul işgali pek fecî bir şekilde icra edilmiş. Onuncu Fırka Mızıkâ efradı uyku esnasında basılarak bâzi nefer-

ler şehit edilmiştir. Harbiye Nezareti Nâzır Odası süngülü askerlerle açılmış ve Babiâliye hareketim esnasında etrafı süngülü İngiliz askerleri ihata eylemişti. Cüma Selâmlığında Rikâb-ı Şahanede kudret-i Saltanatın timsali olarak bulunması mütad olan müsellâh Osmanlı askerinin vücudüne müsaade edilmemiştir. Selâmlıktan sonra Huzura kabul buyrulan Müşarüniyeye taraf-ı Şahaneden kemal-i hüzn-ü elemle âtideki beyanat şereftebliğ buyrulmuştur.

(Ben bugün böyle azab-ı elim içinde Câmie gelmek istemiyordum. Fakat bu, bir vazifei diniyyedir. Cenabıhakka bir ibadet olan bu vazifeyi geri bırakmağı münasip görmedim Ancak elli senelik sui tasnimler gerek benim ve gerekse sizin Kabinenizin üzerine yıkıldığını görmekle fevkalâde dilhûnum. Enkazın altında ezildik.....) İngilizlerin pek şeni' olan tazyikatı karşısında teessürat-ı Şahaneyi intâk eden bu cümleler dikkâtle okunmalı ve ahkâmı ahaliye anlatılmalıdır. İşgâlden itibaren Nâzırların her telgrafı kontrol edilmiş ve birer suretinin Fransızca yazılması taht-ı mecburiyete alınmıştır. İngilizler kendi arzuları dahilinde bir sulhü kabul edecek bir Kabineyi mevki iktidara getireceklerini açıkca söylemişler ve Salih Paşa kabinesini süngü ile Babiâliden atacaklarını ihsas eylemişlerdir. Kabinenin tedabir-i muslihanesini İngilizlere kabul ettirmek mümkün olamamış ve ahali İslâmiyeyi birbirine kırdırarak nail-i emel olmak esastan ibaret olan İngiliz mekasadının tatbikatına başlanmıştır. Milletın hiss-i hakbîni elbette bundaki fecaati görecek ve anlıyacaktır.

Büyük Millet Meclisi kararıyle

Reis

Mustafa Kemal

Aslına mutabıktır 29/minh

Başkâtip

Mehmet Hayati

i.

K

Ş 1/Mayıs/336

I

Açık tamimi

B E Y A N N A M E

DİNDARLARIMIZA VE ASKER AKDAŞLARIMIZA

" Ey Muhammed Ümmeti! Artık uyanınız. Ellerinizi ve ayaklarınızı sıkkan demirleri kırıp hürriyetinize malik olunuz. Bu hainlerin sözleriyle aldanmayınız. Bunlar sizi kendilerine bir tesir etmeden, evlerinizden, validenizden ve familyanızdan uzak yerlere sevketmektedirler. Halifenin emri hilafına olarak sizi kurban gibi mezbahaneye sürmektedirler. Mustafa Kemal ve maiyetinde bulunanlar vatan veadin aşkından mahrumdurlar. Bunların kökü Anadolu'dan değildir. Bunların fikirleri Hilafet ve Saltanatın aleyhine ihtilaller çıkarıp kendisini sultan ve halife addetmekten ibarettir.

Bunlar sizin kanınızı feda ve cahil ahaliyi soymakla memleketi harap ederek bir taraftan diğer tarafa firar etmektedirler. Biz bu hainlerin işkencesinden ve zulmünden firar ederek Yunanlılara teslim olduk. Bizi kendi işlerimizle meşgul olmak için serbest bırakmışlardır. Yunanlılar ne Türklerin, ne Padişahımızın ve ne de İslâmiyetin düşmanı değillerdir. Bunların fikirleri yalnız Anadolu'yu kanlarla boyayan Mustafa Kemal ve maiyetindekilerini tecziye etmekten ibarettir.

Ey dindarlar! Başınızda bulunan Selânik hainlerini defediniz. Çünkü bunlar islamiyete büyük bir darbe indirmeye ve tekrar bütün dünyayı kan ile boyatmaya çalışmaktadırlar.

Şimdiye kadar feda ettiğiniz kanlar kifayet eder. Vatanımız yetim ve dul validelerle doludur. Bunların yüzünden harap olan ve yanan köylerin ve şehirlerin haddi hesabı yoktur.

Artık söylediklerimiz sözlerle emin olunuz ve bunlara hizmet etmekten vazgeçiniz. Sizin vatana karşı olan vazifeniz yalnız Yunanlıların ileri karakollarına teslim olup oradan köylerinize ve yahut başka münasip gördüğünüz yerlere gidip kendi işlerinizle meşgul olmaktan ibarettir.

Ekseriniz bizim yaptığımızı yapmağı istediğiniz halde bunların size, Yunanlıların aleyhinize söylemiş oldukları yalanlardan korktuğunuz malumumuzdur. Fakat Vallahi size, yemin ile temin

ederiz ki, Yunanlılar kendi hudutlarından başka olan köylülere bile bu hainlerin kökü mahvoluncaya kadar bütün teshilatı göstereceklerdir.

Ey vatandaşlar! Yalnız bu suretle hürriyetinizi, rahatınızı ve adaletinizi temin etmiş olursunuz.

ATASE, Arşivi, Kl.1249, Dy.128B-24, Fr.64.

Not: Bu beyannamenin sağ alt köşesindeki isimlerin başında bir takım kolordu, tabur ve bölüklerden olduğu, muhtelif birliklerden bazı erlerin düşman zulümlerini gözönüne alarak dindaşlarına yazdıkları açıklanmış, Ancak beyannamenin tarihi belirtilmemiştir.

B E Y A N N A M E

ÂLEM-İ İSLÂMA HİTAP!

Ey Millet-i Necibe-i İslâmiye! Vaktine hazır ol! Bizüçyüz senedir Allah'ını, Peygamberini senden memnun ettiğin bir din ölüyor, Yani ecdadının, kanı pahasına fethettiği bir kalenin burcundaki alsancağın bugün Fransızlar tarafından indiriliyor. Şimdi acaba bunu geri yerine koyacak sende bir kaçyüz islâm kanı ve gayreti hiç mi yok?. İtişâş arzu etmeyelim. Yalnız pür-vekâr ve azamet olarak sade o alsancağımızı geri yerine koyalım. Tekrar kemal-i azamet ve muhabbetle yerlerimize avdet edelim. Korkma seni buradaki birkaç Fransız kuvveti korkutamaz. Sen mevcudiyetini gösterecek olursan, değil birkaç yüz Fransız kuvveti, hatta bütün Fransız milleti kıramaz. Buna emin ol.

Adil Bağdatlıoğlu, İstiklâl Harbinde Maraş, İstanbul-1942, s.53.

B E Y A N N A M E

ASKERLERİMİZE:

"Bilmiş olunki Ey Askerler! Kur'an-ı Kerim okumak Cenab-ı Hak ile konuşmak demektir. Kur'an okuyan kimse kalksa da ben Allah ile konuştum dese yalan söylemiş olmaz. Ağzından sakat bir söz çıkartmış sayılmaz. Çünkü Peygamber Efendimiz bunun böyle olmadığını bize bildirmiştir. 'Rabbı ile konuşmak arzu eden Kur'an okusun' diye buyurmuştur.

Demek ki, bir müslüman için bu yol daima açıktır. Demekki bizim için mevlamızla konuşmak her zaman kabilmış. Öyle ise ne duruyoruz? Gelin evlatlar, yaradanımızla konuşalım. Böyle nazik bir zamanda derdimize derman ne ise onu bulup öğrenmeğe çalışalım. Elde böyle bir nimet varken daha durmak olur mu?. İşte ben Kur'an-ı Kerimi açıp okuyorum, siz de can kulağıyla dinleyin. Bakın Allah'u Azimüşün ne buyuruyor : " Ey Müminler! Size bir ticaretin yolunu göstereyim ki, o ticaret sizi pek elemli azaptan kurtarsın" . . .

İşte Askerler! Rabbimizle konuşuyoruz. Bakın Mevlamız ne buyuruyor. Sizi üzüntüden, sıkıntıdan kurtaracak bir yol göstereyim mi? diyor. Bu söze karşı, aman Yarabbi, göster demekten başka cevap olur mu?. Göster Allahım göster. Göster de sev, bizi kasıp kavuran bin türlü sıkıntılardan kurtulalım. O buyurduğun ticaret ne ise bilelim de, biran evvel selameti bulalım.

İşte o ticaret " Allah ve Peygamberine iman etmeniz ve Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla muharebe eylemenizdir. Bilmiş olarsanız ki, bunlar sizin için ne kadar hayırlıdır" . . .

İşte Askerler! O büyük dertlerimizin dermanı şu iki şeyden ibaretmiş. Biri iman, biri muharebe... Bizi dünya ve ahiret sıkıntılarından kurtaracak ticaret hep bu iki şeyin içinde imiş. Öyle ise artık dert meydanda, derman da meydanda. Asıl iş bu devayı güzelce kullanmaktır. Asıl mağrifet bu mübarek iki damla ilacı gönlümüze indirip ona göre davranmaktır. Ondan sonrası artık selamet. Zira bakın Allah ondan ötesi için ne buyuruyor:

" Eger böyle Allah'a ve Peygamberine iman edip malınızla, canınızla muharebe ederseniz Allah hep günahlarınızı af eder, hem

sizi yeşil zümrüt gibi ağaçların altında gümüş gibi ırmaklar akan Cennetlere ve O cennetlerin en güzel yerlerinde, dil ile tarif olunmayacak kadar güzel köşklere kayar. Günahlardan kurtulup böyle cennetlere konmak ne büyük bir murada ermektir. Bunlar ahiretteki nimetlerdir. O ahiretteki nimetlerden başka sizin için dünyada da pek arzu ettiğiniz bir şey vardır ki o da Allah'dan yardım ve tez vakitte düşmanı alt etmektir. " Habibim sen mü'minleri o arzu ettikleri şeylerle müjdele".

Görüyorsunuz ya evlatlar! iki cihanda da bunca devlete kavuşmamız hep o iki şeye bağlı imiş. Öyle ise gelin onları bir güzelce anlayıp dinleyelim de ne yapmak lazımsa ona göre davranalım.

Şimdi bu iki şeyin birincisi Allah'a ve Peygamberine iman. Sakın yanılıpta " Adam bu hep bildiğimiz şey"demeyin. Ne var onu bilmeyecek diye ehemmiyet vermemezlik etmeyin. Zira Allah ve Peygambere iman her şeyin başıdır. İnsan için bu en lazımlı bir şeydir. Hele muharebe işi büsbütün iman işidir. Muharebede en çok düşmanın dişine dayananlar, imanı en çok sağlam olanlardır. Düşmandan korkup kaçanlar da neuzubillah yüreğinde imanı sağlam olanlardır. İşte bunun için Cenab-ı Hak her şeyden evvel imanı emrediyor. Sonra da mal ile can ile muharebe etmeyi ferman buyuruyor.

Demekki Askerler! Siz Allah'ın gösterdiği ticaret yolunu zaten tatmışsınız. Hakka inanmış, Hak Peygamberine iman getirmişsiniz. Malınızı, mülkünüzü, evladınızı, iyalinizi gözünüz görmeyip din ve millet uğrunda asker olmuşunuz. Bu mübarek memleketleri kurtarmak için dereler, tepeler aşmışsınız. O canım memleketleri kurtarıp intikam almak için canla başla çalışıyorsunuz. Öyle ise size müjdeler olsun ki yardımcınız Allah'tır. Düşmanı tepe taklak etmeniz inşallah pek yakındır. Bunun için dayanın evlatlar dayanın, dişinizi sıkın! Muharebeden sakın usanmayın, yüz göstermeyin! Acı tatlı demeyin, askerlikten asla şikâyet etmeyin! Size ne deniyorsa, ne emir veriliyorsa onları hep seve seve yapın. Can aşkıyla o emirleri yerine getirmenin çaresine bakın! Zor, kolay ne yapmak lazımsa onu yapmaktan çekinmeyin. Bu uğurda gözünüzü budaktan esirgemeyin. Ölümü asla hatırınıza getirmeyin. Zira ölüm her zaman herkes için hazırdır. Bir adam muharebeye girmekle ölmez. Eceli gelirse ölür. Ecel gelmedikten sonra bir adam bin kere muharebeye girse, bin kişi birden onun üzerine ateş etse yine ona bir

şey olmaz. Ne olursa korkaklara olur. Ne olursa düşmandan kaçan süflü bozuklara olur. Allah öylelerin yüzünü size göstermesin. Şükürler olsun Mevlaya ki, aranızda o gibilerden eser yoktur. Hamdolsun hepimiz müslümanoğlu müslamansını Hepimiz kahramanoğlu kahramansınız. Soyunuz silsileniz hep temizdir. Bütün ecdadınız bu dine, bu millete hep hizmet edegelmiştir. Müslümanlık onların gayretiyle; onların hizmetiyle dünyayı tutmuştur.

Bunun şahidi, ~~ibbat~~ işte sizsiniz. Bugünkü günde müslümanların yüzünü güldürecek sizlersiniz. Bütün din kardeşleri sizden medet umuyor. Siz de onların ümidini boşa çıkarmamağa çalışıyorsunuz. Siz de o babaların, o dedelerin, o mübarek eski müslümanların evlatları olduğunuzu isbat ediyorsunuz, varolun! Cenabı-ı Hakk tuttuğunuzu kolay getirsin. İnşallah yakında malum düşmanı perişan edersiniz de güle oynaya köylerinize, kasabalarınıza dönüp çoluğunuza çocuğunuza kavuşursunuz. Merak etmeyin Allah büyüktür. Ona göre hiç güçlük yoktur. Siz Hakk'ın gösterdiği ticaret yolunu, selâmet yolunu tattuktan sonra ötesi " Allah'ın yardımı yakındır" hükmünün tecellisidir. Hemen Rabbim o günleri görmekler cümlemize müyesser eyleye ". KÖY HOCASI.

ATASE. Arşivi, Kl.1144, Dy.6-5, Fr.43.

(Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğünce basılmıştır.)

Beyannamenin alt kısmında 3 Eylül 1337/1921 şeklinde tarih vardır.

Not: Beyannamenin baş kısmında Kur'an-ı Kerim, Saf Suresi'nin 10-13. Âyetleri bulunmaktadır. İlgili yerlerinde bu âyetlerin tercemeleri verilmiştir.

B E Y A N N A M E

ASKERLERİMİZE:

" Ey Askerler, Ey Allah'ın sevgili kulları!

Bu sefer de düşmanı kırıp patlatmak size nasip oldu. Bu sefer de düşmanın oynunu bozup hesabını şaşırtmak size müyesser oldu. Bu muharebede siz İnönü Muharebelerinden daha büyük işler gördünüz. Ö Muharebelerdeki telefattan ziyade düşmana telefata verdiniz. Mevzilerinizin biraz ötede, biraz beride olmasının ehemmiyeti yoktur. Önceden öyle filan şehrin alınmasına, filan şehrin verilmesine bakılmaz. İşin sonuna bakılır. Muharebelerde öte vurulup beri gelinerek bin türlü manevralar yapılır. Asıl marifet kendini yormadan düşmanı yormaktır. Kendini kırmadan düşmanı kırıp perişan etmektir.

Şükürler olsun Mevlaya ki evlatlar! Düşman fena halde yorulmuş, fena halde kırılmış, hırpalanmıştır. İnşallah yakında da bir çalima getirip şu herifleri büsbütün perişan edersiniz. Yaptıkları bunca fenalıkların intikamını alıp Allah'ın izniyle onları denizlere dökersiniz. Çünkü, küçük-büyük biz hep sizden bunu bekliyoruz. Evelallah o günleri bize gösterecek sizsiniz. Bu işleri arslanlar gibi göreceksiniz.

Lâkin bizi de sade seyirci kalıyor sanmayın. Siz çalışıp çabalıyorsunuz da âlem keyfine bakıyor zannetmeyin. Bu uğurda herkes her şeyi feda ediyor. Hiçbir şeyiğini esirgemiyor. Artık kim senin gözünde malın, canın ehemmiyeti kalmamıştır. Varsa da düşman, yoksa da düşman. Başka hiçbir şeyi düşünen yoktur. Nice askerler terhis kağıdını yırtıp cepheye gidiyorlar. Bu iş olup bitmeden evlerine, köylerine dönmeyi istemiyorlar. Nice esirden gelmiş arkadaşlarınız, hasretlerine kavuşmadan sizin yanınıza can atıyorlar. Düşmanı kovup memleketi temizlemeden çoluklarını, çocuklarını görmek arzu etmiyorlar. Bir an evvel cepheye varsak diye hep üzülüyorlar. Taburlarının kalkması bir gün sonraya kaldı diye sıkılıp duruyorlar...

Düşmanla harp etmek için cepheye gitmek isteyen sade erkekler mi ya? Şeytana uymuş haydutlar bile insafa gelip tevbe kâr oluyorlar. Düşmana karşı gitmek için hep yalvarıp yakarıyorlar...

Siz ne zannediyorsunuz? Sade öyle baba yiğitler, böyle köksüz adamlar değil, çocuklar bile muharebeye gitmek istiyorlar. Onlarda hallerine göre size yardım etmek için ah çekiyorlar. Küçüğüz diye bize silâh vermeseler bile araba kullanırız, yiyecek taşırız, hiç olmazsa su dağıtırız diyorlar.

Bilmiş olun ki Askerler! Millet bugün ki günde bu hale gelmiştir. Bu düşmanın bize ettiği, mimi mini yavruların bile yüreğine işlemiştir. Lâkin bu çocukcağızlar şimdi heves ettikleri şeyi göremeyeceklerdir. Yani Allah'ın inayetiyle onların yardımına hacet kalmayacaktır. Çünkü bütün memleket ayağa kalkmıştır. Düşmanı boğmak için her yandan kopup koşarak gelen askerlerin haddi hesabı yoktur. Topumuz, tüfeğimiz, erzakımız, cephanemiz hamdolsun bol bulamaçtır. İnşallah biz şu kendi ayağıyla gelen düşmanın başına öyle belalar getireceğiz ki herif geldiğine geleceğine bin kere pişman olacaktır. O zavallı din kardeşlerimize ettiklerinin acısı hep çıkacak. O zavallı kızcağızların, çocukcağızların ahları da asla yerde kalmayacak. Allah büyüktür evlatlar, bizim sahibimiz O'dur. Biz doğruluktan ayrılmayıp O'na kulluk edersek, hiçbir şeyi esirgemeyip din düşmanlarına arslanlar gibi karşı koyarsak Allah da bizim sırtımızı yere getirmez.

Şimdi askerler, sözümü kesmeden evvel şunu da söyleyeyim ki sakın benim için kahve döücünün Hind Dibeği gibi sade uzaktan uzağa laf atıp duruyor demeyin. Muharebeye sokulmak köy hocasının işine gelmiyor diye günahıma girmeyin. Ben alimallah! kendimi ilerleri sürmüşüm. Cepheye gidip karınca kaderince çalışabileceğimi söylenecek yere vaktiyle söylemişim.

Şimdi ben köy hocalığı yapıyorum. Lâkin kulağım giriştedir. Ha denir denmez, Allahın izniyle uçarak sizin yanınıza gelirim. Ben bunu daima canı gönülden arzu ediyorum. Amma böyle şeyde arzuya bakılmaz, büyüklerin emrine bakılır. Bilirsiniz ki onların emri Allah'ın emri gibi tutulur. Öl dedikleri yerde ölmek, kal dedikleri yerde kalmak hepimize farzdır. Bunun için ben daima emir bekliyorum. Ne mutlu devam emrini alanlara... Ne kadar yürek yanığıdır bizim gibi geride kalanlara... Hemeh Rabbim tez vakitte, tez saate düşmanın kırılıp perişan olduğunu görmekler cümlemize nasip ve müyesser eylesin. Âmin..." KÖY HOCASI.